

ISSN 2786-4731 (Print)
ISSN 2786-474X (Online)

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний аграрно-економічний університет

Таврійський науковий вісник

Публічне управління та адміністрування

Випуск 3

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

ISSN 2786-4731 (Print)
ISSN 2786-474X (Online)

*Рекомендовано до друку вченою радою Херсонського державного аграрно-економічного університету
(протокол № 2 від 06.12.2021 року)*

Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування / Херсонський державний аграрно-економічний університет. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 3. 168 с.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)

Свідectво про державну реєстрацію KB № 24812–14752P від 12.04.2021 року.

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України від 27.09.2021 № 1017 (додаток 3)
журнал внесений до переліку фахових видань України категорії «Б»
(спеціальність 281 – Публічне управління та адміністрування).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Офіційний сайт журналу: <http://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public>

Редакційна колегія:

Потравка Лариса Олександрівна – завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Херсонського державного аграрно-економічного університету, доктор економічних наук, професор – головний редактор

Вольська Олена Михайлівна – професор кафедри публічного управління та адміністрування Херсонського державного аграрно-економічного університету, доктор наук з державного управління, доцент

Гарафоновна Ольга Іванівна – професор кафедри менеджменту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, доктор економічних наук, професор

Дурман Олена Леонідівна – доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету, кандидат наук з державного управління

Карташова Ольга Григорівна – доцент кафедри публічного управління та адміністрування Херсонського державного аграрно-економічного університету, кандидат економічних наук

Кирилов Юрій Євгенович – професор кафедри публічного управління та адміністрування Херсонського державного аграрно-економічного університету, доктор економічних наук, професор

Монастирський Григорій Леонардович – професор кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу Західноукраїнського національного університету, доктор економічних наук, професор

Пугач Андрій Миколайович – завідувач кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування Дніпровського державного аграрно-економічного університету, доктор наук з державного управління, професор

Храпкіна Валентина Валентинівна – професор кафедри маркетингу та управління бізнесом Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор економічних наук, професор

Kryk Barbara – Doctor of Economics, Professor, Professor University of Szczecin (Poland)

Smalskys Vainius – Doctor of Social Sciences, Professor, Institute of Public Administration, Mykolas Romeris University (Lithuania)

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.1>

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗМІН В УКРАЇНІ

Білик Я.О. – асистент кафедри публічного управління та права
Херсонського державного аграрно-економічного університету
ORCID: 0000-0001-8970-4677

У статті на основі низки джерел розглянуто перші кроки формування змін України як демократичної держави у сфері публічного управління.

Визначено необхідність дослідження публічного управління, його ефективність і вплив на якість життя громадян і держави загалом.

Відокремлено основні положення публічного управління, термінологію забезпечення значного підвищення ефективності управлінської діяльності внаслідок високого рівня громадської підтримки та консолідації суспільства навколо спільних цілей, взаємозв'язків із демократичними цінностями, принципами верховенства права, поваги до гідності людини, недискримінації, рівності, справедливості, безпеки, ефективності та ін.

Розглянуто етап становлення публічного управління у радянський період. Висвітлені провідні думки політичних і громадських діячів періоду перебудови, а саме В. Черняка, Л. Лук'яненка, М. Швайка щодо покращення політичного й економічного становища у країні, можливості виходу із кризи, необхідності економічних реформ, закону про економічну самостійність України. Проаналізовано неефективність моделі публічного управління у радянський період, монополізацію влади, тотальний контроль усіх сфер життєдіяльності.

Наведено думки сучасних науковців стосовно питання публічного управління І. Грицяка, С. Шергіна за вказаний період.

Подано приклад процесу демократизації Радянського Союзу, яка супроводжувалася появою народних фронтів, суспільних об'єднань у республіках СРСР, без яких становлення громадянського суспільства було би неможливе.

Зазначено про необхідність європейської інтеграції України з урахуванням наукових і практичних здобутків країн Європи визначити найефективніший шлях розбудови держави, що сприятиме розвитку та стабільності економіки країни та привабить іноземні інвестиції.

Ключові слова: публічне управління, держава, Україна, комуністична влада, етап.

Bilyk Ya.O. Public administration in the conditions of change democracies Ukraine

Based on a number of sources, the article considers the first steps of forming changes in Ukraine as a democratic state in the field of public administration.

The necessity of research of public administration, its efficiency and influence on the quality of life of citizens and the state as a whole is determined.

The main provisions of public administration, terminology of ensuring a significant increase in the effectiveness of management due to the high level of public support and consolidation of society around common goals, relationships with democratic values, principles of the rule of law, respect for human dignity, non-discrimination, equality, justice, security, efficiency and other.

The stage of formation of public administration in the Soviet period and its difficulties in the state are considered. The leading opinions of politicians and public figures of the perestroika period, namely V. Chernyak, L. Lukyanenko, M. Shvaik on improving the political and economic situation in the country,

possibilities of overcoming the crisis, the need for economic reforms, the law on economic independence of Ukraine, shows the ineffectiveness of the model of public administration in the Soviet period, the monopolization of power, total control of all spheres of life.

The opinions of modern scholars on the issue of public administration I. Hrytsiak, S. Shergin for the specified period are given.

An example is given of the process of democratization of the country of the Soviet Union, which was accompanied by the emergence of popular fronts, public associations in the republics of the USSR, without which the formation of civil society would be impossible. Where public and political associations led the republics to independence.

It is noted about the need for European integration of Ukraine, taking into account the scientific and practical achievements of European countries to determine the most effective way to build a state that will undoubtedly provide development and stability of the country's economy and attract foreign investment.

Key words: public administration, state, Ukraine, communist government, stage.

Визначення становлення публічного управління в Україні є актуальним. Залишаючись досить молодою державою, Україна тільки проходить етап розбудови, тому забезпечення ефективного функціонування системи органів публічного управління та визначення їх максимальної продуктивності надасть змогу для збереження ресурсів і часу з мінімальною кількістю затрат. Діяльність публічного управління впливає на якість життя громадян, держави загалом, слугує забезпеченням раціонального використання у країні публічної інфраструктури для задоволення суспільного інтересу та виробництва публічних благ.

Відповідно до термінологічного словника «Публічне управління» Національної академії державного управління при Президентові України «публічне управління – діяльність органів державного управління, органів місцевого самоврядування, представників приватного сектору й інститутів громадянського суспільства у межах визначених законом повноважень і функціональних обов'язків (планування, організації, керівництва, координації та контролю) щодо формування та реалізації управлінських рішень суспільного значення, політики розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць. Воно забезпечує значне підвищення ефективності управлінської діяльності внаслідок високого рівня громадської підтримки та консолідації суспільства навколо спільних цілей, пов'язане з демократичними цінностями, принципами верховенства права, поваги до гідності людини, недискримінації, рівності, справедливості, безпеки, ефективності та ін.» [1, с. 144].

Політика публічного управління України у період Радянського Союзу щодо західних країн поступово і планомірно відставала, комуністична влада, будуючи країну на моноідеологічній основі й ієрархічному підпорядкуванні, відмовлялася від розбудови нових більш ефективних моделей управління, боячись втрати керівної ролі у державі, дотримуючись командно-адміністративного стилю управління.

Характерною рисою управління радянської влади стало неефективне використання ресурсної бази, завеликі розміри однієї продукції та дефіцит іншої, тотальний контроль діяльності громадських організацій, що унеможлилював волевиявлення народу та реалізацію себе у сфері публічного управління.

Україна, перебуваючи у безпосередній близькості до епіцентру тоталітарного, імперського впливу, на час проголошення перебудови й упродовж своєї незалежності зіштовхнулася із плеядою успадкованих проблем комуністичного режиму, а саме сповільненою демократизацією всіх сфер життєдіяльності, продовженням негативного впливу комуністичної партії, неефективною діяльністю державного апарату, бюрократією та некомпетентністю міністерств, неспроможністю ефективного функціонування без ідеології та наказів із «Центру».

У період перебудови країна потребувала негайного розгляду нових економічних реформ, потрібен був закон про економічну самостійність республіки, оскільки з тотальним контролем Радянського Союзу Україна потрапила у ресурсну кабалу, підприємства будувалися з розрахунку залежності, знаходилися на великій відстані одне від одного по всій території держави. Також для поліпшення життєдіяльності народу вкрай необхідне було впровадження нових форм господарювання, а саме легалізація приватної власності та створення умов для її конкурентоспроможності, що у Радянському Союзі вважалося проявом капіталізму

та заперечувалося на ідеологічному рівні. «Марксова ідея побудови комуністичного суспільства довела свій цілковитий відрив від реального розвитку суспільства, тобто виявилася утопією», – так зазначав Л. Лук'яненко стосовно політики Радянського Союзу [5, с. 30].

Безперечно, економічне відродження України є невід'ємною частиною політичної системи. Радянська влада монополізувала та централізувала всі аспекти діяльності у країні. Враховуючи суттєву відсталість технічної бази Радянського Союзу від країн Центральної Європи, у найближчий час країна навіть не змогла би запозичити вже впроваджені технології.

В. Черняк доповідав, що вихід із кризи можливий тільки на основі плюралізму – економічного, політичного й ідеологічного. «Ми бачимо, що нездійсненність політичної системи гальмує економічну реформу». Він слушно наголошував на тому, що країна потребувала нових реформ, і тільки змінивши правову систему, можливо було рішуче рухатися у майбутнє. «Однопартійність – історичний нон-сенс нашої країни», – стверджував він, доводячи необхідність впровадження багатопартійності.

Народний депутат СРСР В. Черняк причиною кризового економічного становища України назвав одержавлення комуністичною владою всіх аспектів у країні. Україна повинна вирватися зі сталінської моделі. Виходом із кризової ситуації він вбачав упровадження плюралізму: ідеологічного, політичного, економічного з різними формами власності – із приватною, індивідуальною, державною, кооперативною, муніципальною, а також наголошував на необхідності прийняття закону про землю, який передбачав би радикальну земельну реформу, передачу землі тим, хто її обробляє; закону про державне підприємство, що повинен розкріпачити державний сектор (питома вага державної власності – не більше 50%); закону про економічну самостійність республіки, проголошення її зоною вільного ринку (від вільних зон, вільного ринку – до вільної України) [6].

М. Швайка запропонував дати повну свободу народу для вирішення економічних питань. Наголошував на необхідності реформи цін, оскільки в Україні ціни занижені. Також виступав за власну банківську систему, власні гроші, власну кредитну систему. На його думку, правління позичковим фондом і справою створення кредитних ресурсів і капіталу повинні бути у руках народу [6].

Процес демократизації країн Радянського Союзу супроводжувався появою народних фронтів, суспільних об'єднань у республіках СРСР, без яких становлення громадянського суспільства було би неможливе. Ці громадські та політичні об'єднання привели республіки до незалежності. Народні фронти відрізнялися проявом активності, формами протестів, соціальним складом, програмою та ін. 21 листопада 1989 р. Олег Ільницький в інтерв'ю із В'ячеславом Чорноволом сказав: «На Заході інколи панує думка, що національні рухи у Радянському Союзі, зокрема у Прибалтиці й Україні, можуть стати проблемою для Горбачова і можуть довести до краху перебудови та гласності» [3, с. 79]. Фактично слова стали пророчими, бо саме дії народних фронтів Балтії та НРУ дали плідні результати. Зазначаємо, що Олексій Гарань у книзі «Убити дракона. З історії Руху та нових партій України» політичні події в Україні подає саме у контексті процесів, що відбувалися у Прибалтиці, вдаючись до порівняння програм Української Гельсінської спілки та Проекту програми НРУ із Прибалтійськими народними фронтами [4].

Однак держави, котрі перебували під значно меншим впливом радянського режиму, а саме країни Балтії, Румунія, Угорщина, Словенія, Польща, на відміну від України, змогли набагато раніше провести низку демократичних реформ

і швидко позбавитися радянського впливу, що уможливило їхній подальший розвиток у складі Європейського Союзу.

Доктор наук І. Грицяк зазначив, що саме ці країни «були найменш тоталітарними, найменш імперськими та на час здобуття незалежності у 1989 р. найкраще підготовлені, щоб діяти, як властиво незалежним державам. Загалом ці країни мали більш чи менш дійовий державний апарат, бюрократію, еліти, армії, поліційні сили та суди, відносно пов'язані економіки та, якщо й не повноцінні громадянські суспільства, то низку автономних соціальних інституцій» [2].

Україна зустріла свою незалежність, перебуваючи в економічній і політичній кризі, у боротьбі за демократичне майбутнє із прихильниками старої вже зламаної системи, однак із допомогою іноземних фахівців країна стала на шлях економічного реформування держави.

Професор С. Шергін зазначав, що «всі державні структури та міністерства користувалися інформаційно-консультативною допомогою іноземних експертів і радників, зокрема у сфері приватизації державних підприємств, реформування валютно-фінансової системи, банківської справи, оборони та безпеки – тобто у ключових галузях діяльності держави» [7].

Проходячи етап європейської інтеграції, Україна має остаточно позбавитися відбитків СРСР і з урахуванням наукових і практичних здобутків країн Європи визначити найефективніший шлях розбудови держави, що сприятиме розвитку та стабільності економіки країни та привабить іноземні інвестиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Публічне управління в умовах інституційних змін : колективна монографія / за ред. Р.В. Войтович, П.В. Ворони. Київ, 2018.
2. Грицяк І.А. Публічне управління в Україні: становлення за європейськими стандартами. *Вісник Академії митної служби України. Серія : Державне управління*. 2010. № 2. С. 5–11.
3. Розмова з В'ячеславом Чорноволом – Провів Олег Ільницький. *Сучасність*. 1990. Ч. 4 (348). С. 70–86.
4. Гарань О. Убити дракона. З історії Руху та нових партій України. Київ : Либідь, 1993. 200 с.
5. Лук'яненко Л. Тут мій дух: збірник статей. Т. 1. Київ : Тамподек ХХІ, 2013. 311 с.
6. Три дні вересня вісімдесят дев'ятого. Матеріали Установчого з'їзду Народного руху України за перебудову. Київ : Вид-во «Укр. енциклопедія» імені М.П. Бажана. 2009. 496 с.
7. Шергін С. Трансформації політичних систем на пострадянському просторі. *Економіка та держава*. 2019. 67.

REFERENCES:

1. Voytovych R.V., Voron P.V. (ed.) (2018) *Publichne upravlinnya v umovakh instytutsiynykh zmin* [Public administration in the context of institutional change], Kyiv.
2. Hrytsyak, I.A. (2010) *Publichne upravlinnya v Ukrayini: stanovlennya za yevropeys'kymy standartamy* [Public administration in Ukraine: formation according to European standards]. *Bulletin of the Academy of Customs Service of Ukraine*, vol. 2, pp. 5–11.
3. Il'nyts'kyy O. (1990) *Rozmovy z Vyacheslavom Chornovolom* [Interview with Vyacheslav Chornovol]. *Modernity*, № 4 (348), pp. 70–86.
4. Haran' O. (1993) *Ubyty drakona. Z istoriyi Rukhu ta novykh partiy Ukrayiny* [Kill the dragon. From the history of the Movement and new parties of Ukraine]. Kyiv: Lybid, pp. 200.

5. Lukyanenko L. (2013) Tut miy dukh [Here is my spirit]. Kyiv: Tampodek XXI, pp. 311.

6. Try dni veresnya visimdesyat devyatoho. Materialy Ustanovchoho zyzdu Narodnoho rukhu Ukrayiny za perebudovu (2009) [Three days of September of the eightyninth. Materials of the Constituent Congress of the People's Movement of Ukraine for Perestroika]. Kyiv: Ukr. encyclopedia named after MP Bazhan, pp. 496.

7. Sherhin, S. (2019). Transformatsiyi politychnykh system na postradyans'komu prostori [Transformations of political systems in the post-Soviet space]. *Ekonomika ta derzhava*, 67.

УДК 351/346.548

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.2>

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ДРОПШИПІНГУ В УКРАЇНІ

Бронат Ю.В. – асистент кафедри публічного управління та права
Херсонського державного аграрно-економічного університету
ORCID: 0000-0001-9224-2450

У статті досліджено процес зростання обсягу продажів товарів із застосуванням засобів електронної комерції. Наведено декілька підходів до визначення нового для української правової системи економічного явища – дропшипінгу. Сформовано власне визначення економічної моделі діяльності посередників у галузі реалізації торгівлі та послуг.

Виокремлено суттєві економічні переваги застосування дропшипінгу, серед яких: відсутність необхідності вкладання великого статутного капіталу, відсутність ризику втрати капіталу й оборотних засобів, проста форма легалізації діяльності, відсутність необхідності нести витрати на обслуговування складських приміщень та адміністрування поштових відправлень. Визначені основні види правочинів, що укладаються між учасниками, котрі вступають у відносини дропшипінгу. Окреслено основні характеристики застосування агентських угод при здійсненні реалізації товарів і послуг кінцевим споживачам.

Проаналізовано основні проблемні питання державного регулювання відповідальності посередників за прострочення доставки товару, поставки виробником/постачальником товару неналежної якості та не повідомлення покупця про реальний правовий статус такого посередника.

Зроблено висновки, що очікується подальше розповсюдження застосування моделі дропшипінгу в Україні серед малого підприємництва з метою реалізації товару та послуг виробника/постачальника через посередників. Збільшення кількості правочинів за участі дропшиперів має величезний вплив на розвиток електронної комерції.

У статті доведено необхідність подальшого дослідження правового регулювання діяльності дропшиперів, що потребує законодавчого закріплення поняття дропшипінгу, визначення кола учасників, котрі беруть участь у такій моделі реалізації товару, а також уточнення чинних положень законодавства про захист прав споживачів.

Ключові слова: державне регулювання, дропшипінг, електронна торгівля, відповідальність суб'єктів господарювання.

Bronat Y.V. State regulation of dropshipping relations in Ukraine

The article studies the process of volume growth in the sales of goods using e-commerce tools. Several approaches are given to the definition of a new economic phenomenon for the Ukrainian legal system – dropshipping. The definition of the economic model of intermediaries' activity in the sale of trade and services has been formed.

Significant economic advantages of using dropshipping are highlighted, including: no need to invest large nominal capital, no risk of loss of capital and working capital, a simple form of legalization of activities, no need to bear the cost of maintaining warehouses and administering items. The main types of transactions concluded between participants entering into dropshipping relations have been determined. The main characteristics of agency agreements application in the implementation of the sale of goods and services to end consumers are indicated.

The main problematic issues of state regulation of the liability of intermediaries for delayed delivery of goods, delivery by the manufacturer / supplier of goods of inadequate quality and failure to notify the buyer about the real legal status of such an intermediary are analyzed.

As a result of the study it was concluded that the further spread of dropshipping model use in Ukraine among small businesses is expected in order to sell goods and services of the manufacturer / supplier through intermediaries. The increase in the number of deals involving dropshippers will certainly have a huge impact on the development of e-commerce.

The article proves the need for further research into the legal regulation of the activities of dropshippers, which requires legislative consolidation of dropshipping concept, determination of the circle of participants in such a model of product sales, as well as clarification of the actual provisions of consumer protection legislation.

Key words: government regulation, dropshipping, online trading, responsibility of business entities.

Постановка проблеми. Торговельно-економічні відносини в Україні щороку займають дедалі більшу частку ВВП країни. Розвиток інформаційних технологій, застосування нових методів продажів, розширення кількості агентів і комерційних посередників і дедалі більше використання мережі Інтернет і соціальних мереж для реалізації товарів і послуг призводить до появи нових форм взаємодій суб'єктів господарювання. Так, останніми роками підприємці сектору торгівлі товарами широкого вжитку дедалі частіше застосовують у своїй діяльності альтернативну, на протигагу традиційним (прямим продажам), форму просування товарів, таку як дропшипінг. Інститут дропшипінгу є доволі новим для українського ринку збуту, окрім того, чинним законодавством не визначено ані поняття дропшипінгу, ані сутності таких відносин між суб'єктами господарювання та кінцевими споживачами, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням провадження інструменту продажів через посередників, дропшипінгу, визначенням його особливостей, виявленням економічних переваг і маркетингових стратегій займалися такі вчені й економісти-практики, як М.Л. Калужський, В. Федоричак, В.М. Ходиревська, І.В. Припадчева, Є.М. Заїкін, Г.А. Яшева, Т.П. Прокшіна, О.В. Онищенко та ін., однак у контексті державного регулювання зазначених відносин дропшипінгу дослідження відсутні, що свідчить про необхідність і доцільність проведення детального вивчення цього явища.

Формування цілей статті. Мета дослідження полягає у вивченні нового типу суспільно-економічних відносин дропшипінгу та державної політики щодо регулювання таких відносин на підставі світового і вітчизняного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Кінцевий споживач в Україні ще до початку запровадження карантинних заходів пов'язаних із пандемією Covid-19, дедалі частіше здійснював купівлі товарів і послуг через мережу Інтернет із застосуванням електронних засобів оплати. Так, у 2016 р. було придбано на 73% більше товарів, ніж у 2015 р. – на суму 8,5 млрд грн. Кількість замовлень за рік зросла на 61% [1].

Така тенденція зросту показників залишилася і з упровадженням карантинних заходів задля запобігання поширенню коронавірусної хвороби Covid-19, що лише сприяло збільшенню кількості онлайн-продажів порівняно з офлайн (фактичними) магазинами.

За оцінками групи компаній EVO (Prom.ua, Bigl.ua, Crafta.ua, Kabanchik.ua, Goodini.ua), загальна сума фізичних товарів і послуг, які придбали українці в Інтернеті у 2020 р., сягнула 107 млрд грн. Це на 41% більше, ніж 2019 р. Зросла і кількість онлайн-оплати – щонайменше на 50% [2].

За таких умов є характерним збільшення кількості суб'єктів господарювання, які реалізують товар через організацію бізнес-процесів за моделлю «дропшипінг», оскільки це мінімізує маркетингові й операційні затрати виробника/продавця на реалізацію продукції кінцевому споживачу.

Так, дедалі більше розповсюджується новий вид відносин між бізнесом, відомий як «дропшипінг», однак якщо для української правової системи такий вид діяльності є новим, то для країн загального права дропшипінг вже понад 15 років є одним із поширених способів реалізації товарів і послуг.

Наприклад, на ринку США активно діють понад 1 000 дропшиперів із обсягом продажів 475 млн дол., що становить близько 2% від загального обсягу оптової торгівлі [3, с. 250].

Дропшипінг (drop shipping із англ. – пряма поставка) – це вид підприємництва, за якого посередником (дроппіпером) продається товар фірми-виробника. Такий вид діяльності зустрічається найчастіше в Інтернеті [4].

Тобто товар закупається клієнтом у посередника під замовлення (на сайті, у соціальних мережах чи будь-яких інших засобах Інтернет-торгівлі). Посередник (дроппіпер) передає дані про таке замовлення й відомості про покупця виробнику/продавцю, й останній здійснює продаж товару від свого імені через засоби поштового зв'язку та/або кур'єрську службу.

Саме відправлення товару покупцеві безпосередньо від постачальника, а не від дроппіпера становить головну особливість дропшипінгу. У цьому він схожий на транзитну торгівлю, але без переходу права власності на товар до дроппіпера [5].

Оскільки товар не переходить у власність посередника, то у схемі дропшипінгу між виробником і посередником (дроппіпером) договір купівлі-продажу не укладають. Право власності на товар переходить одразу від постачальника/виробника до покупця.

Водночас у клієнта/покупця при оформленні замовлення у посередника не виникає жодних правовідносин із постачальником, про існування якого він може бути не обізнаний.

Варто враховувати, що дроппіпер виконує лише обмежене угодою з виробником/продавцем товару або послуги коло обов'язків, виступаючи третьою стороною – посередником у відносинах між виробником/продавцем і клієнтом (кінцевим споживачем). Такий правовий статус посередника або агента суттєво впливає на зміст цих обов'язків і характер персональної відповідальності дроппіпера.

Дропшипінгом називають модель бізнесу, яка передбачає, що суб'єкт діяльності – посередник купує товар у виробника тоді, коли отримає замовлення на нього, за умов його попередньої оплати з боку покупця або він передає замовлення оптовіку, а потім сам його відправляє, нараховуючи комісійну винагороду. Фактично це договір прямого постачання, що передбачає отримання доходу від реалізації, не будучи виробником цього конкретного продукту і навіть не маючи такої продукції у наявності. У моделі дропшипінгу за доставку відповідає сам виробник. Таким чином, дропшипінг звільняє підприємця від необхідності вирішення низки питань, таких як облік і зберігання товару, логістика тощо, дозволяючи зосередитися на маркетингу, рекламі та розширювати обсяг продажів [6].

Отже, дропшипінг – інструмент, механізм, засіб продажу/реалізації попередньо обраного покупцем конкретного товару чи послуги, за якого покупець (кінцевий споживач) здійснює замовлення у посередника (дроппіпера), котрий діє від власного імені, реалізуючи товар та/або послугу виробника/продавця на підставі агентського договору, договору комерційного посередництва чи договору комісії, покупець (кінцевий споживач) може не бути обізнаним про правовий статус посередника (дроппіпера).

Економічний ефект посередника (дроппіпера) формується за рахунок різниці між оптовою та роздрібною ціною, за якою він продає товар клієнтові. Ключовою відмінністю цього виду діяльності є те, що придбаний товар покупцеві відправляють безпосередньо зі складу виробника.

Середньостатистична частка трансакційних витрат дроппіперів, зумовлена відмовою від дорогих функцій (складування, вантажно-розвантажувальних робіт і т. д.), становила близько 6,4% від загального обсягу продажів проти 21,0% у повнофункціональних оптових торговців [3, с. 250].

Суттєвими економічними перевагами моделі організацій бізнесу дропшиперами є:

1. Відсутність необхідності вкладання статутного капіталу великого розміру для здійснення операційних витрат.
2. Відсутність ризику втрати капіталу й оборотних засобів, оскільки дропшипер зазвичай працює за процент від продажів або лише за попередньою оплатою товару чи послуги, тож понести ризик втрати грошових коштів через недобросовісного покупця неможливо.
3. Організаційно проста форма легалізації діяльності через реєстрацію фізичної особи-підприємця, без необхідності створення юридичної особи приватного права. Порівняно нескладне адміністрування податкових зобов'язань і низькі ставки єдиного податку.
4. Відсутність необхідності нести витрати на обслуговування складських приміщень, оскільки відправлення товару здійснюється зі складу виробника/продавця самостійно, напряму кінцевому споживачу.
5. Відсутність необхідності адміністрування поштових відправлень адресних замовлень товарів.

Найбільш розповсюдженими видами правочинів, що укладаються між дропшиперами та виробниками/продавцями, є комісійна торгівля, або торгівля за агентським договором, однак слід враховувати, що організація дропшипінгу за агентським договором може мати два варіанти оформлення відносин:

- агентський договір із покупцем (на закупівлю);
- агентський договір із виробником/постачальником (на реалізацію).

Агентські відносини надають повноваження агенту на вчинення відповідних дій на підставу договору, але зазвичай у схемі дропшипінгу письмових договорів не укладають, а оформлюють так звані договори приєднання в електронній формі, коли друга сторона висловлює згоду з офертою, розміщеною на сайті [7, с. 665].

Торгова інфраструктура дропшипінгу значно відрізняється від інфраструктури у традиційній торгівлі. Дропшипінг більше нагадує ярмаркову торгівлю з великим числом роздрібних продавців і покупців. «Розміри замовлених через Інтернет партій товарів набагато менші, але їх число – набагато більше...», – відзначають Т. Кент і О. Омар [8].

Однак за великої економічної вигоди від здійснення діяльності посередника внаслідок зменшення операційних витрат, витрат на зберігання та транспортування товару та іншого слід розібратися у правовій природі відповідальності дропшипера перед покупцем (кінцевим споживачем), наприклад за несвоєчасної поставки товару постачальником або поставки товару неналежної якості.

Окрім того, у моделі бізнесу «дропшипінг» існують також й інші слабкі сторони, а саме повернення товару, який із тих чи інших причин не підійшов клієнту.

Відповідно ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів» споживачі під час укладення, зміни, виконання та припинення договорів щодо отримання (придбання, замовлення тощо) продукції, а також при використанні продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на захист своїх прав державою; належну якість продукції й обслуговування; безпеку продукції; необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію державною мовою про продукцію, її кількість, якість, асортимент, її виробника (виробця, продавця) за Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»; відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (дефекту у продукції), відповідно до закону [9].

Згідно з положеннями ст. 6 Закону України «Про захист прав споживачів» продавець (виробник, виконавець) зобов'язаний передати споживачеві продукцію належної якості, а також надати інформацію про цю продукцію [9].

Тож при використанні форми реалізації товарів через дропшиперів (посередників) споживач має право не тільки отримати всю належну інформацію про продукцію, але й бути обізнаним про правовий статус такого дропшипера з метою ідентифікувати реального виробника/постачальника товару у разі потреби захисту прав своїх прав відповідно до закону, однак, виходячи з відсутності у чинному законодавстві навіть визначення дропшипера, можна сказати, що на практиці під час реалізації товару такі посередники не повідомляють покупців про свій правовий статус, у тому числі про обсяг персональної відповідальності та коло питань у межах відповідальності саме виробника/постачальника.

Така ситуація призводить до того, що покупець під час купівлі товару може бути введений в оману щодо правового характеру правочину, який укладається між ним та іншою стороною, котру покупець і вважає виробником.

Оскільки відносини дропшипінгу розповсюджуються переважно на онлайн-торгівлю, слід звернутися до Закону України «Про електронну комерцію», відповідно до ст. 17 якого сторони електронних правочинів відповідають за невиконання своїх зобов'язань у порядку, визначеному законом або договором. Постачальник послуг проміжного характеру в інформаційній сфері несе відповідальність за невиконання своїх зобов'язань у порядку, визначеному законом або відповідним договором про надання таких послуг. Постачальник послуг проміжного характеру несе відповідальність за забезпечення технічного захисту інформації та здійснення контролю за ним у порядку, визначеному законодавством або відповідним договором про надання таких послуг. Постачальник послуг проміжного характеру несе відповідальність за зміст переданої й отриманої інформації та за шкоду, завдану внаслідок використання результатів таких послуг, за умови відсутності у його діях будь-якої з обставин, що звільняють його від відповідальності, встановлених ст. 9 цього Закону [10].

Однак не варто плутати дропшипера з постачальником послуг проміжного характеру, оскільки останній відповідно до ч. 4 ст. 9 Закону України «Про електронну комерцію» не є стороною електронного правочину, предметом якого виступають товари, роботи або послуги, інші, ніж послуги проміжного характеру в інформаційній сфері (реєстрація доменних імен або IP-адрес, присвоєння інших мережевих ідентифікаторів, фіксація часу відправлення/надходження електронного повідомлення, надання доступу до мережі Інтернет та інших інформаційно-телекомунікаційних систем тощо), і не несе відповідальності за зміст переданої чи отриманої інформації та за шкоду, завдану внаслідок використання результатів таких послуг, за умови, що він не є ініціатором передачі такої інформації, не обирає її одержувача та не може змінити її зміст [10].

Оскільки дія зазначеного закону розповсюджується на порядок вчинення електронних правочинів із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних систем і визначає права й обов'язки учасників відносин у сфері електронної комерції, то з аналізу норм закону можна дійти висновку, що і дропшипери під час здійснення господарської діяльності несуть відповідальність, визначену законом (у тому числі Законом України «Про захист прав споживачів») і договором, укладеним між ним і покупцем, зазвичай у формі приєднання до публічного договору (оферти), однак характер такої відповідальності, її межі, розмежування з відповідальністю виробника/постачальника залишаються невизначеними у чинних нормативно-правових актах.

Висновки. Дропшипінг в Україні – це розповсюджена серед малого підприємництва модель реалізації товару та послуг виробника/постачальника через посередників, які називаються дропшиперами та діють від власного імені, реалізуючи товар та/або послугу виборника/продавця на підставі агентського договору, договору комерційного посередництва чи договору комісії. Покупець (кінцевий споживач) може не бути обізнаним про правовий статус такого посередника (дропшипера).

Збільшення кількості правочинів за участі дропшиперів має величезний вплив на розвиток електронної комерції, однак, як і будь-яке нове для економіки явище, правове регулювання такої діяльності потребує законодавчого закріплення поняття дропшипінгу, визначення кола учасників, що беруть участь у такій моделі реалізації товару, а також уточнення дійсних положень законодавства про захист прав споживачів із метою забезпечення захисту прав покупців і розмежування відповідальності дропшиперів і виробників/постачальників за надання належної інформації про правову природу правочину, свій правовий статус та особу реального постачальника, а також несвоєчасну поставку товару або поставку товару неналежної якості. Ці питання визначають напрями подальших досліджень державного регулювання відносин дропшипінгу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. E-commerce в Україні: підсумки 2016. Топові тренди 2017. *Logist.Fm* : веб-сайт. URL: <http://logist.fm/publications/e-commerce-v-ukrayini-pidsumki-2016-topovi-trendi-2017> (дата звернення: 06.12.2021).
2. 107 млрд гривень витратили українці на покупки в інтернеті у 2020 році – група компаній EVO. *Портал електронних послуг Дія.Бізнес* : веб-сайт. URL: <https://business.diia.gov.ua/en/cases/prodazi/107-mlrd-griven-vitratili-ukrainci-na-pokupki-v-interneti-u-2020-roci-grupa-kompanij-evo> (дата звернення: 06.12.2021).
3. Прокшїна Т.П. Маркетинг : підручник. Ростов-на-Дону : Фенікс, 2010. 314 с.
4. Дропшипінг. Преимущества и недостатки такого вида деятельности. *Geniusmarketing* : веб-сайт. URL: <https://geniusmarketing.me/lab/dropshipping-preimushhestva-i-nedostatki-takogo-vidadeyatelnosti/> (дата звернення: 05.12.2021).
5. Алиев Т. Дропшипінг: выгодное виртуальное посредничество? *Buhgalteria сайт бухгалтеров* : веб-сайт. URL: <http://www.buhgalteria.com.ua/Hit.html?id=4891> (дата звернення: 05.12.2021).
6. Федоричак В.М. Дропшипінг як схема роботи інтернет-магазину: плюси і мінуси. *Lemarbet* : веб-сайт. URL: <https://lemarbet.com/razvitie-internet-magazina/dropshipping-kak-shema-raboty-internet-magazina-plyusy-i-minusy/> (дата звернення: 06.12.2021).
7. Онищенко О.В. Дропшипінг як ефективна система ведення електронної торгівлі. *Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки* : матеріали наук.-практ. конф., 10 листопада 2017 р. Житомир, 2017. С. 665–667.
8. Кент Т., Омар О. Роздрібна торгівля. Москва : Юніті-Дана, 2007. 697 с.
9. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 06.12.2021).
10. Про електронну комерцію : Закон України від 03 вересня 2015 р. № 675-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#n198> (дата звернення: 06.12.2021).

REFERENCES:

1. Sait Logist.Fm [Site of Logist.Fm]. *logist.fm* Retrieved from <http://logist.fm/publications/e-commerce-v-ukrayini-pidsumki-2016-topovi-trendi-2017> [in Ukrainian].
 2. Sait Portal elektronnykh posluh Diia.Biznes [Site of Portal of electronic services Action.Business]. *business.diia.gov.ua*. Retrieved from <https://business.diia.gov.ua/en/cases/prodazi/107-mlrd-griven-vitratili-ukrainci-na-pokupki-v-interneti-u-2020-roci-grupa-kompanij-evo> [in Ukrainian].
 3. Prokshina, T.P. (2010). *Marketynh [Marketing]*. Rostov-na-Donu: Feniks [in Ukrainian].
 4. Sait Geniusmarketing [Site of Geniusmarketing]. *geniusmarketing.me* Retrieved from <https://geniusmarketing.me/lab/dropshipping-preimushhestva-i-nedostatki-takogo-vidadeyatelnosti> [in Ukrainian].
 5. Alyev, T., *Dropshyppynh: vuhodnoe vyrtualnoe posrednychestvo? [Dropshipping: profitable virtual intermediation?]*. Retrieved from <http://www.buhgalteria.com.ua/Hit.html?id=4891> [in Russian].
 6. Fedorychak, V.M., *Dropshyppinh yak skhema roboty internet-mahazynu: pliusy i minusy. [Dropshipping as a scheme of online shopping: pros and cons]*. Retrieved from <https://lemarbet.com/razvitie-internet-magazina/dropshipping-kak-shema-raboty-internet-magazina-plyusy-i-minusy/> [in Ukrainian].
 7. Onyshchenko, O.V. (2017). Dropshypinh yak efektyvna systema vedennia elektronnoi torhivli. [Dropshipping as an effective system of e-commerce]. *Naukovo-praktychna konferentsiia "Formuvannia efektyvnoi modeli rozvytku pidpriemstva v umovakh rynkovoï ekonomiky" – Proceedings of the Scientific and Practical Conference "Formation of an effective model of enterprise development in a market economy"*. (pp. 665–667). Zhytomyr. [in Ukrainian].
 8. Kent, T., & Omar, O. (2007). *Rozdribna torhivlia [Retail]*. Moskva: Yuniti-Dana [in Ukrainian].
 9. Zakon Ukrainy "Pro zakhyst prav spozhyvachiv" [The Law of Ukraine "On consumer protection"]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> [in Ukrainian].
 10. Zakon Ukrainy "Pro elektronnu komerciu" [The Law of Ukraine "About e-commerce"]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#n198> [in Ukrainian].
-

УДК 35.076

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.3>

ДОСВІД РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННИХ ДЕРЖАВНИХ ПОСЛУГ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Величко Л.Ю. – доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
ORCID: 0000-0003-3029-4719

Васильковський О.Т. – старший викладач кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін, підполковник Національної академії Національної гвардії України
ORCID: 0000-0002-6456-7167

У статті розглянуто досвід розвитку системи електронних державних послуг у країнах Європейського Союзу. З'ясовано основні завдання системи електронних державних послуг, до яких належать: координація й адміністрування взаємодії між державними структурами; організація обслуговування громадян державними органами; організація взаємодії структур влади та бізнесу; видача громадянам будь-якої інформації, пов'язаної з діяльністю державних органів; створення форм правління за участю громадян; забезпечення рівної доступності благ незалежно від місця проживання громадянина та ін. Визначено, що структура онлайн-системи електронних державних послуг і її органів управління повинна містити у собі: інтернет – загальнодоступні сервери, які надають доступ до електронних державних послуг; безкоштовні контакт-центри, суміщені з мережею телефонів call-центрів, котрі дозволяють надавати послуги для громадян, які не мають доступу в інтернет; поштову службу для посилки документів і матеріалів у письмовому вигляді; інтранет для підвищення ефективності роботи державних службовців. Доведено, що існує чотири рівні зрілості електронних державних послуг: інформаційний – офіси публікують інформацію на веб-сайті, а користувачі переглядають сайт офісів на комп'ютері або спеціальних інформаційних кіосках, отримуючи необхідну інформацію; інтерактивний, в одну сторону – користувачі можуть спілкуватися в електронному вигляді з окремими офісами, двосторонній – де офіси можуть спілкуватися з користувачами через Інтернет; угоди – користувачі можуть спілкуватися в електронному вигляді з окремими офісами, а офісні додатки електронним шляхом їм відповідають; інтеграції – портали призначені для певних цілей, надають інформацію з різних офісів і дозволяють здійснювати виконання угод. Досліджено етапи розвитку системи електронних державних послуг у країнах Європейського Союзу, цілі та завдання кожного етапу, проблеми та рекомендації щодо їх нівелювання.

Ключові слова: державне управління, послуги, сфера послуг, електронні державні послуги, класифікація послуг, цифрова економіка.

Velychko L. Yu., Vasylykovskiy O. T. Experience in the development of the electronic public services system in the European Union countries

The article considers the experience of developing the electronic public services system in the European Union countries. The main tasks of the electronic public services system are clarified, which include: coordination and administration of interaction between state structures; Organization of services to citizens by state bodies; Organization of interaction between government and business structures; issuance of any information to citizens related to the activities of state bodies; creation of forms of government with the participation of citizens; ensuring equal availability of benefits, regardless of the place of residence of a citizen, etc. It is determined that the structure of the online system of electronic public services and its governing bodies should include: internet – public servers that provide access to electronic public services; free contact centers, combined with a network of telephone call centers that allow you to provide services for citizens who do not have internet access; a postal service for sending documents and materials in writing; an intranet to improve the efficiency of civil servants. It is proved that there are four levels of maturity of electronic public services – information-offices publish information on

a website, and users view the site of offices on a computer or special information kiosks, receiving the necessary information; interactive, one – way – users can communicate electronically with individual offices, two – way-where offices can communicate with users via the Internet; agreements-users can communicate electronically with individual offices, and office applications electronically respond to them; integrations-portals are designed for specific purposes, provide information from different offices, and allow you to execute transactions. The article examines the stages of development of the electronic public services system in the European Union countries, the goals and objectives of each stage, problems and recommendations for their leveling.

Key words: public administration, services, service sector, electronic public services, classification of services, digital economy

Постановка проблеми. Поряд із координуючою (регулюючою), однією з найважливіших функцій держави є інформаційно-комунікаційна. Держава покликана забезпечувати економічні зв'язки та взаємодію всіх економічних агентів, структуруючи систему соціально-економічних відносин і надаючи цій системі цілісність і життєздатність. В умовах становлення цифрової економіки значення зазначеної функції держави кардинально зростає. Нові інформаційно-комунікативні технології не тільки створюють більш досконалі механізми збору, обробки, зберігання та передачі інформації, а й зумовлюють нові форми соціально-економічної взаємодії, у тому числі через мережеві електронні платформи.

Одним із напрямків процесів інформатизації є формування системи електронних державних послуг, на базі якої здійснюється взаємодія держави з населенням та організаціями у таких сферах, як надання інформації, у тому числі за приватними запитами, організація державних (муніципальних) закупівель, надання державних послуг, формування системи зворотного зв'язку (інститут скарг) та ін.

Сучасна держава повинна забезпечувати своїм громадянам і бізнес-організаціям контакти з установами та публічними адміністраціями на основі електронного доступу. Грамотно проведена інформатизація публічної адміністрації сприяє відкритості та прозорості державного сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі приділяється увага дослідженню сутності й особливостям надання державних та адміністративних послуг. Їм присвячені роботи таких зарубіжних і вітчизняних дослідників, як А.О. Чемерис [1], М.Д. Лесечко [1], А.В. Ліпенцев [1], В.М. Сороко [9], А.В. Вишневський [9], О.Г. Рогожин [9], О.В. Берданова [8], В.М. Вакуленко [8], М.Д. Василенко [8], О.М. Петрова [7] та ін. Водночас із огляду на складність і багатогранність проблеми залишається ще багато теоретичних і практичних прогалин у її вивченні. Зокрема, недостатньо досліджено економічні та соціально-політичні аспекти функціонування системи електронних державних послуг.

Метою статті є узагальнення досвіду розвитку системи електронних державних послуг у країнах Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Сучасний інтегрований підхід спрямований на формування концепції єдиного інформаційного порталу для реалізації системи електронних державних послуг.

Завдяки єдиній точці доступу до державних електронних послуг громадяни зможуть брати активну участь у суспільному житті та демократичних процесах, а бізнес ефективно розвивається.

Структура інформаційного порталу для реалізації системи електронних державних послуг повинна містити оперативну та довідкову інформацію про послуги та спосіб їх отримання. Користувач порталу повинен із задоволенням заходити на портал і легко знаходити відповідні дані.

Метою створення порталу системи електронних державних послуг для громадян є підвищення ефективності надання державних послуг. Воно спрямоване на спрощення обробки цивільних справ та офіційних запитів і дозволяє отримати інформацію про те, як їх оформити. Прийнята форма дозволяє зібрати в одному місці справи (питання), що входять до компетенції різних адміністративних підрозділів і надати доступ до процедур цих послуг в Інтернеті. Щоб реалізація послуг була можлива та здійснювалася на відповідному рівні, необхідні громадські точки доступу в Інтернет, які виконують чотири основні функції:

- популяризації Інтернету, особливо серед людей, котрі не мають можливості використання комп'ютера та послуг, доступних через Інтернет;
- полегшення доступу до інформаційних та адміністративних послуг, пропонувананих через Інтернет державною адміністрацією та пов'язаними з нею установами;
- популяризації вільного програмного забезпечення, що дозволяє використовувати комп'ютери й Інтернет людям із низькими доходами;
- доповнення та розширення спектру електронних послуг, які надаються державними установами, громадськими організаціями тощо.

Багато авторів звертають увагу на принципи та методологію побудови сайтів, їхній зміст, естетику; можна знайти цікаву інформацію про сайти для комерційних організацій, підприємств обраних секторів, установ; пропонуються різні методики тестування якості сайтів [2–4]. Зазвичай автори посібників займаються будівництвом порталів для бізнесу.

Специфіка системи електронних державних послуг така, що вже на законодавчому рівні викладені певні вимоги до структури та змісту державних сайтів, які надають електронні державні послуги для фізичних і юридичних осіб.

До основних завдань системи електронних державних послуг належать:

- координація й адміністрування взаємодії між державними структурами;
- організація обслуговування громадян державними органами;
- організація взаємодії структур влади та бізнесу;
- видача громадянам будь-якої інформації, пов'язаної з діяльністю державних органів;
- створення форм правління за участю громадян;
- забезпечення рівної доступності благ незалежно від місця проживання громадянина;
- забезпечення електронними державними послугами всього населення;
- забезпечення відстеження статусу документів, які посилаються у державній структурі, що дозволяє дізнатися, на якому етапі реалізації він знаходиться;
- розширення спектру державних послуг, що надаються онлайн;
- реорганізація та реформування високозатратних державних структур влади;
- підвищення використання та якості інформації в обсязі всього суспільства;
- забезпечення системи електронних державних послуг механізмами для прозорості діяльності державних установ і процесів взаємодії з ними.

Діалог громадян із державними службовцями онлайн дозволить організувати взаємодію між ними цілодобово й у будь-який час.

Підприємствам необхідно надати доступ до електронних податкових та інших платежів, податкової звітності, реєстрації товарних знаків і патентів, до систем електронних державних закупівель, різних програм підтримки та розвитку бізнесу і т. п. Взаємодія з державними органами за допомогою ІКТ призводить до підвищення конкурентоспроможності компаній і зменшення витрат на документообіг [1, с. 62].

Портал системи електронних державних послуг може надавати різну інформацію: про місцеві події, як вирішити це питання і до кого звернутися, про вільні робочі місця і т. п., завдяки чому досягається орієнтований на потреби населення і справедливий підхід до надання державних електронних послуг. Структура онлайнової системи електронних державних послуг і її органів управління повинна містити у собі:

- інтернет-загальнодоступні сервери, що надають доступ до електронних державних послуг;
- безкоштовні контакт-центри, суміщені з мережею телефонні call-центри, які дозволяють надавати послуги для громадян, котрі не мають доступу в Інтернет;
- поштову службу для посилки документів і матеріалів у письмовому вигляді;
- інтранет для підвищення ефективності роботи державних службовців.

Розвинені країни у плані відкритості й ефективності державного сектору та готовності здійснювати електронні послуги посідають перші місця за економічними показниками та конкурентоспроможністю. Це доказ того, що існує тісний зв'язок між конкурентоспроможністю, інноваційністю та якістю державного управління у різних країнах. Прискорення введення електронних послуг державної адміністрації має також важливе значення з погляду модернізації та інновацій, де влада змушена мати справу із серйозними проблемами, такими як старіння суспільства, зміна клімату і тероризм. Одночасно громадяни вимагають сучасних послуг, більш високого рівня безпеки та кращої демократії, а бізнес вимагає меншої бюрократії та більшої ефективності дії. У міру розширення Європейського Союзу, за одночасного підвищення його різноманітності з'являються нові потреби в ефективному наданні державних транскордонних послуг для підвищення мобільності громадян і для потреб європейських підприємств. Електронні послуги державної адміністрації можуть допомогти урядам у вирішенні цих проблем і задоволенні потреб суспільства. Цільова концепція у країнах Європейського Союзу передбачає використання системи електронних послуг у різних країнах, а також реалізацію загальноєвропейських (пан'європейських) послуг. Реалізація цієї концепції знаходиться під постійним контролем Європейської Комісії через послідовне проведення досліджень рівня розвитку системи електронних державних послуг.

Обговорюючи електронні державні послуги, треба пам'ятати, що у соціально-економічній моделі Європейського Союзу публічна адміністрація відіграє особливу роль. Її місія полягає у підтримці функціонування конкурентного ринку товариств Європейського Союзу. Адміністрація спільноти безпосередньо бере участь у питаннях, що стосуються освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, охорони навколишнього середовища та захисту прав споживачів.

Це, безумовно, відрізняє «європейську модель» електронного адміністрування від американської моделі, у якій федеральний уряд має дуже чітко визначену й обмежену владу [3, с. 55].

Для фізичних осіб у Європейському Союзі вказані такі послуги, як:

1. Охорона здоров'я (реєстрація пацієнтів, вартість медичних послуг, електронний файл пацієнта з переліком захворювань і ліків і т. д.).
2. Соціальні допомоги (внески на фонди: пенсійний, охорони здоров'я, інвалідності, нещасних випадків; пенсії, соціальна допомога, медичне страхування і т. д.).
3. Видача дозволів на будівництво (дозвіл на будівництво будинку, приміщення для бізнесу, громадського користування і т. д.).

4. Прийом віддалених заявок для поліції (повідомлення про сумні події, знищення державної власності, загрози життю, тероризм і т. д.).

5. Реєстрація транспортних засобів (реєстрація придбаних транспортних засобів, зняття транспортних засобів з обліку, видача водійських посвідчень тощо).

6. Видача документів, що засвідчують особу (тимчасове посвідчення особи, паспорт).

7. Пошук роботи (оголошення про роботу, курси для безробітних, реєстрація безробітних і т. д.).

8. Адресний стіл, зміна місця проживання (реєстрація постійного та тимчасового проживання, виїзд).

9. Бібліотеки, доступ до громадських ресурсів бібліотеки (бібліотечні ресурси, віддалений перегляд, замовлення обраних книг, журналів і т. д.),

10. РАЦС, видача актів про шлюб, народження, смерті і т. д.

11. Прибутковий податок із фізичних осіб (подача податкових декларацій, прийом змін у даних).

12. Реєстрація до вишу, прийом кандидатів на вищу освіту (заповнити та відправити заявку) [9, с. 14].

Для бізнесу (юридичних осіб) слід зазначити такі послуги, як:

1. Соціальне страхування (пенсійні внески, соціальне забезпечення, охорона здоров'я, пенсії, медичне страхування для співробітників; страхування від нещасних випадків, фонд роботи і т. д.).

2. Податки від фірм, прибуткові податки з юридичних осіб (подача податкових декларацій через Інтернет).

3. Податок на додану вартість (подача декларацій ПДВ та податкові платежі в Інтернеті).

4. Реєстрація бізнесу (заповнити та відправити заявку).

5. Ресурси статистики (передача даних у статистичне управління).

6. Митні декларації (заповнення та подання митних декларацій).

7. Дозволи та сертифікати охорони навколишнього середовища (заповнення та подання заяв через Інтернет).

8. Державні закупівлі (зацікавлені в аукціоні-конкурсі підприємства стежать за інформацією, оголошеннями на веб-сайтах) [5, с. 36].

Існує чотири рівні зрілості електронних державних послуг:

– інформаційний – офіси публікують інформацію на веб-сайті, а користувачі переглядають сайт офісів на комп'ютері або спеціальних інформаційних кіосках, отримуючи необхідну інформацію;

– інтерактивний, в одну сторону – користувачі можуть спілкуватися в електронному вигляді з окремими офісами, двосторонній – де офіси можуть спілкуватися з користувачами через Інтернет;

– угоди – користувачі можуть спілкуватися в електронному вигляді з окремими офісами, а офіси додатки електронним шляхом їм відповідають;

– інтеграції – портали призначені для певних цілей, надають інформацію з різних офісів і дозволяють здійснювати виконання угод. Рівень інтеграції дозволяє виконувати дії, необхідні для вирішення офіційних питань (справ), в електронному вигляді: від отримання інформації, вибору відповідної форми, заповнення та відправлення її по мережі (можливість заповнення онлайн-форм на сайті), оплати необхідних зборів і до отримання офіційного паперу: дозвіл, Свідоцтво, рішення або інший документ, який заявник намагався отримати [6–8].

Нами досліджено етапи розвитку системи електронних державних послуг, цілі та завдання кожного етапу, проблеми та рекомендації щодо їх нівелювання.

Етап 1. Основна мета – забезпечення загального доступу до інформації про діяльність органів державної влади. Основні завдання: створення інформаційного порталу, що містить оперативну та довідкову інформацію про державну установу та прийняті ними рішення; підвищення комп'ютерної грамотності. Основні проблеми: проблема системності, стандартизації (комп'ютерні програми для порталів державних установ розробляють безліч фірм, котрі використовують різні мови програмування і несумісні між собою програмні рішення); слабо розвинені інформаційно-телекомунікаційні системи; проблема так званої цифрової нерівності (digital-divide). Шляхи вирішення: вибір єдиного генерального підрядника для країни (групи країн), який визначатиме загальні вимоги до програмного продукту, встановлення стандартів, визначення протоколів обміну інформацією; сприяння держави у розвитку ІКТ-систем (субсидії, податкові пільги і т. д.), стимулювання попиту на ІКТ; створення спеціальних освітніх програм.

Етап 2. Основна мета – двосторонній обмін інформацією між органами влади та бізнесом або громадянами. Основні завдання: стандартизація процесу обміну даними; стандартизація процесів зберігання даних; розробка необхідних баз даних; введення ID-електронного підпису. Основні проблеми: проблема системності; проблема інформаційної безпеки. Шляхи вирішення: вибір єдиного генерального підрядника; розробка антивірусних програм; удосконалення адміністративного та кримінального законодавства, що регулює взаємодію в інформаційному просторі.

Етап 3. Основна мета – надання окремих державних послуг (наприклад, сплата податків). Основні завдання: надання першочергових державних послуг згідно із затвердженим списком; забезпечення інформаційної безпеки. Основні проблеми: проблема інформаційної безпеки; проблема зручності інтерфейсу як для користувачів, так і для державних службовців; проблема доступності та рівня зрілості електронних державних послуг. Шляхи вирішення: ергономіка інтерфейсу, в т. ч. дослідження якості сайту; аналіз доступності та рівня зрілості електронних державних послуг, розробка заходів щодо їх підвищення.

Етап 4. Основна мета – надання всього комплексу послуг для всіх споживачів через єдиний інформаційний портал. Основні завдання: створення єдиного інтегрованого інформаційного порталу; забезпечення сумісності різних порталів; розробка інструментів для легкого обслуговування інформаційного порталу людей зі слабким зором, інвалідністю; забезпечення безаварійної роботи порталу; розробка програм-провідників для вирішення таких послуг і зменшення цифрової нерівності; розробка системи пошуку спроб незаконного входу в систему. Основні проблеми: проблема інтероперабельності та стандартизації (несумісність програмного забезпечення); проблема доступності та рівня зрілості електронних державних послуг. Можливі два шляхи вирішення: 1) менш витратний на початковому етапі – розробники порталів розробляють протоколи обміну даними з інтегрованим порталом, які надалі повинні постійно підтримуватися; 2) правильний – вибір єдиного генерального підрядника для країни (групи країн), котрий визначає загальні вимоги до програмного продукту, встановлює стандарти, протоколи обміну інформацією і т. д., а всі портали розробляються з «нуля».

Етап 5. Основна мета – система електронних державних послуг як частина інформаційного суспільства. Основні завдання: ефективний обмін інформацією та поліпшення якості послуг у галузі державного управління, бізнесу, освіти

й охорони здоров'я, культури і т. д. Сценарії: песимістичний – повне панування ІКТ у житті людини, всі додатки та бази даних будуть створені з урахуванням людської прихильності до комп'ютера і з метою отримання контролю над ним. Оптимістичний – соціальні мережі сприятимуть розвитку цивілізації та створенню кращих відносин між компаніями. Шляхи вирішення: забезпечення адміністратором порталу інформаційної безпеки.

Європейський Союз стимулює розвиток систем електронних державних послуг надання електронних державних послуг шляхом проведення досліджень їх доступності та рівня зрілості у країнах-членах ЄС.

Дослідження показали, що підприємці частіше, ніж фізичні особи (громадяни) вважають за краще користуватися онлайн-послугами. Велика зацікавленість із боку підприємців до електронних послуг є економічним підходом, який виникає у зв'язку з великою частотою реалізації таких послуг, оскільки підприємці, заплативши за сертифікат кваліфікованого електронного підпису, використовують його багаторазово на рік. Крім того, юридичні міркування припускають виконання послуг для підприємців на рівні транзакцій. У фізичних осіб спостерігається менший інтерес до сфери електронних послуг у зв'язку з високою вартістю сертифіката кваліфікованого електронного підпису, який буде використовуватися один або дуже малу кількість разів на рік. У деяких країнах ЄС проблема наявності сертифіката кваліфікованого електронного підпису була вирішена шляхом видачі посвідчення особи з ID. Серед послуг для фізичних осіб є послуги, що через юридичні обмеження не можуть бути поки реалізовані. Це послуги, пов'язані з видачею посвідчення особи, дозволу на будівництво та ін.

Висновки і пропозиції. Розвиток системи електронних державних послуг вигідний як для підприємств, так і для громадян, але насамперед самій державній адміністрації. Можливість використовувати дані в електронній версії дозволяє домогтися економії часу, пов'язаної з необмеженим тимчасово-просторовим доступом до будь-якої записаної інформації. Правильне використання інформаційних і комунікаційних технологій в офісах дозволить домогтися прозорості у діяльності органів державної адміністрації та зниження фінансових витрат і тягаря посадових осіб у роботі з клієнтами.

На початку ХХІ ст. ініціативи Комісії із систем електронних державних послуг орієнтувалися на розвиток електронних послуг (проекти, спрямовані на надання державних послуг онлайн). Нині ці проекти у більшості вже виконані, а установи прагнуть до наступного етапу розвитку інтелектуальних електронних послуг, орієнтованих на користувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Адміністративні послуги місцевих органів державної виконавчої влади : монографія / А.О. Чемерис, М.Д. Лесечко, А.В. Ліпенцев та ін. ; за заг. ред. А.О. Чемериса. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2004. 152 с.
2. Банасиковская Я. Интероперабельность в странах Европейского Союза и ее значение для решения электронных государственных услуг. *Вестник НГУЭУ «Бизнес-информатика»*. 2014. № 3. С. 239–246.
3. Забара І. Правові аспекти співробітництва України з Європейським Союзом у розвитку інформаційного суспільства. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2016. Вип. 3. С. 28–42.
4. Карпенко О.В. Управлінські послуги в Україні: механізми надання органами влади : монографія. Київ : АМУ, 2014. 408 с.

5. Клімушин П.С. Стратегії та механізми електронного урядування в інформаційному суспільстві : монографія. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. 524 с.

6. Лугачев М.И. Концепция и состояние реализации е-Администрации в Европейском Союзе. *Актуальные проблемы экономики и права*. 2021. № 4. С. 185–190.

7. Петрова М.М. Электронный менеджмент в публичном секторе Болгарии : монография. Белово : Faber, 2019. 330 с.

8. Розвиток партнерства між місцевою владою та недержавним сектором у сфері надання громадських послуг : монографія / О.В. Берданова, В.М. Вакуленко, М.Д. Василенко та ін. ; за заг. ред. Ю.П. Лебединського. Ужгород : Патент, 2003. 192 с.

9. Діяльність публічної адміністрації з надання послуг українському суспільству : монографія / В.М. Сороко, А.В. Вишневський, О.Г. Рогожин та ін.; за наук. ред. Ю.А. Привалова. Київ : Вид-во НАДУ, 2007. 180 с.

REFERENCES:

1. Chemerys, A.O., Lesechko, M.D., Lipentsev, A.V. (2004). Administratyvni posluhy mistsevykh orhaniv derzhavnoi vykonavchoi vlady [Administrative Services of local state executive authorities]. Lviv: LRIDU NADU, [in Ukrainian].

2. Banasikovska, Ya. (2014). Interoperabel'nost' v stranakh Evropeyskogo Soyuza i ee znachenie dlya resheniya elektronnykh gosudarstvennykh uslug. [Interoperability in the European Union and its importance for the solution of electronic public services]. Vestnik NGUEU "Biznes-informatika" – Bulletin of NGUEU "Business Informatics". 3. 239–246. [in Russian].

3. Zabara, I. (2016). Pravovi aspekty spivrobitnytstva Ukrainy z Yevropeiskym Soiuzom u rozvytku informatsiinoho suspilstva. [Legal aspects of Ukraine's cooperation with the European Union in the development of the information society]. Zhurnal yevropeiskoho i porivnialnoho prava – Journal of European and Comparative Law. 3. S. 28–42. [in Ukrainian]

4. Karpenko, O.V. (2014). Upravlinski posluhy v Ukraini: mekhanizmy nadannia orhanamy vlady [Management services in Ukraine: mechanisms for providing authorities]. Kyiv: AMU, [in Ukrainian].

5. Klimushyn, P.S. (2016). Stratehii ta mekhanizmy elektronnoho uriaduvannia v informatsiinomu suspilstvi [Strategies and mechanisms of e-government in the information society]. Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU "Mahistr", [in Ukrainian].

6. Lugachev, M.I. (2021). Kontseptsiya i sostoyanie realizatsii e-Administratsii v Evropeyskom Soyuze. [The concept and state of implementation of e-Government in the European Union]. Aktual'nye problemy ekonomiki i prava – Current issues of economics and law. 4. 185–190. [in Russian].

7. Petrova, M.M. (2019). Elektronnyy menedzhment v publichnom sektore Bolgarii [Electronic management in the public sector of Bulgaria]. Belovo: Faber, [in Russian].

8. Berdanova, O.V., Vakulenko, V.M., Vasylenko, M.D. (2003). Rozvytok partnerstva mizh mistsevoiu vladoiu ta nederzhavnym sektorom u sferi nadannia hromadskykh posluh [Development of partnership between local authorities and the non-state sector in the field of public services provision]. Uzhhorod : Patent, [in Ukrainian].

9. Soroko, V.M. Vyshnevskiy, A.V., Rohozhyn, O.H. (2007). Diialnist publichnoi administratsii z nadannia posluh ukrainskomu suspilstvu [Activities of public administration to provide services to Ukrainian society]. Kyiv: Vyd-vo NADU, [in Ukrainian].

УДК 323.2(477)

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.4>

СИСТЕМА ЗАХОДІВ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ З ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ В УКРАЇНІ

Каденко Д.О. – аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-9811-6962

Визначено можливості громадських організацій брати участь у формуванні державної політики країни, регіону. Охарактеризовано специфічність взаємодії громадськості та держави у сфері державного управління в Україні. Визначено фундаментальні основи, на яких повинна будуватися сучасна взаємодія громадськості та держави у сфері державного управління в Україні. Зазначено основне завдання реформування системи органів виконавчої влади, важливість реалізації принципу довіри влади до простих громадян. Вказано потенційно ефективні напрями оптимізації процесу взаємодії держави із громадянським суспільством. Наголошено на продовженні процесу удосконалення нормативно-правової бази у системі державного управління. Перераховано заходи оптимізації процесу взаємодії держави із громадянським суспільством. Вказано, що процес удосконалення процесу взаємодії держави із громадянським суспільством проявляється у концентрованому усвідомленні вагомості для соціуму засвоєння комплексу знань про закономірності управлінського впливу держави. Акцентовано увагу на одному із ключових напрямів модернізації сучасного державного устрою управління – створенні ефективної системи взаємовідносин представників держави, бізнесу та громадянського суспільства, шляхом налагодження тісного та високоефективного державно-приватного партнерства. Вказано умови, за якими можливим є взаємовигідне партнерство між державою й інститутами громадянського суспільства. Представлено напрями вдосконалення механізм взаємодії влади та членів громадянського суспільства з урахуванням успішного досвіду зарубіжних країн і цілісного аналізу українських реалій. Наголошено на важливості реалізації інформаційних кампаній, спрямованих на активізацію залучення громадськості до питань розробки та прийняття управлінських рішень. Вказано, що формат розширення взаємодії громадянського та державного контролю забезпечує гностичний висновок між інститутами громадськості й угоди про деконструкцію суспільства й органів державної влади.

Ключові слова: консолідація, Організація громадянського суспільства, електронні технології, державні органи влади, представники громадянського суспільства.

Kadenko D.O. System of measures to optimize the process of interaction between the state and civil society in Ukraine

Possibilities of public organizations to take part in formation of the state policy of the country or region are defined. The specificity of interaction between the public and the state in the field of public administration in Ukraine is described. The fundamental bases, on which the modern interaction of the public and the state in the field of public administration in Ukraine should be built, are determined. The main task of reforming the system of executive bodies is indicated. The importance of implementing the principle of trust of the authorities in ordinary citizens is conditioned. Potentially effective ways to optimize the process of interaction between the state and civil society are indicated. Emphasis is placed on continuing the process of improving the regulatory framework in the public administration system. Measures to optimize the process of interaction between the state and civil society are listed. It is stipulated that the process of improving the process of interaction between the state and civil society is manifested in a concentrated awareness of the importance for society of mastering a set of knowledge about the laws of managerial influence of the state. Emphasis is placed on one of the key areas of modernization of the modern government - the creation of an effective system of relations between government, business and civil society, by establishing a close and highly effective partnership between the state and the public. The conditions under which a mutually beneficial partnership between the state and civil society institutions is possible are indicated. Directions for improving the mechanism of interaction between the government and members of civil society

are presented, taking into account the successful experience of foreign countries and a holistic analysis of Ukrainian realities. The importance of implementing information campaigns aimed at increasing public involvement in the development and management decisions is emphasized. It is pointed out that the format of expanding the interaction of public and state control provides a gnostic conclusion between the institutions of the civil agreement on the deconstruction of society and public authorities.

Key words: *consolidation, Civil Society Organization, electronic technologies, public authorities, civil society representatives.*

Громадяни та громадські організації мають достатню кількість можливостей брати участь у формуванні державної політики, визначати стратегічні напрями розвитку та вирішувати певні актуальні для них питання. Це голосування на місцевих виборах і висування кандидатів, звернення до депутатів, участь у громадських радах, слуханнях, консультаціях і робочих групах, внесення скарг, петицій і проектів до громадського бюджету, а також участь у пікетах і прямих акціях.

Взаємодія громадськості та держави у сфері державного управління в Україні є досить специфічною, проте громадянське суспільство та держава не можуть існувати одне без одного, тому що держава впливає на суспільство, гарантування та закріплення законодавчої та виконавчої влади, судової системи та забезпечення прав людини.

Громадянське суспільство відстоює матеріальну і духовну незалежність людини від держави, прагне юридичної гарантії такої незалежності, захищає приватні та суспільні інтереси народу й активно сприяє процесам демократизації держави. З іншого боку, громадянське суспільство залежить від держави та може набувати розвинених форм у демократичних політичних умовах. Тому взаємодія інститутів громадянського суспільства з органами державної влади є основною вимогою існування демократично-правової держави [1].

Сучасна взаємодія громадськості та держави у сфері державного управління в Україні повинна будуватися (що цілком обґрунтовано доведено науковим співтовариством) на основі дорадчої демократії, тобто через компетентне громадське обговорення діяльності державного управління та всебічну співпрацю громадськості та влади, у якій держава є зацікавленим суб'єктом співпраці із громадськістю з метою зростання компетенції інститутів громадянського суспільства й ефективного виконання поставлених перед державою завдань і функцій.

Основним завданням реформування системи органів виконавчої влади є більш чітке визначення, закріплення на законодавчому рівні й уточнення повноважень кожного елемента системи, а також визначення та належне вирішення основних практичних проблем, які виникають між інститутами управління на рівні органів виконавчої влади всіх рівнів і, відповідно, їх чітке фінансове, правове й організаційне забезпечення.

Одним із важливих принципів або навіть обов'язковою умовою участі громадян, є принцип довіри влади до простих громадян. Всередині має бути виражене дотримання сформульованого принципу довіри рівноправності та дружелюбності у спілкуванні, у спільній діяльності, врахування думки та побажання людей.

Мають бути ефективними напрями: сприяння створенню умов, які би вплинули на подальший розвиток благодійності та філантропії; розробка механізму державного замовлення для надання певних послуг суб'єктами громадянського суспільства на конкурентні принципи; сприяння розвитку волонтерського руху; розгляд питання вдосконалення правового регулювання участі суб'єктів у встановленні рішення органів державної влади, робота громадських рад та інших

дорадчих органів, моніторинг із боку органів державної влади системних аспектів функціонування.

Триває процес удосконалення нормативно-правової бази у системі державного управління. Необхідна розробка нових, а також подальше доопрацювання прийнятих законів і нормативних актів. Вирішення організаційних проблем також має відбуватися на рівні законодавчих актів, насамперед для забезпечення стабільності механізму впровадження змін у системі державного управління.

У рамках реформи оптимізації процесу взаємодії держави із громадянським суспільством необхідно [2]:

- аналізувати різні аспекти функціонування органів виконавчої влади та громадських організацій: структурні, процесуальні, інформаційні, кадрові, матеріально-фінансові тощо;

- враховувати взаємодію органів виконавчої влади й окремих структур громадянського суспільства;

- розрахувати співвідношення центральних органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування;

- усі оцінки цих явищ мають проводитися з погляду соціально ефективного здійснення виконавчої влади та громадських організацій, тобто реального та позитивного впливу на соціальні процеси, свідомість, поведінку та діяльність людей.

Вважається, що процес удосконалення процесу взаємодії держави із громадянським суспільством є концентрованим усвідомленням важливості для суспільства оволодіння знаннями про закономірності управлінського впливу держави. Динамізм суспільства, складність і різноманітність завдань висувають підвищені вимоги до державного управління, яке має відповідати не тільки їхньому рівню та масштабу, а й певною мірою заходи щодо передбачення її розвитку з метою створення для сприятливих організаційних, функціональних і діяльнісно-практичних передумов. Для цього процес удосконалення взаємодії держави із громадянським суспільством має бути спланованим, безперервним, систематичним, реалістичним і, головне, ефективним. У цьому аспекті зміст та організація цього процесу є обов'язковою умовою й основним фактором ефективної реалізації соціальних ресурсів державного управління. Важливим є рівень, якість та ефективність державного управління, джерелом соціальної модернізації, що виступають як рушійна сила розвитку суспільства, а в ньому – людей і держави, громадян.

Один із ключових напрямів модернізації сучасного державного устрою управління – це створення ефективної системи взаємовідносин на основі комбінації зусиль держави, бізнесу та громадянського суспільства, заснованої на адекватних і об'єктивних принципах. Необхідна співпраця між громадянським суспільством і бізнес-інституціями розглядається як важливий показник їхньої здатності не просто співіснувати, а й залучати бізнес-структури до фінансування власної діяльності та налагодити взаємовигідні ділові відносини [3].

У цьому контексті необхідно зосередитися на понятті державно-приватного партнерства, найпоширенішою практикою якого є його вузьке та широке розуміння, відповідно, як довгострокового, регламентованого договором, співробітництва між державою та приватним сектором, із метою виконання державних завдань, що охоплює весь життєвий цикл проекту: від планування до експлуатації, у т. ч. технічне обслуговування; і поняття «державно-приватного партнерства» як механізму, всі форми співпраці між державою та громадянським суспільством, які є у сфері між вирішенням проблем, котрі традиційно належать до компетенції держави [4].

Взаємовигідне партнерство між державою й інститутами громадянського суспільства можливе лише за умов паритетного діалогу, тому це надзвичайно важлива проблема – винайдення новітніх засобів комунікації та відповідної взаємодії. Функціональна спроможність громадянського суспільства ефективно взаємодіяти має бути забезпечена державою відповідними законодавчими та нормативними заходами, ініціативами та реальним правом контролювати діяльність державних установ.

Модернізація державного устрою управління повинна базуватися на певних правилах і процедурах інновації управлінського характеру. Якщо такі умови не виконуються, нововведення можуть залишитися нереалізованими [5].

З урахуванням успішного досвіду зарубіжних країн і цілісного аналізу українських реалій варто виділити такі напрями вдосконалення механізму взаємодії влади та членів громадянського суспільства:

- поліпшення фінансової бази неурядових організацій через накопичення фінансових ресурсів за рахунок зовнішніх джерел;
- розповсюдження фінансовими ресурсами при використанні всіх джерел повинні базуватися на конкурсній грантовій основі.

Говорячи про інформаційно-просвітницьку діяльність, слід наголосити на важливості здійснення необхідних інформаційних кампаній, спрямованих на активізацію залучення громадськості до питань розробки та прийняття управлінських рішень. Ключові елементи тут повинні бути ініціативами, спрямованими на подолання стереотипу відсутності механізмів впливу організованої громадськості на процеси прийняття рішень.

Зазначається, що забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики вимагає нових принципів роботи органів влади, які забезпечать: по-перше, аналітичну й експертну підтримку ззовні незалежними аналітичними агенціями; по-друге, створення умов для постійного залучення експертів провідних аналітичних центрів України (такі як Центр Разумкова та ін.) до спільної інформаційно-аналітичної роботи з органами влади всіх рівнів.

У процесі взаємодії влади й українських ЗМІ часто відсутня координація у діях. Відповідно, потрібні кроки, насамперед у напрямі захисту громадської думки та максимального поширення правдивої інформації про діяльність органів державної влади. Необхідно розробляти та поширювати нові стандарти діяльності представників українських ЗМІ, яка буде базуватися на принципах об'єктивності, неупередженості, незалежності та соціальної спрямованості. Крім того, і влада, і громадські організації мають проводити просвітницьку роботу серед населення, метою якої є виховання вміння виявляти приховані маніпулятивні технології й орієнтуватися на достовірну інформацію.

Формат розширення взаємодії громадського та державного контролю як оптимізаційні механізми розвитку державного управління в Україні забезпечує ґностичний висновок між інститутами громадянського суспільства й угоди про деконструкцію суспільства й органів державної влади у ситуації, що склалася. Тобто йдеться про формування певного ставлення корупційної ситуації як із боку інститутів громадянського суспільства, так і з боку органів державної влади.

У зв'язку із цим ефективність взаємодії громадського і державного контролю проявляється через дієздатність суб'єктів реалізувати зміни відповідної ситуації шляхом модифікації морально-етичної оцінки корупційної ситуації.

Наприклад, ефективності у боротьбі з корупцією досягають лише ті держави, де існує ефективна співпраця громадського та державного контролю, де

є паритетність застосування регуляторних і політичних інструментів. Реалізація системи відповідних антикорупційних заходів із паритетним залученням громадськості та державних органів, на думку деяких вчених, призводить до «зміни корупційної ментальності», яку вона представляє комплексом заходів, спрямованих на стимулювання порозуміння у суспільстві корупції не як норми життя, а як неприпустимого явища [6, с. 80].

Структурна взаємодія громадськості та державного контролю повинна надавати цілеспрямований вплив на профілактику і боротьбу з корупцією у сфері державного управління. Основними способами такого цілеспрямованого впливу є: розвиток структур і форм громадянського суспільства, що призводить до розширення та зміцнення громадянської свідомості, та самосвідомість, яка впливає на результативні показники органів державної влади; розвиток системи освіти та впровадження громадянських цінностей суспільства на всіх рівнях – від закладів освіти до комерційних організацій і силових структур [7, с. 130].

На основі вищенаведеного аналізу ми пропонуємо визначити такі заходи, котрі будуть спрямовані на посилення довіри громадян до дієздатності державних органів влади для забезпечення належного управління:

- Розробка спільної заяви Організації громадянського суспільства та пріоритетів у сфері управління, завдання та механізми роботи (наприклад, Соціальний договір у Великій Британії або Концепція розвитку громадянського суспільства в Естонії). Головна мета – створити чітку структуру співпраці влади та громадянського суспільства.

- Розробка мінімальних стандартів та / або рекомендацій для проведення консультацій із громадськістю.

- Підготовка проектів і підписання між інституціями угод та обов'язкових рекомендацій щодо призначення представників громадянського суспільства, методи організації та фінансування консультацій.

Також потрібно знайти відображення та детальні аспекти регулювання права об'єднань громадян щодо меж впливу та реалізації управлінських рішень. Нормативна база повинна містити норми щодо проведення інформаційних заходів щодо забезпечення активізації громадськості у використанні відкритості влади залежно від вимог для задоволення потреб та інтересів громадян та / або їх об'єднань.

Серед рекомендацій, які має спільно розробляти уряд і представники громадянського суспільства, варто відзначити:

- Відкриття консолідованого консультативного порталу як центрального пункту збору відповідей громадян на пропозиції політики та проекти нормативно-правових актів. Цей портал має стати платформою для двостороннього спілкування громадян і державних установ (успішні приклади можна знайти в Естонії, Нідерландах і Великій Британії).

- Запровадження законодавчого регулювання лобістської діяльності.

- Створення національного дорадчого органу з розширеними дорадчими функціями (таких як Національна рада у Словенії, Економічна та соціальна рада у Болгарії);

- Розбудову потенціалу держави посадовцями та представниками Організації громадянського суспільства, активні та конструктивні спілкування та взаємодію;

- Сприяння культурним змінам і кращому розумінню ролі Організації громадянського суспільства у прийнятті рішень.

- Активацію електронних технологій, що сприятиме залученню громадськості та моніторингу [8].

Підсумовуючи, можна сказати, що правильна реалізація демократичних принципів прозорості та відкритості влади, реалізації державної політики на всіх рівнях може бути розробкою нових механізмів взаємодії під час розробки та реалізації державної політики й управлінських рішень шляхом активізації участі громадськості. Насправді громадськість має стати першоджерелом і повноцінним суб'єктом прийняття управлінських рішень. Щоб забезпечити кращу перспективу, необхідні подальші зусилля з оптимізації процесу прийняття управлінських рішень за допомогою системності залучення громадськості та розподілу відповідальності за стан справ у державі між владою і суспільством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Левченко Д.С. Взаємодія громадськості та держави у сфері публічного адміністрування в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. Ч. 2. С. 177–180.
2. Кульчій І.О. Оптимізація функцій органів виконавчої влади в контексті реформування системи державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_8_5
3. Колосовська І.І. Формування ефективної моделі партнерства інститутів публічної влади та громадянського суспільства. *Ефективність державного управління*. 2015. № 45. С. 161–166.
4. Взаємодія держави і суспільства в процесах публічної політики. Київ : НАДУ, 2013. С. 23.
5. Алексеев В.М. Взаємовідносини держави та суспільства. Дніпро : ГРАНІ, 2019. 172 с.
6. Гиляров Е.М., Шабуня В.В. Общественный контроль как механизм противодействия коррупции в органах государственной власти. *Гражданское общество и за рубежом*. 2017. № 3. С. 77–94.
7. Киричек Е.В. Гражданский (общественный) контроль за деятельностью органов публичной власти в сфере обеспечения конституционных прав и свобод человека и гражданина в современном мире. *Актуальные проблемы международного права*. 2018. № 9. С. 123–144.
8. Динник І.П. Міжнародний досвід ефективної взаємодії держави і громадянського суспільства та його імплементація в практику державного управління України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 3. С. 143–148.

REFERENCES:

1. Levchenko, D.S. (2019) Vzaiemodiia hromadskosti ta derzhavy u sferi publichnoho administruvannia v Ukraini [Interaction of the public and the state in the field of public administration in Ukraine] *Pivdennoukrainskyi pravnychy chasopys*. 4. 177–180 [in Ukrainian].
2. Kulchii, I.O. (2012) Optymizatsiia funktsii orhaniv vykonavchoi vlady v konteksti reformuvannia systemy derzhavnoho upravlinnia [Optimization of executive power functions in the context of public administration reform] *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_8_5 [in Ukrainian].
3. Kolosovska, I.I. (2015) Formuvannia efektyvnoi modeli partnerstva instytutiv publichnoi vlady ta hromadianskoho suspilstva [Formation of an effective model of partnership between institutions of public power and civil society] *Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia*. 45. 161–166. [in Ukrainian].
4. Vzaiemodiia derzhavy i suspilstva v protsesakh publichnoi polityky [Interaction of the state and society in the processes of public policy] (2013) Kyiv: NADU. 23. [in Ukrainian].

5. Aleksieiev, V.M. (2019) Vzaïmovîdnosyny derzhavy ta suspilstva [Relationship between state and society]. Dnipro: HRANI. 172. [in Russian]
 6. Hyliarov, E.M., Shabunia, V.V. (2017) Obshchestvennii kontrol kak mekhanizm protyvodeistviia korruptsyy v orhanakh hosudarstvennoi vlasty [Public control as a mechanism for combating corruption in public authorities] *Hrazhdanskoe obshchestvo y za rubezhom*. 3. 77–94. [in Russian]
 7. Kyrychek, E.V. (2018) Hrazhdanskyi (obshchestvennii) kontrol za deiatelnostiï orhanov publychnoi vlasty v sfere obespecheniia konstitutsyonnykh prav y svobod cheloveka y hrazhdanyna v sovremennom myre [Civil (public) control over the activities of public authorities in the field of constitutional rights and freedoms of man and citizen in the modern world] *Aktualnie problemi mezhdunarodnoho prava*. 9. 123–144 [in Russian].
 8. Dynnyk, I.P. (2019) Mizhnarodnyi dosvid efektyvnoi vzaïemodii derzhavy i hromadianskoho suspilstva ta yoho implementatsiia v praktyku derzhavnoho upravlinnia Ukrainy [International experience of effective interaction between the state and civil society and its implementation in the practice of public administration of Ukraine] *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 3, 143–148. [in Ukrainian].
-

UDC 005.1:[35]

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.5>

PUBLIC ADMINISTRATION NOTION: HISTORICAL GENESIS

Kiforenko O.V. – Ph.D., Associate Professor,
Postdoctoral Researcher at the Department of Regional Policy
Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service
of Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: 0000-0001-8838-68

Public administration is the field of service that maintains a civil society and provides for the needs of the public. Public administration is also the key instrument of government for ensuring public interests. Public administration integrates and synthesizes theories and propositions from other disciplines including the behavioural sciences, the system sciences, and the natural sciences. As public administration is a feature of all nations, whatever their system of government, it is important to understand all its features as well as the course of its development with the stating of the prominent personalities having contributed to the public administration most.

The goal of the presented article is to answer the following questions: how did public administration develop to such a high level? What was its historical development course? Who were the most prominent academicians/administrators/scientists having contributed to the public administration development the most? A radical transformation in public administration began as early as the middle of the nineteenth century, accelerating after World War I and continuing beyond World War II. Many individuals who were placed in charge of public administration revolutionized it and left their mark for generations to come. Among the most prominent of them one should mention Max Weber, Thomas Woodrow Wilson, Frederick Winslow Taylor, Mary Parker Follett, Douglas McGregor, Robert Clifton Weaver, and others.

The knowledge for the course development of public administration and the prominent personalities having contributed the most to its development will help make the public administration as a whole and the administrators' work as well the quality of their services in particular more efficient, thus contributing to the higher development level of the country and raising the living standards of each citizen. The research results will be interesting and useful for the academicians researching the notion of public administration, administrators working in the power bodies of all the levels, NGOs employees and students studying the subject as well as all the stakeholders.

Key words: public administration, government, bureaucracy, civil service, human resources.

Кіфоренко О.В. Поняття публічного управління: історичний генезис

Публічне управління – це сфера послуг, яка підтримує громадянське суспільство та забезпечує потреби громадянськості. Публічне управління також є ключовим інструментом влади для забезпечення суспільних інтересів. Публічне управління інтегрує та синтезує теорії та припущення з інших дисциплін, включаючи науки про поведінку, системні та природничі науки. Оскільки публічне управління властиве всім націям, незалежно від їхньої системи управління, важливо зрозуміти всі його особливості, а також хід його розвитку із зазначенням видатних особистостей, які зробили найбільший внесок у вказане управління.

Мета статті – відповісти на наступні запитання: яким чином державне управління розвинулося до такого високого рівня? Яким був хід його історичного розвитку? Хто з найвидатніших представників академічної спільноти/адміністраторів/науковців зробили найбільший внесок у розвиток публічного управління? Докорінна трансформація публічного управління почалася ще у середині XIX століття, прискорившись після Першої світової війни та продовжувалася після Другої світової війни. Багато особистостей, які були стояли на чолі публічного управління, докорінно його змінили та залишили свій вклад для наступних поколінь. Серед найвизначніших із них слід назвати Макса Вебера, Томаса Вудро Вільсона, Фредеріка Вінслоу Тейлора, Мері Паркер Фоллетт, Дугласа Макгрегора, Роберта Кліфтона Вівера та ін.

Знання того, як саме розвивалося публічне управління та які видатні особистості зробили найбільший внесок у його розвиток, допоможуть зробити публічне управління загалом і роботу адміністраторів, а також якість їхніх послуг зокрема більш ефективними, сприяючи таким чином вищому рівню розвитку країни та підвищенню рівня життя

рівня кожного громадянина. Результати дослідження будуть цікавими та корисними для представників академічної спільноти, які досліджують поняття публічного управління, управлінців, котрі працюють в органах влади всіх рівнів, працівників громадських організацій і студентів, що вивчають цей предмет, а також усіх зацікавлених сторін.

Ключові слова: публічне управління, уряд, бюрократія, державна служба, людські ресурси.

Formulation of the problem. Administration is a problem inherent to human association, so public administration is part and parcel with government organised to carry out community business [1]. It is a set of processes, organizations, groups, society, as well as individuals associated with implementing laws and other rules administered by judiciary, legislatures, and executives [2]. Public administration is also the key instrument of government for ensuring public interests [3]. So, public administration is a process and as such has been around as long as governments have existed [4]. As such, public administration integrates and synthesizes theories and propositions from other disciplines including the behavioural sciences, the system sciences, and the natural sciences. The issues and problems public administration confronts are molded by the environment in which they exist. In fact, a recurring problem with public administration theory is that changes in the practice of administration often force a reorientation of theory [5]. As public administration is a feature of all nations, whatever their system of government [6], the importance for the understanding of all its features as well as the course of its development with the stating of the prominent personalities having contributed to the public administration most goes without saying.

Analysis of recent research and publications. Many outstanding Ukrainian and foreign scientists have contributed a lot to the research of public administration as it is and its development. Among the foreign ones one should mention C. Renwick, A. Prentice, J. Johnston, M. Orleans, P. Juneja, R.J. II Stillman, D. Myrick, S. Yusufzade, R.F.Jr. Shangraw, M.M. Crow, F.C. Mosher, P. Anurit, P. Malone, A. Venkatraman, M. Fabry and others. The Ukrainian scientists engaged in the history and development of public administration include V.V. Perzhun, O.V. Mykhailovska, Y.G. Kalnysh, V.S. Kuybida, M.M. Bilynska, I.O. Dehtiarova, S.A. Romaniuk, V.D. Bakumenko, T.E. Vasylevska, R.A. Naumenko, Y.O. Ulyanchenko, Y.H. Kartashov and others. As the main emphasis in the presented paper was made on the historic development course of public administration as well as the most prominent foreign scientists as well as the short overviews of their contributions, the works of the foreign authors researching the said science branch were used for the research purpose.

Goals of the article. One of the characteristics of a modern public administration is that it aims to focus on service level and its sustainability, not only on the quantity of services [7]. That great issue is the one all the public administrators should aim at while working for the public good or providing administrative services. But how did public administration develop to such a high level? What was its historical development course? Who were the most prominent academicians/administrators/scientists having contributed to the public administration development the most? The attempt to give answers to the questions asked above was the goal of the presented article.

Presentation of the main research material. Public administration is the term traditionally used to define the formal arrangements under which public organizations serve a government, ostensibly in the public interest [8]. A radical transformation in public administration began as early as the middle of the nineteenth century, accelerating after World War I and continuing beyond World War II. One result was the emergence of an activist and interventionist social policy [9]. The development of the public

administration model dating from 1900 was influenced primarily by Weber's theory of bureaucracy, Northcote and Trevelyn's recommendations relating to the establishment of a professional civil service in Britain and Woodrow Wilson's ideas in the USA for the separation of policy from administration [8].

Many individuals who were placed in charge of public administration revolutionized it and left their mark for generations to come [10]. The bureaucratic theory of public administration owes its existence to Max Weber and his magnum opus "Economy and Society" published in 1922. It was Weber who popularized the term. Max Weber was a German political economist, philosopher and a social scientist. Influenced by Heinrich Rickert and Kant, Weber came to a central core of his theories and that was Rationalization. Weber promulgated rationalization in all areas of life like economy, politics, society, culture and even religion. He went on further to say that Rationalization was the basis of the modern western society [11].

The next prominent scientist, having made a significant contribution to the formation and development of public administration, was Thomas Woodrow Wilson – American politician, academic, university administrator and the only US President to hold a Ph.D. Unquestionably, Woodrow Wilson's scholarly essay, "The Study of Administration" (1887) stands as an historic landmark in American administrative thought. As Leonard D. White once wrote, "Wilson's essay introduced this country to the idea of administration" [12]. But, in his earlier works W. Wilson laid foundation to his global understanding of administration as a whole and public administration in particular. In his 1885 dissertation at Johns Hopkins University, Woodrow Wilson evaluated the cost and effects of the public decision making system built around the U.S. Congress, then the principal decision making and implementation body at the federal level. He argued that concentrating public sector decision making in the politically oriented unit of government weakened the administration of government. He later recommended a design for governmental systems that called for a careful separation between politics and administration [5].

There are different points of view as to how much and whether at all Frederick Winslow Taylor contributed to public administration. He designed his Scientific Management Theory. The founding principles for Taylor's Scientific Management Theory were information management and knowledge transfer. Thus the essence of Taylor and for that matter Taylorism was that of experimentation, evaluating problems and choosing an appropriate solution. It might be suggested then that Taylor's inadvertent contribution to Public Administration was the result of his interaction with Metcalfe, of the United States Army Ordinance Department. As early as 1880, Metcalfe established the written order card system and advocated the practice of two way communications – that is, job order cards with written instructions from administrators and report [progress] cards written by workers [13]. According to another viewpoint, the most definite link between Taylor and Public Administration will be found in the work of his mentored disciple Morris Cooke [13], embracing the application of Taylor's principles, Cooke approached the analysis of work by purposefully differentiating between public and private goals [13].

But there are also scientists, who consider Mary Parker Follett, a social worker and philosopher, and an intellectual by every measure, who made one of the most significant and lasting contributions to leadership in the public service [14], and thus to public administration. In fact, she made lasting contributions in the areas of:

- diversity – Follett called for dissimilar thought in group processes to ensure a variety of ideas were heard and considered;

- life-long learning – Follett considered education to be the lifeblood of advancement and improvement, both at the organizational and individual levels;
- engagement – Follett considered discourse regarding shared experiences, humble inquiry and a search for meaning to be the pathways to learning and improvement;
- the human element – Follett viewed humans, not processes, as the most valuable part of an organization [14].

A thinker, an academician of repute, manager and a consultant [15], Douglas McGregor was important in the post-war research and practice of organization. His book *The Human Side of Enterprise*, published in 1960, applied a perspective of behavioural psychology to the theories of organization [10]. That is, he composed the so-called Theory X and Theory Y, in which he researched the issues of whether an employee can be trusted and given the task of performing for the betterment of the organization or an employee should be directed, controlled and monitored to achieve the goals of the organization. Both the theories X and Y are based on the premise that the role of the management is to bring together all factors of production, including human resources, and coordinate them for the benefit of the organization [15].

Another prominent representative of the academic community, having made a considerable contribution to the public administration development, was Robert Clifton Weaver, a noted American economist who, as the first secretary (1966–68) of the U.S. Department of Housing and Urban Development, was the first African American appointed to a cabinet position in the U.S. government [16]. Weaver made important contributions to the practice of public administration being a part of Franklin D. Roosevelt's "black cabinet" and an advisor on civil rights by President Kennedy as he took a more holistic approach to administering housing programs. He offered awards for the design of public housing, and increased money for small businesses displaced by urbanization. He revived federal rent subsidies for the elderly, and stressed local initiatives as a way to solve local problems [10]. In addition, Weaver championed the 1968 Fair Housing Act, which prohibited housing discrimination based on race, colour, religion or national origin. "You cannot have physical renewal," he was known to say, "without human renewal" [17].

Conclusions and suggestions. Public Administration is the field of service that maintains a civil society and provides for the needs of the public. It is the activities undertaken by the government to look after its people and manage its affairs [18]. Public administration consists of getting the work of the government done by coordinating the efforts of the people so that they can work together to accomplish their set tasks... managing, directing, and supervising the activities of thousands, even millions of workers so that some order and efficiency may result from their efforts [19].

In order to understand all the features and aspects of public administration to increase its effectiveness in all the spheres applied, the attempt was made in the article to follow its development course pointing the prominent academicians/administrators/scientists having contributed to the public administration development the most. A radical transformation in public administration began as early as the middle of the nineteenth century. The development of the public administration model dating from 1900 was influenced primarily by Weber's theory of bureaucracy, Northcote and Trevelyn's recommendations relating to the establishment of a professional civil service in Britain and Woodrow Wilson's ideas in the USA for the separation of policy from administration [8]. More detailed - the bureaucratic theory of public administration owes its existence to Max Weber and his magnum opus "Economy and Society" published in 1922. Woodrow Wilson's scholarly essay, "The Study of Administration"

(1887) stands as an historic landmark in American administrative thought and introduced the USA to the idea of administration. Frederick Winslow Taylor designed his Scientific Management Theory with its founding principles from information management and knowledge transfer. Mary Parker Follett, a social worker and philosopher, made contributions in the areas of diversity, life-long learning, engagement, and the human element in the public administration. Douglas McGregor applied a perspective of behavioural psychology to the theories of organization as well as composed the so-called Theory X and Theory Y. Robert Clifton Weaver made important contributions to the practice of public administration being a part of Franklin D. Roosevelt's "black cabinet" and an advisor on civil rights by President Kennedy. So, having in mind the valuable contributions the prominent scientists and practitioners made into the development of public administration, we can make the public administration as a whole and the administrators' work as well the quality of their services in particular more efficient, thus contributing to the higher development level of the country and raising the living standards of each citizen.

BIBLIOGRAPHY:

1. Renwick, C. Public Administration: Towards a Science. 1944. URL: <http://www.omarguerrero.org/RenwickPAowardScience.pdf>.
2. Pandey, 2017 in Md Nazirul Islam Sarker. Public Administration as an Academic Discipline and Social Science. 2019. URL: https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007%2F978-3-319-31816-5_3856-1.
3. Yusufzada, S. et al. Public Administration in Afghanistan: Challenges and Way Forward. 2019. URL: [https://www.scirp.org/\(S\(i43dyn45teexjx455qlt3d2q\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=2527944&utm_campaign=826331897_110518896423&utm_source=lixiaofang&utm_medium=adwords&utm_content=dsa-298234771599&gclid=EAIaIQobChMI7fKz6P-PH9AIVBap3Ch3ZWwYfEAMYASAAEgIG3PD_BwE.\)](https://www.scirp.org/(S(i43dyn45teexjx455qlt3d2q))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=2527944&utm_campaign=826331897_110518896423&utm_source=lixiaofang&utm_medium=adwords&utm_content=dsa-298234771599&gclid=EAIaIQobChMI7fKz6P-PH9AIVBap3Ch3ZWwYfEAMYASAAEgIG3PD_BwE.)).
4. Prentice, A. Research in Public Administration. 1984. URL: https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/7340/librarytrendsv32i4j_opt.pdf?sequence=1.
5. Shangraw, R.F.Jr. & Crow, M.M. Public administration as a design science. 2007. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01900699808525334>.
6. Mosher, F.C. et al. (n.d.). Public administration. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/public-administration>.
7. Anurit, P. Towards E-Government: A Study of Supplier Attitudes towards the Adoption of E-Auction Procurement by the Metropolitan Electricity Authority of Thailand. 2006. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/public-administration>.
8. Johnston, J. Public Administration: Organizational Aspects. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. 2001. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B0080430767042522>.
9. Orleans, M. Criminal Justice, Sociology of. 2015. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/public-administration>.
1. Ohio University. Five Key Figures in the History of Public Administration. 2020. URL: <https://onlinemasters.ohio.edu/blog/five-key-figures-in-the-history-of-public-administration/>.
2. Juneja, P. (n.d.). Bureaucratic Theory of Public Administration. URL: <https://www.managementstudyguide.com/bureaucratic-theory-of-public-administration.htm>.
3. Stillman, R.J.II. Woodrow Wilson and the Study of Administration: A New Look at an Old Essay. 2014. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science-review/article/abs/woodrow-wilson-and-the-study-of-administration-a-new-look-at-an-old-essay/57B96CA6CD39B5F6BEAA1A6B7E5814FC>.

4. Myrick, D. Frederick Taylor as a Contributor to Public Administration. 2012. URL: https://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/8584/Myrick_Taylor%20Article.pdf?sequence=1.
5. Malone, P. The Genius of Mary Parker Follett. 2020. URL: <https://patimes.org/the-genius-of-mary-parker-follett/>.
6. Venkatraman, A. (n.d.). Public Administration. URL: http://epgp.inflibnet.ac.in/epgpdata/uploads/epgp_content/S000030PU/P001502/M016166/ET/146537014813.ET.Douglas_Mcgregore-text.pdf.
7. Britannica. (n.d.). Robert C. Weaver. URL: <https://www.britannica.com/biography/Robert-C-Weaver>.
8. Fabry, M. The Long Fight to Appoint the First African-American Cabinet Secretary. 2016. URL: <https://time.com/4175137/first-african-american-cabinet-member/>.
9. Explicit Success. (n.d.). 10 Importance Of Public Administration. URL: <https://explicitsuccess.com/importance-of-public-administration/>.
10. Norwich University Online. An Overview of the Importance of Public Administration. 2017. URL: <https://online.norwich.edu/academic-programs/resources/overview-importance-public-administration>.

REFERENCES:

1. Renwick, C. (1944). Public Administration: Towards a Science. <http://www.omarguerrero.org/RenwickPAowardScience.pdf>.
2. Pandey, 2017 in Md Nazirul Islam Sarker. (2019). Public Administration as an Academic Discipline and Social Science. https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007%2F978-3-319-31816-5_3856-1.
3. Yusufzada, S. et al. (2019). Public Administration in Afghanistan: Challenges and Way Forward. [https://www.scirp.org/\(S\(i43dyn45teexjx455qlt3d2q\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=2527944&utm_campaign=826331897_110518896423&utm_source=lixiaofang&utm_medium=adwords&utm_content=dsa-298234771599&gclid=EAIaIaIQobChMI7fKz6P-PH9AIVBap3Ch3ZWwYfEAMYASAAEgIG3PD_BwE.\)](https://www.scirp.org/(S(i43dyn45teexjx455qlt3d2q))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=2527944&utm_campaign=826331897_110518896423&utm_source=lixiaofang&utm_medium=adwords&utm_content=dsa-298234771599&gclid=EAIaIaIQobChMI7fKz6P-PH9AIVBap3Ch3ZWwYfEAMYASAAEgIG3PD_BwE.)).
4. Prentice, A. (1984). Research in Public Administration. https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/7340/librarytrendsv32i4j_opt.pdf?sequence=1.
5. Shangraw, R. F.Jr. & Crow, M.M. (2007). Public administration as a design science. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01900699808525334>.
6. Mosher, F.C. et al. (n.d.). Public administration. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/public-administration>.
7. Anurit, P. (2006). Towards E-Government: A Study of Supplier Attitudes towards the Adoption of E-Auction Procurement by the Metropolitan Electricity Authority of Thailand. <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/public-administration>.
8. Johnston, J. (2001) Public Administration: Organizational Aspects. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B0080430767042522>.
9. Orleans, M. (2015). Criminal Justice, Sociology of. <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/public-administration>.
10. Ohio University. (2020). Five Key Figures in the History of Public Administration. <https://onlinemasters.ohio.edu/blog/five-key-figures-in-the-history-of-public-administration/>.
11. Juneja, P. (n.d.). Bureaucratic Theory of Public Administration. <https://www.managementstudyguide.com/bureaucratic-theory-of-public-administration.htm>.
12. Stillman, R. J. II. (2014). Woodrow Wilson and the Study of Administration: A New Look at an Old Essay. <https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science-review/article/abs/woodrow-wilson-and-the-study-of-administration-a-new-look-at-an-old-essay/57B96CA6CD39B5F6BEAA1A6B7E5814FC>.

13. Myrick, D. (2012). Frederick Taylor as a Contributor to Public Administration. https://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/8584/Myrick_Taylor%20Article.pdf?sequence=1.
 14. Malone, P. (2020). The Genius of Mary Parker Follett. <https://patimes.org/the-genius-of-mary-parker-follett/>.
 15. Venkatraman, A. (n.d.). Public Administration. http://epgp.inflibnet.ac.in/epgpdata/uploads/epgp_content/S000030PU/P001502/M016166/ET/146537014813.ET.Douglas_Mcgregore-text.pdf.
 16. Britannica. (n.d.). Robert C. Weaver. <https://www.britannica.com/biography/Robert-C-Weaver>.
 17. Fabry, M. (2016). The Long Fight to Appoint the First African-American Cabinet Secretary. <https://time.com/4175137/first-african-american-cabinet-member/>.
 18. Explicit Success. (n.d.). 10 Importance Of Public Administration. <https://explicitsuccess.com/importance-of-public-administration/>.
 19. Norwich University Online. (2017). An Overview of the Importance of Public Administration. <https://online.norwich.edu/academic-programs/resources/overview-importance-public-administration>.
-

УДК 351/354(4)

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.6>

ЕВОЛЮЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ У ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ

Козак О.М. – аспірант кафедри регіональної політики

Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0002-3994-2463

У статті досліджено процес формування та становлення управління знаннями. Описано еволюцію наукових підходів до застосування управління знаннями у публічному секторі й узагальнено основні визначення цього поняття. Представлено інструменти з управління знаннями, які дозволили забезпечити трансформацію неформалізованих знань, досвіду та навичок публічних службовців у формалізовані знання публічних органів влади.

Встановлено, що поштовхом до активного застосування теорії управління знаннями у системі публічних відносин стала поява у 80-х рр. минулого сторіччя управлінської концепції Нового публічного менеджменту. Доведено, що іншим стимулюючим фактором активного застосування управління знань у системі публічного управління став розвиток сучасного суспільного стану як постіндустріального інформаційного суспільства, у якому провідну роль відіграють науково-технічні досягнення.

Стосовно значення управління знаннями в електронному уряді зазначено, що управління знаннями забезпечують загальну стратегію управління змістом електронного врядування, надаючи інструменти та методи організації знань, відстежуючи актуальність змісту знань і надаючи громадянам усю необхідну інформацію. Установлено переваги у застосуванні управління знаннями в електронному урядуванні, які сприяють підвищенню компетентності урядів, підвищенню якості публічних послуг і здоровому розвитку електронного врядування.

Визначено, що управління знаннями у публічних органах влади є надзвичайно складним процесом багаторазової взаємодії формалізованих і неформальних знань, який супроводжується формуванням нової організаційної культури, створенням команди однодумців, котрі спільно працюють над вирішенням конкретних проблем.

Обґрунтовано те, що у системі публічної влади знаннями необхідно керувати ефективно у часі та з огляду на витрати, щоб поєднувати громадян із громадянами та громадян із владою і, навпаки, для прийняття державних політик і рішень за участю громадянськості.

Ключові слова: публічний сектор, управління знаннями, публічне управління, електронний уряд, новий публічний менеджмент.

Kozak O.M. Evolution of knowledge management in the public sector

The article examines the process of formation and establishment of knowledge management. The evolution of scientific approaches to the application of knowledge management in the public sector is described and the main definitions of this concept are summarized. The tools of knowledge management are presented, which made it possible to ensure the transformation of non-formalized knowledge, experience and skills of public officials into formalized knowledge of public authorities.

It has been established that the impetus for the active application of the theory of knowledge management in the system of public relations was the emergence in the 80s of the last century of the management concept of the New Public Management. It is proved that another stimulating factor for the active use of knowledge management in the public administration system is the development of the modern social position as a post-industrial information society, in which scientific and technological achievements play a leading role.

Considering the importance of knowledge management in e-government, it is pointed out that knowledge management provides an overall strategy for managing e-government content by providing tools and methods for organizing knowledge. The advantages of applying knowledge management in e-government have been identified, which contribute to the improvement of the competence of governments, improve the quality of public services and contribute to the healthy development of e-government.

It has been established that knowledge management in public authorities is an extremely complex process of repeated interaction of formalized and informal knowledge, which is accompanied by the formation of a new organizational culture, the creation of a team of like-minded people working together to solve specific problems.

It is substantiated that in the system of public power knowledge must be managed efficiently in time and taking into account costs in order to ensure the interaction of citizens with citizens and citizens with the government and, conversely, for the adoption of state policies and decisions with the participation of the public.

Key words: public sector, knowledge management, public administration, e-government, new public management.

Постановка проблеми. Категорія управлінської діяльності, яка охоплює професійну діяльність публічних службовців в Україні, привертає значну увагу дослідників. Це пояснюється сучасними викликами до сфери публічного управління, що зорієнтовані на досягнення європейських управлінських стандартів. Сьогодні активно розвивається поступова переорієнтація з розгляду окремо державної служби та служби в органах місцевого самоврядування на їх системне бачення у контексті розвитку публічної служби.

Децентралізаційні зміни, які відбулися в Україні останніми роками, зумовили також зміну парадигми у діяльності усього державного апарату. Сьогодні діяльність більшості посадовців пов'язана з розробкою та впровадженням інноваційних продуктів, що потребує від них оволодіння новими знаннями, навичками, а також методичними підходами, які можуть бути використані для вирішення організаційних питань щодо створення інновацій.

Створення інновацій у такій складній управлінській сфері, як публічне управління передбачає від публічних службовців здійснення професійно-кваліфікаційної переорієнтації кадрів відповідно до інноваційних трансформацій і застосування технологій із управління знаннями як одного із ключових чинників розвитку, реалізації й удосконалення працівників інститутів публічного управління.

Зазначене змушує більш уважно придивитися до такої категорії, як «управління знаннями», а також присвятити увагу вивченню досвіду формування, становлення та розвитку управління знаннями у публічному секторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поштовхом до розвитку теорії управління знаннями на рівні публічного сектору стало активне використання управління знаннями в економічній сфері суспільних відносин. Дослідники кінця другої половини ХХ та початку ХХІ ст. ґрунтовно описали феномен знань, їх сутність, роль і механізми їх управління. Доробками у цьому напрямі відзначилися такі вчені, як Р. Балі, У. Буковіч, Ш. Депре та Д. Шовель, Л. Едвінссон, М. МакЕлрой, І. Нонака та Х. Такеучі, К. Поппер, М. Саттон, К. Свейби, Х. Скарбороу, Д. Тан, А. Тоффлер та ін. Вітчизняні вчені також доклалися до цього напрямку досліджень. Серед них можна виділити роботи О.Л. Гапоненко, А. Воронкової, Б.З. Мільнера, Т.М. Орлової, Л.І. Федулова, Н. Алюшиної, М. Марінічевої, В.В. Томаха, Ю.В. Сивопляса, Т.В. Маматової.

Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених питанням управління знаннями, обрану для дослідження тему можна вважати недостатньо розробленою. Це пояснюється актуальністю та практичною значимістю застосування інструментів управління знаннями у публічному секторі, які здатні підвищити ефективність робіт публічних органів влади завдяки оптимізації, підвищенню ефективності розподілу, поширення та використання знань.

Формування цілей статті. Метою статті є дослідження формування, становлення та розвитку управління знаннями у публічному секторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поштовхом до активного застосування теорії управління знаннями у системі публічних відносин стала поява у 80-х рр. минулого сторіччя нової філософії публічного управління, спрямованої на модернізацію державного сектору, яка отримала назву парадигми Нового публічного менеджменту (New Public Management), котра має такі основні елементи, як конкуренція, стандарти ефективності, моніторинг, вимірювання, гнучкість, акцент на результатах, орієнтація на клієнта та соціальний контроль, проте подальше використання НПМ призвело до того, що з'явилися критичні зауваження на його адресу, які полягали у тому, що ця модель ігнорує різницю між приватним і державним секторами [6], громадськими інтересами, ринком і суверенітетом [23]. Ця модель публічного управління у нерозвинених демократіях призвела до концентрації влади та знань всередині урядів, до виключення інших зацікавлених сторін із процесу розробки політики. Критики стверджують, що активне застосування НПМ призвело до падіння етичних стандартів у громадському житті зі збільшенням випадків корупції та фаворитизму [16].

Іншим стимулюючим фактором активного застосування управління знань у системі публічного управління став розвиток сучасного суспільного стану як постіндустріального інформаційного суспільства, у якому провідну роль відіграють науково-технічні досягнення, а тому особливу цінність придбавають інновації. На думку К. Нордстрема та Й. Ріддерстрале, нині «тотальна інноваційність – це образ мислення, який стосується кожного, усього, усюди та не має меж» [4]. У такому суспільстві дослідницькі результати та розробки – знання – стають основним ресурсом розвитку організацій. На відміну від інших ресурсів, знання як ресурс мають унікальні якості та властивості. Наприклад, у процесі споживання знання не виснажуються, а збільшуються; обмін ними збагачує обидві сторони; їх використання змінює не лише процес, але й усю сферу соціально-економічних відносин.

Перехід від Web 1.0 (винахід Інтернету) до Web 2.0 (епоха мереж) прискорив перехід від управлінського підходу у вигляді НПМ до мереж, заснованих на участі, що визначилося заміною технічної ефективності та ринкових цілей на практику спільного виробництва політики. Незважаючи на те, що співпраця через мережі підвищила ефективність у вигляді зниження транзакційних витрат і прискорила процес вироблення інновацій, вона також сприяла появі великої кількості інформації, яка висунула на передній план нові форми невизначеності, складності та втрату уваги у виробленні управлінських рішень [27].

Зміни в управлінських моделях (бюрократична, НПМ, мережева) почали розвиватися, хоча і повільніше, за змінами у суспільстві (х, у та z покоління [18]), а також за змінами у технологіях (Web 1.0, Web 2.0, Web 3.0, Web 4.0, [2]). Особливістю цих змін стало те, що, поки покоління «у» (соціальні мережі: покоління розумних) прагнуло отримувати та виробляти експоненційні обсяги інформації, не піклуючись про її значення, контекст чи достовірність, перед поколінням «z» стоїть завдання навчитися вибирати, аналізувати, інтегрувати, інтерпретувати інформацію перед її використанням (генерація інтелекту). Перехід від Web 1.0 до Web 2.0 характеризувався еволюцією використання Інтернету від пасивного споживання контенту до більш активного процесу обміну інформацією. Характерною особливістю переходу до Web 3.0 став аналіз, синтез, інтерпретація та використання колективних знань (поєднання інтелекту та семантики).

На думку Д. Тапскотта, технологічна, соціальна, демографічна й організаційна революції виявили нові проблеми, котрі вимагають нових знань від різних

зацікавлених сторін, що породжує нові форми складності та невизначеності, сигналізуючи про роль управління знаннями у створенні, зборі, організації, передачі й обміні інформацією та стратегічними знаннями, які використовуються для прийняття рішень [26].

Починаючи з 90-х рр. XX ст. знання починають визнаватися найбільш важливим фактором виробництва в умовах «нової економіки» [12], проте відсутність інструментів і методології створювали невизначеність для використання знань в управлінських процесах, а відсутність чітких і всеохоплюючих концепцій не розвивали сферу управління знаннями [9]. На думку М. Саттона, науковці були в активному пошуку щодо визначення феномену «управління знаннями», щоби зрозуміти, що це за категорія і з чого вона складається [25]. Більшість сконцентрувалися на виявленні управлінських технологій, додатків, практик, моделей і систем взаємодії, специфічних для управління знаннями [10].

Часом, коли до управління знань привернули свою увагу науковці, можна вважати 1995 рік. Це стало можливим завдяки публікації фундаментальної книги І. Нонаки та Х. Такеучі «Компанія, що створює знання» [21], а також проведенню у 1996 р. наукової конференції «Знання для стратегічних переваг», організованої А. Андерсеном та Американським центром продуктивності та продуктів (APQC) [5].

Сьогодні існує велика кількість поглядів і концепцій щодо визначення та розуміння управління знаннями. Це і сукупність процесів, які керують створенням, поширенням і використанням знань для досягнення цілей організації [13]. Чітко окреслене та систематичне управління важливими для організації знаннями і пов'язаними з ними процесами управління, збирання, організації, дифузії, застосування й експлуатації з метою досягнення цілей організації [24]. Широкий набір організаційних практик, пов'язаних зі створенням, охопленням, поширенням ноу-хау та сприянням обміну знаннями в організації та із зовнішнім світом [22]. Процес, який дає можливість отримувати, інтегрувати, трансформувати, застосовувати та розповсюджувати знання всіх типів і видів із метою розв'язання актуальних проблем, задоволення потреб і створення нових можливостей [3]. Будь-яка діяльність, мета якої – скласти схему, збирати, систематизувати, розділяти, розвивати та використовувати ефективно збережені, задокументовані знання, компетентність і досвід організації [1]. Це забезпечення передачі знань у потрібне місце й у потрібний час для ефективного використання [11].

Виходячи із наведених формулювань, управління знаннями визначається як термін або підхід для створення, зберігання / пошуку, обміну та застосування знань. Усі ці функції взаємозв'язані та взаємозалежні під егідою управління знаннями. Ціль управління знаннями – максимально ефективного використання наявних ресурсів і можливостей. Управління знаннями надає необхідні інструменти, методи, процеси та платформи для забезпечення своєчасної доступності та доступності знань із метою підвищення ефективності діяльності організацій.

Повертаючись до розвитку управління знань у публічному секторі, можна зазначити, що, як і у випадку з НППМ, цей сектор намагається копіювати механізми застосування управління знаннями на своєму рівні. На думку С. Конга та К. Пандія, це виходить із проактивного ставлення до практик управління знаннями, які є більш поширеними у приватному секторі та їх адаптації до умов публічного управління [8].

На думку британської дослідниці Кароліни Браун, сучасні приклади управління знаннями у публічному секторі часто мають вузьку спрямованість і не надають великих даних про стратегії та досвід тих, хто бере участь у процесі їх застосування

[7]. Дослідження, що стосуються управління знаннями, здебільшого фокусуються на ролі технологій чи послуг через використання електронного уряду [17].

Це призвело до того, що більшість держав інвестували у запровадження електронного уряду для покращення внутрішньої та зовнішньої комунікації, а також якості та швидкості обслуговування. Британський дослідник у сфері державного управління Р. Хікс зазначає, що електронний уряд охоплює три основні сфери:

вдосконалення державних процесів/електронного адміністрування за рахунок скорочення часу та витрат на процеси, управління продуктивністю процесів, встановлення стратегічних зв'язків в уряді та розширення прав і можливостей;

підключення громадян (електронні громадяни й електронні послуги) шляхом надання громадянам детальної інформації про діяльність публічного сектору, збільшення вкладу громадян у рішення та дії публічних органів влади та покращення публічних послуг;

побудова зовнішньої взаємодії шляхом створення електронного суспільства, яке передбачає поліпшення відносин між державними агенціями та іншими публічними та приватними компаніями, взаємодію між урядом і бізнесом. Електронний уряд вимагає, щоб інтернет-технології забезпечували полегшений доступ до урядової інформації та послуг, а також участь громадян і підприємств через портали електронного уряду як колективне бачення всієї діяльності уряду [14]. Таким чином, електронний уряд може використовуватися для позначення публічного врядування, котре використовує інформаційні технології для надання доступу до публічної інформації та надання публічних послуг громадянам, а також усім іншим партнерам і заінтересованим сторонам, включаючи приватний сектор.

Розглядаючи значення управління знаннями в електронному уряді, можна зазначити, що управління знаннями забезпечують загальну стратегію управління змістом електронного врядування, надаючи інструменти та методи організації знань, відстежуючи актуальність змісту знань і надаючи громадянам усю необхідну інформацію. На думку З. Чжоу та Ф. Гао, існує три переваги у застосуванні управління знаннями в електронному урядуванні, які сприяють підвищенню компетентності урядів, підвищенню якості публічних послуг і здоровому розвитку електронного врядування. Знаннями необхідно керувати ефективно у часі та з огляду на витрати, щоб поєднувати громадян із громадянами та громадян із владою і, навпаки, для прийняття державних політик і рішень за участю громадян, а також розширює урядові проекти та політику та робить її більш орієнтованою на державні рішення громадян [28]. Отже, успіх у застосуванні електронного уряду великою мірою залежить від управління знаннями. «Управління знаннями для застосування електронного уряду більше не є вибором, а стає імперативом в епоху приватизації, лібералізації та глобалізації» [19]. Таким чином, електронний уряд – це не просто перехід від ручного керування до цифрового; це колективне бачення всієї діяльності, бачення та місії врядування.

Оскільки електронне врядування значною мірою вимагає знань, для уряду потрібні програми та методи управління знаннями. Це викликає низку проблем, із якими зіштовхуються держави у запровадженні електронного уряду:

- Контент електронного уряду має випадковий характер: часто він не організований осмислено для полегшення доступу до інформації.

- Інформація не оновлюється регулярно, що перешкоджає прийняттю обґрунтованих рішень у всіх секторах державного та недержавного секторів. Наприклад, в індустрії туризму інформація має велике значення як для державного, так і для

приватного секторів для вироблення обґрунтованої політики. Застаріла інформація та мертві посилання засмучують користувачів, іноді вони можуть не усвідомлювати, що відповідна інформація є надмірною.

- Відсутня вся необхідна інформація, тому електронний портал залишається неповним.

- Більшість сайтів електронного уряду не допускають взаємодії громадян та уряду. Це перешкоджає розширенню прав і можливостей громадян і прозорості уряду, тоді як управління знаннями – це динамічний та інтерактивний інструмент стратегічного управління.

- Використання застарілих інформаційних технологій: найчастіше новітні інформаційні технології не використовуються або не впроваджуються досить швидко, щоб йти у ногу зі світовою спільнотою, і це негативно впливає на ініціативи електронного уряду.

- Урядові портали часто розробляються «непрофесіоналами», котрі не навчені інструментам і методам застосування знань. Вони не знають, як правильно створювати, фіксувати, зберігати, ділитися й оновлювати інформацію на порталах.

- Знання представлені у стандартному форматі, який може не підходити для всіх громадян і зацікавлених сторін. Щоб вирішити цю проблему, деякі електронні уряди почали надавати багатоканальні послуги офлайн й онлайн. Наприклад, електронний уряд Сінгапуру надає окремі послуги електронного громадянина різним групам користувачів і спеціальні послуги лише для дітей.

- Значення інтелектуального аналізу даних та управління знаннями: інтелектуальний аналіз даних – ще один інструмент для отримання інформації та допомоги у прийнятті обґрунтованих рішень. В електронному уряді основна увага в інтелектуальному аналізі даних приділяється управлінню взаємодіями між урядом і громадянами чи бізнесом, тоді як за допомогою інтелектуального аналізу даних можна отримати значний обсяг знань із кількох державних транзакційних даних і розширити можливості прийняття рішень.

- Помилковий підхід до електронного уряду: поточна практика електронного уряду у країнах, що розвиваються, залежить від конкретного проекту. Такий підхід заважає ініціативам електронного уряду. Оскільки створення електронного уряду спрямоване на покращення публічних послуг, його не слід розглядати як проект, який можна зробити, вичистити та забути. Його слід розглядати як постійний підхід у масштабі всього уряду, за якого знання необхідно аналізувати й оновлювати, щоб надавати найсвіжішу інформацію громадянам та іншим заінтересованим сторонам.

- Відсутнє сильне керівництво для розуміння, мотивації, залучення, впливу та підтримки ініціатив електронного уряду.

- Бюджетні обмеження перешкоджають доступності базової інфраструктури для широкого застосування електронного уряду.

- Відсутня хороша політика та законодавство для вироблення дорожньої карти та плану дій з управління знаннями на державних електронних порталах.

- Відсутність недооцінки етичної поведінки в електронному уряді – ще одна проблема, що викликає занепокоєння [19; 20].

Розвиваючи управління знаннями на рівні публічного сектору з використанням елементів електронного уряду, слід пам'ятати про низку застережень. Сучасна управлінська парадигма, яка ґрунтується на активному використанні у системі публічного управління також елементів суспільних мереж, не повною мірою покладається на інструменти електронного уряду. Залучення громадянського

суспільства до розробки й удосконалення державної політики є гарним прикладом переходу від мислення «держава для вас» до мислення «держава з вами» для стимулювання знань про спільну творчість [26].

Для цього потрібно вирішити три завдання:

1. Створити культуру обміну всередині та за межами публічного управління.
2. Полегшити донесення своїх пропозицій громадянами до влади через загальнодоступні веб-ресурси та портали.
3. Застосувати інтелектуальні інструменти/системи для перетворення інформації на знання (контекстуалізація), а потім їх трансформації (застосування).

На жаль, сьогодні в Україні уряд не володіє достатніми ресурсами, внутрішніми навичками й інтелектом для ефективного задоволення потреб громадян у середовищі, що швидко змінюється. Світовий досвід доводить, що ефективність публічного управління забезпечується не тільки урядом, а й співробітництвом його з іншими суб'єктами суспільних відносин. Поділ влади, відкриття процесу ухвалення рішень, налагодження нових відносин і партнерство у сфері надання послуг – це основи уряду ХХІ ст. [15].

Висновки. Незважаючи на те, що управління знаннями широко обговорювалася багатьма теоретиками та практиками, література та/або інформація про управління знаннями на рівні публічного сектору є недостатньою. Хоча відомо, що зміни в управлінні важче здійснити на рівні публічного сектору, а тиск із боку конкурентів і стимули для зниження витрат традиційно були менш важливими порівняно із приватним сектором, відсутність досліджень з управління знаннями у публічному секторі є серйозною проблемою. Парадокс складається у тому, що активне застосування управління знаннями може зробити свій внесок у реформу публічного управління, щоб зробити публічну владу більш ефективною, прозорою, чуйною до потреб громадян та ефективною у досягненні своїх цілей.

Для підвищення ефективності надання публічних послуг державні органи влади мають вийти за рамки електронного уряду (відкритість, доступність, ефективність і результативність), створюючи коло інновацій та адаптації політики за допомогою інтеграції знань і досвіду великої кількості зацікавлених сторін, котрі мають незрівнянно більшу здатність створювати знання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бенсік А., Богнар К. Критерії успіху організації. Яка базується на знаннях або необхідність зміни стилю управління. *Проблеми та перспективи управління в економіці*. 2007. № 2. С. 50–60.
1. Дущенко О.С. Огляд історії розвитку Web. *Фізико-математична освіта*. 2018. № 2 (16). С. 46–50.
2. Костыгин Д. Управляешь знаниями – управляешь миром. *Экономист*. 2005. № 4. С. 4–5.
3. Нордстрем К. Бизнес в стиле фанк навсегда. Капитализм в удовольствие. Москва, 2010. 328 с.
4. Andersen A. & APQC. The KM Assessment Tools: External Benchmarking Version, Winter. 1996.
5. Boston, J., Martin, J., Pallot, J. & Walsh, P. Public Management: The New Zealand Model. Auckland: Oxford University Press, 1996.
6. Brun, C. KM toolbox: inventory of tools and techniques, Knowledge Management Specialist Library, National Library of Health, National Health Service, UK. 2005.
7. Cong, X. & Pandya, K.V. Issues of Knowledge Management in the Public Sector. *Electronic Journal of Knowledge Management*. 2003. № 1 (2), P. 25–32.

8. Despres, C. & Chauvel D. Knowledge management(s). *Journal of Knowledge Management*. 1999. № 3 (2). P. 110–120.
1. Despres, C. (Ed.) Leading Issues in Knowledge Management Research. Reading, UK: Academic Publishing international, 2011.
2. Donate, M.J. & de Pablo, J.D.S. The role of knowledge-oriented leadership in knowledge management practices and innovation. *Journal of Business Research*. 2015. № 68 (2). P. 360–370.
3. Drucker, P. Post-capitalist society. Harper Business : New York, 1993.
4. Gurteen, D. Knowledge, Creativity and Innovation. *Journal of Knowledge Management*. 1998. № 2 (1). P. 5–13.
5. Heeks, R. Benchmarking E-Government: Improving the National and International Measurement Evaluation and Comparison of E-Government. *Evaluation of Information Systems*. Oxford, Butterworth-Heinemann. 2008.
6. Ho, P. Governance at the Leading Edge: Black Swans, Wild Cards and Wicked Problems. *Ethos*. 2008. № 4. P. 74–79.
7. Larbi, G.A. The New Public Management Approach and Crisis States UNRISD Discussion Paper, 112, September. 1999.
8. Ling, T. Delivering joined-up government in the UK: dimensions, issues and problems. *Public Administration*. 2002. № 80 (4). P. 615–642.
9. Mangelsdorf, M. Von Babyboomer bis Generation Z: Der richtige Umgang mit unterschiedlichen Generationen im Unternehmen: GABAL Verlag GmbH, 2015. 171 p.
10. Misra, D.C. Ten Guiding Principles for Knowledge Management in E-government in Developing Countries. *Proceedings of First Intl. Conference on KM for Productivity and Competitiveness*, New Delhi. 2007.
11. Misra, D.C. Select Aspects of Conceptual Foundations of E-government, New Delhi, GIFT Publishing, 2008. P. 21–33.
12. Nonaka, I. & Takeuchi, H. The Knowledge-Creating Company. New York : Oxford University Press, 1995.
13. OECD. Conclusions from the Results of the Survey of Knowledge Management Practices for Ministries/Departments/Agencies of Central Government in OECD Member Countries, February 3–4. 2003.
14. Rosenbloom, D.H. Understanding Management, Politics and Law in the Public Sector. New York : McGraw-Hill, 1998.
15. Skyrme, D.J. Knowledge Networking: Creating the Collaborative Enterprise. Oxford, 1999.
16. Sutton, M.J.D. Accepting knowledge management into the LIS fold: an interdisciplinary approach. *Library Student Journal*. 2007. № 2 (1). P. 1–9.
17. Tapscott, D., Williams, A.D. & Herman, D. Government 2.0: Transforming Government and Governance for the Twenty-First Century. *New Paradigm*. 2008. January. P. 1–25.
18. Wart, M.V., Hondeghe, A., Bouckaert G. & Ruebens S. Administrative Leadership in the Context of Governance. Paper for the XVI Annual Conference of the International Research Society for Public Management Panel on Leadership in the public sector: back to the future?. Rome, Italy, 2012.
19. Zhou, Z., Gao, F. E-government and Knowledge Management. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2007. № 7 (6). P. 285–289.

REFERENCES:

1. Bensik, A. & Bohnar, K. (2007). Kryterii uspikhu orhanizatsii. Yaka bazuietsia na znanniakh abo neobkhidnist zminy styliu upravlinnia. [Criteria for the success of the organization. Based on knowledge or the need to change management style] *Problemy ta perspektyvy upravlinnia v ekonomitsi*, 2, 50–60 [in Ukrainian].

2. Dushchenko, O. (2018). Ohliad istorii rozvytku Web [Overview of the history of Web development] *Fizyko-matematychna osvita: naukovyi zhurnal*. 2 (16), 46–50. [in Ukrainian].
3. Kostygin, D. (2005). Upravlyayesh' znaniyami – upravlyayesh' mirom [You manage knowledge – you control the world]. *Ekonomist*, 4, 4–5 [in Russian].
4. Nordstrom, K. (2010). Biznes v stile fank navsegda. Kapitalizm v udovol'stviye [Funky business forever. Capitalism is fun]. Moskva, 328 p. [in Russian].
5. Arthur Andersen and APQC (1996). The KM Assessment Tools: External Benchmarking Version, Winter.
6. Boston J., Martin, J., Pallot, J. & Walsh, P. (1996). Public Management: The New Zealand Model. Auckland: Oxford University Press
7. Brun Caroline (2005). KM toolbox: inventory of tools and techniques, Knowledge Management Specialist Library, National Library of Health, National Health Service, UK.
8. Cong X., and Pandya K.V. (2003). Issues of Knowledge Management in the Public Sector, *Electronic Journal of Knowledge Management*. Vol 1. Issue 2, pp. 25-32.
9. Despres C. & Chauvel D. (1999). Knowledge management(s), *Journal of Knowledge Management*, № 3 (2), pp. 110–120.
10. Despres C. (Ed.) (2011). Leading Issues in Knowledge Management Research. Reading, UK: Academic Publishing international.
11. Donate M.J. and de Pablo J.D.S. (2015). The role of knowledge-oriented leadership in knowledge management practices and innovation. *Journal of Business Research*, № 68 (2), pp. 360–370.
12. Drucker P. (1993) Post-capitalist society. Harper Business: New York
13. Gurteen D. (1998). Knowledge, Creativity and Innovation. *Journal of Knowledge Management*, Vol 2, № 1, pp. 5–13.
14. Heeks R. (2008). What is E-Government? Accessed 14 March 2009: <http://www.egov4dev.org/success/definitions.shtml>.
15. Ho P. (2008). Governance at the Leading Edge: Black Swans, Wild Cards and Wicked Problems. *Ethos*. № 4, pp. 74–79.
16. Larbi G. A. (1999). The New Public Management Approach and Crisis States UNRISD Discussion Paper, № 112, September.
17. Ling T. (2002). Delivering joined-up government in the UK: dimensions, issues and problems, *Public Administration*, Vol 80, № 4, pp. 615–642.
18. Mangelsdorf M. (2015). Von Babyboomer bis Generation Z: Der richtige Umgang mit unterschiedlichen Generationen im Unternehmen: GABAL Verlag GmbH, 171 p.
19. Misra D.C. (2007). Ten Guiding Principles for Knowledge Management in E-government in Developing Countries. In *Proceedings of First Intl. Conference on KM for Productivity and Competitiveness*, New Delhi.
20. Misra D.C. (2008). Select Aspects of Conceptual Foundations of E-government: Clearing the Fog for a Better Vision, in Agarwal, Ashok and V. Venkata Ramana (2007): *Foundations of E-government*, New Delhi, GIFT Publishing, pp. 21–33.
21. Nonaka I. & Takeuchi H. (1995). *The Knowledge-Creating Company*. New York: Oxford University Press.
22. OECD (2003). Conclusions from the Results of the Survey of Knowledge Management Practices for Ministries/Departments/Agencies of Central Government in OECD Member Countries, February 3–4.
23. Rosenbloom, D.H. (1998). *Understanding Management, Politics and Law in the Public Sector* (New York: McGraw-Hill).
24. Skyrme D.J. (1999). *Knowledge Networking: Creating the Collaborative Enterprise*. Oxford.

25. Sutton M.J.D. (2007). Accepting knowledge management into the LIS fold: an interdisciplinary approach, *Library Student Journal*, № 2 (1), pp. 1–9.
 26. Tapscott, D., Williams, A.D. & Herman, D. (2008). *Government 2.0: Transforming Government and Governance for the Twenty-First Century*. New Paradigm, January 2008, pp. 1–25.
 27. Wart M.V., Hondeghem A., Bouckaert G., Ruebens S. (2012). *Administrative Leadership in the Context of Governance*. Paper for the XVI Annual Conference of the International Research Society for Public Management Panel on Leadership in the public sector: back to the future?. Rome, Italy
 28. Zhou Z., Gao F. (2007). E-government and Knowledge Management. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, № 7(6), pp. 285–289.
-

УДК 332.135:001.82

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.7>

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Корнієвський С.В. – кандидат наук з державного управління,
докторант кафедри державного управління та місцевого самоврядування
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
ORCID: 0000-0001-5089-1006

У статті зазначено, що актуальність міжрегіональної інтеграції для підвищення ефективності політики регіонального розвитку зумовлена можливостями зміцнення економічних зв'язків між регіонами, оптимізації побудови інфраструктури на основі спільних цілей розвитку, зменшення фінансових витрат, мінімізації негативного впливу міжрегіональної конкуренції на просування регіонів у глобальному економічному просторі, об'єднання потенціалів регіонів для реалізації міжрегіональних інвестиційних проектів, більш ефективного використання спільних ресурсів, обміну прогресивним досвідом у сфері регіонального розвитку тощо.

Акцентовано увагу на тому, що органами влади недостатньо використовуються можливості впливу на інтеграційні процеси, які мають суттєвий потенціал для підвищення ефективності політики регіонального розвитку, через що існує необхідність активізації наукових розвідок у цій сфері.

Автором поставлена мета – визначити методологічні складові частини дослідження процесів міжрегіональної інтеграції.

Визначено, що у сучасних дослідженнях поняття інтеграції пов'язане зі зміцненням взаємозалежності та злагодженості елементів соціальної системи, її основу становить міжсистемна взаємодія суспільно-політичної, соціально-економічної, науково-технологічної, соціокультурної сфер суспільного життя.

Встановлено, що особливою формою інтеграції, обмеженої територіальними рамками, є міжрегіональна інтеграція.

На думку автора, методологічно міжрегіональна інтеграція має включати сутність, принципи, суб'єкти й об'єкти, головні фактори розвитку міжрегіональної інтеграції, основні напрями, а також форми та механізми міжрегіональної взаємодії, у тому числі її інституційно-правове забезпечення.

Зроблено висновки про те, що використання наведених методологічних складових частин міжрегіональної інтеграції має посісти належне місце у діяльності органів публічного управління з метою формування ефективної політики регіонального розвитку. Такий підхід сприятиме визначенню перспективних напрямів міжрегіонального співробітництва, становленню нових форм і механізмів міжрегіональної взаємодії та ін.

Ключові слова: інтеграція, міжрегіональна інтеграція, співробітництво, зв'язки, методологічні складові частини.

Korniievskiy S.V. Methodology of research of interregional integration processes

The article notes that the relevance of interregional integration to increase the effectiveness of regional development policy is due to the possibility of strengthening economic ties between regions, optimizing the construction of infrastructure based on common development goals, reducing financial costs, minimizing the negative impact of interregional competition on the global economic space, pooling the potential of regions for the implementation of interregional investment projects, more efficient use of common resources, exchange of progressive experience in the field of regional development, etc.

Emphasis is placed on the fact that the authorities do not make sufficient use of opportunities to influence integration processes, which are a significant potential for improving the effectiveness of regional development policy and therefore there is a need to intensify scientific research in this area.

The author aims to determine the methodological components of the study of interregional integration processes.

It is determined that in modern research the concept of integration is associated with strengthening the interdependence and coherence of the elements of the social system and its

basis is the intersystem interaction of socio-political, socio-economic, scientific and technological, socio-cultural spheres of public life.

It is established that a special form of integration, limited by the territorial framework, is interregional integration.

According to the author, methodologically interregional integration should include the essence, principles, subjects and objects, the main factors of interregional integration, the main directions, as well as forms and mechanisms of interregional cooperation, including its institutional and legal support.

It is concluded that the use of the above methodological components of interregional integration should take its rightful place in the activities of public administration in order to form an effective regional development policy. This approach will help identify promising areas of interregional cooperation, the formation of new forms and mechanisms of interregional cooperation, and other.

Key words: integration, interregional integration, cooperation, relations, methodological components.

Постановка проблеми. Міжрегіональна інтеграція у сучасних умовах має стати одним із головних напрямів політики регіонального розвитку, забезпечення формування згуртованого простору у соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та інших вимірах. Побудова довгострокових, взаємовигідних і рівноправних відносин між регіонами може дати потужний поштовх для соціально-економічного розвитку держави загалом.

Актуальність міжрегіональної інтеграції для підвищення ефективності політики регіонального розвитку зумовлена можливостями зміцнення економічних зв'язків між регіонами, оптимізації побудови інфраструктури на основі спільних цілей розвитку, зменшення фінансових витрат, мінімізації негативного впливу міжрегіональної конкуренції на просування регіонів у глобальному економічному просторі, об'єднання потенціалів регіонів для реалізації міжрегіональних інвестиційних проектів, більш ефективного використання спільних ресурсів, обміну прогресивним досвідом у сфері регіонального розвитку тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню аспектів формування та реалізації політики регіонального розвитку, у тому числі такого її напрямку, як міжрегіональна інтеграція, присвячені роботи багатьох науковців. Значна кількість вчених приділяє увагу проблематиці методологічного забезпечення досліджень у сфері побудови інтеграційних зв'язків між регіонами. У цій сфері необхідно відзначити роботи В. Андрійчука, П. Бельського, О. Гонти, М. Долишнього, Ю. Макогона, Н. Мікули, В. Поповкіна, С. Романова, І. Сторонянської, О. Шаблія ін.

Сьогодні різноманітні аспекти міжрегіональної інтеграції досліджуються такими вченими, як О.В. Баула [1], А.П. Безхлібна [2], Є. Волинець [3], Т.В. Деркач [4–6], І.В. Дунаєв [7], М. Лугова [8], Г.О. Мазур [9], М.М. Одінцов [11], Ю.М. Попова [12], Ю.С. Рогозян [14], В.А. Романенко [15], В.І. Юрченко [19], але, враховуючи недостатній рівень використання органами влади можливостей впливу на інтеграційні процеси, які є суттєвим потенціалом для підвищення ефективності політики регіонального розвитку, існує необхідність активізації наукових розвідок у цій сфері.

Метою статті є визначення методологічних складових частин дослідження процесів міжрегіональної інтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розглядаючи методологічні аспекти міжрегіональної інтеграції, вбачаємо за необхідне висвітлити деякі особливості розуміння поняття «інтеграція».

Вперше термін «інтеграція» (від лат. integration – відновлення, поновлення й integer – цілий) застосовано у 30-х рр. XX ст. Підходи деяких науковців до його визначення наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Визначення поняття «інтеграція»

Автор	Сутність
Философский энциклопедический словарь	Інтеграція – напрямок процесу розвитку, пов’язаний із об’єднанням у єдине ціле раніше різнорідних частин і елементів [16].
Тлумачний словник Оксфордського університету	Акт чи процес поєднання двох чи більше частин таким чином, щоб вони функціонували разом [27].
К. Пурсіайнен	Інтеграція означає зміцнення взаємозалежності та злагодженості елементів соціальної системи [13].
Т. Дієз, А. Вейнер	Процес, за допомогою якого політичні діячі в особистих чітких національних установках погоджуються передати свої довіру, очікування і політичну активність новому центру, чий інституції володіють юрисдикцією, яка виходить за межі раніше існуючої у національних державах [21].
Р. Харрісон	Інтеграція призводить до виникнення нового центру політичного впливу, що залучає до себе головних суб’єктів національного масштабу [25].
А. Етціоні	Інтеграція – це певна здатність системи підтримувати себе саму внаслідок дії та впливу як внутрішніх, так і зовнішніх змін [22].
П. Якоб, Дж. Тоскано	Інтеграція – реальна можливість забезпечення мирного співіснування країн, що досягається шляхом розширення торгівлі, вільного руху людей, культурного обміну, проведення консультацій [26].
Д. Корби	Процес, за посередництвом якого окремі держави передають частину своїх суверенних прав на користь створюваної та єдиної для них усіх інституціональної структури для того, щоб забезпечити врахування і реалізацію їх спільних інтересів [20].

Таким чином, у сучасних дослідженнях поняття інтеграції пов’язане зі зміцненням взаємозалежності та злагодженості елементів соціальної системи. Термін інтеграція означає певну цілісність, структурованість суспільних відносин, об’єднання людей у нові суспільно-політичні спільноти. Поняття інтеграції має дві основні характеристики: як соціальний процес утворення цілісності (єдності) системи з частин, підсистем, елементів (цілісність системи є більшою, ніж сума її частин); як лояльність стосовно нових учасників процесу, визначення необхідних меж влади.

Основу інтеграції становить міжсистемна взаємодія суспільно-політичної, соціально-економічної, науково-технологічної, соціокультурної сфер суспільного життя.

Відповідно до розуміння сутності інтеграційних процесів, їх природи, спрямованості, специфіки виділяють такі ознаки інтеграції: взаємопроникнення та переплетіння виробничих процесів; широкий розвиток спеціалізації та кооперації у виробництві, науці, техніці на основі найбільш прогресивних їх форм;

глибокі структурні зрушення в економічних системах інтегрованих утворень; необхідність цілеспрямованого регулювання інтеграційного процесу, розроблення скоординованої економічної стратегії та політики; регіональність територіальних масштабів [17, с. 10–13].

Особливою формою інтеграції, обмеженої територіальними рамками, є міжрегіональна інтеграція. В умовах глобалізаційних змін значення національних держав зазнає переоцінки. Водночас позиції окремих регіонів у глобалізованому світі суттєво зростають, у тому числі за рахунок розвитку між ними інтеграційних процесів.

Через широке проблемне поле інтеграційних процесів питання міжрегіональної інтеграції розглядаються у науковій літературі з різних позицій із превалюванням досліджень економічної складової частини, у якій науковці виокремлюють низку позитивних ефектів для регіонів, що інтегруються. Серед таких ефектів виділяються економія від масштабу, у тому числі шляхом скорочення транзакційних витрат, а також залучення прямих інвестицій, які роблять регіони-учасники. Інтегровані регіони у торговельних відносинах впроваджують спрощення процедур, крім того, відбувається розширення обміну досвідом і технологіями, що призводить до спільного розвитку економік регіонів. Одним із головних наслідків економічної інтеграції стає розвиток інтеграційних відносин в інших сферах життєдіяльності регіонів [2; 11].

У роботі [19] також зазначається, що основою будь-якої інтеграції регіонів у межах держави є економічна складова частина, взаємна зацікавленість населення регіонів, підприємств, розташованих на цих територіях, і органів влади, що виражають їхні інтереси, у спільній діяльності, спрямована на вдосконалення умов функціонування і відтворення суспільного капіталу. Такий підхід є загальною умовою, яка реалізується на різних історичних етапах, у різному соціально-культурному контексті. Кооперація регіональних підсистем може у зв'язку з цим істотно відрізнятись у різних державах, залежати від історичних традицій, системи територіального розміщення виробництва, диференціації рівнів економічного розвитку регіонів і ступеня їх забезпечення трудовими і матеріальними, у тому числі сировинними, ресурсами, що склалася.

У рамках дослідження економічної складової частини міжрегіональної інтеграції науковці проводять аналіз обміну продукцією виробничо-технічного призначення між областями України, результатами якого є встановлення регіонів-лідерів за обсягами обміну продукцією й особливостей міжрегіонального обміну. Також досліджується вплив галузевих особливостей промисловості на характер міжрегіонального обміну. Виявлено, що обробна промисловість, зокрема машинобудування, набагато ширше залучена до міжрегіонального обміну, ніж добувна, й оцінюється поточний стан і тенденції обміну продукцією виробничо-технічного призначення [15].

Значна кількість публікацій присвячена дослідженню взаємозв'язків рівнів міжрегіональної взаємодії й інноваційної активності в інтегрованих регіонах. У роботах [23; 24; 31], встановлено, що наявність стійких міжрегіональних зв'язків сприяє підвищенню рівня інноваційної активності у регіонах. Вчені вважають основними перевагами міжрегіональної взаємодії активізацію розвитку інновацій, котрі сприяють більш широким можливостям ринку праці та збільшенню інформаційних потоків.

У статті [1] обґрунтовано актуальність активізації міжрегіонального співробітництва в інноваційній сфері, оскільки вона сприяє нівелюванню диспропорцій

інноваційного розвитку в країні, а також формуванню ефективного та цілісного інноваційного простору. Встановлено, що ефективність управління інноваційними процесами на регіональному рівні залежить від обліку змін, які відбуваються на макрорівні, а саме від обраної моделі інноваційного розвитку. Також окреслюються принципи міжрегіональної інтеграції інноваційних процесів.

Науковцями розкриваються теоретико-методичні засади формування політики міжрегіональної економічної інтеграції та проводиться оцінка ефективності економічної інтеграції на міжрегіональному рівні як ресурсу регіонального розвитку. Досліджуються позитивні та негативні наслідки реалізації економічної інтеграції на загальносвітовому, загальнодержавному та міжрегіональному рівнях. Крім того, висвітлюються підходи до оцінки ефективності економічної інтеграції на міжрегіональному рівні. Пропонуються методичні підходи до визначення рівня міжрегіональних інтеграційних процесів і набір показників, що характеризують рівень інтеграційних процесів на рівні регіону, серед яких: товарообіг; обсяг і структура інвестицій; обсяг споживаної електроенергії, яка надходить із інших регіонів [6].

Науковці відзначають, що міжрегіональні зв'язки мають значний вплив на процес залучення іноземного капіталу в економіку країни та забезпечення інвестиційної привабливості не лише регіонів, але й України загалом [8].

У сфері аналізу закордонного досвіду міжрегіонального економічного співробітництва науковці приділяють увагу виявленню сучасних тенденцій створення та функціонування міжрегіональних інтеграційних об'єднань [14].

У низці робіт міжрегіональна взаємодія розглядається у контексті глобалізації як одного з основних напрямів розвитку сучасної економіки та суспільства. Вчені під глобалізацією розуміють інтеграційний процес, що відображає взаємозалежність держав на міжнародній арені в усіх сферах своєї діяльності: економічній, політичній, соціальній, культурній, інформаційній та ін. Залежність міжрегіональної взаємодії та глобалізації визначається через те, що чим більш глобальними стають відносини, тим більшою невизначеністю вони характеризуються. У таких умовах об'єднанням суб'єктам господарювання набагато простіше протистояти міжнародній конкуренції [28–30].

Ще одним аспектом досліджень міжрегіональної взаємодії є розвиток міжнародних зв'язків [12]. Виявлена низка позитивних факторів, які є наслідками інтеграційних процесів: розвиток мереж співпраці в економічній, політичній, академічній, соціальній і культурній сферах та більш ефективні процеси інтеграції регіонів України у єдиний європейський простір.

Проведений аналіз літературних джерел дозволяє стверджувати, що міжрегіональна інтеграція є універсальним, складним і багатоаспектним процесом, тому виникає необхідність формування теоретико-методологічного підґрунтя для наукового забезпечення діяльності органів публічного управління у сфері побудови оптимальних міжрегіональних зв'язків.

Згідно з поглядами І.В. Дунаєва методологічно міжрегіональна інтеграція та співробітництво формують такі рамки для модернізації політики регіонального розвитку:

- важливість у сучасному процесі публічного управління регіональним розвитком;
- орієнтир на самодостатній розвиток, що послаблює ізоляцію як сильних, так і слабких регіонів, проте відбувається поляризація груп регіонів між собою за рівнем самого розвитку і на основі передовсім економічних вигід;

– подолання внутрішньої неподільності регіонів і зовнішніх протидій, що є рушійною силою регіонального розвитку. Відсутність спільного кордону та самі адміністративні кордони регіонів втрачають значення;

– пошук і реалізація «великого імпульсу» розвитку ефективно здійснюються завдяки зусиллям як самих регіонів, так і держави;

– єдність мотивації розвитку слабких і сильних регіонів створюється імперативами розвитку та формуванням мезосистем, що характеризуються єдиними критеріями;

– конструювання мезосистем у системі механізму управління регіональним розвитком передбачає єдність принципів;

– міжрегіональні зв'язки розвиваються у мережевий спосіб організації форм співробітництва й інститутів міжрегіональної інтеграції [7].

На нашу думку, методологічно міжрегіональна інтеграція має включати сутність, принципи, суб'єкти й об'єкти, головні фактори розвитку міжрегіональної інтеграції, основні напрями, а також форми та механізми міжрегіональної взаємодії, у тому числі її інституційно-правове забезпечення.

Сутністю міжрегіональної інтеграції є забезпечення оптимального соціально-економічного розвитку регіонів в аспекті вирішення територіальних проблем міжрегіонального характеру на основі збалансованого поєднання інтересів і ресурсів держави, регіону, бізнесу і громадськості за принципами демократичного врядування шляхом формування єдиного соціально-економічного простору й усунення перешкод, які виникають на шляху міжрегіональних потоків, стимулювання їх мобільності [3].

Основні принципи міжрегіональної інтеграції включають ділове партнерство, адаптивність, системність, прагматизм, субсидіарність, співфінансування, цілеспрямованість, поступовість, добровільність, рівність регіонів у взаємодії, прозорість, легітимність інтересів регіонів, динамічність, погодженість інтересів державних і регіональних органів влади [3; 4].

Міжрегіональна інтеграція уявляється як багаторівневий процес взаємодії регіонів, у якому чітко виділяються такі рівні: регіональний; місцевий; рівень підприємств і бізнес-структур. Відповідно, основними суб'єктами реалізації інтеграційних програм стають: регіональні органи влади; місцеві органи влади; підприємства, компанії, банки й інші бізнес-структури, інститути громадянського суспільства [5].

На окрему увагу заслуговують питання визначення об'єктів міжрегіональної інтеграції. Загальновідомо, що об'єктом наукового дослідження є навколишній матеріальний світ і форми його відображення у людській свідомості, які існують незалежно від нашої свідомості, вибрані відповідно до мети дослідження. Залежно від ступеня складності виділяють прості та складні об'єкти дослідження, відмінність між ними визначена кількістю елементів і видом зв'язку між ними [18, с. 24].

Таким чином, об'єкти міжрегіональної інтеграції мають складний характер через те, що під час дослідження процесів взаємодії між регіонами треба визначити вплив численних факторів на кінцевий результат – побудову нових інтегративних зв'язків між підсистемами й елементами двох або більше регіональних системних утворень.

Отже, об'єктами міжрегіональної інтеграції є розвиток економічних і соціально-гуманітарних зв'язків між регіонами, вплив дій органів влади на інтеграційні процеси.

У науковій літературі зустрічаються дослідження, присвячені аналізу чинників взаємодії територій. Вчені виділяють такі фактори, що сприяють цьому процесу:

- традиції культурно-гуманітарної взаємодії, що згодом посилюються ще і торговельно-економічною взаємодією між регіонами;
- доступність базових і сучасних благ і послуг;
- наявність системи якісного й інтегрованого стратегічного планування тих сфер, які можуть впливати на регіональний розвиток;
- реальне місце регіону в міжрегіональному поділі праці. В умовах конкуренції майже на всіх рівнях і за відсутності просторових і юридичних перешкод праця перетікає з відсталих регіонів до більш розвинених [7].

На наш погляд, наведений перелік чинників має бути доповнений факторами спільного використання регіонами інфраструктури, у тому числі енергетичної, транспортної та ін.; спільного використання розробок науково-дослідних організацій; спільного використання природно-ресурсного потенціалу регіонів.

На основі вищенаведеного аналізу наукової літератури можна виділити основні напрями міжрегіональної інтеграції:

- взаємний товарообмін;
- виробничі зв'язки на основі спеціалізації та кооперації;
- взаємодія у сфері фінансів і кредиту;
- співпраця у сфері науково-технічної діяльності й інновацій;
- взаємодія у сфері інвестиційної діяльності;
- спільне освоєння і використання природних ресурсів;
- територіальний перерозподіл і використання трудових ресурсів;
- спільне формування та використання інформаційних систем.

Наведені напрями міжрегіональної інтеграції здебільшого відображають тільки економічний зміст взаємодії між регіонами. Враховуючи комплексний характер інтеграційних процесів, розвиток міжрегіональної інтеграції також відбувається і в інших сферах, серед яких:

- співпраця у сфері розвитку інфраструктури міжрегіонального співробітництва (транспорт, зв'язок, енергетика, торгово-промислові та виставкові центри та ін.);
- співпраця у соціальній сфері (у сфері соціального захисту, охорони здоров'я);
- взаємодія у сфері екології, попередження і ліквідації стихійних лих і техногенних катастроф;
- системний розвиток гуманітарних зв'язків (наукових, освітніх, культурних, у сфері молодіжного співробітництва, туризму і спорту);
- координація дій регіональних органів влади щодо впливу на інтеграційні процеси.

Серед форм міжрегіональної інтеграції можна виділити: міжрегіональні кластери; території пріоритетного розвитку, спеціальні вільні зони, міжрегіональні транспортні коридори, асоціації економічної взаємодії; державну підтримку міжрегіональних інфраструктурних проєктів; надання підприємствам субсидій і пільг; надання кредитів за заниженою ставкою; фінансову підтримку при придбанні патентів і ліцензій; розвиток науково-технічних розробок; інформаційне супроводження інноваційних проєктів; розвиток інфраструктури (логістичної, інженерної й т.д.); розвиток електронної торгівлі у секторі b2b; формування єдиної інформаційної бази за підприємствами.

Механізми міжрегіональної інтеграції об'єднують інституційне впорядкування нових форм відносини між регіонами, узгодження інтересів, перерозподіл ресурсів, стратегічне управління [3; 4; 9].

З методологічного погляду, особливо у сфері публічного управління регіональним розвитком, треба зазначити, що сучасні процеси міжрегіональної інтеграції мають будуватися на основі визначення об'єднуючих засад і забезпечення координованості дій всіх суб'єктів взаємодії. Такий підхід дозволяє визначити міжрегіональну інтеграцію як внутрішньоскоординований розвиток регіональних системних утворень через встановлення зв'язків між їх підсистемами з метою ефективного об'єднання розрізнених структур і процесів у структуровану динамічну систему інтегративної взаємодії. В умовах сьогодення сучасним тенденціям інтегративних процесів найбільш відповідає побудова мережових форм організації встановлення міжрегіональних зв'язків. Таким чином, наведене дозволяє нам представити твердження, що міжрегіональна інтеграція є інноваційним напрямом політики регіонального розвитку, й ефективність інтеграційних процесів задається і регулюється системним і цілеспрямованим впливом органів публічного управління на встановлення економічних, соціально-гуманітарних та інших зв'язків між регіонами.

Висновки. Використання розглянутих методологічних складових частин міжрегіональної інтеграції має посісти належне місце у діяльності органів публічного управління з метою формування ефективної політики регіонального розвитку. Такий підхід сприятиме визначенню перспективних напрямів міжрегіонального співробітництва, становленню нових форм і механізмів міжрегіональної взаємодії та ін.

Удосконалення системи наукових знань про взаємодію головних суб'єктів міжрегіональної інтеграції та про способи їх впливу на інтеграційні процеси має підвищити результативність публічного управління регіональним розвитком. Треба розглядати як домінантний підхід, за яким взаємодія органів публічного управління національного та регіонального рівнів є головним інтеграційним чинником для регіональних системних утворень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Баула О.В. Концептуальні засади міжрегіональної інтеграції у розвитку інноваційних процесів. *Економічні науки. Серія : Регіональна економіка*. 2020. Вип. 17. С. 23–32.
2. Безхлібна А.П. Наукові засади дослідження процесів міжрегіональної інтеграції як чинника підвищення конкурентоспроможності. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Економіка*. 2019. Вип. 1. С. 60–65.
3. Волинець Є. Стратегія міжрегіональної інтеграції як механізм демократизації врядування на регіональному рівні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2010. Вип. 3 (2). С. 46–49.
4. Деркач Т.В. Важелі й механізми управління інтеграційними процесами у регіональному економічному просторі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 8 (1). С. 62–66.
5. Деркач Т.В. Концептуальні засади формування моделі міжрегіональної інтеграційної взаємодії. *Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці*. 2016. № 6. С. 197–201.
6. Деркач Т. Оцінка ефективності економічної інтеграції на міжрегіональному рівні як ресурсу регіонального розвитку. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2016. Вип. 3. С. 37–49.
7. Дунаєв І.В. Вплив інтеграційних процесів на модернізацію регіональної економічної політики. *Теорія та практика державного управління*. 2016. Вип. 1. С. 116–125.

8. Лугова М. Міжрегіональна інтеграція як чинник активізації інвестиційної діяльності в регіоні. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2013. № 9. С. 13–18.

9. Мазур Г.О. Особливості сучасних міжрегіональних інтеграційних процесів та їх основні тенденції територіальної організації макроструктури. *Економіка і регіон*. 2014. № 2. С. 29–34.

10. Модели современных интеграционных процессов. URL: <http://www.xserver.ru/user/msipr/> (дата звернення: 10.11.2021).

11. Одінцов М.М. Вплив інтеграційних процесів на розвиток міжрегіональних продовольчих зв'язків. *Агросвіт*. 2010. № 6. С. 14–16.

12. Попова Ю.М., Радченко Л.М., Якушенко С. Міжрегіональне співробітництво України та республіки Польща у контексті інтеграції України до ЄС. *Економічний простір*. 2016. № 106. С. 36–44.

13. Пурсайнен К. От слов – к делу (теории интеграции). *Современная Европа*. 2005. № 2. С. 23–38.

14. Рогозян Ю.С. Міжрегіональне співробітництво як форма економічної інтеграції: закордонний досвід. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Економіка*. 2016. Т. 24. Вип. 10 (1), С. 122–126.

15. Романенко В.А., Лазебна І.В. Міжрегіональна інтеграція в промисловості як чинник формування економічного простору України. *Економіка та держава*. 2019. № 3. С. 10–15.

16. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. : Л.Ф. Ильичёв, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалёв, В.Г. Панов. Москва : Советская энциклопедия, 1983. 840 с.

17. Філософія інтеграції: монографія / за заг. ред. В.Д. Бондаренка, Ф.Г. Ващука. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 544 с.

18. Чмиленко Ф.О., Жук Л.П. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Дніпро : РВВ ДНУ, 2014. 48 с.

19. Юрченко В.І. Макроекономічна політика сприяння міжрегіональній економічній інтеграції в напрямку розвитку національної економіки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_11_6

20. Corbey, D. Dialectical functionalism: stagnation as a booster of European integration. *International organization*. 1995. Vol. 49. № 2. P. 253–284.

21. Diez, T., Wiener, A. Introducing the Mosaic of Integration Theory: It's Past, Present and Future. Paper for presentation at the European Union Studies Association (EUSA) 8th Biennial International Conference. Mar. 27–29. 2003. Nashville. TN, Panel 8H (Unpublished). 27 p. Archive of European integration (AEI). URL: <http://aei.pitt.edu/2858/1/107.pdf>.

22. Etzioni, A. Political unification: a comparative study of leaders and forces. New York : Rinehart, 1965. 346 p.

23. Fritsch, M. Does R&D-cooperation behavior differ between regions? *Industry and Innovation*. 2003. Vol. 10, № 1. P. 25–39.

24. Fritsch, M., Lukas, R. Innovation, cooperation and the region Innovation, Industry Evolution and Employment. 1999. P. 157–181.

25. Harrison, R. Europe in question: theories of regional international integration. London : George Allen & Unwin Ltd., 1974. 256 p.

26. Jacob, P., Toscano, J. The integration of political Communities. Philadelphia : Lippincott, 1964. 314 p.

27. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Sixth Edition ; ed. by Sally Wehmeier. Oxford : University Press. 2000, 1540 p.

28. Reiterer, M. Interregionalism as a new diplomatic tool: the EU and East Asia. *EFAR*. 2006. № 11. P. 242.

29. Song, W. Regionalization, inter-regional cooperation and global governance. *Asia Europe Journal*. 2007. vol. 5 (1). P. 67–82.

30. Torre, A. Rallet, A. Proximity and Localization. *Regional Studies*. 2005. Vol. 39. № 1. P. 47–59.

31. Zhao, S., Cacciolatti, L., Lee, S., Song, W. Regional collaborations and indigenous innovation capabilities in China: A multivariate method for the analysis of regional innovation systems. *Technological Forecasting and Social Change*. 2015. Vol. 94. P. 202–220.

REFERENCES:

1. Baula, O.V. (2020). Konceptual'ni zasady' mizhregional'noyi integratsiyi u rozvytku innovacijny'h procesiv [Conceptual principles of interregional integration in the development of innovation processes]. *Ekonomichni nauky*. Seriya : Regional'na ekonomika, 17, 23–32 [in Ukrainian].

2. Bezkhlibna, A.P. (2019). Naukovi zasady doslidzhennya protsesiv mizhrehional'noyi intehtatsiyi yak chynnyka pidvyshchennya konkurentospromozhnosti [Scientific bases of research of processes of interregional integration as a factor of increase of competitiveness]. *Naukovyy visnyk Mukachivs'koho derzhavnoho universytetu*. Ser. : Ekonomika. 1, 60–65 [in Ukrainian].

3. Volynets', Ye. (2010). Ctratehiya mizhrehional'noyi intehtatsiyi yak mekhanizm demokratyzatsiyi vryaduvannya na rehional'nomu rivni [Strategy of interregional integration as a mechanism for democratization of governance at the regional level]. *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya*. 3 (2), 46–49 [in Ukrainian].

4. Derkach, T.V. (2016). Vazheli y mekhanizmy upravlinnya intehtatsiynymy protsesamy u rehional'nomu ekonomichnomu prostori [Levers and mechanisms of management of integration processes in the regional economic space]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*. Seriya : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo. 8 (1), 62–66 [in Ukrainian].

5. Derkach, T.V. (2016). Kontseptual'ni zasady formuvannya modeli mizhrehional'noyi intehtatsiynoyi vzayemodiyi [Conceptual bases of formation of model of inter-regional integration interaction]. *Matematychni metody, modeli ta informatsiyni tekhnolohiyi v ekonomitsi*. 6, 197–201 [in Ukrainian].

6. Derkach, T. (2016). Otsinka efektyvnosti ekonomichnoyi intehtatsiyi na mizhrehional'nomu rivni yak resursu rehional'noho rozvytku [Evaluation of the effectiveness of economic integration at the interregional level as a resource for regional development]. *Visnyk Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*. 3, 37–49 [in Ukrainian].

7. Dunayev, I.V. (2016). Vplyv intehtatsiynykh protsesiv na modernizatsiyu rehional'noyi ekonomichnoyi polityky [The impact of integration processes on the modernization of regional economic policy]. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya*. 1, 116–125 [in Ukrainian].

8. Luhova, M. (2013). Mizhrehional'na intehtatsiya yak chynnyk aktyvizatsiyi investytsiynoyi diyal'nosti v rehioni [Interregional integration as a factor in intensifying investment activities in the region]. *Naukovyy visnyk Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky*. Mizhnarodni vidnosyny. 9, 13–18 [in Ukrainian].

9. Mazur, H.O. (2014). Osoblyvosti suchasnykh mizhrehional'nykh intehtatsiynykh protsesiv ta yikh osnovni tendentsiyi terytorial'noyi orhanizatsiyi makrostruktury [Features of modern interregional integration processes and their main trends in the territorial organization of macrostructure]. *Ekonomika i rehion*. 2, 29–34 [in Ukrainian].

10. Modeli sovremennykh integratsionnykh processov [Models of modern integration processes]. URL: <http://www.xserver.ru/user/msipr/> (Last accessed: 10.11.2021) [in Russian].

11. Odintsov, M.M. (2010). Vplyv intehtatsiynykh protsesiv na rozvytok mizhrehional'nykh prodovol'chykh zvyazkiv [The impact of integration processes on the development of interregional food relations]. *Ahrosvit*. 6, 14–16 [in Ukrainian].

12. Popova, Yu.M., Radchenko L.M., Yakushenko S. (2016). Mizhrehional'ne spivrobitnytstvo Ukrayiny ta respubliky Pol'shcha u konteksti intehtratsiyi Ukrayiny do YES [Interregional cooperation between Ukraine and the Republic of Poland in the context of Ukraine's integration into the EU]. *Ekonomichnyy prostir*. 106, 36–44 [in Ukrainian].
13. Pursiainen, K. (2005). Ot slov – k delu (teorii integratsii) [From words to deeds (integration theory)]. *Sovremennaya Yevropa*. 2, 23–38 [in Russian].
14. Rohozyan, Yu.S. (2016). Mizhrehional'ne spivrobitnytstvo yak forma ekonomichnoyi intehtratsiyi: zakordonnyy dosvid [Interregional cooperation as a form of economic integration: foreign experience]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Seriya : Ekonomika*. 10 (1), 122–126 [in Ukrainian].
15. Romanenko, V.A., Lazebna, I.V. (2019). Mizhrehional'na intehtratsiya v promyslovosti yak chynnyk formuvannya ekonomichnoho prostoru Ukrayiny [Interregional integration in industry as a factor in shaping the economic space of Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava*. 3, 10–15 [in Ukrainian].
16. Il'ichov, L.F. (Eds.) (1983). *Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar'* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya [in Russian].
17. Bondarenko, V.D. (Eds.) (2011). *Filosofiya intehtratsiyi: monohrafiya* [Philosophy of integration: a monograph]. Uzhhorod: ZakDU [in Ukrainian].
18. Chmylenko F.O., Zhuk L.P. (2014). *Posibnyk do vyvchennya dystsypliny "Metodolohiya ta orhanizatsiya naukovykh doslidzhen"* [Manual for the study of the discipline "Methodology and organization of scientific research"]. Dnipro: RVV DNU [in Ukrainian].
19. Yurchenko V.I. (2012). Makroekonomichna polityka spryannya mizhrehional'ny ekonomichnyy intehtratsiyi v napryamku rozvytku natsional'noyi ekonomiky [Macroeconomic policy to promote interregional economic integration in the direction of national economy development]. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*. 11, URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_11_6 (Last accessed: 10.11.2021) [in Ukrainian].
20. Corbey, D. Dialectical functionalism: stagnation as a booster of European integration. *International organization*. 1995. Vol. 49. № 2. P. 253–284.
21. Diez, T., Wiener, A. Introducing the Mosaic of Integration Theory: It's Past, Present and Future. Paper for presentation at the European Union Studies Association (EUSA) 8th Biennial International Conference. Mar. 27–29. 2003. Nashville. TN, Panel 8H (Unpublished). 27 p. Archive of European integration (AEI). URL: <http://aei.pitt.edu/2858/1/107.pdf>.
22. Etzioni, A. Political unification: a comparative study of leaders and forces. New York : Rinehart, 1965. 346 p.
23. Fritsch, M. Does R&D-cooperation behavior differ between regions? *Industry and Innovation*. 2003. Vol. 10, no. 1. P. 25–39.
24. Fritsch, M., Lukas, R. Innovation, cooperation and the region *Innovation, Industry Evolution and Employment*. 1999. P. 157–181.
25. Harrison, R. Europe in question: theories of regional international integration. London : George Allen & Unwin Ltd., 1974. 256 p.
26. Jacob, P., Toscano, J. The integration of political Communities. Philadelphia : Lippincott, 1964. 314 p.
27. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Sixth Edition ; ed. by Sally Wehmeier. Oxford : University Press. 2000, 1540 p.
28. Reiterer, M. Interregionalism as a new diplomatic tool: the EU and East Asia. *EFAR*. 2006. № 11. P. 242.
29. Song, W. Regionalization, inter-regional cooperation and global governance. *Asia Europe Journal*. 2007. vol. 5 (1). P. 67–82.
30. Torre, A. Rallet, A. Proximity and Localization. *Regional Studies*. 2005. Vol. 39. # 1. P. 47–59.
31. Zhao, S., Cacciolatti, L., Lee, S., Song, W. Regional collaborations and indigenous innovation capabilities in China: A multivariate method for the analysis of regional innovation systems. *Technological Forecasting and Social Change*. 2015. Vol. 94. P. 202–220.

УДК 396(477)

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.8>

ПРАВА РІВНОСТІ: БОРОТЬБА ТРИВАЄ

Лєнь Т.В. – кандидат філософських наук,
доцент кафедри публічного управління та права
Херсонського державного аграрно-економічного університету
ORCID: 0000-0002-1025-9329

У статті подано історичний огляд світового й українського жіночого руху за свої права як ідеї становлення та розвитку правової рівності чоловіків і жінок та сучасні реалії правового забезпечення жінок в Україні.

Поява фемінізму цілком закономірна, оскільки пов'язана не тільки із соціально-економічними змінами, а й зі зростанням жіночої свідомості, намаганням жінки знайти своє місце у світі, що змінюється, та бажанням змінити ступінь впливу жінки на суспільство. Феміністичний/жіночий рух вніс зміни до законодавства на користь жінок. Незважаючи на декларовані права особи незалежно від статі, у реаліях вони не дотримуються. Упередження та гендерна дискримінація продовжують панувати. Жінки та чоловіки мають нерівний доступ до соціальних статусів, ресурсів, привілеїв, престижу, влади.

Інтеграція української держави у світове співтовариство потребує переосмислення ролі та місця жінки у суспільстві та її рівноправної участі в усіх сферах життя, зокрема у політиці та державотворенні, проте сучасне становище чоловіків і жінок у суспільстві, гендерні стереотипи населення, офіційна гендерна політика свідчать про те, що це станеться нескоро. Підставою для такого висновку є стан гендерних відносин в економічній, соціальній, правовій і політичній сферах українського суспільства, а також стан суспільної свідомості, котрий досі успішно відтворює низку глибоко вкорінених гендерних стереотипів. У суспільстві існує подвійний стандарт оцінок соціального внеску людини залежно від статі, різна оцінка мотивації для чоловіків і жінок (публічні зобов'язання перед суспільством для чоловіків; безкорисливі, особистісні, мотивовані сімейними обов'язками для жінок).

Враховуючи проблему впровадження механізму забезпечення рівних прав чоловіків і жінок, Україна отримала новий виклик – Партнерство Біарріц. У рамках Партнерства Кабінет Міністрів України підтримав План реалізації зобов'язань. Визначено цілі та пріоритети реалізації у рамках Партнерства. Налагоджено внутрішнє партнерство з Урядом і міжнародними колегами.

Приєднання України до Партнерства Біарріц є визнанням зусиль України щодо сприяння досягнення рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок.

Ключові слова: права рівності, гендер, гендерна рівність, фемінізм, Біарріц партнерство, недискримінаційна політика.

Lien T.V. Rights of equality: continuation of the struggle

The article presents a historical overview of the world and Ukrainian women's movement for their rights, as ideas of formation and development of legal equality of men and women and modern realities of women's legal support in Ukraine.

The emergence of feminism is quite natural, since not only due to socio-economic changes, but also associated with the growth of the female consciousness attempts of women to find its place in the world that changes, and the measure of women's impact on society. Feminist/women's movement has made changes to the legislation in favour of women. On the level of declared rights and opportunities of the individual, regardless of sex, actually not complied with. Prejudice and gender discrimination continue to play. Women and men as a social community at large have unequal access to social statuses, resources, privileges, prestige, power.

Integration of the Ukrainian state in the world community requires a rethinking of the role and place of women in society and their equal participation in all spheres of life, and, in particular, in politics and state-building. However, the current situation of men and women in society, the gender stereotyping of the population, official gender policy suggests that this will not happen soon. The basis for this conclusion is the state of gender relations in economic, social, legal and political spheres of the Ukrainian society, as well as the state of public consciousness, where it still plays successfully a number of deep-rooted gender stereotypes. In society there is

a double standard estimates of social contribution person depending on gender, different evaluation motivation the same thing men and women (as motivated by obligations to society for men; how selfless, personal, motivated by family responsibilities for women).

Given the problem of implementing the mechanism for ensuring equal rights for men and women, Ukraine has received a new challenge – the Biarritz Partnership. Within the framework of the Partnership under the Plan, which was supported by the Cabinet of Ministers today, Ukraine has already defined the goals and priorities for the implementation of the Biarritz Partnership. A domestic partnership with the Government and international colleagues has been built.

Ukraine's accession to this Partnership is a recognition of Ukraine's efforts to promote equal opportunities for men and women.

Key words: equality rights, gender, gender equality, feminism, Biarritz Partnership, non-discriminatory policy.

У загальній системі права чільне місце займають права рівності. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1].

Ці права регулюють рівність у становленні та функціонуванні націй, держав, політичних партій, громадських структур.

Рівність прав жінки та чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних із чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці та здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства та дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [1].

Проте зростання кількості публікацій вітчизняних вчених із проблем прав жінок і гендерного підходу свідчить про їх важливість в умовах розвитку сучасної наукової думки України, адже, незважаючи на конституційне забезпечення гендерної рівності в Україні, питання порушення прав жінок досі є актуальним.

Чимало вітчизняних і зарубіжних науковців (В. Агеєва, Т. Говорун, Н. Зборовська, О. Кікінежді, О. Кісь, О. Маланчук-Рибак, С. Павличко, Н. Пушкарьова, К. Відон, Е. Кемпбел, Р. Мерфін, С. Ходжсон-Райт та ін.) досліджували питання боротьби жінок за свої права, виділяючи їхні характерні ознаки та визначаючи шляхи подолання дискримінації.

Мета статті – проаналізувати шлях становлення гендерної рівності від витоків до сьогоденних реалій України.

Ідею та практику становлення й розвитку правової рівності статей пов'язують із феміністичним рухом, який політично задекларував юридичну необхідність політико-правового вираження рівності, потреб втілення рівності у законодавстві й у реальній практиці, проте початок вивчення становища жінки у суспільстві закладено ще старогрецькими філософами. Платон і Арістотель під впливом тогочасного суспільства та їхніх традицій виправдовували нерівність щодо жінки.

Ця думка про жіночу неповноцінність стає панівною навіть із виникненням християнства, яке у деякому сенсі прославляє жінку.

Така позиція розвинулася й у подальших філософських дослідженнях І. Канта, А. Шопенгауера, О. Вейнінгера, Е. Дюркгейма, З. Фрейда, котрі висували ідеї жіночої обмеженості з огляду на біологічну та фізіологічну специфіку [2].

Згідно з іншою думкою витoki фемінізму слід шукати в часи Відродження [2]. Саме цей період варто вважати початком трансформації західноєвропейської

свідомості у бік раціоналізму, одним із наслідків якого стає виникнення ідей фемінізму з номінальним проголошенням рівності жінок і чоловіків.

За загальним визначенням, історія фемінізму веде свій початок з епохи Просвітництва з новою метафізичною картиною світу, у якій важливе місце належить принципу рівності, а також вірі у реалізацію різних утопічних проєктів людського розуму. Таке ціннісне зрушення не могло не привести до зміни образу жінки [3, с. 53].

Вважається, що спочатку феміністський рух спирається переважно на філософію лібералізму з її акцентом на права людини й утопічні ідеї А. Сен-Симона, Р. Оуена, Ш. Фур'є. Останньому приписується і сам термін «фемінізм» (можна говорити про те, що в цій версії у витоків фемінізму стояли зовсім не жінки, а чоловіки ліберальних і лівих поглядів) [3, с. 54].

Самі жінки спочатку виступали усього лише за отримання деяких економічних і юридичних прав. Авторство численних маніфестів на захист прав жінок належить англійським і французьким письменницям («Декларація прав жінок і громадян» (1792) Олімпії де Гуж, «Про підпорядкування жінок» Мері Уолстоун Крафт (1792)) [4, с. 11].

Безпосередньо початок фемінізму прийнято датувати кінцем XVIII – початком XIX ст., коли думка про те, що жінка займає пригнічене становище у суспільстві, у центрі якого стоїть чоловік, дедалі більше поширилася.

Появу фемінізму пов'язують з економічними змінами та руйнуванням старої моралі, що було зумовлено зміною складу дешевої робочої сили за рахунок іммігрантів із низьких верств населення, передусім в США [4, с. 11].

Слід зазначити, що виникнення фемінізму цілком закономірне, оскільки зумовлювалося не лише соціально-економічними змінами, але і зростанням жіночої самосвідомості, спробами жінок визначити своє місце у світі, що змінюється, ступенем жіночого впливу на суспільство.

Під впливом ідей фемінізму складається концепція впливу системи, яку через роки назвуть «стать/гендер», на тип суспільства, виробництва і культури загалом. Ця концепція зав'язує категорію статі на двох сферах – соціальній і виробничій, які і визначають тип суспільства [5].

Паралельно з виникненням фемінізму йшов процес міфологізації «жіночого призначення», яке бачилося у винятковій компетенції жінок вести домашнє господарство і бути духовною опорою своїм чоловікам.

Швидше за все, співіснування цих двох тенденцій – розвитку феміністичних ідей рівності жінок і просування ідей «жіночого призначення» – є своєрідним показником зіткнення у культурі патріархальних і егалітарних гендерних стереотипів [5].

Започаткування українського жіночого руху в середині XIX ст. значною мірою було пов'язано із загальноєвропейським жіночим рухом, який тоді значно активізувався. Водночас його розвиток на національному ґрунті мав свої особливості та специфічні риси.

Перші його прояви з'явилися у Наддніпрянській Україні у 50-х рр. XIX ст. і були пов'язані з боротьбою жінок за одержання права на здобуття повноцінної вищої освіти. Тоді вищі навчальні заклади для жінок організовували за ініціативою та на кошти приватних осіб і благодійних організацій.

У цьому ж напрямі працювало одне з перших жіночих товариств України – Товариство допомоги вищій жіночій освіті, важливим здобутком діяльності якого стало заснування у Києві (1878 р.) Вищих жіночих курсів. Тут же був створений і перший український жіночий гурток (1884 р.) Олени Доброграєвої [6].

В основу українського жіночого руху лягло переконання, що українська жінка рівною мірою відповідальна за сучасність і майбутнє України, як і чоловік [7]. Історично зумовлений український феміністичний рух зосереджувався не на правах жінок, а на їхніх обов'язках, на добровільно взятій на себе великій відповідальності за долю нації.

Основне завдання для жіночого руху України, а саме досягнення жінками рівних можливостей із чоловіками й утвердження української державності поставило «Всеукраїнське жіноче товариство ім. О. Теліги», сформоване у 1993 р. як жіноче товариство при фундації ім. О. Ольжича.

В останню чверть XX ст. Організація Об'єднаних Націй концептуально розширила поняття про становище жінки у світі, визнавши його як нерівне з чоловіком. У 90-ті рр. ООН дійшла висновку, що подолати таку гендерну нерівність можливо тільки через діяльність, пов'язану не лише з поліпшенням становища жінки, а й через велику роботу серед чоловіків і грамотне регулювання міжстатевих відносин.

У жовтні 1999 р. народним депутатом України М. Ковалком до Верховної Ради України у порядку законодавчої ініціативи був поданий проект Закону «Про державне забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок». Це було зроблено від імені Ініціативної гендерної групи, яку він створив, на основі вивчення реального становища жінки та чоловіка в Україні, вимог міжнародного законодавства з питань гендеру та гендерного досвіду інших країн. Підписавши міжнародні документи, наша країна тим самим зобов'язалася виконувати їх на національному рівні.

У червні 2000 р. у Нью-Йорку відбулася Спеціальна сесія Генеральної Асамблеї ООН із порядком денним «Жінки у 2000 році: рівність чоловіків та жінок». Таким чином ООН підвела підсумок про становище жінки за попередні тисячоліття й акцентувала увагу на рівності статей у сучасних умовах ХХІ ст.

Україна – одна з перших країн світу, яка у своєму Основному Законі визначила становище жінки та чоловіка як рівноправних особистостей. Відповідно до положень ст. 24 Конституції України формується гендерне законодавство, котре також складається з таких законодавчих актів, як Кодекс законів про працю України, Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України та Кримінальний кодекс України, закони України про освіту, пенсійне забезпечення, державну допомогу сім'ям із дітьми, охорону праці, Основи законодавства України про охорону здоров'я та ін.

Україна, реалізуючи недискримінаційну політику, гарантувала принцип рівноправності чоловіків і жінок на конституційному рівні, але не повною мірою забезпечила його виконання реальними механізмами та засобами реалізації.

На суспільному рівні декларовані права та можливості особистості незалежно від статі реально не дотримуються. Упереджене ставлення та гендерна дискримінація продовжують відтворюватися. Жінки та чоловіки, як соціальні спільноти загалом, мають неоднаковий доступ до соціальних статусів, ресурсів, привілеїв, престижу, влади.

Інтеграція української держави у світове співтовариство вимагає переосмислення місця і ролі жінок у суспільстві, їхню рівноправну участь у всіх сферах життєдіяльності, зокрема у політиці та державотворенні, однак сучасне становище чоловіків і жінок у суспільстві, наявність гендерних стереотипів, поширених серед населення, офіційна гендерна політика дають підстави вважати, що станеться це не скоро.

Підґрунтям для такого висновку є стан гендерних відносин в економічній, соціальній, правовій і політичній сферах українського суспільства, а також стан

громадської свідомості, де досі успішно відтворюється низка глибоко вкорінених гендерних стереотипів.

Незважаючи на кардинальні зміни, що відбулися в українському суспільстві, існує традиційний розподіл соціальних ролей. Так само, як і багато років тому, існує міфологізація «жіночого призначення»: публічний простір, традиційно чоловічий, історично тривалий час сприймав жінку як девіацію, сфера приватного натомість була визнана як переважно жіноча.

У суспільстві існує подвійний стандарт оцінки суспільного внеску людини залежно від її статі, різне оцінювання мотивації однакового вчинку чоловіка та жінки (як мотивованого обов'язками перед суспільством для чоловіка; як саможертвний, особистий, мотивований обов'язками перед родиною – для жінки) тощо.

Підтвердженням того, що у XXI ст. права рівності не є рівними, є заснування лідерами країн G7 25 серпня 2019 р. Партнерства Біарріц, що відбулося під головуванням Президента Франції Еммануеля Макрона. Метою цього партнерства є консолідація зусиль міжнародної спільноти та посилення відповідальності задля досягнення рівності жінок і чоловіків [8].

Партнерство Біарріц – це про рівність, рівні права та можливості жінок і чоловіків. Це про руйнування соціальних, економічних, ментальних і фізичних бар'єрів.

11 вересня 2020 р. Україна приєдналася до Партнерства Біарріц. Україна взяла на себе зобов'язання у п'яти сферах: розвиток безбар'єрного публічного простору, дружнього до сімей із дітьми та маломобільних груп населення; навчання дітей принципів рівності жінок і чоловіків; запобігання насильству; зменшення розриву в оплаті праці жінок і чоловіків; створення більших можливостей для чоловіків піклуватися про дітей [8].

У межах Партнерства за Планом, який сьогодні підтримує Кабінет Міністрів, Україна готова виконати зобов'язання у п'яти сферах: реформування законодавства у сфері соціальних відпусток, пов'язаних із народженням дитини та доглядом за нею – батько і мати матимуть однакові можливості по декрету; розвиток інклюзивного та гендерно чутливого публічного простору, дружнього до сімей із дітьми та маломобільних груп населення – люди з особливими потребами матимуть рівний доступ до інфраструктури; наскрізну інтеграцію гендерного компоненту в освітній процес – хлопці та дівчата матимуть однаковий доступ до освіти незалежно від вибору професії; забезпечення ефективної реалізації законодавства у сфері протидії домашньому та гендерно зумовленому насильству – держава готова стати на захист постраждалих через створення нових притулків, кімнат кризового реагування та надання різної допомоги; зменшення розриву в оплаті праці жінок і чоловіків – за один вид діяльності має бути рівна оплата праці незалежно від статі [8].

Україна вже визначила цілі та пріоритети щодо реалізації партнерства Біарріц, налагоджено партнерств із Урядом і міжнародними колегами.

Сьогодні держава робить усе, щоб українці мали рівні права та можливості. Приєднання України до цього Партнерства – це визнання зусиль України у напрямку утвердження рівних можливостей для чоловіків і жінок [8].

Рівноправ'я чоловіків і жінок є невід'ємною частиною прогресу людства, елементом демократії та важливою умовою розбудови демократичної, правової держави, проте рівноправне положення жінок у суспільстві істотно змінює традиційні уявлення про такі риси, як жіночність і мужність. Отже, суспільство потрібно готувати до цього.

На нашу думку, реальне забезпечення рівних прав і можливостей на законодавчому рівні дасть поштовх у позитивному напрямку формування сучасних суспільних поглядів на рівні права та можливості жінок і чоловіків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України URL: https://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini/statja-24.htm.
1. Жеребкіна І.А. Теория и история феминизма. Харьков : «Ф-Пресс», 1996. 387 с.
1. Батлер Дж. Феминизм под любым другим именем. *Введения в гендерные исследования*. Ч. I. Санкт-Петербург, 2001. С. 53–55.
2. Айзенштайн З. Экспортный феминизм Севера и Запада. *Гендерные исследования*. 1998. № 1. С. 11.
3. Ленъ Т.В. Права рівності: історичний потенціал світового жіночого руху для сучасної України. *Юридичний бюлетень*. 2015. № 1 (1). 158 с. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2015/1_2015/4.pdf.
4. Пінчук І.М., Толстоухова С.В. Права жінок у сучасному світі. Київ : УДЦ ССМ, 2000. 112 с.
5. Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства / Г. Алексеева, О. Балакірева, В.М. Бондаровська. Київ : Український інститут соціальних досліджень, 2002. 122 с.
6. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-plan-zahodiv-z-realizaciyi-partnerstva-biarric>.

REFERENCES:

1. *Konstytutsiia Ukrainy* [Constitution of Ukraine] https://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini/statja-24.htm.
2. Zherebkina I.A. (1996) *Teoriia i istoriia femynizmu* [Theory and history of feminism] Kharkiv: F-Press (in Ukrainian)
3. Batler Dzh. (2001) *Feminizm pod liubym druhim imenem* [Feminism under any other name] Sankt-Pererburh: SPb (in Russian)
4. Aizenstain Z. (1998) *Eksportnyi feminizm Severa i Zapada* [Export feminism of the North and West]. *Hendernye issledovaniia*, № 1, p.11.
5. Len. T. (2015) *Prava rivnosti: istorychnyi potentsial svitovoho zhinochoho rukhu dlia suchasnoi Ukrainy* [Law of equality: historical potential of the global women's movement in contemporary Ukraine]. *Yurydychnyi biuleten*, № 11. pp. 158. http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2015/1_2015/4.pdf
6. Pinchuk I., Tolstoukhova S. (2000) *Prava zhinoch u suchasnomu sviti* [Women's rights in the modern world] Kyiv: UDTs SSM (in Ukrainian)
7. Aleksieieva H., Balakirieva O., Bondarovska V. (2002) *Hendernyi parytet v umovakh rozbudovy suchasnoho ukrainskoho suspilstva* [Gender parity in the context of the development of modern Ukrainian society] Kyiv: Ukrainian Institute for Social Research (in Ukrainian)
8. *Uriadovyi portal* [Government portal] <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-plan-zahodiv-z-realizaciyi-partnerstva-biarric>.

УДК 338:351

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.9>

ДО ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДГОТОВКОЮ ТУРИСТСЬКИХ КАДРІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Любчук О.К. – доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри туризму

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

ORCID: 0000-0002-7450-4741

Ярченко Ю.В. – кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри туризму

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

ORCID: 0000-0001-6744-5774

У статті акцентовано увагу на проблемі удосконалення управління підготовкою освітньо-фахового потенціалу туристських кадрів відповідно до світових тенденцій. Конкретизовано теоретичні засади для розв'язання цієї проблеми. До теоретичних засад віднесено авторський підхід до сучасної сутності туризму. Туризм розглядається як сучасна детермінанта суб'єктивної задоволеності життям. Звернено увагу на зміну освітньої парадигми у XXI ст. Зміна освітньої парадигми зумовлена запитами працедавців, трансформацією економіки та суспільства на основі інформатизації та цифровізації. Показано необхідність створення інноваційного комплексу системи вищої освіти на основі університетських освітньо-наукових комплексів у регіоні. Виділено структурні складові частини інноваційного механізму управління підготовкою освітньо-фахового потенціалу туристських кадрів для регіону в умовах пандемії та цифровізації економіки. Виокремлено два складники інноваційного механізму управління підготовкою освітньо-фахового туристського потенціалу. До першої складової частини цього механізму віднесено управління зміною освітньої парадигми до підготовки туристських кадрів на рівні регіону. Другою складовою частиною цього механізму визначено способи активізації інноваційної діяльності з підготовки туристських кадрів для регіону. Констатовано підготовку туристських кадрів у ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» на основі цифрової лабораторії. Відзначено створення цієї лабораторії завдяки проєкту «Демократичне врядування у Східній Україні» (DG East) у співпраці з проєктом USAID «Економічна підтримка Східної України» (ERA). Зазначено діяльність цифрової лабораторії для сприяння розвитку східноукраїнського сектору культури та туризму в Україні за допомогою методів та інструментів віртуального туризму. Надано перелік основних цілей-результатів функціонування цифрової лабораторії для Донецького регіону та Східної України.

Ключові слова: інноваційний механізм управління, освітньо-фаховий потенціал, туристські кадри, освітня парадигма, інноваційна діяльність, проєкти, цифрова лабораторія.

Liubchuk O.K., Yarchenko Yu.V. To the problem of improving the management of tourist staff training in the conditions of digitalization of the economy

The article focuses on the problem of improving the management of training of educational and professional potential of tourism professionals in accordance with global trends. Theoretical bases for solving this problem are specified. The author's approach to the modern essence of tourism is one of the theoretical bases. Tourism is seen as a modern determinant of subjective life satisfaction. Attention is drawn to the change of educational paradigm in the XXI century. The change in the educational paradigm is due to the demands of employers, the transformation of the economy and society on the basis of informatization and digitalization. The necessity of creating an innovative complex of the higher education system on the basis of university educational and scientific complexes in the region is shown. The structural components of the innovative mechanism of management of training of educational and professional potential of tourist personnel for the region in the conditions of pandemic and digitalization of economy are allocated. Two components of the innovative mechanism of management of preparation of educational and professional tourist potential are allocated. The first component of this mechanism includes managing the change of educational paradigm for the training of tourism

professionals at the regional level. The second component of this mechanism identifies ways to intensify innovative activities to train tourism professionals for the region. The training of tourist staff at the Azov State Technical University on the basis of a digital laboratory was stated. The establishment of this laboratory was noted thanks to the project "Democratic Governance in Eastern Ukraine" (DG East) in cooperation with the USAID project "Economic Support to Eastern Ukraine" (ERA). The activities of the digital laboratory to promote the development of the Eastern Ukrainian sector of culture and tourism in Ukraine using the methods and tools of virtual tourism are listed.

Key words: innovative management mechanism, educational and professional potential, tourist staff, educational paradigm, innovation, projects, digital laboratory.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Туристична індустрія країни в умовах цифровізації економіки потребує інноваційного розвитку підприємств сфери обслуговування, ціннісно-орієнтованого управління туристичним і культурним потенціалом України за допомогою сучасних цифрових інструментів. Ринок праці висуває нові вимоги до компетентностей випускника закладу вищої освіти: високий рівень інструментальних, комунікативних, професійних, ділових, лідерських якостей, готовності та здатності працювати в умовах динамічних змін і трансформацій. Проблема забезпеченості новою генерацією туристських кадрів вимагає удосконалення управління підготовкою освітньо-фахового туристського потенціалу відповідно до цифровізації світової економіки, вимог стейкхолдерів галузі туризму та з урахуванням викликів в умовах пандемії.

Аналіз останніх публікацій. До теоретичних передумов цієї проблеми можна віднести роботи науковців, присвячені розвитку ринку кваліфікацій для туріндустрії в Україні [1], комбінаториці алгоритму Форда-Фулкерсона для зниження ризиків пандемії COVID-19 у міжнародному туризмі [2], методичному забезпеченню управління підтриманням фінансових потоків зовнішнього туризму у глобальних ризикованих умовах [3], перспективам розвитку туризму в Україні та світі: управлінню, технологіям, моделям [4], туризму як сучасній детермінанті суб'єктивної задоволеності життям в Україні [5], концептуально-стратегічним засадам цільового механізму державного управління суб'єктивною задоволеністю життям українських громадян [6], Українській концепції підготовки конкурентоспроможних спеціалістів у сфері туризму в умовах переходу на ринок кваліфікації [7].

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Вважаємо, що невирішеною проблемою є розробка структурних складників інноваційного механізму управління підготовкою освітньо-фахового потенціалу туристських кадрів для регіону в умовах пандемії та цифровізації економіки.

Формулювання цілей дослідження полягає у виокремленні структурних складових частин інноваційного механізму управління підготовкою освітньо-фахового туристського потенціалу для регіону.

Виклад основних результатів і їх обґрунтування. В Україні відбувається співпраця Державного агентства розвитку туризму України та Компанії Google, яка реалізується у декількох напрямках, серед яких: створення Туристичного порталу як інформаційного ресурсу про туристичну привабливість України; цифрова трансформація музейного фонду України; реалізація Проекту «Автентичні смаки України» та ін. В умовах глобалізації людської діяльності та впровадження цифрових технологій відбуваються трансформаційні процеси у туристичній галузі, з'являються нові види туризму, нові потреби та послуги, що потребує удосконалення управління підготовкою освітньо-фахового туристського потенціалу (ОФТП) на державному, регіональному, інституціональному та галузевому рівнях.

Сучасні тенденції розвитку суспільства постійно висувають досить жорсткі вимоги до процесу підготовки фахівців для сфери туризму: швидкими темпами розвиваються комп'ютерні технології, з'являються нові професії, туристи стають дедалі більш обізнаними, більш вимогливими. Україні потрібні спеціалісти, здатні сприяти розвитку туристичної галузі у країні відповідно до світових тенденцій цифровізації економіки.

Завдяки проєкту «Демократичне врядування у Східній Україні» (DG East), у співпраці із проєктом USAID «Економічна підтримка Східної України» (ERA) у ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» створена цифрова лабораторія для сприяння розвитку східноукраїнського сектору культури та туризму в Україні за допомогою методів та інструментів віртуального туризму [8]. Основними цілями цифрової лабораторії ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» визначено:

- навчання викладачів і студентів основ віртуальної культури та туристичного продукту;
- створення віртуальних/цифрових культурних проєктів та екскурсій містом, культурними установами (історичними та художніми музеями);
- просування створених турів через Інтернет;
- залучення уваги світової спільноти до туристичного потенціалу Маріуполя та східної України загалом;
- сприяння розвитку східноукраїнської культури та туристичного сектору в Україні на основі методів та інструментів віртуального туризму.

У перспективі підготовка таких фахівців створить базу для формування конкурентоспроможного туристичного та рекреаційного продукту, розвитку кадрового потенціалу сфери туризму, формування позитивного іміджу Донецького регіону та Східної України, розвитку міжнародного співробітництва, розбудови туристичної інфраструктури регіону.

У XXI ст. відбувається зміна освітньої парадигми: пропонуються варіативний компонент змісту вищої освіти відповідно до запитів працедавців, технології інформаційного суспільства. Насамперед необхідно активізувати інноваційний комплекс системи вищої освіти, причому у процесі реалізації інноваційної діяльності вища школа повинна робити головний акцент на інтеграцію освіти, науки і виробництва у єдиний, інноваційний контур. Основу інноваційного комплексу системи вищої освіти становлять університетські освітньо-наукові комплекси (ОНК), ядром яких є безпосередньо заклади вищої освіти, що взаємодіють із інноваційною інфраструктурою у вигляді науково-дослідних інститутів, дослідницько-експериментальних виробництв, науково-виробничих центрів тощо. До актуальних завдань інноваційної діяльності у рамках ОНК можна віднести:

- забезпечення єдності освітнього, наукового й інноваційного процесів та їх спрямованості на підготовку нового покоління висококваліфікованих фахівців;
- створення умов для залучення вчених, викладачів, студентів і аспірантів до інноваційного процесу використання інноваційної діяльності закладів вищої освіти у цілях підвищення якості підготовки фахівців у нових економічних умовах;
- посилення ролі закладів вищої освіти як структурних складників регіонального центру розвитку інноваційної діяльності;
- забезпечення концентрації наукового та науково-технічного потенціалів ЗВО на дослідженнях і розробках у перспективних напрямках розвитку науки і техніки на основі реалізації безперервного інноваційного циклу відповідно до запитів стейкхолдерів регіону та галузі.

Чинна система вищої професійної підготовки туристських кадрів вимагає модернізації з тим, щоб відповідати критеріям нової парадигми. Сьогодні жоден випускник (робочий, технік, інженер та ін.) не готовий відразу включитися в роботу на інноваційному підприємстві. Практично усім їм необхідні додаткова професійна освіта, стажування, навчання на робочому місці. Додаткова освіта стає найважливішим елементом підготовки кадрів для інноваційної економіки. Прискорити підготовку кадрів і наблизити її якість до вимог інноваційного сегменту допоможе, наприклад, створення, законодавче оформлення та розвиток освітніх кластерів, заснованих на державно-приватному партнерстві. У рамках нової парадигми можливі й інші конкретні форми, моделі.

Передача наукової інформації за допомогою переважно лекційних курсів звужує кругозір, змушуючи обмежуватися поглядом і технологією роботи лектора; тому відсутність навичок самостійної роботи веде до вузькості наукового погляду. Висновок, зроблений на основі цього та низки аналогічних досліджень, простий: без самостійної роботи студентів інновативність освіти сходить нанівець. Дослідницька робота є єдиним критерієм кар'єрного росту в рамках ЗВО Німеччини та США.

Вважаємо, що удосконалення освітньо-фахового туристського потенціалу на рівні регіону повинно включати такі структурні складові частини інноваційного механізму управління підготовкою ним:

- управління зміною освітньої парадигми щодо підготовки туристських кадрів на рівні регіону;

- впровадження способів активізації інноваційної діяльності з підготовки освітньо-фахового туристського потенціалу на рівні регіону.

Удосконалення управління зміною освітньої парадигми щодо підготовки туристських кадрів на рівні регіону повинно включати такі напрями змін:

- зміна освітньої парадигми на основі врахування нових теорій, підходів, концепцій, ідей щодо формування креативного фахівця – лідера ХХІ ст.;

- задіяність нових педагогічних західних і вітчизняних технологій для удосконалення моделі сучасного успішного фахівця галузі туризму відповідно до вимог цифровізації економіки;

- впровадження варіативної компоненти змісту освітніх програм відповідно до запитів внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів регіону та регіональних програм розбудови галузі у регіоні з орієнтацією на новітні й інноваційні технології розбудови галузі в умовах пандемії;

- інтеграція освіти, науки та «виробництва» туристської індустрії на основі нових, інноваційних і цифрових технологій.

Проведене теоретико-емпіричне дослідження мотивації українських студентів міста Маріуполя та Приазов'я спеціальності «Туризм» з'ясувало, що найбільш значущими мотивами фахової підготовки вже для студентів першого рівня вищої освіти спеціальності «Туризм» є мотив «Роботи». Особистісну значущість для більшості здобувачів вищої освіти навчальні дисципліни усіх циклів підготовки мають у контексті майбутнього працевлаштування, професійної кар'єри та саморозвитку [9].

Інноваційність освіти у провідних країнах світу реалізується завдяки організаційним і фінансовим умовам університетського викладання, серед яких слід насамперед виділити:

- механізм акредитації, котрий позначає цілі, компетенції, методики для освітньої програми загалом, а не для кожного курсу в ній, що дозволяє бути більш гнучким і щодо набору курсів, і щодо обсягу і змісту кожного з них;

– поєднання великих можливостей (у тому числі фінансових) і жорстких вимог до наукової роботи викладачів університету, що дозволяє їм не тільки бути в курсі свіжих наукових розробок, але і включати інноваційні моменти у читання курсів уже на рівні бакалавра;

– збільшення уваги та жорсткі механізми контролю самостійної роботи студентів, що дозволяє останнім освоювати найновіші результати і технології наукової роботи, а також вчитися самим «процедурам» наукового дослідження у ході читання курсів;

– створення умов для прояву «індивідуальності» професора й особистої відповідальності його за якість підготовки, що відкриває простір для ініціатив без шкоди для якості викладання;

– впровадження нерозривного зв'язку освіти та майбутньої кар'єри, що змушує студентів достатньо прагматично підходити до вибору місця навчання, спеціальності та курсів, а системі навчання – більш гнучко і швидко реагувати на потреби розвитку виробництва.

Цілком природними є установка і намагання, щоб інноваційна політика кожного вітчизняного ЗВО за цільовою спрямованістю була політикою зростання: за методом формування – науково обґрунтованою; за характером відбору – селективною; за ставленням до ризику – помірною в освітніх і виховних технологіях і ризиковою в науковій діяльності.

Надалі доцільно розробляти необхідні інструменти та нові системи контролю ЗВО й оцінки можливостей на ринку, створювати методики щодо забезпечення оптимізації інноваційних проектів та удосконалювати систему управління, відштовхуючись від бажаних потреб і цілей підприємства із погляду як на теперішній стан, так і на майбутнє.

Висновки. Таким чином, на основі проведення дослідження до складників інноваційного механізму управління підготовкою освітньо-фаховим туристським потенціалом регіону віднесено управління зміною освітньої парадигми на основі інтеграції освіти, науки та «виробництва» туристської індустрії, способами активізації інноваційної діяльності, впровадженнями нових технологій відповідно до запитів стейкхолдерів галузі регіону. Для більшості здобувачів вищої туристської освіти навчальні дисципліни мають особистісну значущість у контексті працевлаштування, професійної кар'єри та саморозвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Любчук О.К., Ярченко Ю.В. Проблема розвитку ринку кваліфікацій для туристичної індустрії в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 34. С. 127–135.
2. Sharko M., Fomishyna V., Liubchuk O., Petrushenko N., Yakymchuk T., Chaika-Petehyrych L. Combinatorics of the Ford-Fulkerson Algorithm to Reduce the Risks of the COVID-19 Pandemic in International Tourism. *Hu Z., Petoukhov S., Dychka I., He M. (eds) Advances in Computer Science for Engineering and Education IV. ICCSEE 2021. Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies*. 2021. Vol. 83. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-80472-5_30
3. Sharko M., Liubchuk O., Fomishyna V., Yarchenko Y., Fedorova N., Petrushenko N., Ohorodnyk R. Methodological Support for the Management of Maintaining Financial Flows of External Tourism in Global Risky Conditions. In: Babichev S., Peleshko D., Vynokurova O. (eds) *Data Stream Mining & Processing. DSMP 2020. Communications in Computer and Information Science*. 2020. Vol. 1158. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-61656-4_12– P.188-201.

4. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі : колективна монографія / за наук. ред. Волошина І.М. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2017. 448 с.

5. Любчук О.К. Туризм як сучасна детермінанта суб'єктивної задоволеності життям в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки*. Вип. 35. 2018. С. 154–159.

6. Любчук О.К., Ярченко Ю.В. Концептуально-стратегічні засади цільового механізму державного управління суб'єктивною задоволеністю життям українських громадян. *Менеджер*. № 3 (76). 2017. С. 76–82

7. Lyubchuk O., Yarchenko Y. Ukrainian concept of training of competitive specialists in the tourism sphere under conditions of transition to the market of qualification. *Adaptation of science, education and business to world innovative megatrends : International collective monograph* / Edited by M.M. Iermoshenko. Publishing House Science and Innovation Center, Ltd., 2018. 296 p. DOI:10.6084/m9.figshare.7814393. v1 P.115-123.

8. У ПДТУ за підтримки USAID створять лабораторії дистанційного навчання та розвитку туризму. URL: <https://pstu.edu.uk/novyny/u-pdtu-za-pidtrymky-usaid-stvoryat-laboratori-yi-dystancziynogo-navchannya-ta-rozvytku-turyzmu/>.

9. The Professional Training Motives of Ukrainian Students on Specialty “Tourism” at Technical University: Gender Index / Lyubchuk O., Kocharian A., Barinova N., Lunov V., Koval I., Onufrieva L., Koval A. *International Journal of Recent Technology and Engineering*. Novemder 2019. URL: <https://www.ijrte.org/wp-content/uploads/papers/v8i4S/D10031184S19.pdf>.

REFERENCES:

1. Liubchuk O.K., Yarchenko Yu.V. (2017) Problema rozvitku rynku kvalifikatsii dlya turystychnoi industrii v Ukraini [The problem of qualification market development for the tourism industry in Ukraine]. *Visnyk Priazovskogo derzhavnogo tehnichnogo universitetu. Seriya: Ekonomicheskije nauki*, 34, 127–135. [in Ukrainian].

2. Sharko M., Fomishyna V., Liubchuk O., Petrushenko N., Yakymchuk T., Chaika-Petehyrych L. (2021) Combinatorics of the Ford-Fulkerson Algorithm to Reduce the Risks of the COVID-19 Pandemic in International Tourism. In: Hu Z., Petoukhov S., Dychka I., He M. (eds) *Advances in Computer Science for Engineering and Education IV. ICCSEE 2021. Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies*, vol 83. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-80472-5_30/ [in English].

3. Sharko M., Liubchuk O., Fomishyna V., Yarchenko Y., Fedorova N., Petrushenko N., Ohorodnyk R. (2020) Methodological Support for the Management of Maintaining Financial Flows of External Tourism in Global Risky Conditions. In: Babichev S., Peleshko D., Vynokurova O. (eds) *Data Stream Mining & Processing. DSMP 2020. Communications in Computer and Information Science*, vol 1158. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-61656-4_12 P. 188–201. [in English].

4. Voloshin I.M. (2017) Perspektivi rozvitku turizmu v Ukraini ta sviti: upravlinnia, tekhnologii, modeli: kolektyvna monografiya [Prospects for tourism development in Ukraine and the world: management, technology, models: a collective monograph]. Luts'k. [in Ukrainian].

5. Liubchuk O.K. (2018) Turizm yak suchasna determinanta subiektyvnoi zadovolenosti zhittiam v Ukraini [Tourism as a modern determinant of subjective life satisfaction in Ukraine]. *Visnyk Priazovskogo derzhavnogo tehnichnogo universitetu. Seriya: Ekonomicheskije nauki*, 35, 154–159. [in Ukrainian].

6. Liubchuk O.K., Yarchenko Yu.V. (2017) Kontseptualino-strategichni zasadi tsiliovogo mekhanizmu derzhavnogo upravlinnia subiektyvnoi zadovolenistiu zhittiam ukrainskikh gromadian [Conceptual and strategic principles of the target mechanism of state management of subjective satisfaction with the lives of Ukrainian citizens]. *Menedzher*. № 3 (76), 76–82 [in Ukrainian].

7. Lyubchuk O., Yarchenko Y. (2018) Ukrainian concept of training of competitive specialists in the tourism sphere under conditions of transition to the market of qualification. *Adaptation of science, education and business to world innovative megatrends: International collective monograph* / Edited by M.M. Iermoshenko. Publishing House Science and Innovation Center, Ltd. DOI:10.6084/m9.figshare.7814393.v1 P. 115–123. [in English].

8. U PDTU za pidtrymki USAID stvoriat laboratorii dystaitsiinogo navchannia ta rozvitku turizmu [Laboratories of distance learning and tourism development will be established at PSTU with the support of USAID]. URL: <https://pstu.edu/uk/novyny/u-pdtu-za-pidtrymky-usaid-stvoryat-laboratoriyi-dystancijnogo-navchannya-ta-rozvytku-turyzmu/>. [in Ukrainian].

9. Lyubchuk O., Kocharian A., Barinova N., Lunov V., Koval I., Onufriieva L., Koval (2019) The Professional Training Motives of Ukrainian Students on Specialty “Tourism” at Technical University: Gender Index. / *A International Journal of Recent Technology and Engineering Novemder*. [in English].

УДК 330.113: 334.758

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.10>

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ АДАПТАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА ДО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ ЕКОНОМІКИ ІНВЕРСІЙНОГО ТИПУ

Морозова О.Г. – кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та фінансів
Херсонського державного аграрно-економічного університету
ORCID: 0000-0002-6501-3561

Досліджено особливості ринкової модифікації підприємств і низку практичних рекомендацій щодо зростання ефективності їх функціонування на всіх рівнях господарювання.

Головною метою дослідження є виявлення напрямків модифікації управління підприємством; визначення принципів, які є основою підприємства; системне узагальнення типових напрямків пристосування підприємства до економічного простору та його взаємодія з іншими суб'єктами в умовах економіки інверсійного типу.

Визначено роль інформації як джерел зростання ефективності управління підприємством на всіх рівнях функціонування у бізнесі. Запропоновано теоретичні підходи до особливостей ринкової модифікації управління підприємством.

Доведено, що зростання ефективності управління підприємством, вихід із системної кризи економіки залежить від раціональних відносин організації, держави та світового співтовариства. В умовах економіки перехідного типу, де домінуючою є рекомбінована форма власності, цей принцип не реалізується. На сучасному етапі держава не може встановити контроль над фірмою, а фірма не має реальної економічної автономії. Перехід до інноваційної моделі взаємовідносин між підприємством і державою включає: створення алгоритму виведення підприємств із традиційного, застарілого економічного процесу; створення обмежених умов, які будуть спонукати до створення підприємств нового типу, а також усунення регламентацій, що заважають цьому процесу; скасування державних пільг для певних галузей; підвищення прозорості інформаційного змісту ринкових сигналів (цін) шляхом сприяння розвитку конкуренції на окремих ринках державної діяльності та викриття зловживання ринком; поліпшення організації управління державними корпоративними правами та громадського контролю за здійсненням цих дій.

Запропоновані теоретичні підходи до особливостей модифікації управління підприємством в економіці перехідного типу може бути покладено в основу рекомендованого алгоритму щодо налагодження їх ефективного функціонування на всіх рівнях функціонування.

Ключові слова: управління підприємством, ринкова модифікація, інверсійний тип, інформаційне суспільство.

Morozova O.G. Primary areas the enterprise's adaptation to economic environment amidst an inverted economy

Peculiarities of market modification of enterprises and a number of practical recommendations for increasing the efficiency of their operation at all levels of management have been studied.

The main purpose of the study is to identify areas for modification of enterprise management; defining the principles that are the basis of the enterprise; systematic generalization of the typical directions of adaptation of the enterprise to the economic space and its interaction with other entities in the economy of the inversion type.

It is proved that the growth of the efficiency of enterprise management, the way out of the systemic crisis of the economy, depends on the rational relations of organizations, the state and the world community. In a transition economy, where the recombinant form of ownership is dominant, this principle is not implemented. At the present stage, the state cannot establish control over the firm, and the firm has no real economic autonomy. The transition to an innovative model of the relationship between enterprise and state includes: the creation of an algorithm for removing enterprises from the traditional, outdated economic process; creation of limited conditions that will encourage the creation of new types of enterprises, as well as the elimination of regulations that hinder this process; abolition of state benefits in certain industries;

increasing the transparency of the information content of market signals (prices) by promoting competition in certain markets of state activity and exposing market abuse; improving the organization of state corporate rights management and public control over the implementation of these actions.

The offered theoretical approaches to features of modification of management of the enterprises in economy of transition type can be put in a basis of the recommended algorithm concerning adjustment of their effective functioning at all levels of functioning.

Key words: *enterprise management, market modification, inversion type, information society.*

Постановка проблеми. У теоретичних концепціях інформаційного суспільства, економіка якого базується на широкому застосуванні наукового знання, роль творчої людини й інтелектуальних ресурсів стає провідною. Зазначене стверджується такими характерними особливостями сучасного способу виробництва, як: надзвичайно стрімкий темп; широкі масштаби та глибина змін у розвитку науки і техніки, що мають істотний вплив на всю господарську систему, поява новітніх галузей матеріального виробництва і сфер послуг щодо проявлення їх у змінах співвідношення, структурі зайнятості технічних процесів і форм організації виробництва. Для створення суспільного багатства знання й інформація стають вагомими за матеріальні фактори. Використання цих новітніх факторів забезпечує зростання ефективності виробництва та збільшення соціального продукту. У структурі суспільного виробництва збільшується складова частина високотехнологічного сектору, у складі виробленої продукції збільшується частка доданої вартості, за рахунок інтелектуальної складової частини перемінюється характер людської праці на користь творчої та розумової діяльності. Разом із процесами дематеріалізації виробництва головним фактором стає рівень технологізації, а основним чинником – творчий та інтелектуальний потенціал працівника [1]. Таким чином, сукупність визначених проблем, суть і необхідність їх розв'язання зумовили актуальність і своєчасність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічним, методичним і практичним аспектам діяльності підприємств в умовах ринкової трансформації присвятили свої дослідження Л. Абалкін, Т. Артьомова, В. Базилевич, Д. Белл, В. Геєц, Дж. Гелбрейт, О. Горняк, Р. Коуз, В. Ніколаєв, Дж. Стігліц, А. Тихонов, О. Вільямсон, С. Унтер, Хіяши. Доробок вчених із вивчення зазначених питань є досить вагомим.

Водночас, незважаючи на вагомість питання й посилену увагу до неї багатьох провідних науковців, окремі її аспекти все ще залишаються не вивченими. Тому виникає необхідність дослідження особливостей ринкової трансформації інверсійного типу як середовища життєдіяльності репрезентативної організації. Все це зумовило вибір і актуальність теми статті.

Формулювання цілей статті. Головним завданням дослідження є з'ясування напрямків функціонування організації; визначення принципів, які містяться у підвалинах організації та за її межами, системне узагальнення основних напрямків адаптації організації його взаємодії з іншими суб'єктами в умовах трансформації інформаційної економіки.

Виклад основного матеріалу. Методологічною основою дослідження є системний підхід до визначення економічних проблем, фундаментальні положення економічної теорії; наукові розробки провідних вітчизняних вчених.

Взаємозв'язок між системоутворюючими факторами організації, його внутрішнім і зовнішнім середовищем і ринковою структурою як зовнішнім середовищем проявляється в організаційній формі організації. Рівень розвитку продуктивних

сил, комп'ютеризація, котра породжує унікальне явище, коли традиційний склад організації трансформується, к деяких галузях зникає потреба у постійному колективі, оскільки існують організації без працівників, відроджується дистанційна робота, на перший план виходять компетенції організації, його організаційний капітал. Нові організаційні форми підприємств розвиваються, виникають нової закономірності їх розвитку у ході вирішення вибору між масштабом виробництва та витратами контролю. Така закономірність формулюється як «розсіпання» організації у ході екстерналізації функцій, які зменшують розвиток основних компетенцій підприємств [2]. Сучасна організаційна структура підприємства – підприємство «точно у строк», світового класу, мережеве підприємство, «віртуальні» організації, горизонтальне підприємство – в економіці України поширюється у міру підвищення зрілості системоутворюючих факторів організації. У сучасних умовах лише окремі елементи організаційних новоутворень можуть застосовуватися на українських організаціях [3]. «Розсіпання» підприємств породжує низку проблем, пов'язаних із управлінням, із формуванням колективу підприємств, проблематичним стає формування і реалізація колективного інтересу та форми діяльності профспілок, матеріально-технічної бази, швидка зміна виробничих фондів, розв'язати які в умовах перехідної економіки досить складно.

На нашу думку «зростання ефективності підприємств і вихід із системної кризи економіки загалом залежить від раціональних взаємовідносин підприємств і держави, їх передумовою є чітко визначені права, пов'язані з повною відповідальністю майном за взяті зобов'язання. В умовах економіки інверсійного типу, де панівною є рекомбінована власність, цей принцип не реалізується» [3]. Держава не може встановити ефективний контроль над підприємством, а підприємство не має реальної економічної самостійності. Поетапний перехід до нової моделі взаємовідносин між державою і підприємством включає: створення механізму виведення підприємств з економічного процесу; створення рамкових умов, котрі будуть заохочувати до заснування нових підприємств, а також ліквідація регламентацій, які протидіють цьому процесу; скасування державних пільг для окремих галузей; підвищення прозорості державної діяльності й інформаційного змісту ринкових сигналів (цін) шляхом сприяння розвитку конкуренції на окремих ринках і викриття зловживання ринком; поліпшення організації управління державними корпоративними правами та громадського контролю за його здійсненням [5].

Водночас перехід до ринкової економіки означає кардинальну зміну характеру взаємовідносин між організаціями. Факторами, які протидіють налагодженню нових форм відносин між ними, виступають нерозвинутість ринкової інфраструктури: товаровиробничої, інформаційної тощо, недостатнє оволодіння методами маркетингової політики, повільність прийняття й ефективність реалізації арбітражних рішень, важкий фінансовий стан багатьох підприємств, кризовий характер перехідної економіки.

Слід відзначити, що у початковий перехід важливу роль відіграють існуючі зв'язки партнерів у силу інерції, переваг довірчих відносин в умовах невизначеності, відсутності інформації, жорсткої залежності від технологічних «ланцюжків» за недостатніх коштів для зміни орієнтації підприємств. Надалі основним критерієм вибору партнерів стають доцільні ринкові оцінки. Нестійкість економіки, недосконалість ринкової інфраструктури зумовлює хаотичність встановлення зв'язків, часту зміну контрактів [5].

Адаптація підприємств до наявних умов відбувається у певних формах. Пасивна проявляється у тенденції до зменшені обсягу випуску продукції, зменшені

основного асортименту. Активна форма передбачає виокремлення нових поставальників, організацію виробництва сировини та матеріалів на приватному підприємстві, вкладення коштів у розвиток підприємств-постачальників. Сучасні спрямування, тенденції та реальні перспективи розвитку підприємств-організацій пов'язані із застосуванням активних економічних заходів [7].

В умовах економіки інверсійного типу особливого значення набуває регіональний показник розвитку підприємств. Його використання може здійснюватися за допомогою різних теоретичних моделей. Найбільш вагомою з них у сучасних умовах є кластерна модель розвитку, яка розкриває реальний специфічний взаємозв'язок підприємств та організацій регіону, що доповнюють одне одного, використовуючи конкурентні переваги регіону, які забезпечують високий рівень конкурентоспроможності підприємства. Економіку регіону слід удосконалювати відповідно до теорії кластерів, орієнтуючись на сфери та галузі, у яких є вдало функціонуючі організації, оскільки сучасна конкуренція залежить від ефективності, а не від можливості доступу до ресурсів чи індивідуального масштабу організації. Ефективність визначається тим, як організації взаємодіють і конкурують, а не тим, у яких галузях вони конкурують. Для запровадження кластерної моделі необхідні суб'єктивні й об'єктивні передумови [6]. В Україні у багатьох сферах діяльності та регіонах вони уже актуальні. Кластери краще, ніж галузі, впливають на зв'язки між організаціями, їх взаємодоповнюваність, забезпечують поширення технології, професійних навичок, інформації, маркетингу, сприяють кращому усвідомленню запитів замовників. Підхід до однорідних компаній та організацій як до об'єднань надає можливість виявити підходящі умови для координації дій і взаємного поліпшення у сферах спільних інтересів без загрози для конкуренції й інтенсивного суперництва. Державні та приватні вкладення, направлені на поліпшення умов функціонування кластерів, приносять вигоду відразу багатьом організаціям, запобігають інтересам однієї галузі чи груп підприємств. Цей підхід дає можливість спрямувати на наукову основу формування економіки та промислової політики держави.

Підсумовуючи викладене, можна надати деякі теоретичні та практичні рекомендації щодо налагодження ефективно функціонуючої економіки підприємств на всіх рівнях.

На макрорівні йдеться про вагому зміну виробничої складової частини системи, к ході якої треба трансформувати форму та структуру організації. Можна сказати, що «необхідно у короткостроковій перспективі спрямувати діяльність підприємств на зниження витрат і зміну організаційної структури; створити нові самостійні організації, які здатні залучати інвестиції. Йдеться не про модернізацію наявних підприємств, а про їх перетворення на нові організації, які відповідають вимогам ринку та можливостям фінансування; реструктуризацію українських великих підприємств у новітніх галузях економіки необхідно здійснювати, виходячи з теорії стратегічної трансформації, що передбачає реінжиніринг виробничих процесів, застосування інформаційних технологій, нові методи вимірювання результатів» [7]. На цій базі формується інформаційне підприємство, головна перевага його – професійні компетенції робітників; чітко визначити спрямування зростання підприємств. Вибір між зовнішнім і внутрішнім ростом залежать від структури та типу організації, напрямку та специфіки її діяльності та стратегії. Малі та середні організації, спеціалізовані організації повинні віддавати пріоритети внутрішньому росту та стратегії, пов'язаній із економією на масштабі, горизонтальною експансією, та зростанні частки ринку. Крупні організації

й об'єднання підприємств повинні спиратися на зовнішнє зростання та стратегії, пов'язані з інтеграцією постачання та збуту, вертикальною експансією, а також контролюванням філій. Після завершення структурної трансформації економіки зовнішній ріст повинен поступитися внутрішньому, оскільки він дає перспективу підприємству уникнути труднощів інтеграції придбань, зберегти свою ідентичність і, головне, вдосконалити та зберегти досвід і знання, тобто позитивні компетенції організації [5].

Реструктуризація підприємств України та впровадження новітніх організаційних форм значно прискорюється за рахунок раціональних відносин, що встановлюються між державою та підприємством, ці відносини необхідно формувати за допомогою чітко визначених прав власності. Необхідною умовою є зниження трансакційних витрат, котрі в умовах трансформаційної економіки несуть економічні суб'єкти [5]. Внаслідок процесу перетворення державної власності на акціонерну об'єкти власності залишаються без ефективного власника. Щоб змінилася ситуація, необхідно: демонополізувати ринок об'єктів власності, створити ринок інформації, завершити формування ринкових відносин; усунути структурні диспропорції; сформувати культуру, дотримання й укладання угод. З боку держави новостворені організації повинні підтримуватися широкою дерегуляцією, а також значними зменшенням податкових ставок. Організації реформують за рахунок зміни середовища функціонування, звільнення організації від витрат на утримання соціальної сфери. Слід поставити організації в такі умови, щоб їм було вигідно приймати ефективні рішення стосовно використання суспільних благ [6]. Забезпечення конкурентоспроможності регіону на мезорівні може відбуватися за рахунок використання на підприємстві кластерної моделі розвитку. Ця модель ґрунтується на об'єктивних зв'язках підприємств регіону [4].

На мікрорівні можливе застосування сучасних організаційних структур і новітніх форм організації на українських підприємствах. Так, у деяких галузях промисловості, які мають значні конкурентні переваги (близькість до західноєвропейських ринків, відносно великі основні фонди, висока кваліфікація зайнятих, відносно низький рівень заробітної плати) можна застосовувати прогресивну форму організації як «точно у строк». Цьому сприяє і зовнішнє середовище цих галузевих підприємств. У хімічній промисловості, у якій відсутні замкнуті цикли, це приводить до значних витрат транспортування і трансакцій та значного зниження конкурентоздатності, тож необхідно створювати віртуальні організації як елементи відкритої структури, або альянси, насамперед із організаціями, котрі є постачальниками сировини та напівфабрикатів. Підприємства вугільної промисловості адаптуються до ринкових умов шляхом створення дійсно автономних підприємств [6].

Висновки з дослідження. Кожне підприємство має стати центром самостійного обліку витрат. Кошти інвестицій слід розподіляти на рівні холдингової компанії, першочерговим її завданням стає розвиток альтернативних видів економічної діяльності, а саме перекваліфікація працівників, переробка відходів, захист навколишнього середовища, створення підприємств для надання соціальних послуг тощо, невід'ємним елементом якого є підприємство, теорія та практика його функціонування.

Перспективи подальших розвідок. Отже, запропоновані теоретико-методологічні підходи щодо особливостей ринкової модифікації інверсійного типу як середовища функціонування репрезентативної організаційної структури можуть бути покладені в основу практичних рекомендацій стосовно налагодження ефективного функціонування підприємства на всіх рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Рибчук А.В., Фомішина В.М., Фомішин С.В. Міжнародні економічні відносини : навчально-методичний посібник. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 392 с.
2. Белова Л.Г. Информационное общество: трансформация экономических отношений в мировой экономике : монография. Барнаул : Изд-во «Азбука», 2007. 387 с.
3. Гриценко А.А. Капитализация экономики в ретроспективе и перспективе. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. 2009. Вип. 15. С. 191–195.
4. Геец В. Социогуманитарные составляющие перспектив перехода к социально ориентированной экономике. *Економіка України*. 2000. № 1. С. 4–11.
5. Дементьева А. Современные условия глобализации и роль транснациональных корпораций. *Инициативы XXI века*. 2010. № 1. С. 54–67.
6. Марков М. Современное предпринимательство как кооперация крупных, средних и малых предприятий. *Проблемы современной экономики*. 2016. № 2. С. 15–27.
7. Артемова Т. И. Институт социальной ответственности организации: мировой опыт и реалии Украины. *Наукові праці ДонНТУ. Серія економічна*. 2009. Вип. 37-1. С. 170–176.

REFERENCES:

1. Ribchuk A.V., Fomishina V.M., Fomishin S.V. (2018). *Mijnarodni ekonomichni vidnosini* [International economy of business] Kherson: Gelvetika.
2. Belova L.G. (2007). *Informacionnoe obschestvo: transformaciya ekonomicheskikh odnoshenii v mirovoi ekonomike: Monografiya* [The Information Society: Transformation of Economic Relations in the World Economy: Monograph] Barnaul: Publishing house "ABC".
3. Gritsenko A.A. (2009). Kapitalizaciya ekonomiki v retrospektive i perspektive [Capitalization of the economy in retrospect and perspective]. *Metodologiya, teoriya ta praktika sociologichnogo analizu suchasnogo suspilstva*. 15, 191-195.
4. Geyets V. (2000). Sociogumanitarnie sostavlyayuschie perspektiv perehoda k socialno orientirovannoi ekonomike [Socio-humanitarian components of the prospects for the transition to a socially oriented economy] *Ekonomika Ukraini*, 1, 4–11.
5. Dementieva A. (2010). Sovremennie usloviya globalizacii i rol transnacionalnih korporacii [Modern conditions of globalization and the role of transnational corporations] *Iniciativi XXI veka*, 1, 54–67.
6. Markov M. (2016). Sovremennoe predprinimatelstvo kak kooperaciya krupnih_srednih i malih predpriyatii [Modern entrepreneurship as a cooperation of large, medium and small enterprises] *Problemi sovremennoi ekonomiki*, 2, 15–27.
7. Artemova T.I. (2009). Institut socialnoi otvetstvennosti organizacii: mirovoi opit i realii Ukraini [Institute of Social Responsibility of the Organization: World Experience and Realities of Ukraine] *Naukovi praci DonNTU. Seriya ekonomichna*. 37, 170–176.

УДК 351.86:659.3/.4:004](477)

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.11>

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Неймарк О.А. – аспірант кафедри глобальної та національної безпеки
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-2149-9125

У статті висвітлюється важливість і актуальність формування єдиного гуманітарного простору країни, який буде сприяти консолідації українського народу, його об'єднанню в умовах посилення зовнішніх загроз, зокрема гібридної агресії з боку Російської Федерації, формуванню загальноукраїнської ідентичності. Підкреслюється, що саме гуманітарні чинники лежать в основі й економічної, і військової безпеки, оскільки, коли нівелюється національна самосвідомість, втрачається власна мова, історія, почуття патріотизму та пошани до рідної держави, то нація та держава приречені на деградацію та вимирання. Серед проблем, що гальмують розвиток гуманітарної політики в Україні, слід виділити: недостатність фінансування (здебільшого культура фінансується за залишковим принципом), недостатній рівень розвитку державного менеджменту, недосконалість законодавчої бази, недостатню ефективність гуманітарної політики на різних рівнях управління, відсутність потужного аналітичного забезпечення галузі, низький рівень матеріально-технічного й кадрового забезпечення тощо. Акцентовується увага на необхідності підтримки української мови, культури, збереження та популяризації вітчизняної історико-культурної спадщини, розвитку освіти, науки тощо. Зазначається, що державна мова є потужним безпековим чинником, основними ознаками-проявами якого є утвердження єдиної національної ідентифікації та консолідація українського суспільства на базі єдиного мовно-культурного простору; усвідомлення окремішності, самостійності та самодостатності своєї нації-держави. Наголошується на важливості формування ефективної державної інформаційної політики, яка повинна протидіяти інформаційним загрозам із боку Російської Федерації та сприяти побудові у країні потужного демократичного інформаційного суспільства, активному його входженню у світовий інформаційний простір.

Ключові слова: гуманітарний простір, національна безпека, національна ідентичність, культура, освіта, історична пам'ять, інформаційна політика

Neymark O.A. Ensuring the integrity and completeness of the Ukrainian humanitarian space as a task of national security

The article highlights the importance and urgency of forming a single humanitarian space of the country, which will contribute to the consolidation of the Ukrainian people, its unification in the face of growing external threats, including hybrid aggression by the Russian Federation, the formation of Ukrainian identity. It is emphasized that humanitarian factors underlie both economic and military security, because when national self-consciousness is leveled, one's own language, history, sense of patriotism and respect for one's homeland are lost, the nation and state are doomed to degradation and extinction. The importance of the linguistic factor, which has a significant security significance, as it contributes to the formation of a single linguistic and cultural space, is emphasized; awareness of the separateness, independence and self-sufficiency of their nation-state. Emphasis is placed on the importance of supporting Ukrainian culture, preservation and promotion of national historical and cultural heritage, development of education, science and more. It is pointed out that the problems of preservation and development of the existing network of cultural institutions in all regions of the country, providing them with modern material and technical base, stimulating the development of film production and improving film service, museum development, promoting the functioning and development of national creative unions of Ukraine, ensuring further cultural development of national minorities is

different. The importance of forming an effective state information policy, which should counteract information threats from the Russian Federation and promote the construction of a strong democratic information society in the country, its active entry into the world information space, is emphasized.

Key words: humanitarian space, national identity, culture, education, historical memory, information policy.

Постановка проблеми. У сучасних глобалізаційних реаліях увагу потрібно приділяти гуманітарній сфері, оскільки загрози формуванню ціннісної самоідентифікації як окремої людини, так і певних соціальних та етнічних груп і держави загалом є досить актуальними. Державна підтримка української мови, національної культури, формування вітчизняної історичної пам'яті, збереження та популяризація історико-культурної спадщини, розвиток культурних індустрій є важливими завданнями гуманітарної політики держави, а подолання і попередження загроз у цих сферах, реалізація національних інтересів і захист національних цінностей – першочерговими завданнями політики забезпечення гуманітарної безпеки. Дуже важливо, щоб вона мала випереджувальний характер і не додала наслідки, а формувала би стратегію, що не допускала би розвитку негативних подій.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства в умовах посилення гібридної агресії з боку Російської Федерації досить важливим є формування єдиного гуманітарного простору країни, який сприятиме консолідації українського народу, його об'єднанню в умовах посилення зовнішніх загроз, формуванню загальноукраїнської ідентичності. Світоглядні, мовні, культурні та ментальні відмінності нашого суспільства часто викликають проблеми, замість того, щоб стати основою її цивілізаційного розмаїття. Заважає об'єднанню українського суспільства і ставлення владних структур країни до своїх громадян та долі нашої країни, часто неефективне ведення внутрішньої та зовнішньої політики, зволікання із проведенням важливих соціально-економічних реформ, неузгоджена позиція гілок влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням гуманітарних чинників забезпечення національної безпеки займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, зокрема Є. Магда, В. Горбулін, С. Здіорук, М. Степико, О. Литвиненко, Л. Чупрій, О. Кузьмук, В. Бакальчук, Т. Герасимчук, С. Хантінгтон, З. Бжезінський, Г. Кісінджер, В. Копійка, І. Тодоров, В. Халаджі, Ф. Фукуяма, Х. Воллес, А. Гіддес, Р. Купер, Д. Рейнольдс, Дж. Стефен, Д. Чайлдз та ін.

Мета статті – проаналізувати особливості формування єдиного гуманітарного простору країни в умовах посилення зовнішніх загроз, зокрема гібридної агресії з боку Російської Федерації.

Виклад основного матеріалу. Слід виділити низку проблем, які досить довго існують у нашій державі та негативно впливають на формування національної ідентичності. Такими проблемними питаннями є: розбіжності у суспільстві стосовно мовної політики, вступу до НАТО, оцінки історичних подій, розвитку відносин із ЄС. Гострота таких питань зазвичай посилюється у період виборів, здебільшого політиками, котрі використовують такі конфронтаційні питання у власних цілях.

Сьогодні в українському суспільстві панують переважно негативні настрої щодо того, яким чином потрібно об'єднувати та консолідувати українське суспільство. Це стосується насамперед песимістичних оцінок майбутнього розвитку країни, невдоволення владою, переживання кризового стану політичної системи та розвитку економіки [1].

Проведене соціологічне опитування громадян України стосовно чинників консолідації та роз'єднання українського суспільства показало, що консолідації українського суспільства сприятимуть [2]:

- подолання важливих соціально-економічних проблем, підвищення добробуту населення України;
- подолання корупційних явищ і притягнення винних до відповідальності;
- зміна влади в Україні чесними, професійними, некорумпованими політиками;
- забезпечення справедливого розподілу суспільних благ, подолання значного розриву між багатими та бідними громадянами;
- посилення участі громадян у вирішенні ключових важливих проблем на державному та регіональному рівнях.

Основою для єднання жителів України стануть:

- спільне бачення майбутнього розвитку держави;
- спільні проблеми, які стоять перед українським народом сьогодні;
- спільна історія та спільне майбутнє.

Ці три чинники називають найважливішими для єднання жителів всіх регіонів.

Чинниками роз'єднання країни, на думку громадян, виступають:

- федералізація України;
- вступ до НАТО та ЄС;
- відмова від повернення тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу [2].

Не менший вплив на перебіг консолідаційних процесів справляє і мовний фактор, який активно використовується Росією, щоб звинувачувати Україну у нібито порушеннях прав російськомовного населення. Всіх російськомовних остання сприймає як своїх активних прихильників, тож популяризація і підтримка української мови має важливе безпекове значення.

У цьому контексті Є. Магда пише, що українська мова справді залишається потужним засобом перетворення українського суспільства у націю. Вона сьогодні не є тим чинником, який по справжньому розділяє українське суспільство на два протилежні табори. Найбільше вона штучно використовується для маніпуляцій, відвернення уваги населення від інших важливіших проблем суспільства [1].

Державна мова справді є потужним безпековим чинником, основними ознаками-проявами якого є утвердження єдиної національної ідентифікації та консолідація українського суспільства на базі єдиного мовно-культурного простору; усвідомлення окремішності, самостійності та самодостатності своєї нації-держави. Недосконалість дієвих правових механізмів утвердження української мови як державної гальмує реалізацію української національної державності, стоїть на перешкоді соціальному партнерству та національній консолідації українського суспільства [3, с. 45].

Важливим чинником формування гуманітарного простору є також історична пам'ять. Сьогодні спостерігаємо помітні регіональні відмінності у сприйнятті та розумінні історичного минулого України. Соціокультурна проблематика сьогодні є предметом політичних і суспільних дискусій. Така ситуація може розцінюватися як своєрідний визначник для оцінки розуміння з боку політиків і громадян не лише минулого, а й нинішніх соціально-політичних процесів, оскільки історичні події відіграють значну роль у політично-партійній, ідеологічній ідентифікації політичних сил, сприяють ідеологічному самовизначенню та згуртуванню довкола себе прибічників та однодумців. В Україні такі теми є доволі дискусійними та спричиняють серйозний розкол у суспільстві.

Незважаючи на активні заклики до консолідації та єдності українського народу, певні політичні сили активно використовують у своїй політичній діяльності, електоральному впливу сьогоднішні суперечності, які існують у гуманітарній сфері, чим посилюють тенденції деkonsолідації суспільства, продовжуючи соціальним популізмом посилювати амбівалентність суспільства, розвивати стереотипи про регіони-донори та регіони-споживачі, міфи про «дві різні України».

Історична пам'ять є тією цінністю, котра об'єднує українське суспільство у різні часи, сприяє посиленню національного піднесення. Довкола окремих історичних подій і сьогодні тривають політичні баталії, внаслідок чого відбувається «перетягування» заради власної користі політичними опонентами визначних історичних постатей.

На формування гуманітарного простору активно впливають також етнополітичні проблеми в Україні, які є наслідком минулої імперської політики, що проводила депортації цілих народів і примусову русифікацію.

Водночас актуальними є проблеми, створені певними зовнішніми структурами, зокрема проблема сепаратизму у Криму та на Донбасі, питання русинського руху на Закарпатті. Основною загрозою є ігнорування проблем національних меншин із метою досягнення короткострокової вигоди, ігнорування можливостей формування спільної історичної пам'яті, яка би поєднала чи навіть нейтралізувала національні суперечності [1].

Це загрожує загальнонаціональній консолідації шляхом підживлення міжрегіонального протистояння та суперечностей між центром і регіонами, що й робили деякі політичні сили, зокрема «Партія регіонів», а сьогодні продовжує робити «Опозиційний блок “За життя”».

Нині в Україні актуальними залишаються проблеми збереження та розвитку існуючої мережі закладів культури в усіх регіонах країни, забезпечення наявної сучасною матеріально-технічною базою, стимулювання розвитку кіновиробництва та поліпшення кінообслуговування, розвитку музейної справи, сприяння функціонуванню та розвитку національних творчих спілок України, забезпечення подальшого культурного розвитку національних меншин, поліпшення умов творчої діяльності митців, покращення умов та оплати праці працівників закладів культури тощо.

До ключових проблем державної культурної політики належать:

- неефективне управління сферою культури;
- зниження рівня духовності українського народу;
- низький рівень культурного розвитку суспільства, моральний занепад населення;
- недостатній рівень підтримки вітчизняного кінематографу, культурних індустрій, книгодрукування, мистецтва;
- політичні спекуляції щодо проблем мови, історії, релігії тощо [4].

Серед проблем, що гальмують розвиток державної культурної політики в Україні, також слід виділити: недостатність фінансування (здебільшого культура фінансується за залишковим принципом), недостатній рівень розвитку державного менеджменту у сфері культури, недосконалість законодавчої бази, недостатню ефективність культурної політики на різних рівнях управління, відсутність потужного аналітичного забезпечення галузі, низький рівень матеріально-технічного та кадрового забезпечення тощо.

Тож сьогодні потрібно підтримувати українську культуру, зберігати і популяризувати українську історико-культурну спадщину, розвивати освіту, посилювати

ролі державної мови як безпекового чинника в умовах триваючої гібридної війни. Зокрема, вважаємо доцільним здійснити таке [3, с. 45]:

- законодавчо визнати державну мову, поряд із прапором, гербом і гімном, символом української держави. Прояви зневаги до державної мови, публічний глум, а також її умисна дискредитація має розглядатися як порушення Конституції України й образа національної гідності як громадян, так і держави, що має передбачати адміністративну та кримінальну відповідальність;

- докорінно переглянути мовну політику держави, стежити за неухильним дотриманням профільного закону та безкомпромісним утвердженням української мови не лише у державних установах, військових формуваннях, але і скрізь у публічному просторі;

- активно підтримувати формування україномовного інформаційного простору на всій території держави. Натомість пропагування чи поширення російської мови (культури, церкви, ідеології «російського миру») як таке, що потенційно збільшує ймовірність захисту їх adeptів, а отже, подальшої агресії з боку Росії, в інтересах державної безпеки має бути максимально обмежене;

- на державному рівні через відповідні міністерства та відомства організувати роз'яснювальну й агітаційну роботу щодо поширення української мови, особливо у східних і південних областях України.

У сучасних умовах важливим залишається питання розроблення нової концепції державної політики у сфері культури, яка ґрунтуватиметься на таких ключових складниках:

- збереженні національної української ідентичності та самобутності;
- розумінні того, що культура є найважливішим суспільним благом, за допомогою якого цивілізоване суспільство забезпечує собі добробут;

- вивченні, узагальненні та систематизації провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду діяльності держави у цій сфері;

- забезпеченні конкурентоспроможності закладів культури й українського культурного продукту на внутрішньому та зовнішньому ринках;

- активному впровадженні у сферу культури новітніх інноваційних технологій, оновленні матеріально-технічної й інфраструктурної бази закладів культури, зокрема їхнього інформаційного та програмного забезпечення;

- розробленні чітких критеріїв ефективності такої політики [3].

Головною метою національно-культурної програми розвитку культури і мистецтва в Україні мають стати [5, с. 168]:

- підтримка та розвиток наявної мережі культурно-мистецьких закладів, поліпшення їх матеріально-технічної бази, активніше впровадження у сфері культури новітніх інформаційних технологій;

- виробництво та популяризація вітчизняного культурно-мистецького продукту серед різних груп населення;

- створення позитивного образу української культури як у власній країні, так і за кордоном;

- збереження історико-культурної спадщини, підтримка музейної галузі, сприяння поверненню в Україну культурних цінностей;

- активізація державної підтримки сучасного українського мистецтва, зокрема створення культурно-мистецьких програм для радіо і телебачення, поширення відповідного контенту в Інтернет-мережі;

- підтримка бібліотечної галузі, зокрема постійне оновлення бібліотечних фондів через закупку різноманітної літератури українською мовою та мовами на-

ціональних меншин, активне впровадження новітніх інформаційних технологій у бібліотечній галузі;

- підтримка та розвиток етнічної, соціокультурної, мовної та релігійно-конфесійної самобутності різноманітних національних меншин України з обов'язковою підтримкою українського етносу як титульного;

- забезпечення міжнаціонального та міжконфесійного діалогу.

На нашу думку, сьогодні Україна потребує розробки нової концепції державної політики у сфері культури, в основі якої лежатиме чітке визнання необхідності забезпечення конкурентоспроможності закладів культури; активне впровадження у сферу культури новітніх інноваційних технологій, оновлення матеріально-технічної та інфраструктурної бази закладів культури; розробка чітких критеріїв ефективності такої політики.

Для розвитку вітчизняного кінематографу необхідним є: підвищення ефективності системи державного управління у сфері кінематографії, підтримка продюсерської діяльності, розширення державного замовлення у сфері кіноіндустрії на сучасні українські фільми, що популяризують українську історію, сприяють формуванню національних цінностей, створення широкої мережі кінопрокату. Загалом розвиток сфери кінематографії є одним із важливих напрямів державної культурної політики [6, с. 89].

Для розвитку книговидавничої галузі України необхідним є: розроблення ефективних механізмів взаємодії органів державної влади, керівництва територіальних громад із книговидавничими організаціями та громадськими об'єднаннями щодо розвитку вітчизняної книги; розроблення Стратегії розвитку книговидавництва в Україні; залучення інвестицій у видавничо-поліграфічну галузь зі звільненням від оподаткування коштів, які вкладаються у вітчизняне книговидавництво, зокрема меценатських і спонсорських коштів, що підтримують вітчизняну книгу. Активна державна підтримка вітчизняного книговидавництва та книгорозповсюдження повинна забезпечити підвищення попиту на книжкову продукцію та перетворення його на прибутковий бізнес.

Державна політика повинна бути зосереджена на вдосконаленні законодавства та запровадженні податкових пільг, контролі над випуском соціально важливих видань, збільшенні кількості державних видавництв, контролі над імпортом видавничої продукції в Україну. Бюджетні кошти мають розподілятися тільки після вивчення ситуації на ринку, потреб бібліотек, освітніх і наукових установ задля реалізації актуального та стратегічно важливого знання, з дотриманням вимог чинного законодавства [7, с. 40].

Також сьогодні дуже важливо створити підвалини для формування стабільного і безпечного інформаційного простору в Україні в умовах гібридної агресії з боку Російської Федерації, а також сприяти його інтеграції у світовий інформаційний простір. Держава повинна на належному рівні забезпечити інформаційну безпеку людини, суспільства та держави, розширити перелік вітчизняних інформаційних послуг для населення [8, с. 82].

Метою державної інформаційної політики повинна стати побудова у країні потужного демократичного інформаційного суспільства, активне його входження у світовий інформаційний простір. Для реалізації цього завдання потрібно сприяти створенню всіх умов для розвитку та забезпечення системного використання інформаційних ресурсів у всіх сферах діяльності.

Потрібно також забезпечити створення сприятливих умов для формування, розвитку, модернізації та використання національних інформаційних ресурсів,

інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури та технологій. Перед цим має бути проведений детальний аналіз наявної нормативно-правової бази та визначення шляхів і напрямів її удосконалення з урахуванням сучасних реалій розвитку суспільства [8, с. 83].

Інформаційна політика також повинна сприяти забезпеченню інформаційної безпеки, зокрема збереженню державної таємниці, захисту інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури й інформаційних ресурсів від кібератак та інших загроз в інформаційному просторі. Потрібно посилити й удосконалити вітчизняні системи інформаційного захисту [8, с. 83].

Сьогодні в умовах посилення інформаційних і кібератак із боку Російської Федерації й активного застосування новітніх інформаційних технологій досить актуальною є кібербезпека. Зокрема, у нашій країні затверджена Стратегія кібербезпеки, серед ключових завдань якої ми виділяємо [9]:

- посилення спроможності національної системи кібербезпеки для унеможливлення збройної агресії проти України у кіберпросторі або з його використанням, нейтралізації розвідувально-підривної діяльності, мінімізації загроз кіберзлочинності та кібертероризму (стримування);

- підтримку технологій кіберзахисту засобів рухомого зв'язку, забезпеченні апаратної, контентної безпеки, безпеки додатків і сервісів зв'язку [9].

Висновки з дослідження. Підсумовуючи, слід зазначити, що для формування гуманітарного простору держави потрібно вирішити низку першочергових завдань, таких як:

- Розвиток вітчизняних культурних індустрій.
- Зміцнення освітнього та науково-технологічного потенціалу країни.
- Розвиток програм збереження та популяризації історико-культурної спадщини [10, с. 36].

- Формування ефективної державної політики пам'яті.
- Гармонізація державно-конфесійних відносин.
- Розробка та реалізація Концепції державної етнонаціональної політики України.

- Розробка системних заходів щодо захисту інформаційного простору держави.
- Створення умов для формування потужного середнього класу як важливого суспільно стабілізуючого чинника.

- Децентралізація влади, збільшення повноважень і фінансових можливостей місцевих органів влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Магда Є.В. Сучасні загрози консолідації українського суспільства. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32608515.pdf>.

2. Консолідація українського суспільства: шляхи, виклики, перспективи. URL: <http://razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf>.

3. Чеховська М.М., Шлапаченко В.М. Мова як чинник національної безпеки. *Держава та регіони*. 2018. № 3. С. 39–46.

4. Пінковська Г.В. Оцінка сучасного стану розвитку культурного середовища регіонів України. *Ефективна економіка*. 2018. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3424>.

5. Доманська О. Роль держави в реалізації культурної політики: концептуальний вимір. *Релігія та Соціум*. 2014. № 3–4 (15–16). С. 163–169.

6. Кучин С.П. Кінематографічна сфера як об'єкт державної культурної політики України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 2. С. 86–89.

7. Демуз І.О. Державний видавничий сектор України: проблеми та перспективи розвитку. *Економічний вісник університету*. 2017. Вип. 35/1. С. 32–41.

8. Негодченко В. Основні напрями державної інформаційної політики в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 4. С. 77–81.

9. Указ Президента України № 447/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 р. “Про Стратегію кібербезпеки України”». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013>.

1. Чупрій Л.В. Концептуальні засади політики національної безпеки держави в гуманітарній сфері. *Політичний менеджмент*. № 1–2. 2013. С. 35–41.

REFERENCES:

1. Mahda Ye.V. (2013). Suchasni zahrozy konsolidatsii ukrainskoho suspilstva [Modern threats to the consolidation of Ukrainian society]. *Istoryko-politychni studii*, 2013, № 1, S. 107–113. [in Ukrainian].

2. Konsolidatsiia ukrainskoho suspilstva: shliakhy, vyklyky, perspektyvy (2016). [Language as a factor of national security]. URL: <http://razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf> [in Ukrainian].

3. Chekhovska M.M., Shlapachenko V.M. (2018). Mova yak chynnyk natsionalnoi bezpeky. *Derzhava ta rehiony*, № 3, S. 39–46 [in Ukrainian].

4. Pinkovska H.V. (2018). Otsinka suchasnoho stanu rozvytku kulturnoho seredovyshcha rehioniv Ukrainy [Estimation of the current state of development of the cultural environment of the regions of Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, № 10, S. 44–56. [in Ukrainian].

5. Domanska O. (2014). Rol derzhavy v realizatsii kulturnoi polityky: kontseptualnyi vymir [The role of the state in the implementation of cultural policy: a conceptual dimension]. *Relihiia ta Sotsium*, № 3–4 (15–16), S. 163–169 [in Ukrainian].

6. Kuchyn S.P. (2017). Kinematohrafichna sfera yak ob'ekt derzhavnoi kulturnoi polityky Ukrainy [Cinematographic sphere as an object of state cultural policy of Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, № 2, S. 86–89 [in Ukrainian].

7. Demuz I.O. (2017). Derzhavnyi vydavnychiy sektor Ukrainy: problemy ta perspektyvy rozvytku [State publishing sector of Ukraine: problems and prospects of development]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, Vyp. 35/1, S. 32–41. [in Ukrainian].

8. Nehodchenko V. (2016). Osnovni napriamy derzhavnoi informatsiinoi polityky v Ukraini [The main directions of the state information policy in Ukraine]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, № 4, S. 77–81 [in Ukrainian].

9. Ukaz prezydenta Ukrainy № 447/2021 “Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 travnia 2021 r. “Pro Stratehiiu kiberbezpeky Ukrainy” [Decree of the President of Ukraine № 447 / 2021 “On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of May 14, 2021 “On the Cyber Security Strategy of Ukraine”] URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013> [in Ukrainian].

10. Chuprii L.V. (2013). Kontseptualni zasady polityky natsionalnoi bezpeky derzhavy v humanitarnii sferi [Conceptual bases of the national security policy of the state in the humanitarian sphere]. *Politychnyi menedzhment*, № 1–2, S. 35–41. [in Ukrainian].

УДК 330.341.1

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.12>

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЦИФРОВОГО РОЗВИТКУ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Островий О.В. – кандидат наук з державного управління, докторант
Донецького державного університету управління
ORCID: 0000-0002-7704-5149

У статті визначено, що цифрові технології створюють додаткові можливості для соціально-економічного розвитку країн світу. Акцентовано увагу на тому, що процеси цифровізації пов'язані зі значною кількістю викликів і проблем, які потребують своєчасного вирішення у рамках державної політики. Встановлено роль державного регулювання у сфері цифрових трансформацій. Автором досліджено різні підходи до визначення поняття «державна політика». Це дозволило констатувати неоднозначність його тлумачення у наукових дискурсах, проте, незважаючи на різні трактування, їх об'єднує спрямованість державної політики на вирішення конкретної проблеми на користь суспільства. Спираючись на наявний теоретичний базис, сформульовано поняття «державна політика цифрового розвитку». Досліджено сучасні тенденції розвитку вітчизняної цифрової економіки. Визначено особливості державного управління у цій сфері. Відзначено, що у рамках формування та реалізації державної політики цифрового розвитку в Україні запроваджено низку законодавчих ініціатив. Особливу увагу акцентовано на розвитку державних інституцій, котрі відповідають за управління процесами цифровізації у державі. Зазначено, що врахування світових тенденцій дозволить забезпечити належний рівень цифрового розвитку у країні. Автором проаналізовано досвід формування державної політики цифровізації у країнах Європейського Союзу, який становить інтерес для подальшої адаптації в Україні. Встановлено, що державне регулювання у цій сфері базується переважно на економічних інструментах, максимально зменшуючи використання адміністративних методів. Спираючись на передовий закордонний досвід, нинішні цифрові тренди, враховуючи сучасні виклики та загрози, конкретизовано перспективні напрями розвитку державної політики у сфері цифрових трансформацій.

Ключові слова: державна політика, державне регулювання, цифровізація, розвиток, цифрові трансформації.

Ostrovyy O. V. Formation of state policy for digital development: modern trends and prospects

The article determines that digital technologies create additional opportunities for the socio-economic development of the countries of the world. Attention is focused on the fact that digitalization processes are associated with a large number of challenges and problems that require timely solutions within the framework of state policy. The role of state regulation in the field of digital transformations has been established. Various approaches to the definition of the concept of "public policy" have been investigated. This made it possible to state the ambiguity of its interpretation in scientific discourses. However, despite different interpretations, they are united by the orientation of state policy towards solving a specific problem in the interests of society. Based on the existing theoretical basis, the concept of "state policy of digital development" has been formulated. The current trends in the development of the domestic digital economy have been investigated. The features of public administration in this area have been determined. It is noted that within the framework of the formation and implementation of the state policy of digital development, a number of legislative initiatives have been proposed in Ukraine. Particular attention is focused on the development of state institutions responsible for managing digitalization processes in the state. It is indicated that taking into account the existing global trends will ensure an appropriate level of digital development of the country. The experience of the formation of the state policy of digitalization in the countries of the European Union is analyzed, which is of interest for adaptation in Ukraine. It has been established that state regulation in this area is based primarily on economic instruments, minimizing the number of administrative methods as much as possible. Based on advanced foreign experience, existing digital trends, taking into account modern challenges and threats, promising directions for the development of state policy in the field of digital transformations have been concretized.

Key words: government policy, government regulation, digitalization, development, digital transformation.

Постановка проблеми. Сучасні цифрові технології, проникаючи у різні сфери діяльності, здійснюють значний вплив на життєдіяльність суспільства, створюючи можливості для соціально-економічного розвитку будь-якої країни світу. Вони здатні сприяти «подоланню соціальної ізоляції, підвищенню продуктивності праці, впровадженню інновацій» [1], «докорінно перетворити наше життя, забезпечуючи процвітання націй» [2], а завдяки використанню економії від масштабу та мережевих ефектів формують додаткові резерви для економічного росту країн, які розвиваються [3], однак слід констатувати, що трансформаційні процеси одночасно пов'язані зі значною кількістю викликів і проблем, які потребують своєчасного вирішення у рамках відповідної державної політики. Серед основних із них варто відзначити такі: рівень розвитку інфраструктури та доступ до необхідних даних; забезпечення кібербезпеки; формування необхідної нормативно-правової бази; стимулювання інвестиційних процесів тощо.

Провідна роль держави у процесах цифровізації та необхідність формування державної політики, яка повинна мати системний характер, доведена досвідом розвинутих країн світу, котрі пройшли значний шлях у цьому напрямі та мають напрацювання стосовно запровадження інструментів державного регулювання.

Зазначимо, що сьогодні здійснюється активне формування вітчизняної системи державного управління цифровим розвитком, що актуалізує питання дослідження її сучасного стану та визначення перспективних напрямів (із урахуванням актуальних викликів і загроз).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування державної політики перебувають у полі зору таких дослідників, як: О. Балуєва [4], О. Берназюк [5], О. Валевський [6], Ю. Ковбасюк [7], В. Степанов [8] та ін. Процеси цифровізації й окремі аспекти їх регулювання розглядали такі вітчизняні та закордонні науковці: В. Бондарчук [9]; А. Мк. Афее, Д. Боннет [10]; Е. Бринолфссон [11]; Дж. Вестерман [10]; Д. Еванс [11]; Ю. Корнєєва [13]; К. Шиманська [9].

Однак питання формування вітчизняної державної політики цифрового розвитку (з урахуванням світових практик, сучасних викликів і загроз) потребують додаткової уваги. Це дозволить актуалізувати перспективні напрями розвитку, стимулювати відповідні трансформаційні процеси у країні.

Метою статті є дослідження сучасних тенденцій формування вітчизняної державної політики цифрового розвитку та визначення її перспективних напрямів.

Виклад основного матеріалу. Дослідження терміна «державна політика» дозволило констатувати неоднозначність його тлумачення у наукових дискурсах. Дослідники визначають це поняття, акцентуючи увагу на:

- відносній стабільності організації та цілеспрямованій діяльності державних інституцій, яка здійснюється ними безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, що впливає на життя суспільства [6, с. 32];
- сукупності ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядку реалізації державно-політичних рішень (поставлених державною владою цілей) і системі державного управління розвитком країни [7, с. 8];
- наборі цінностей, цілей і знарядь, пов'язаних із визначенням суспільних проблем, що вимагають уваги [11].

Незважаючи на різні підходи до трактування, їх об'єднує спрямованість державної політики на вирішення конкретної проблеми на користь суспільства. Спираючись на вищевказані поняття, вважаємо, що під державною політикою цифрового розвитку слід розуміти засновану на чинних нормативно-правових актах, узгоджену за цілями систему державно-управлінських заходів із боку

органів державної влади, спрямовану на реалізацію функцій держави у сфері цифрових трансформацій із метою просування цифрових технологій у всі сфери суспільного життя та забезпечення належних умов і можливостей для цифровізації національного господарства, з дотриманням базових принципів і забезпеченням цифрової безпеки, цифрових прав і свобод, інтересів громадян, суспільства та держави загалом.

Як свідчать результати досліджень, державна політика цифрового розвитку країн Європейського Союзу (ЄС) реалізується на основі стратегічного підходу (на національному та наднаціональному рівнях), що передбачає запровадження «цифрових адженд», спрямованих на активні цифрові трансформації та формування Єдиного цифрового ринку ЄС.

Слід констатувати, що характерною особливістю цифрового розвитку розвинутих країн світу є міжнародне співробітництво й інтеграція, які проявляються у досягненні сумісності стандартів, протоколів та інтерфейсів. Крім того, значна увага приділяється формуванню нормативно-правової бази.

Проводячи відповідні паралелі, слід вказати, що у рамках формування та реалізації державної політики цифрового розвитку в Україні запроваджено низку законодавчих ініціатив.

Зазначимо, що фактичною дорожньою картою цифрової трансформації вітчизняної економіки є Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр.

Цим документом визначено такі цілі цифрового розвитку країни [14]:

- прискорення економічного зростання та залучення інвестицій;
- трансформацію секторів економіки у конкурентоспроможні й ефективні;
- технологічну та цифрову модернізацію промисловості та створення високо-технологічних виробництв;
- доступність для громадян переваг і можливостей цифрового світу;
- реалізацію людського ресурсу, розвиток цифрових індустрій і цифрового підприємництва.

Крім того, розвитку цифрових технологій в Україні як «основі добробуту України; світу, де створюються нові можливості» [15] приділено увагу в Національній економічній стратегії на період до 2030 р., де сформовано основні напрями розбудови ефективної цифрової сервісної держави, розвитку цифрової економіки.

Урядом також затверджено План заходів із розвитку широкосмугового доступу до Інтернету на 2021–2022 рр. Документ передбачає збільшення кількості населених пунктів із можливістю під'єднання до високошвидкісного Інтернету, що дозволить підвищити рівень цифровізації у регіонах, а мешканцям – отримувати державні послуги онлайн.

Європейські практики підтверджують значущість цифрових компетентностей населення та їхній вплив на розвиток економіки та рівень конкурентоспроможності країни й акцентують увагу на необхідності запровадження відповідного комплексу заходів щодо їх формування та вдосконалення.

Так, наприклад, Європейським Парламентом і Радою ЄС ухвалено Рамкову програму оновлених ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2018/С 189/01), у якій цифрова компетентність визнана однією з основних для забезпечення повноцінного буття та діяльності громадян.

На вимогу часу, враховуючи євроінтеграційний курс держави, який передбачає подальшу адаптацію законодавства України до норм ЄС, запроваджено Концепцію розвитку цифрових компетентностей і затверджено план заходів із її реалізації.

Слід звернути увагу на те, що ця Концепція спрямована на розв'язання проблем у сфері розвитку цифрових компетентностей, які пов'язані з відсутністю: відповідного правового регулювання; рамок цифрової компетентності, а також вимог до рівнів володіння цифровими навичками та цифровими компетентностями різних категорій працівників; єдиних підходів до визначення цифрових компетентностей у професійних стандартах; єдиних вимог до цифрових компетентностей у системі освіти; координації дій на рівні органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування під час реалізації державної політики у сфері розвитку цифрових навичок і цифрових компетентностей; системи сертифікації рівня цифрових компетентностей тощо [16].

Зауважимо, що формування та реалізація державної політики у певній сфері здійснюється відповідними міністерствами. Однією з перших країн, де розпочав свою діяльність державний інститут, відповідальний за управління процесами цифровізації, стала Велика Британія з її Міністерством цифрової економіки. Відзначимо, що саме ця країна на сучасній міжнародній арені демонструє найкращі результати розвитку у сфері інновацій та інформаційних технологій.

Констатуємо, що з метою формування та реалізації державної політики у сфері цифрового розвитку в Україні теж створено відповідну державну інституцію – Міністерство цифрової трансформації, яким сьогодні визначено стратегічні кроки та сформовано низку пакетних пропозицій і проєктів розвитку вітчизняної цифрової економіки.

Результати досліджень свідчать про те, що серед інструментів державного регулювання цифрового розвитку у країнах ЄС обираються переважно економічні, а використання адміністративних методів зведено до мінімуму. Така політика здійснюється шляхом стимулювання інвестиційних процесів; зменшення торговельних обмежень між країнами; створення умов для спрощення реєстрації бізнесу; зниження ліцензійних і дозвільних обмежень для розвитку електронного бізнесу тощо. Окрема увага приділяється розвитку цифрового підприємництва та міжнародного бізнесу, в тому числі на основі цифрових платформ.

На національному рівні широко запроваджуються програми, спрямовані на використання нових цифрових технологій у різних галузях економіки. Наприклад, «Industry 4.0» (Німеччина), «Фабрики Майбутнього» (країни ЄС) тощо. Їх фінансування здійснюється переважно з використанням механізму публічно-приватного партнерства.

Зазначимо, що дослідження сучасних тенденцій розвитку вітчизняної державної політики цифровізації дозволили виокремити низку проблем у цій сфері, які гальмують трансформаційні процеси у країні та пов'язані з: недосконалістю законодавчої бази й уповільненням розробки й адаптації законодавства до умов цифрового розвитку; недостатнім рівнем інфраструктурного розвитку й інвестиційної активності; відсутністю стратегічних документів у сфері цифрового розвитку; недостатнім рівнем цифрових навичок і цифрової культури населення; низьким рівнем державної підтримки та стимулювання цифрового розвитку.

Спираючись на передовий закордонний досвід, цифрові тренди, враховуючи сучасні виклики та загрози, вважаємо доцільним сформулювати перспективні напрями розвитку державної політики у сфері цифрових трансформацій, а саме:

- подальшу розробку відповідного нормативно-правового підґрунтя, у тому числі щодо хмарних технологій, у сфері безпеки та захисту інформації;
- гармонізацію законодавчої бази із чинними міжнародними нормативно-правовими актами, у тому числі у галузі захисту інформації;

– збільшення рівня покриття фіксованим і мобільним Інтернетом; розробку та реалізацію Стратегії розвитку широкосмугового доступу до Інтернету як документа, що визначає напрями розв'язання проблем, пов'язаних із «цифровим розривом» і забезпеченням населення доступом до мережі, документально зафіксує зобов'язання держави у цьому напрямі;

– реалізацію сучасних проєктів у сфері цифрових трансформацій, використання потенціалу концесійних моделей, залучення у ці сфери інвестицій;

– розвиток інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій, відповідної інфраструктури (у тому числі на основі кластерів, наукових парків, промислового інжинірингу);

– стимулювання цифровізації та модернізації галузей економіки;

– запровадження комплексних підходів до здійснення цифрових трансформацій у різних сферах (освіті, медицині, управлінні містами тощо).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Цифрові технології створюють додаткові можливості для соціально-економічного розвитку країни. Значну роль у процесах цифрових трансформацій відіграє системна державна політика. Як свідчать результати досліджень, у її рамках в Україні запроваджено низку ініціатив, котрі враховують світові цифрові тренди та тенденції. Провідні країни світу вже мають певні напрацювання у сфері державного регулювання цифрового розвитку, віддаючи перевагу економічним інструментам і мінімізуючи використання адміністративних методів. Сучасні світові практики дозволили конкретизувати перспективні напрями розвитку вітчизняної державної політики цифровізації, але їх практична реалізація можлива за умов формування відповідних механізмів (правового, економічного, організаційного та ін.), **що становить перспективи подальших досліджень.**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. World Bank Group. *World Development Report 2016: Digital Dividends*. Washington, DC : World Bank, 2016. 330 p.
2. Dahlman C., Mealy S., Wermelinger M. *Harnessing the digital economy for developing countries. OECD Development Centre Working Papers*. OECD Publishing. Paris, 2016. № 334. 80 p.
3. World Investment Report 2017: Investment and digital economy. UNCTAD, 2017. URL: https://unctad.org/en/publicationslibrary/wier2017_en/pdf. (дата звернення 20.11.2021).
4. Балусєва О.В., Чуприна О.О. Методичні основи моделювання стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку територій. *Менеджер. Вісник ДонДУУ. Серія «Економіка»*. 2019. № 4 (85). С. 23–30. DOI: 10.35340/2308-104X.2019.85-4-03
5. Берназюк О. Роль та місце цифрових технологій у сфері публічного управління. *Інформаційне право*. 2017. № 10. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/10/35.pdf> (дата звернення: 17.11.2021).
6. Валевський О.Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження : монографія. Київ : НІСД, 2001. 242 с
7. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, Ю.П. Сурмін та ін. Київ : НАДУ, 2014. 448 с.
8. Степанов В.Ю. Сучасні інформаційні технології в державному управлінні. *Економіка та держава*. 2010. № 9. С. 101–105. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2010/32.pdf (дата звернення: 01.11.2021).

9. Шиманська К.В., Бондарчук В.В. Пріоритетні напрями та механізми розвитку цифрової економіки в Україні. *Економіка, управління та адміністрування*. 2021. № 1 (95). С. 17–22.
10. Westerman G., Bonnet D., McAfee A. *Leading Digital: Turning Technology into Business Transformation*. USA : Harvard Business School Publisher, 2014. 292 p.
11. Brynjolfsson E., Kahin B. *Understanding the Digital Economy: Data, Tools, and Research* [reprint]. USA : MIT Press, 2002. 407 p.
12. Evans D. The Internet of Things: How the Next Evolution of the Internet Is Changing Everything. CISCO White Paper. April 2011. URL: http://www.cisco.com/web/about/ac79/docs/innov/IoT_IBSG_0411FINAL.pdf (дата звернення 21.10.2021).
13. Корнєєва Ю.В. Роль держави у сприянні інвестиціям у розвиток цифрової економіки. *Економіка прогнозування*. 2018. № 1. С. 120–134.
14. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67. *Офіційний вісник України*. 2018. № 16. Ст. 560.
15. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 р. : Постанова від 03 березня 2021 р. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення 21.10.2021).
16. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 березня 2021 р. № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text> (дата звернення 21.10.2021).

REFERENCES:

1. World Bank Group (2016). *World Development Report 2016: Digital Dividends*. Washington, DC: World Bank. 330 p.
2. Dahlman, C., Mealy, S. & Wermelinger, M. (2016). *Harnessing the digital economy for developing countries. OECD Development Centre Working Papers*. OECD Publishing, Paris, № 334. 80 p.
3. UNCTAD. (2017). *World Investment Report 2017: Investment and digital economy*. Available at: https://unctad.org/en/publicationslibrary/wier2017_en/pdf. (accessed: 20.11.2021).
4. Baluieva, O.V., Chupryna, O.O. (2019). Metodichni osnovy modeliuвання stratehichnykh priorityetiv sotsialno-ekonomichnoho rozvytku terytorii [Methodical bases of modeling of strategic priorities of social and economic development of territories]. *Menedzher. Visnyk DonDUU. Seriia "Ekonomika"*, 4 (85), 23–30. DOI: 10.35340/2308-104X.2019.85-4-03. [in Ukrainian].
5. Bernaziuk, O. (2017). Rol ta mistse tsyfrovyykh tekhnolohii u sferi publichnoho upravlinnia [The role and place of digital technologies in the field of public administration]. *Informatsiine pravo*, 10. Available at: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/10/35.pdf> (accessed: 17.11.2021). [in Ukrainian].
6. Valevskyi, O.L. (2001). *Derzhavna polityka v Ukraini: metodolohiia analizu, stratehiia, mekhanizmy vprovadzhennia : monohrafiia* [Valevsky OL State policy in Ukraine: methodology of analysis, strategy, implementation mechanisms: a monograph]. Kyiv: NISD, 242 p. [in Ukrainian].
7. Kovbasiuk, Yu.V. etc. (2014). *Derzhavna polityka : pidruchnyk* [Public policy]. Kyiv : NADU, 448 p. [in Ukrainian].
8. Stepanov, V.Yu. (2014). Suchasni informatsiini tekhnolohii v derzhavnomu upravlinni [Modern information technology in public administration]. *Ekonomika ta derzhava*, 9, 101–105. Available at: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2010/32.pdf (accessed: 01.11.2021). [in Ukrainian].
9. Shymanska, K.V., Bondarchuk, V.V. (2021). Priorytetni napriamy ta mekhanizmy rozvytku tsyfrovoy ekonomiky v Ukraini [Priority directions and mechanisms of digital economy development in Ukraine]. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, 1 (95), 17–22. [in Ukrainian].

10. Westerman, G., Bonnet, D. & McAfee, A. (2014). *Leading Digital: Turning Technology into Business Transformation*. USA: Harvard Business School Publisher. 292 p.
11. Brynjolfsson, E. & Kahin, B. (2002). *Understanding the Digital Economy: Data, Tools, and Research* [reprint]. USA: MIT Press. 407 p.
12. Evans, D. (2011). *The Internet of Things: How the Next Evolution of the Internet Is Changing Everything*. CISCO White Paper. Available at: . (accessed 21.10.2021).
13. Korniyeva, Yu.V. (2018). Rol derzhavy u spryanni investyciyam u rozvytok cyfrovoyi ekonomiky [The role of the state in promoting investment in the digital economy]. *Ekonomika prognozuvannya*, 1, 120–134. [in Ukrainian].
14. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2018). Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoy ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018–2020 roky: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 sichnia 2018 r. № 67 [On approval of the Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018–2020: Order of 2018, January 17, № 67]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 16, 560. [in Ukrainian].
15. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021). Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ekonomichnoi stratehii na period do 2030 r. : Postanova vid 03 bereznia 2021 № 179 [On approval of the National Economic Strategy for the period up to 2030: Resolution of 2021, March 3, № 179]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (accessed 21.10.2021). [in Ukrainian].
16. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021). Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoykh kompetentnostei ta zatverdzhennia planu zakhodiv z yii realizatsii: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 bereznia 2021 № 167-r [On approval of the Concept of development of digital competencies and approval of the action plan for its implementation: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 2021, March 03. № 167-r.]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text> (accessed 21.10.2021).

UDC 331.5

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.13>

STATE POLICY IN THE FIELD OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT

Pravotorova O.M. – Doctor of Law,

Professor of the Department of Public Administration and Law

Kherson State Agrarian and Economic University

ORCID: 0000-0002-7458-1595

The article is devoted to the current problem of the importance of human capital in modern Ukrainian society at the present stage of development of Ukraine, namely the creation of legislative and institutional forms of policy implementation of the formation and preservation of human capital. As well as a comprehensive study of theoretical and practical aspects, development of proposals and recommendations for improving public policy in the field of human capital development.

This study states that human capital is a certain amount of investment that is generated and accumulated by a person: the stock of health, knowledge, skills, abilities, and motivations, which are used in the process of work to increase productivity and earnings.

The author analyses the definition of key concepts of this issue – “human capital”, “human resources”, “Anthropocentricity”, and gives a brief description of the theoretical study of this issue among both Ukrainian and foreign researchers. The purpose of the article offered to us by the author is to determine the place of human capital at the present stage of development of Ukraine, the peculiarities of development, realisation of its potential and identification of possible prospects in the future.

In fact, people create human capital and are the main driving force of state-building processes, so it is extremely important to continue professional development and effective functioning of human capital, especially now when Ukraine is directing the vector of its development to European values.

The author of the article also gives his own view on the prospects of development and requirements for “human capital”, possible measures aimed at improving the implementation of state policy in the field of human capital preservation in Ukraine.

Thus, modern human capital in terms of socio-economic development is a key factor in ensuring the competitive advantage of the country, the main productive force of the economy and determines the content and nature of social progress.

Key words: anthropocentricity, human capital, human resources, investments, people, population, public policy, public administration, labour potential.

Правоторова О.М. Державна політика в сфері розвитку людського капіталу

Стаття присвячена актуальній у сучасному українському суспільстві проблемі важливості людського капіталу на сучасному етапі розвитку України, а саме створення законодавчих та інституційних форм реалізації політики формування і збереження людського капіталу. А також комплексному дослідженню теоретичних і практичних аспектів, вироблення пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення державної політики в сфері розвитку людського капіталу.

У нашому дослідженні було встановлено, що людський капітал – це певний обсяг інвестицій, які генеруються та накопичуються людиною: запас здоров'я, знань, умінь, навичок, мотивацій, які відповідно використовуються в процесі праці та сприяють зростанню її продуктивності та заробітку.

Автор аналізує визначення ключових понять зазначеної проблематики – «людський капітал», «людський ресурс», «Людиноцентризм», а також дає коротку характеристику теоретичного дослідження зазначеної проблематики як серед українських, так і серед закордонних дослідників. Мета статті, яку пропонує нам автор, полягає в тому, щоб визначити місце людського капіталу на сучасному етапі розвитку України, особливості розвитку, реалізації його потенціалу та визначити можливі перспективи в подальшому.

Люди фактично і створюють людський капітал, і є основним рушійним чинником державотворчих процесів, тому вкрай важливо продовжити професійний розвиток та ефективне функціонування людського капіталу, особливо зараз, коли Україна наставляє вектор свого розвитку до європейських цінностей.

Також автор статті наводить власний погляд на перспективи розвитку та вимоги до «людського капіталу», можливі заходи, спрямовані на покращення реалізації державної політики у сфері збереження людського капіталу в Україні.

Отже, сучасний людський капітал в умовах соціально-економічного розвитку є ключовим фактором забезпечення конкурентних переваг країни, основною продуктивною силою економіки та визначає зміст і характер суспільного прогресу.

Ключові слова: *людиноцентризм, людський капітал, людський ресурс, інвестиції, люди, населення, державна політика, публічне управління, трудовий потенціал.*

Formulation of the problem. Human capital is the main and extremely important condition for the formation of the knowledge economy, and the production of knowledge and ideas – the basis of economic development. Education, health, development of creative abilities are the factors of formation of high-quality human capital, which will provide a high level of personal and social income in the future.

It should be emphasized that important strategic directions of Ukraine's development are the development of innovation and investment model of the economy, socio-economic orientation of state regulation and integration into the European economic space are very important processes.

Anthropocentricity now prevails in all areas of law. A human and his rights, freedoms and legitimate interests are a fundamental value for the state.

In today's urbanised and globalized world, human capital is extremely important. It should be emphasized that the significant scale and pace of information, innovation, economic and intellectual development have covered all spheres of society, radically changing the development of the world, states and populations, the processes that humanity has undergone for decades.

Globalisation transformations create not only new benefits for the development of countries, but are also characterised by the emergence of certain risks and problems, and for human capital as well. And, therefore, we conclude that it is very important to understand the essence of human capital and determine the features of its implementation in Ukrainian realities, especially through the exercise of its functions by public authorities at the present stage of development of Ukraine.

Analysis of recent research and publications. Such domestic and foreign scientists as V.P. Antoniuk, O.V. Antoniuk, V.D. Bazylevych, G. Becker, S.V. Voloshyna, O.O. Herasymenko, M.F. Holovaty, O.M. Holovinov, O.A. Hrishnova, Y.K. Zaitsev, O.V. Zhadan, J. Kendryk, A.M. Kolot, A.S. Kryklii, V.M. Lych, L.S. Melnychuk, M.V. Mnykh, L.A. Pidopryhora, A. Smith, A.M. Turylo, G.V. Shchokin and others studied the state policy of investing in human capital.

The purpose of the article. The purpose of the article is to determine the place of human capital at the present stage of Ukraine's development, the peculiarities of development, realisation of its potential and identification of possible prospects in the future.

Presenting main material. In the context of accelerating globalisation, when Ukraine is actively focusing on integration with the world and European community, there is a need to increase attention to the formation and development of human capital, ensuring its expanded reproduction in increasing competition, and therefore the need for theoretical and methodological research.

As Y.K. Zaitsev said, "A significant event in the development of economic world-view is the formation of the theory of human capital. Human, as a social being, is considered a universal component, an integral part of any social, including economic, system, occupies a central place in its structure, namely the internal organisation, because such

an organisation is always a set of certain social relations: economic, personal, spiritual, which are carried by individuals, groups, segments of the population and social groups. Human provides such a function of the social (economic) system as: its interaction with the external social and natural environment; ensures the formation, transformation and use of social information in order to achieve the goals of its activities; acts as the main object and subject of management as a tool of system integration, preservation of its qualitative certainty, improvement and development” [1].

The first criteria for a new paradigm of human functioning, personality in production, founded A. Smith – one of the prominent economists and researchers of the laws of social production. The scientist in his work “Theory of Moral Senses” showed that “it is not enough just to satisfy external, material needs for a person to feel like a person capable of realising themselves and determining their place in the society” [2, p. 100].

There are many concepts in the scientific literature that are close in content and identical to the category of “human capital”, which have changed throughout history and were due to the prominent role of a human in the society. Concepts such as: labour, personnel, human resources, human factor, labour potential, human capital were used at different times in economic theory.

As well as G.V. Shchokin vividly highlights that a “human resource” is a concept that characterises the content and quality of labour or all personnel of the organisation, labour resources of the region, industry, country as a whole. The category “human resources” covers the potential of comprehensive development of employees, moral and psychological qualities and general culture, ability to create, a certain influence of cooperation and self-organisation (“team spirit”, corporatism, collective labour, organisation, etc.) [3, p. 44].

According to A.M. Kolot and O.A. Hrishnova, “human resources are the most important and specific of all types of economic resources. These are employees who have certain knowledge and professional skills and can use them in the process of work” [4, p. 235].

According to A.M. Turylo “labour potential is a set of components such as health, education, creativity, professionalism, activity, organisation, working time, morality and ability to work in a team” [5, p. 46].

A broader interpretation of the category of labour potential is given by V.M. Lych, who defines it as: “1) an economic category that shows the relationships of people in social production and is able to meet the needs of the individual, enterprise, state, helping to solve global problems; 2) human resources with their intellectual and physical facilities capable of expanded reproduction” [6, p. 204].

In his scientific works, A.S. Kryklii explores the labour potential from the “standpoint of society as a whole, enterprises, individual economic activities, where it is possible through a system of targeted impact on their qualitative and quantitative parameters, in the current period and in the future, most effectively use employees in the job” [7, p. 133].

Thus, the research of scientists has shown that labour potential is a complex socio-economic phenomenon, which is based on the quantitative criterion of labour activity, and in intra-system relations, preference is given to quality.

The theory of human capital is based on the achievements of institutional theory, neoclassical theory, neo-Keynesianism and other economic theories. The development of the concept of human capital is primarily related to the development of the concept of capital. According to their scientific views, mercantilists understood the category of “capital” as reserves of gold and money. Physiocrats believed that this was the land

and the money invested in it. Representatives of classical political economy understood capital as a stock of means of production. The category of “capital” occupied a significant place in Marxist economic theory.

In his scientific works, the famous scientist K. Marx considered “the source of capital is the added value created by the labour of employees in the production sphere” [8, p. 366].

Ukrainian scientist I. Blank in his study of the category of “capital” identified ten main characteristics of capital, which constitute its essence.

According to I. Blank, “capital is a stock of economic goods that are accumulated through savings, in the form of cash and real capital goods, sent to the economic process in the form of investment and production resources for profit and associated with risk factors, time and liquidity in market conditions” [9, p. 66].

In his works, V. Mandibura emphasizes that “capital by its political and economic essence is dialectically the most dynamic type of private property. In this system of relations, the owner of capital has the opportunity to obtain additional value for advanced capital, which is the result of hired labour” [10].

The theory of human capital was formed gradually in accordance with the stages of development of world economic theory and conditions of social production, which emphasizes the intellectual, creative and productive qualities of a human as a major factor in economic growth. In ancient times there were the first attempts to study the productive abilities of man.

In his works, F. Quesnay, who was a supporter of the Physiocrats, “considered capital in material form and believed that the last one is not money, but, above all, means of production that helps to create a clean product” [11, p. 402].

It should be emphasized that O. Hrishnova considers in her works the problems of human capital development, where she emphasizes the importance of investing in human development. According to a scientist, “human capital is an economic category that characterises the set of personal abilities, traits and motivations of the individual, which develop as a result of investing in the individual, belong to him, are involved in the economic process, increase productivity, which in turn brings profit and contributes to the growth of national income” [12, p. 35].

Human capital in modern conditions is at the heart of any economic system, creates opportunities for development and, investing in people, increases capital and brings long-term social and economic effect.

From the point of view of O.M. Holovinov “human capital is an accumulated as a result of investment stock of knowledge, skills, health, motivation, which increases productivity, enlarges income and can be used in any field of activity” [13, p. 97].

As a result of the evolution of scientific views on the essence of “human capital”, different approaches to the classification of species and components of this category have emerged.

It should be stated that G. Becker in his works presents human capital as: “1) special human capital – knowledge, skills that benefit the individual; 2) universal human capital – knowledge and skills that are used in a broad sense and benefit the development of society” [14, p. 112].

From the point of view of J. Kendrick, the main components of human capital are: 1) material capital embodied in people – is capital created by the formation and education of the individual; 2) intangible capital embodied in people – is the capital obtained from the expenses of education, health care, studying, development of individual mobility, etc. [15, p. 55].

In their works, A. Dobrynin and S. Diatlov proposed to study human capital, which is embodied in the following forms: “1) living capital – embodies the knowledge reproduced in man; 2) inanimate capital – represents the knowledge reproduced in material and physical forms; 3) institutional capital – capital that combines living and non-living capital, is directly used in production and meets the needs of society” [16, p. 89].

Thus, with the transition of society to the information and innovation model of development, with the growth of scientific and technological transformations, the role of human capital increases significantly.

It is the main productive force of social and economic development. Therefore, the issues of effective reproduction of human capital in modern conditions are becoming relevant.

Reproduction of human capital is an investment process within the human life cycle, during which investments form, accumulate, use, develop and restore human knowledge, skills, health, facilities in quantitative and qualitative terms in accordance with the requirements of innovative development of society and increase productivity labour, which increases the competitiveness of the national economy.

Therefore, in the context of increasing globalisation processes, the development of knowledge economy requires expanded reproduction of human capital, which is a qualitative and quantitative renewal and growth of knowledge, skills, experience, motivation, information, mobility and cultural development, enlarging its productive forces.

Additional investment in a person contributes to the accumulation and development of new knowledge and skills, which contributes to the individual's ability to work innovatively, the realisation of his creativity, the growth of professionalism.

Thus, human capital in terms of social and economic development is a key factor in ensuring the competitive advantage of the country, the main productive force of the economy and determines the content and nature of social progress.

There is no single point of view on the interpretation of the concept of human capital, but analysing the above, we conclude that human capital is a certain amount of investment generated and accumulated by man: health, knowledge, skills, motivations, which are used accordingly in the process of labour and contribute to the growth of its productivity and earnings.

A key element in the formation and efficient use of human capital is the investment process. Human capital is an asset. Characterised by the accumulated stock of skills, brings income from investment and shows the relationship between studying, health, quality of education, length of service and salary. Human capital has the ability to turn information into knowledge and becomes a decisive factor in shaping the information economy.

M. Kritskyi's definition is based on “the reproduction of human capital, where the main source of its development is investment in this capital” [17, p. 6].

Awareness of the role of man as the dominant factor of production determines the need to invest in human capital. Investments in human capital are understood as investments that contribute to the professional development of skills, productive abilities, and lead to increased productivity and income. Investment is an important prerequisite for the production, accumulation, development of human capital in the process of human activity, which is almost always the future owner of this capital.

A feature of human capital is its creation in the public sector (for example, in education, health care) through public and private investment, on the one hand, and at the personal level – on the other. The future owner of human capital requires a certain amount of time, labour and will for self-development and self-improvement, to increase their capital.

Investments in human capital provide development and increase of productive abilities of the person, are characterised by double structure as are considered as investment of means, resources and at the same time as expenses of work, efforts and time. Given that the subject and bearer of such capital is a person who makes decisions, allocates funds for new knowledge, skills, abilities, their renewal, replenishment, and invests in the possibility of increasing income – the process of investing in human capital is aimed at transforming the acquired potential and, if a person has motivation, time and work – the creation of human capital.

We believe that the formation of human capital is a continuous process characterised by varying intensity in different periods of the life cycle of the individual. Domestic and foreign scientists have different approaches to determining the nature of investment in human capital.

According to C. McConnell and S. Brew, “investments include any actions that contribute to the improvement of skills and abilities, which in turn leads to increased productivity, such costs are investments in nature, as they are carried out for multiple compensation in the future” [18, p. 556].

It should be emphasized in this scientific article that J. Fitz-Enz defined “the contribution of human capital to value added and attributed to investment in human capital the cost of educational and training programs, as well as staff development programs” [19, p. 51].

In his works O. Levchuk gives an expanded interpretation of investment in human capital, which means “costs aimed at improving the qualitative and quantitative characteristics of human resources” [20, p. 36].

This approach cannot be accepted, as human capital is a separate economic category, characterized by the precondition of obtaining additional income from current investments, and the cost of stimulating the quantitative characteristics of human resources does not necessarily have an effect and is a factor of extensive demographic reproduction, meanwhile the growth of quality characteristics of human resources can be interpreted as intensive reproduction and growth of social mobility.

Thus, human capital theorists argue that the costs of increasing the productive capacity and characteristics of the individual are investments, as they are carried out on the basis of multiple compensation for the flow of income in the future.

Conclusions. Thus, modern human capital in terms of social and economic development is a key factor in ensuring the competitive advantage of the country, the main productive force of the economy and determines the content and nature of social progress.

In fact, people create human capital and are the main driving force of state-building processes, so it is extremely important to continue professional development and effective functioning of human capital, especially now that Ukraine is directing the vector of its development to European values. It is extremely important to increase the material security of human capital so that people have decent and decent wages, benefits, pensions and so on.

BIBLIOGRAPHY:

1. Зайцев Ю.К. Людиноцентрична парадигма сучасної економіки як умова сталого розвитку суспільства. *Ефективна економіка*. 2013. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_2_77 (дата звернення: 10.11.2021).
2. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / пер. з англ. О. Васильєва, М. Межев'юї, А. Малівського. Київ : Port-Royal. 2011. 293 с.
3. Щокін Г.В., Антонюк О.В., Головатий М.Ф. Управління людськими ресурсами. Київ : МАУП. 2016. 496 с.

4. Колот А.М., Грішнова О.А., Герасименко О.О. та ін. Економіка праці та соціально-трудові відносини. Київ : КНЕУ. 2009. 711 с.
5. Турило А.М. Концепція оцінки й управління людським капіталом підприємства. *Економічний часопис східноєвропейського наукового університету імені Лесі Українки*. 2019. С. 44–50.
6. Лич В.М. Трудовий потенціал: теорія та практика відтворення : монографія. Кіхів : Науковий світ, 2013. 313 с.
7. Криклій А.С. Освіта і професійне навчання як чинники розвитку трудового потенціалу : монографія. Київ : Репрографіка, 2005. 473 с.
8. Маркс К. Капітал. Критика политической экономии. Т. 1. Книга 1. Процесс производства капитала. Москва : ОАО «ЦСЭ», 2001. 800 с.
9. Бланк И.А. Управление формированием капитала. Киев : «Ника-Центр», 2000. 512 с.
10. Мандибура В. «Людський капітал»: об'єктивна економічна реальність чи ідеологема? *Україна: аспекти праці*. 2009. С. 27.
11. Базилевич В.Д. Історія економічних вчень : у 2 ч. Ч. 1. Київ : Знання, 2008. 582 с.
12. Грішнова О.А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність, взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*, 2014. С. 34–40.
13. Головінов О.М. Людський капітал в системі виробничих відносин : монографія. Донецьк : ДОН-ДУЕТ ім. Туган-Барановського, 2004. С. 96–98.
14. Беккер Г. Человеческий капитал (главы из книги). Воздействие на заработки инвестиций в человеческий капитал. *США: экономика, политика, идеология*. 2003. С. 109–119.
15. Кендрик Дж. Экономический рост и формирование капитала. *Вопросы экономики*. 1996. С. 54–56.
16. Добрынин А.Н., Дятлов, С.А. Человеческий капитал в транзитивной экономике: формирование, оценка, эффективность использования. Санкт-Петербург : Наука. 1999. 309 с.
17. Критский М.М. Человеческий капитал. *Университет*. 2001. 120 с.
18. Макконелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / пер. с англ. Киев : Хагар-Демос. 2003. 785 с.
19. Як Фитц-енц. Рентабельность инвестиций в персонал: измерение экономической ценности персонала / пер. с англ. Меньшикова М.С., Леонова Ю.П. ; под общ. ред. В.И. Ярных. Москва : Вершина, 2006. 320 с.
20. Левчук О.В. Управління інвестиціями у людський капітал : автореф. дис. ... канд. наук : 08.01.01. Київ. 2008. 20 с.

REFERENCES:

1. Zaitsev, Y.K. (2013) Man-centered paradigm of modern economy as a condition for sustainable development of society. *Efficient economy*. 2013. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_2_77 (access date: 10.11.2021). [in Ukrainian].
2. Smith, A. (2011) The welfare of nations. Research on the nature and causes of the well-being of nations. Translated from English by O. Vasiliev, M. Mezhevikiva, A. Malivsky. Kyiv: Port-Royal. 2011. 293 p. [in Ukrainian].
3. Shchokin, G.V., Antoniuk, O.V., Holovatyi, M.F. (2016) Human resource management. *Kyiv. MAUP*. 496 p. [in Ukrainian].
4. Kolot, A.M., Hrishnova, O.A., Herasymenko, O.O. (2009) Labour economics and social and labour relations. *Kyiv. KNEU*. 711 p. [in Ukrainian].
5. Turylo, A.M. (2019) The concept of evaluation and management of human capital of the enterprise. *Economic Journal of the Lesia Ukrainka Eastern European Scientific University. In the Tower-Print*. P. 44-50. [in Ukrainian].

6. Lych, V.M. (2013) Labor potential: theory and practice of reproduction: monograph. *Kyiv: The scientific world*. 313 p. [in Ukrainian].
 7. Kryklii, A.S. (2005) Education and vocational training as factors in the development of labour potential: a monograph. *Kyiv: Reprographics*. 473 p. [in Ukrainian].
 8. Marx, K. Capital (2001). Critique of political economy. *Vol. 1. Book 1. The process of capital production. Moskva: JSC "CSE"*. 800 p. [in Russian].
 9. Blank, I.A. (2000) Capital formation management. *Kiev: Nika Center*. 512 p. [in Ukrainian].
 10. Mandibura, V. (2009) "Human capital": objective economic reality or ideology? *Ukraine: aspects of work*. P. 27. [in Ukrainian].
 11. Bazylevych, V.D. (2008) History of economic doctrines: in 2 parts, Part 1. *Kyiv: Knowledge*. 582 p. [in Ukrainian].
 12. Hrishnova, O.A. (2014) Human, intellectual and social capital of Ukraine: essence, relationship, evaluation, directions of development. *Socio-labour relations: theory and practice*, 2014. P. 34–40. [in Ukrainian].
 13. Holovinov, O.M. (2004) Human capital in the system of industrial relations: a monograph. *Donetsk: DON-DUET named after Tugan-Baranovsky*. P. 96–98. [in Ukrainian].
 14. Becker, G. (2003) Human capital (chapters from the book). Impact on earnings investment in human capital. USA: economy, politics, ideology. P. 109–119. [in English].
 15. Kendrick, J. (1996) Economic growth and capital formation. *Issues of economics*. P. 54–56. [in English].
 16. Dobrynin, A.N., Diatlov, S.A. (1999) Human capital in a transitional economy: formation, evaluation, efficiency of use. *Sankt-Peterburg: Science*. 309 p. [in Russian].
 17. Kritskyi, M.M. (2001) Human capital. *University*. 120 p. [in Russian].
 18. McConnell, K.R. (2003) Economics: principles, problems and policies: *trans. with English Kyiv: Hagar-Demos*. 785 p. [in Russian].
 19. Fitz-enz, J. (2006) Return on investment in staff: measuring the economic value of staff; *transl. from English : Menshikov M.S., Leonov Y.P.; under the general editorship V.I. Yarnykh Moskva: Vershina*, 320 p. [in Russian].
 20. Levchuk, O.V. (2008) Management of investments in human capital: *author. dis. Cand. Science: 01/08/01. Kyiv*. 20 p. [in Ukrainian].
-

УДК 35.078.1:001.102-049.5:316.32

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.14>

ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК КЛЮЧОВА ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНОМУ СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ

Радченко О.В. – доктор наук державного управління, професор,
заслужений працівник освіти України,

професор кафедри публічного управління на адміністрування
Національного авіаційного університету

ORCID: 0000-0002-0437-6131

Scopus Author ID: 57219931612

Чмир Я.І. – кандидат наук державного управління,
доцент кафедри публічного адміністрування

Міжрегіональної академії управління персоналом

ORCID: 0000-0002-4476-6687

Стаття досліджує проблематику забезпечення національного суверенітету держави внаслідок розгортання гібридних воєн, насамперед у глобальному інформаційному просторі. Це зумовлює необхідність створення ефективної системи забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства та держави. Інформаційна безпека розглядається як система, що забезпечує необхідний рівень стабільності та захищеності політичної, соціально-економічної, військово-оборонної, духовно-культурної та інших сфер і галузей життєдіяльності суспільства від небезпечних, дестабілізуючих негативних деструктивних загроз, здатних завдати шкоду національним інтересам держави, сталому розвитку суспільства, благополуччю та здоров'ю кожного громадянина.

Визначається, що гібридна війна становить якісно нову радикальну форму геополітичних і внутрішньополітичних конфліктів латентного й асиметричного характеру, універсальний засіб безкровного забезпечення інтересів суб'єктів ведення інформаційної війни, де основною зброєю виступає інформація, інтернет-мережа та канали масової комунікації, цілеспрямовані на бажану зміну суспільної свідомості, базових цінностей і політичних орієнтацій громадян, політичної еліти та вищих керівних кадрів протиборствуючої держави та задля її інформаційного поневолення.

З огляду на широкомасштабну гібридну війну проти України та неминучість подальшого зростання загроз у сфері інформаційної безпеки обґрунтовується комплексна модель системи забезпечення національної безпеки держави. Робиться висновок про необхідність активізації дій органів публічного врядування України у напрямку своєчасного виявлення й нейтралізації загроз і ризиків негативного впливу шкідливого контенту національного і світового інформаційного простору, забезпечення задоволення інформаційних потреб людини й суспільства, реалізації національних інтересів держави у глобальному інформаційному просторі та здійснення ефективного захисту інформаційного суверенітету держави.

Ключові слова: держава, гібридна війна, інформаційна безпека, інформаційний суверенітет.

Radchenko O.V., Chmyr Ya.I. Hybrid war as a key threat to the national sovereignty of Ukraine

The article explores the issue of ensuring and national sovereignty of the state due to the deployment of hybrid wars, primarily in the global information space. This necessitates the creation of an effective system of information security of man, society and the state. Information security is seen as a system that provides the necessary level of stability and protection of political, socio-economic, military-defense, spiritual, cultural and other spheres and spheres of society from dangerous, destabilizing negative destructive threats that can harm the national interests of the state, development of society, well-being and health of every citizen.

It is determined that hybrid war is a qualitatively new radical form of geopolitical and domestic conflicts of latent and asymmetric nature, a universal means of bloodless security of the interests of the subjects of information warfare, where the main weapon is information, Internet

and mass communication channels, targeted public consciousness, basic values and political orientations of citizens, political elite and senior management of the opposing state and for its information enslavement.

Given the large-scale hybrid war against Ukraine and the inevitability of further growth of threats in the field of information security, a comprehensive model of the national security system of the state is substantiated. It is concluded that it is necessary to intensify the actions of public authorities of Ukraine in the timely detection and neutralization of threats and risks of negative impact of harmful content of national and world information space, meeting the information needs of man and society, realization of national interests in the global information space. sovereignty of the state.

Key words: state, hybrid war, information security, information sovereignty.

Постановка проблеми. Перехід людства до епохи інформаційного суспільства характеризується тим, що відбувається поступове переміщення в інформаційне середовище більшості геополітичних процесів і відносин між державами, народами чи окремими інституціями й людьми. В умовах, коли ядерні держави накопичили потенціал смертоносної зброї, здатний знищити саме людство та зруйнувати планету, міждержавна геополітична боротьба – дипломатична, політична, економічна, військова тощо – дедалі більше зміщується в інформаційну площину, де шляхом активного впливу на суспільство, владні структури, вище керівництво та лідерів нації-конкурента держави намагаються отримати перевагу та просувати власні національні інтереси. Інформація й інформаційні технології дедалі більше перетворюються на головну зброю у міждержавному протистоянні, що спричинило появу й надзвичайно швидкий розвиток такого суспільно-політичного феномену, як гібридні війни. Рівень оволодіння інформаційно-комунікативними технологіями вже є визначальним чинником рівня розвитку будь-якої держави, і саме розуміння інформації як особливого виду зброї закріплена у Доктринах національної безпеки провідних країн, адже «той, хто володіє інформацією, володіє світом». Американський дослідник індійського походження Рамеш Хан переконаний, що саме інформація вирішить долю майбутніх воєн. У своїй однойменній книзі він на прикладі протистоянь США – Росія, Ізраїль – Палестина, Китай – Індія описує, скільки потужних країн використовували інформаційну зброю та зловживали інформацією для дестабілізації політичного ладу та поширення негативних меседжів про ворожі нації та їхніх лідерів [16, с. 11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає підстави стверджувати, що у вітчизняному науковому дискурсі дедалі активніше піднімається проблема безпеки забезпечення інформаційного суверенітету держави в умовах розгортання гібридних воєн, формування та розвитку системи інформаційної безпеки як важливої складової частини національної безпеки країни загалом. Зокрема, плідно працюють у зазначеному напрямі такі науковці, як В. Богданович, Б. Воронич і Є. Марко [1], О. Барна [2], С. Запорожець [3], У. Ільницька [4], Б. Калініченко [5], О. Кріслата [6], О. Левантовис [8], П. Парфенюк [10], Ю. Радковець [11], А. Фісун [13], В. Шемчук [14], А. Яфонкін, В. Шевчук [15] та ін. Водночас усе ще недостатнім є виявлення форм і чинників впливу гібридної війни на стан і перебіг демократичних державотворчих процесів, особливості становлення системи національної безпеки держави у сучасних умовах, що й зумовлює формування мети статті та постановки завдання дослідження.

Виклад основного матеріалу. Із входженням людства у постіндустріальну епоху роль інформаційних впливів на перебіг воєнних і політичних подій у світі тільки зростає. Глобальний інформаційний простір стає основним середовищем міжособистісних, групових і міжнародних контактів та основним місцем

зіткнення національних інтересів і – як наслідок – полем битви за інформаційний суверенітет, за краще геополітичне місце країни у глобальному інформаційному суспільстві. Як зазначає О. Левантович: «Так чи інакше світова карта сьогодення переповнена гібридними протистояннями, мова і про невеликі конфлікти, і про масштабні війни, з'являється потреба розробляти асиметричну, гібридну відповідь. Система безпеки, яку розробило міжнародне право після 1945 р., сьогодні не може відповісти на загрозу нового виклику» [7, с. 53].

За таких умов «поняття “мирний і воєнний стан” переплелось у віртуальному просторі, породивши страшне явище “гібридна війна”, яка, на переконання В. Богдановича, Б. Воровича та Є. Марко, здатна втягнути в ареал воєнно-інформаційних дій мільйони людей за стислий період часу. Відстані, кордони, часові та інші перешкоди миру реального у віртуальному просторі нічого не значать, тому інформаційна зброя стала могутньою зброєю ХХІ ст., під прицілом якої знаходиться як окремих індивідів, так і людство загалом. Поняття миру стало хитким, нестійким і концептуально розмитим, оскільки війни, крім реальних військових дій, які, на жаль, ще мають місце у суспільстві, перемістилися також у віртуальний простір, “військові” дії та події, відбуваються баталії за панування над масами та їх свідомістю. Основною зброєю у цій війні стають інформаційні та комунікаційні технології» [1, с. 45–46].

Існують різні підходи до визначення сутності та мети гібридної війни у глобальному інформаційному просторі, що вже отримала відносно самостійну назву – «інформаційна війна». Сучасні дослідники вкладають у ці поняття різні сенси, зокрема визначаючи сутність і мету такої війни як:

- контроль над інформаційним простором задля отримання економічних, політичних, дипломатичних та інших переваг (Д. Вентре [20, с. 39]);

- домінування за рахунок комп'ютеризації військової техніки та формування мережевої організації збройних сил у ході проведення особливого виду військової операції, що виступає або самостійною формою, або частиною розширеного набору військових дій, які утворюють мережеві та кібервійни (Дж. Деріан [17, с. 46]);

- широкомасштабна інформаційна боротьба із застосуванням комплексу заходів, операцій та інструментів дії на психіку людей як цілеспрямований інформаційний вплив на масову свідомість, систему державного та військового управління протиборчої сторони (І. Парфенюк [10, с. 7]);

- найефективніший засіб ведення політичного протиборства, який не потребує людських жертв, надзвичайних матеріальних затрат і є в деякому сенсі більш швидким і прихованим засобом досягнення політичної мети, ніж звичайна війна (Б. Калініченко [5, с. 4]);

- війна без правил, яка спрямована на руйнування духовного світу націй і народів, проти яких ведеться, та вирізняється агресією, використанням сучасних технологій і сучасних методів мобілізації. Серед трьох її складових частин (інформаційної, психологічної, ідеологічної) найважливішою є інформаційна (О. Кріслата [6, с. 197]);

- війна, що виходить за рамки традиційних понять про неї та набуває комбінованого характеру, перетворюючись на клубок політичних інтриг, запеклої боротьби за політико-економічне домінування над країною, за території, ресурси та фінансові потоки. Сторони вдаються до всіх можливих засобів і будь-яких, навіть найбезчесніших, прийомів і дій – як силових, так і несилових. Жертвами ведення такої війни зазвичай стають мирні жителі, передусім найбеззахисніші категорії населення (Ю. Радковець [11, с. 36]);

– цілісна технологія, спрямована на досягнення гуманітарного поневолення одних груп людей іншими, яка є продуктом постіндустріального суспільства і зумовлена неможливістю глобальних збройних конфліктів, що можуть знищити планету (В. Бебик та ін. [9, с. 14–15]);

– продовження домінуючих ідеологічних засад державної політики, що здійснюється за допомогою комплексу засобів інформаційно-технологічної індустрії, механізмів інформаційно-психологічного впливу на суспільство всередині держави чи населення країн-конкурентів в умовах політичного (воєнно-політичного, економічного) конфлікту з метою формування у соціальному аспекті єдності суспільства, визначення його ідентичності й інформаційного захисту світоглядних цінностей, а також деморалізації та фрагментації населення та силової компоненти держав-противників у межах глобального інформаційного простору (В. Шемчук [14, с. 33]).

Таким чином, можемо зробити узагальнюючий висновок, що гібридна війна становить якісно нову радикальну форму геополітичних і внутрішньополітичних конфліктів латентного й асиметричного характеру, універсальний засіб безкровного забезпечення інтересів суб'єктів ведення інформаційної війни, де основною зброєю виступає інформація, інтернет-мережа та канали масової комунікації, спрямовані на бажану зміну суспільної свідомості, базових цінностей і політичних орієнтацій громадян, політичної еліти та вищих керівних кадрів протиборствуючої держави й задля її інформаційного поневолення.

Оскільки будь-який процес або суспільне явище у системному вимірі завжди має свої суб'єкти й об'єкти, визначимо останніх для інформаційної війни як ключової складової частини війни гібридної. Так, до основних суб'єктів інформаційної війни слід віднести:

– держави та їхні інституції (серед світових держав беззаперечними лідерами у розробці та використанні інструментарію інформаційних воєн є Сполучені Штати Америки, Китай і Росія);

– міждержавні утворення, військово-політичні й оборонні союзи;

– транснаціональні медіа-корпорації та транснаціональні фінансово-промислові корпорації;

– віртуальні соціальні спільноти та соціальні інтернет-сервіси (напр. Facebook, V Kontakte, Odnoklassniki тощо);

– засоби масової інформації та комунікації (супутникові, інтернет та ефірні телеканали, традиційні газети та журнали й інтернет-видання);

– лідери суспільних думок, виразники національних цінностей і менталітету народу, нації;

– спецслужби та спецпідрозділи системи національної оборони й безпеки;

– агенти впливу (п'ята колона) – громадяни певної держави, їх організації, рухи та партії, які на ідеологічній або фінансовій основі здійснюють інформаційні операції на користь іноземної держави;

– недержавні радикальні, екстремістські, фундаменталістські, терористичні та інші ідеологічно-радикальні та релігійно-радикальні організації і формування.

Серед об'єктів інформаційних воєн основними є:

– суспільна й особистісна свідомість громадян;

– національні цінності та національний менталітет;

– система суспільно-політичних та інформаційно-комунікаційних відносин відповідної країни та її суспільства;

- система підготовки й ухвалення публічно-управлінських рішень у політичній, економічній, безпековій сферах життєдіяльності держави;
- політична й адміністративна культура державно-управлінської еліти;
- інформаційна й інформаційно-комунікаційна інфраструктура держави;
- інституції національної оборони та безпеки, їхні керівники та співробітники;
- інституції публічного врядування держави, їх керівники та службовці;
- критично важлива економічна інфраструктура держави, банківські установи, підприємства військово-промислового комплексу тощо.

Зазвичай гібридну війну пов'язують насамперед із проведенням інформаційно-психологічних операцій і застосуванням різної інформаційної та інформаційно-психологічної зброї. Так, С. Запорожець наголошує, що «провідна роль у гібридній війні відводиться інформаційно-психологічному й економічному впливу на противника. Застосування непрямих асиметричних дій і способів ведення війни дозволяє позбавити протистояння сторону фактичного суверенітету без захоплення території держави військовою силою» [3, с. 21]. М. Туранський підкреслює, що «однією з особливостей воєнних дій сьогодення є проведення у їхньому ході комплексу заходів з інформаційно-психологічного впливу на населення та війська противника, де особливий акцент припадає на такі складові частини, як інформаційно-психологічне й інформаційно-пропагандистське забезпечення. Якісно новий підхід до ведення воєнних кампаній бачимо у гібридній війні РФ проти України, у якій ключовим моментом стала психологічна й інформаційна обробка місцевого населення, що надало Росії змогу здійснити анексію Криму» [13, с. 111].

Є. Мануйлов і Ю. Калиновський додають, що «інформаційна зброя особливо ефективно діє проти тієї країни, яка знаходиться у кризовому стані, у суспільній свідомості якої панує ціннісна амбівалентність, соціально-політична невизначеність. Застосування інформаційної зброї стає особливо ефективним, коли у державі спостерігається протистояння між політичними силами, наявною є криза моральної та правової свідомості, є слабкою патріотично налаштована еліта у всіх сферах суспільного життя» [8, с. 149].

Варто окреслити основні загрози інформаційному суверенітету держави та процесам демократичного державотворення, що несе у собі інформаційна зброя. Так, на думку О. Барни, такою загрозою національній безпеці є «відсутність державної ідеології, спільних ціннісних орієнтацій розвитку суспільства, чіткої соціально-економічної політики, критичне майнове розшарування суспільства, які призвели до поляризації світоглядних засад щодо перспектив розвитку Української держави й активізували споживацьку мотивацію політичної поведінки громадян» [2, с. 371]. А. Яфонкін і В. Шевчук вагомою загрозою вважають неконтрольованість соціальних мереж і віртуальних спільнот, оскільки «за допомогою соціальних мереж можна не тільки впливати на суспільну свідомість, збирати людей на масові акції та “кольорові революції”, але й вербувати найманців у бандформування, планувати і координувати їх дії, організовувати теракти і диверсії, проводити масштабні операції, завдаючи ворожій державі неприйнятного збитку» [15, с. 467].

Більш детальне розкриття загроз національній безпеці України в інформаційній сфері подає У. Ільницька:

- прояви обмеження свободи слова та доступу до інформації;
- викривлення, спотворення, блокування, замовчування, упереджене та тенденційне висвітлення інформації;
- несанкціоноване її поширення;
- відкрита дезінформація;

- інформаційна експансія з боку інших держав і руйнівне інформаційне вторгнення у національний інформаційний простір;
- виникнення і функціонування у національному інформаційному просторі держави невідконтрольованих інформаційних потоків;
- поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості;
- повільність входження України у світовий інформаційний простір;
- невиваженість державної інформаційної політики та відсутність необхідної інфраструктури в інформаційній сфері;
- розміщення дезінформації в Інтернеті [4, с. 30].

Всі ці та інші проблеми України доволі активно використовує у гібридній війні проти нашої держави Російська Федерація. Причому, попри явну гібридну війну РФ проти України, анексію Криму й агресію на Донбасі, саме інформаційні операції визначаються відомим західним експертом безпекового сектору Бредом Перрі як найбільш ефективні. Б. Перрі визначає, що «контроль над ескалацією ситуації досягався завдяки активній тривалій проросійській пропаганді серед населення Південно-Східних регіонів України. Наслідками таких дій стали сприйняття населенням відповідного нарративу і формування проросійської ініціативної більшості, яка стала основою для консолідації сепаратистів і підтримки інтервенції збройних формувань» [19].

Цю тезу у статті «Як Росія озброювала соціальні медіа в Криму» підтримує й інший американський аналітик Майкл Холловей, за даними якого уряд Російської Федерації витратив 19 млн доларів для фінансування діяльності 600 спеціально залучених дописувачів Facebook, Vkontakte, Odnoklassniki. Діяльність цих авторів полягала у публікації статей і коментарів до них з метою формування в українській і міжнародній суспільній думці враження про підтримку місцевим населенням анексії, дискредитації місцевої опозиції, поширення серед населення чуток, почуттів страху та ненависті. Причому швидкість поширення контенту становила 5 тис. репостів за добу. Крім того, у Криму російськими військами інформаційних операцій створювався інформаційний вакуум шляхом блокування урядових сайтів, здійснення кібератак на сайти ЗМІ. Результатом таких дій стало отримання суттєвих переваг у інформаційному просторі для спрощення дій з анексії півострова. Таким чином, анексія Криму послужила дослідним майданчиком для проведення інформаційних операцій проти інформаційної безпеки держави та продемонструвала, що соціальні інтернет-сервіси є ефективним інструментом управління суспільством [18].

Висновки. Таким чином, підсумовуючи проведене дослідження, можемо зробити висновок, що з формуванням глобального інформаційного простору до нього перемістилися й різноманітні політичні процеси міждержавної геополітичної боротьби, які у своїй найвищій критичній фазі інформаційного протистояння набули рис феномену «гібридної війни». У сучасних умовах використання інформаційної зброї дедалі більше поширюється у практиці міжнародних відносин, оскільки надає можливість отримати інформаційну перевагу і домінування в інформаційному просторі світу. Загострюється необхідність активізації дій органів публічного врядування України в напрямку своєчасного виявлення й нейтралізації загроз і ризиків негативного впливу шкідливого контенту національного і світового інформаційного простору, забезпечення задоволення інформаційних потреб людини й суспільства, реалізації національних інтересів держави у глобальному інформаційному просторі та здійснення ефективного захисту національного інформаційного простору й інформаційного суверенітету держави. Особливо

важливим є протистояння проявам гібридної війни для України, що вимагає від нашої держави проведення відповідних заходів реагування, таких як:

- захист інформаційно-комунікативної командної інфраструктури комп'ютерних та інформаційних мереж і баз даних державного та військового управління;
- створення спеціальних підрозділів і служб системи захисту від несанкціонованого доступу до інформаційних ресурсів, хакерських атак;
- боротьба з фейками, поширенням тенденційного викривлення фактів, упередженим висвітленням проблем тощо;
- протиборство інформаційній експансії Російської Федерації та руйнівному інформаційному впливу інформаційної зброї РФ на національний інформаційний суверенітет України;
- формування стратегічної інформаційно-комунікативної політики України щодо запобігання, протидії та нейтралізації шкідливого інформаційно-психологічного впливу на суспільну свідомість на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях;
- формування стратегічної політики України щодо покращення свого міжнародного іміджу в глобальному інформаційному просторі світу;
- проведення заходів інформаційної просвіти населення формування у суспільстві демократичної інформаційно-комунікативної культури, здатності розбиратися у достовірності інформації тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Богданович В.Ю., Ворович Б.О., Марко Є.І. Інформаційна безпека як основа воєнної безпеки держави та суспільства. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2018. № 3. С. 44–48.
2. Барна О.С. Інформаційний простір України як чинник суспільної консолідації в умовах гібридної війни. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2019. Вип. 86. С. 365–376.
3. Запорожець С.А. Стан забезпечення інформаційної безпеки України у воєнній сфері в умовах гібридної війни. *Politology bulletin*. 2019. Iss. 83. С. 16–25.
4. Ільницька У. Інформаційна безпека України: сучасні виклики, загрози та механізми протидії негативним інформаційно-психологічним впливам. *Humanitarian vision*. 2016. № 2 (1). С. 27–32.
5. Калініченко Б. Визначальні напрями формування стратегії протистояння інформаційній війні. *Держава і право. Серія : Політичні науки*. 2019. Вип. 83. С. 61–73.
6. Кріслата О. Гібридна війна та її інформаційна складова. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2018. Вип. 8. С. 190–199.
7. Левантович О. Гібридні війни ХХІ століття: нові виклики для медіапростору. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2019. Вип. 45. С. 52–59.
8. Мануйлов Є.М., Калиновський Ю.Ю. Аксіологічний вимір інформаційної безпеки української держави. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2017. № 3. С. 13–30.
9. Національна безпека в умовах інформаційних та гібридних війн : монографія / В.С. Куйбіда та ін. ; за заг. ред. В. Куйбіди і В. Бебика. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. Київ : НАДУ, 2019. 380 с.
10. Парфенюк І. Інструментарій інформаційних війн: традиційні та новітні засоби. *Вісник Книжкової палати*. 2019. № 1. С. 7–10.
11. Радковець Ю.І. Ознаки технологій «гібридної війни» в агресивних діях Росії проти України. *Наука і оборона*. 2014. № 3. С. 36–42.

12. Україна медійна : на порозі інформаційної революції : монографія / О. Бухатий, О. Радченко, Г. Головенко ; за наук. ред. Радченка О.В. Київ : Видавець СВС Панасенко, 2015. 208 с.
13. Туранський М.О. Інформаційно-психологічні операції в гібридній війні: історіографічний аспект. *Вісник Черкаського університету. Серія : Історичні науки*. 2018. № 1. С. 111–121.
14. Шемчук В. Концептуальні підходи до розуміння інформаційної війни в сучасному світі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 29–35.
15. Яфонкін А.О., Шевчук В.А. Інформаційна війна проти держави та інформаційна безпека України. *Форум права*. 2017. № 5. С. 466–472.
16. Bhan Ramesh. Information War: (Dis)information will Decide Future Wars. Educreation Publishing, 2017. 200 p.
17. Der Derian J. *Virtuous War: Mapping The Military-Industrial-media-entertainment Network*. London: Routledge, 2009. 330 p.
18. Holloway M. How Russia Weaponized Social Media in Crimea. *RealClear Media Group Newsletters*. May 10, 2017. URL: https://www.realcleardefense.com/articles/2017/05/10/how_russia_weaponized_social_media_in_crimea_1
19. Perry Bret. Non-Linear Warfare in Ukraine: The Critical Role of Information Operations and Special Operations. *Small Wars Journal*. 2015. Vol. 11, № 8. URL: <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/non-linear-warfare-in-ukraine-the-critical-role-of-information-operations-and-special-operations-11352.html>
20. Ventre Daniel. *Information Warfare*. John Wiley & Sons, 2016. 352 p.

REFERENCES:

1. Bogdanovich V., Vorovich B., Marko E. (2018). Informatsiyna bezpeka yak osnova voyennoyi bezpeky derzhavy ta suspil'stva [Information security as the basis of military security of the state and society]. *Zbirnyk naukovykh prats' Tsentru voyenno-stratehichnykh doslidzhen' Natsional'noho universytetu oborony Ukrainy imeni Ivana Chernyakhovs'koho*, Vol.3, 44–48 [In Ukraine].
2. Barna O.S. (2019). Informatsiynyy prostir Ukrainy yak chynnyk suspil'noyi konsolidatsiyi v umovakh hibrydnoyi viyny [Information space of Ukraine as a factor of social consolidation in the conditions of hybrid war]. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky*. Vol. 86. Pp. 365–376. [In Ukraine].
3. Zaporozhets S.A. (2019). Stan zabezpechennya informatsiynoyi bezpeky Ukrainy u voyenniy sferi v umovakh hibrydnoyi viyny [The state of information security of Ukraine in the military sphere in a hybrid war]. *Politology bulletin*, Iss. 83, 16–25 [In Ukraine].
4. Ilnytska U. (2016). Informatsiyna bezpeka Ukrainy: suchasni vyklyky, zahrozy ta mekhanizmy protydyi nehatyvnyim informatsiyno-psykholohichnym vplyvam [Information security of Ukraine: modern challenges, threats and mechanisms for counteracting negative information and psychological influences]. *Humanitarian vision*, Vol. 2 (1), 27–32 [In Ukraine].
5. Kalinichenko B. (2019). Vyznachal'ni napryamy formuvannya stratehiyi protystoyannya informatsiyniy viyny [Determining directions of formation of strategy of counteraction to information warfare]. *Derzhava i pravo. Seriya : Politychni nauky*, Vol. 83, 61–73 [In Ukraine].
6. Krislata O. (2018). Hibrydna viyna ta yiyi informatsiyna skladova [Hybrid war and its information component]. *Zbirnyk prats' Naukovo-doslidnoho instytutu pre-soznavstva*, Vol. 8, 190–199 In Ukraine.
7. Levantovych O. (2019). Hibrydni viyny XXI stolittya: novi vyklyky dlya media-prostoru [21st Century Hybrid Wars: New Challenges for the Media Space]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya Zhurnalistyka*, Vol. 45, 52–59 [In Ukraine].

8. Manuilov E., Kalinovsky Y. (2017). Aksiologichnyy vymir informatsiynoyi bezpeky ukrayins'koyi derzhavy [Axiological dimension of information security of the Ukrainian state]. *Visnyk Natsional'noho universytetu "Yurydychna akademiya Ukrayiny imeni Yaroslava Mudroho". Seriya : Filosofiya, filosofiya prava, politolohiya, sotsiologiya*, Vol. 3, 13–30 [In Ukraine].
9. Kuybida V., Bebyk V. ta in. (2019). Natsional'na bezpeka v umovakh informatsiynykh ta hibrydnykh viyn [National security in terms of information and hybrid wars] : monohrafiya. Kyiv : NADU, 2019. 380 p. [In Ukraine].
10. Parfenyuk I. (2019). Instrumentariy informatsiynykh viyn: tradytsiyni ta novitni zasoby [Tools of information warfare: traditional and modern tools]. *Visnyk Knyzhkovoyi palaty*, Vol. 1, 7–10 [In Ukraine].
11. Radkovets Y.I. (2014). Oznaky tekhnolohiy "hibrydnoyi viyny" v ahresyvnnykh diyakh Rosiyi proty Ukrayiny [Signs of "hybrid war" technologies in Russia's aggressive actions against Ukraine]. *Nauka i oborona*, Vol. 3, 36–42 [In Ukraine].
12. Buhtatiy O., Radchenko O., Golovchenko G. (2015). Ukrayina mediyna : na porozhi informatsiynoyi revolyutsiyi [Media Ukraine: on the threshold of the information revolution]: monograph. Kyiv: Publisher SVS Panasenko, 208 p. [In Ukraine].
13. Turansky M. O. (2018). Informatsiyno-psykhologichni operatsiyi v hibrydny viyni: istoriografichnyy aspekt [Information-psychological operations in hybrid warfare: historiographical aspect]. *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya : Istorychni nauky*, Vol. 1, 111–121 [In Ukraine].
14. Shemchuk V. (2019). Kontseptual'ni pidkhody do rozuminnya informatsiynoyi viyny v suchasnomu sviti [Conceptual approaches to understanding information warfare in the modern world]. *Vcheni zapysky Tavriys'koho natsional'noho universytetu imeni V.I. Vernads'koho. Seriya : Yurydychni nauky* T. 30 (69), Vol. 3, 29–35 [In Ukraine].
15. Yafonkin A., Shevchuk V. (2017). Informatsiyna viyna proty derzhavy ta informatsiyna bezpeka Ukrayiny [Information warfare against the state and information security of Ukraine]. *Forum prava*, Vol. 5, 466–472 In Ukraine.
16. Bhan Ramesh. (2017). Information War: (Dis)information will Decide Future Wars. Educreation Publishing, 200 p.
17. Der Derian J. (2009). Virtuous War: Mapping The Military-Industrial-media-entertainment Network. London: Routledge, 330 p.
18. Holloway M. (2017). How Russia Weaponized Social Media in Crimea. *Real Clear Media Group Newsletters*. May 10, 2017. URL: https://www.realecleardefense.com/articles/2017/05/10/how_russia_weaponized_social_media_in_crimea_1
19. Perry Bret. (2015). Non-Linear Warfare in Ukraine: The Critical Role of Information Operations and Special Operations. *Small Wars Journal*. Vol. 11, № 8. URL: <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/non-linear-warfare-in-ukraine-the-critical-role-of-information-operations-and-special-operations>11352.html
20. Ventre Daniel. (2016). Information Warfare. John Wiley & Sons, 352 p.
-

UDC 342.9:35

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.15>

PUBLIC ADMINISTRATION OF ADMINISTRATIVE SERVICES IN UKRAINE: LEGAL ANALYSIS

Ryzhenko I.M. – Ph.D. in Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Public Administration and Law
Kherson State Agrarian and Economic University
ORCID: 0000-0002-9208-2132

The article analyzes the sequence of formation of the mechanism for providing administrative services. It was found that the content of the state as a service institute of public administration takes as a basis the implementation of a service methodology, which is based on the principle of “human-centeredness”, an important element that achieves the effectiveness of its operation. It is determined that the provision of administrative services by public authorities is one of the main directions of the state to ensure the rights, freedoms and legitimate interests of individuals. In times of unstable social relations, which arose as a result of the global pandemic of respiratory disease COVID-19, the state is trying to provide citizens and legal entities with additional guarantees against administrative arbitrariness.

Basic normative-legal acts, which implemented administrative services and prospects for their quality control, were generalized and systematized. From this point of view, special attention was paid to the formation and improvement of the functional basis for the provision of administrative services by public authorities. Forming the institute of administrative services, the state, as a service institution, should first of all direct its functional potential to ensure their flexibility, based on the wishes of citizens, and therefore in its structural organization there should be the basis to improve the quality of service to the interests of citizens and the needs of all categories of the population.

It is proved that the current state of Ukrainian society is characterized by a change in conceptual approaches to defining the essence of the state. If previously the state was considered as a mechanism for securing power, then for today the priority direction is to create conditions, which provide a decent standard of living, because a state governed by the rule of law and democracy provides administrative services to society and is being reorganized into a service state for its citizens.

Key words: administrative services, service state, service model of public administration, public administration.

Рижченко І.М. Публічне адміністрування адміністративних послуг в Україні: правовий аналіз

У статті проаналізовано послідовність становлення механізму надання адміністративних послуг. Виявлено, що змістове наповнення держави як сервісного інституту публічного управління бере за основу запровадження сервісної методології, яка ґрунтується на принципі «людиноцентризму», вагомого елементу, за яким досягається результативність його функціонування. Визначено, що надання адміністративних послуг органами публічної влади є одним із основних напрямів держави для забезпечення прав, свобод і законних інтересів приватних осіб. У час нестабільних суспільних відносин, що виникли внаслідок світової пандемії респіраторної хвороби COVID-19, держава намагається забезпечити громадян і юридичних осіб додатковими гарантіями від адміністративного свавілля.

Узагальнено і систематизовано основні нормативно-правові акти, якими впроваджувалися адміністративні послуги та перспективи контролю за їх якістю. Під цим кутом зору окрема увага приділялася становленню та покращенню функціональних основ надання адміністративних послуг органами публічної влади. Формуючи інститут адміністративних послуг, держава, будучи сервісною інституцією, повинна насамперед направляти свій функціональний потенціал на те, щоб забезпечити їх гнучкість, виходячи з побажань громадян, а тому в її структурній організації основою має бути покращення якості обслуговування інтересів громадян та потреб усіх категорій населення.

Доведено, що сучасний стан українського суспільства характеризується зміною концептуальних підходів до визначення сутності держави. Якщо раніше держава розглядалася як механізм забезпечення влади, то на сьогодні пріоритетним напрямом є створення

умов, які забезпечують гідний рівень життя людини, адже правова, демократична держава надає суспільству адміністративні послуги та трансформується у сервісну державу для своїх громадян.

Ключові слова: адміністративні послуги, сервісна держава, сервісна модель публічного управління, публічне адміністрування.

Formulation of the problem. In Soviet times, the state was considered as a mechanism for securing power, today the vector direction of state formation is the creation of conditions, which provide a decent standard of living and public service as a condition of modern social development in Ukraine. From the state, on the basis of the Constitution of Ukraine, every citizen expects to ensure the realization of rights and legitimate interests guaranteed by the Basic Law. One of the “tools” for building a service state is the provision of administrative services, which occupy an increasingly important place in the activities of public authorities. At the same time, the issue of public administration for the provision of administrative services will be aimed not at distinguishing relations between public authorities and private persons (individuals and legal entities), but at the formation and substantive reassessment of the nature of their relationship.

Analysis of recent research and publications. Issues of administrative services in Ukraine were covered in the works, devoted to the problems of public administration, of both domestic and foreign scientists. Undoubtedly, they were to some extent the subject of scientific and theoretical research both specialists in the field of administrative law and public administration, such scientists as V. Averyanov, K. Afanasyev, B. BorISOV, O. Bukhanevich, O. Vinnikov, V. Garashchuk, V. Halunko, I. Golosnichenko, A. Ivanovska, O. Kharytonova, T. Kolomoiets, O. Pravotorova, V. Tsipuk, A. Chemeris, B. Schloer, H. Yarmaki and others. The issue of transition from bureaucratic to service model of public administration, which is based on the service logic of the functioning and development of the public administration sector, was studied, in particular, by A. Sokolov [1].

At the same time, these studies were relevant to certain aspects of administrative services, rather than a chronology of state formation, as a subject of implementation of service functions – administrative services and guarantor, which provides social security and vital activity of society and effective interaction between the executive branch, citizens and business.

Formulation of the goals of the article. Based on such positions, the provision of administrative services by public authorities is one of the main directions of the state to ensure the rights, freedoms and legitimate interests of individuals. Institutional monopoly on the provision of administrative services requires research on organizational and legal aspects and with further functional orientation for a qualitative change of state institutions.

Presentation of the main material. The modern socially oriented state is an organization in the service of society, which does not rule over the citizens of Ukraine, but must work for them. In the context of the above, taking into account the new technological identification of the state as a service institution of public administration, there is a need to provide meaningful coverage of the conceptual approaches of the modern service state within the question raised at the beginning of the research using their systematization for further analysis of the field. First of all, it is necessary to point out the general methodological aspect of identifying the content of the state as a service institution of public administration, provided by the sociological concepts of Western researchers. In this sense, it is considered appropriate to single out the works

of E. Forsthoff, by whom the service state was understood as a theoretical and methodological construction, representing the organization of the system of government with the approval of appropriate standards for the functioning of its institutions. Based on this interpretation, according to the researcher, the state as a service institution characterizes by itself “a special form of political organization of public authority, which has a special apparatus of government aimed at providing public services to citizens, as well as a system of social and legal guarantees of a decent human life, human rights and freedoms” [2]. We see that the context series on the identification of the content of the state as a service institution of public administration is based on the introduction of service methodology, which is based on the principle of “human-centeredness”, an important element, according to which the effectiveness of its operation is achieved. When forming the institute of administrative services, the state, being a service institution, should first of all direct its functional potential to ensure their flexibility, based on the wishes of citizens, and therefore in its structural organization the basis should be to improve the quality of service to the interests of citizens and the needs of all categories of the population. Let’s move on to the analysis of the development, formation and implementation of the institute of administrative services.

In general, the term “provision of services” refers to actions, the results of which are inseparable from the activity itself and are consumed in the process of the action itself or during the implementation of certain activities. However, the category of “service” in the public sphere has the ideological significance of the activity, aimed at the best service to citizens, rather than earning extra money [3, p. 269]. When considering the provision of administrative services, first of all, we must proceed from the interests of citizens, not officials, secondly, as noted by A. Averyanov, administrative services are the main element of the state’s relationship with a person. They should be understood as numerous responsibilities of state bodies to perform various types of permitting and registration actions on the relevant applications of individuals and legal entities. [4, p. 16–20]. Today, “administrative services” have a triple legal nature: “for one thing, it is the main component of the subject of administrative law; secondly – a kind of public services; third – the main tool in the activities of public administration” [5, p. 168–169].

The formation of the concept of “administrative services” in the legislation of Ukraine has a long history and a broad legal basis. The legal basis for the development of legislation in the field of administrative services was laid by the adoption of the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 15, 2006 № 90-r “On approval of the Concept for the development of the system of providing administrative services by executive authorities”, which defines an administrative service as “the result of the exercise of power by an authorized entity, which, in accordance with the law, provides legal registration of conditions for the realization by individuals and legal entities of rights, freedoms and legitimate interests at their request (issuance of permits (licenses), certificates, identifications, carrying out registrations etc.)” [6] and it was necessary to develop and adopt laws that would define the basic principles of the functioning of the system of providing administrative services to private persons (individuals and legal entities).

The very concept of “administrative services” was not used in the legislation, but the creation of a legal basis for the provision of administrative services was contained in many laws of Ukraine, at first it happened unsystematically and in different legal directions. Thus, the provision of administrative services was used in the laws of Ukraine: “On Social Services”, “On Citizenship”, “On Associations of Citizens”, “On Immigration”, “On Patenting of Certain Types of Entrepreneurial Activity”, “On Standardization”, “On Licensing of Certain Types of Economic Activity”, “On Civil Status Registration Bodies” etc.

Since September 6, 2012, by the Law of Ukraine “On Administrative Services” this wide range of administrative services has been settled [7] (further – the Law). This Law laid down the basic principles of the functioning of the system of providing administrative services to private persons (individuals and legal entities) and which still determines the legal basis for the realization of the rights, freedoms and legitimate interests of individuals in the provision of administrative services and provides their legal protection. With the adoption of this normative legal act, various measures are being taken to form a high-quality and affordable system for providing administrative services. First, it is defined at the legislative level, that the administrative service is the result of the exercise of power by the subject of administrative services at the request of an individual or a legal entity, aimed at acquiring, changing or terminating the rights and / or performing the duties of such person in accordance with law (Art. 1 of the Law) [7]. Secondly, the legislation in the field of administrative services was regulated and adopted in accordance with the Law regulations governing relations in the field of administrative services, in particular, the Law of Ukraine “On Peculiarities of Providing Public (Electronic Public) Services” [8] and a number of bylaws, let’s analyze some of them.

The Law of Ukraine “On Peculiarities of Providing Public (Electronic Public) Services” laid the basic principles of providing electronic public services, public services, integrated electronic public services, automatic mode of providing electronic public services and noted, that on public relations, which are provided for in Part 2, Art. 2 of the Law of Ukraine “On Administrative Services” it does not extend its effect [8]. The Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of January 30, 2013 № 44 “On approval of requirements for preparation of technological card of administrative service” stipulates the requirements for the preparation of the technological card of the administrative service, which contains information on the procedure for providing administrative services by the subject of its provision and approved by him for each administrative service he provides [9]. The technological card was to promote the maximum possible use of information and communication technologies, in particular in the process of interaction of structural units of the subject of administrative service and during the implementation of the stages of its provision. By the Decree of the President of Ukraine of July 29, 2019 № 558 “On Some Measures to Improve the Access of Individuals and Legal Entities to Electronic Services” proper data protection was provided during the provision of administrative services in national electronic information resources, their accessibility and convenience for individuals and legal entities, as well as the prevention of corruption in the provision of such services [10]. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 4, 2019 № 1137 on the “Issues of the Unified State Web Portal of Electronic Services and the Register of Administrative Services” (also known as the Diia Portal), which is intended “for realization of everyone’s right to access electronic services and information on administrative and other public services, appeal to the executive authorities, other state bodies, local self-government bodies, enterprises, institutions and organizations, obtaining information from national electronic information resources necessary for the provision of services, as well as for monitoring and to evaluate the quality of services” [11]. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 3, 2021 № 72 “About the National Web Platform of Administrative Service Centers” provides “purpose, tasks, functionalities, subjects and structure of the National web platform of administrative service centers (Platforms of Diia Centers), content of information on the Platform of Centers of Diia and the procedure for its introduction...” [12]. With the help of Platforms of Diia Centers it is possible to provide individuals and legal entities with information about

the centers and their activities to the extent that will be sufficient to apply for administrative services, as well as to pre-register the subjects of the application for admission by electronic registration on such Platforms, etc.

We also consider it necessary to note that in pursuance of the first and fifth paragraphs of the fourth part of Article 7 of the Law of Ukraine “On Administrative Services” the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 11, 2021 № 864 “Issues of Organization of Monitoring the Quality of Administrative Services” was adopted, according to which the provision of administrative services will be monitored and in particular identified a “significant violation of the conditions for the provision of administrative services” – a violation of the general rules of ethical conduct of civil servants and local government officials, provided by the Law of Ukraine “On Prevention of Corruption”, during the provision of administrative services, requirements of sanitary norms concerning the maintenance of premises of offline front offices, unreasonable refusal to provide administrative services, violation of deadlines for its provision, lack or non-provision of information on obtaining administrative services” [13]. And although the monitoring is only planned, we hope that by December 30, 2022 reporting on the results of monitoring using the monitoring system in accordance with the Procedure will be carried out, as a result, there will be a process of standardization of the criteria for the effectiveness of the public administration system. And the service state will fulfill its obligations to society to provide quality public services.

Conclusions. The sequence of formation of the mechanism for providing administrative services was analyzed. It was determined, that the state through the regulatory framework for the provision of administrative services, taking into account that “a person, his life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized in Ukraine as the highest social value”, in accordance with Article 3 of the Constitution of Ukraine, socio-economic realities of today, in particular, the instability of social relations, which arose as a result of the global pandemic of respiratory disease COVID-19, tries its best to create additional guarantees for citizens and legal entities against administrative arbitrariness, interference in their rights, minimize corruption risks, etc. Therefore, we can state in the end that the creation of a service state is not a tribute to modernity, but an objective necessity caused by life itself.

BIBLIOGRAPHY:

1. Соколов В. Передумови та особливості реалізації моделі «сервісної» держави у системі державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 1. 2013. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=898>
2. Форстхофф Э. Тоталитарное государство. URL: <https://velesovasloboda.info/philosophy/forsthoff-totalnoe-gosudarstvo.html> (дата звернення: 20.11.2021).
3. Ніколаєнко К.В. Адміністративні послуги як різновид публічних послуг. *Держава і право*. № 47. 2010. С. 269–274. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32983/13-N%20kola%20nko.pdf?sequence=1>.
4. Авер'янов В. Українське адміністративне право: черговий етап реформування. *Актуальні проблеми реформування*. Суми, 2000.
5. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.
6. Про схвалення Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. № 90-р. *Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/90-2006-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.11.2021).

7. Про адміністративні послуги : Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5203-VI. *Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 27.11.2021).

8. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг : Закон України від 15 липня 2021 р. № 1689-IX. *Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text> (дата звернення: 27.11.2021).

9. Про затвердження вимог до підготовки технологічної картки адміністративної послуги : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2013 р. № 44. *Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.11.2021).

10. Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг : Указ Президента України від 29 липня 2019 р. *Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/558/2019#Text> (дата звернення: 27.11.2021).

11. Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 р. № 1137. *Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.11.2021).

12. Про Національну веб-платформу центрів надання адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2021 р. № 72. *Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.11.2021).

13. Питання організації моніторингу якості надання адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 серпня 2021 р. № 864 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.11.2021).

REFERENCES:

1. Sokolov, V. (2013) *Peredumovy ta osoblyvosti realizatsii modeli "servisnoi" derzhavy u systemi derzhavnoho upravlinnia* [Prerequisites and features of the implementation of the model of "service" state in the system of public administration]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, no 1. [in Ukrainian]. Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=898>.

2. Forstthoff, E. *Totalytarnoe hosudarstvo* [A Totalitarian State]. Retrieved from: <https://velesovasloboda.info/philosophy/forstthoff-totalnoe-gosudarstvo.html> (Accessed: 20.11.2021).

3. Nikolaenko K.V. (2010) *Administrativni posluhy yak riznovyd publichnykh posluh* [Administrative services as a kind of public services]. *Derzhava i pravo*, № 47 pp. 269–274. [in Ukrainian]. Retrieved from: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32983/13-N%20ko%20la%20nko.pdf?sequence=1>.

4. Averyanov, V. (2000) *Ukrainske administrativne pravo: chervnyi etap reformuvannia. Aktualni problemy reformuvannia* [Ukrainian administrative law: another stage of reform. Current issues of reform]. Sumy [in Ukrainian].

5. Halunko V., Dikhtievskiy P. & Kuzmenko O. (2021) [Administrativne pravo Ukrainy. Povnyi kurs Administrative law of Ukraine. Full course]: textbook / ed. by Halunko V., O.Pravotorova. Fourth edition. Kherson, OLDI-PLuS. 656 p. [in Ukrainian].

6. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 15, 2006 № 90-r On approval of the Concept of development of the system of providing administrative services by executive authorities. Retrieved from the official website of the Verkhovna Rada of Ukraine: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/90-2006-%D1%80#Text> (Accessed: 27.11.2021).

7. Law of Ukraine of September 6, 2012 № 5203-VI On Administrative Services. Retrieved from the official website of the Verkhovna Rada of Ukraine: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (Accessed: 27.11.2021).

8. Law of Ukraine of 15.07.2021 № 1689-IX. On the peculiarities of providing public (electronic public) services. Retrieved from the official website of the Verkhovna Rada of Ukraine: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text> (Accessed: 27.11.2021).

9. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of January 30, 2013 № 44 On approval of the requirements for the preparation of the technological card of the administrative service. Retrieved from the official website of the Verkhovna Rada of Ukraine: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2013-%D0%BF#Text> (Accessed: 27.11.2021).

10. Decree of the President of Ukraine of July 29, 2019 On some measures to improve the access of individuals and legal entities to electronic services Retrieved from the official website of the Verkhovna Rada of Ukraine: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/558/2019#Text> (Accessed: 27.11.2021).

11. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 4, 2019 № 1137 on the Issues of the Unified State Web Portal of Electronic Services and the Register of Administrative Services. Retrieved from the official website of the Verkhovna Rada of Ukraine: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-%D0%BF#Text> (Accessed: 27.11.2021).

12. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 3, 2021 № 72 On the National Web Platform of Administrative Service Centers. Retrieved from the official website of the Verkhovna Rada of Ukraine: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2021-%D0%BF#Text> (Accessed: 27.11.2021).

13. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 11, 2021 № 864 on the Issues of organization of monitoring the quality of administrative services [in Ukrainian]. Retrieved from the official website of the Verkhovna Rada of Ukraine: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-2021-%D0%BF#Text> (Accessed: 27.11.2021).

УДК 477.54

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.16>

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ УКРАЇНИ

Сачко Д.В. – кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри публічного управління та права
Херсонського державного аграрно-економічного університету
ORCID: 0000-0002-6350-4818

Стаття присвячена актуальній у сучасному українському суспільстві проблемі державного регулювання гуманітарної політики, а саме створенню законодавчих та інституційних форм реалізації політики формування і збереження національної пам'яті. Автор дає визначення ключових понять зазначеної проблематики – «національна пам'ять», «історична політика» та «публічна історія», а також коротку характеристику теоретичного дослідження зазначеної проблематики як серед українських, так і серед закордонних дослідників. Визначається основна відмінність між «історичною політикою» та «публічною історією». Вказуються недоліки «історичної політики», яку із 2014 р. проводить Український інститут національної пам'яті.

Український інститут національної пам'яті (Інститут) – орган виконавчої влади в Україні, котрий виконує провідну роль у процесі реалізації історичної політики, має своїм завданням дослідження, популяризацію та захист історичного минулого, правового забезпечення цього процесу. У статті визначено основні напрями роботи Інституту, а також основні результати його роботи. Наприклад, результативність ухвалення та реалізації «декомунізаційних» законів в Україні, ініційованих Інститутом. Також визначено організаційну структуру Інституту національної пам'яті. Автор вказує власну думку щодо недоліків організації та роботи установи.

Автор звертає увагу на деякі приклади використання форм і методів публічної історії, беручи за зразок роботу співробітників Національної академії наук України, які останнім часом системно презентують науково-популярні видання, медіа-проекти й онлайн-курси.

Також автор статті наводить власний погляд на перспективи розвитку та вимоги до «історичної політики» та «публічної історії», можливі заходи, спрямовані на покращення реалізації державної політики у сфері збереження національної пам'яті в Україні.

Ключові слова: історична пам'ять, історична політика, публічна історія, державне регулювання, публічне управління.

Sachko D.V. Historical memory as a subject of state regulation in the modern socio-political dimension of Ukraine

The article is devoted to the problem of state regulation of humanitarian policy, which is relevant in modern Ukrainian society, namely the creation of legislative and institutional forms of implementation of the policy of formation and preservation of national memory. The author defines the key concepts of this issue – “national memory”, “historical policy” and “public history”, as well as gives a brief description of the theoretical study of this issue among both Ukrainian and foreign researchers. The main difference between “historical politics” and “public history” is determined. The shortcomings of the “historical policy” pursued by the Ukrainian Institute of National Memory since 2014 are pointed out.

The Ukrainian Institute of National Memory (Institute) is an executive body in Ukraine, which occupies a leading place in the process of implementing historical policy, has the task of researching, promoting and protecting the historical past, the legal support of this process. The article identifies the main areas of work of the Institute, as well as the main results of its work. For example, the effectiveness of the adoption and implementation of “decommunization” laws in Ukraine, which were initiated by the Institute. The organizational structure of the Institute of National Remembrance has also been determined. The author indicates his own opinion on the shortcomings of the organization and operation of the institution.

The author draws attention to some examples of the use of forms and methods of public history, taking the example of the staff of the National Academy of Sciences of Ukraine, who have recently systematically presented popular science publications, media projects and online courses.

The author of the article also gives his own view on the prospects of development and requirements for "historical policy" and "public history", possible measures aimed at improving the implementation of state policy in the field of preservation of national memory in Ukraine.

Key words: *historical memory, historical policy, public history, state regulation, public administration.*

Постановка проблеми. Гуманітарна сфера вже традиційно вважається «другорядним» напрямом державної політики будь-якої країни. Україна не є винятком. Саме за рахунок освіти, науки, медицини, культури державна влада економить бюджет, а кандидати у Президенти, народні депутати, депутати місцевих органів влади та місцевого самоврядування спекулюють соціально-гуманітарними проблемами, щоб отримати якнайбільше прихильності серед громадян у формі їх голосу на виборах. Так само традиційно архіважливими напрямками розвитку будь-якої країни є її економіка, обороноздатність, міжнародне визнання тощо.

Однак зазвичай саме проблеми у сферах освіти, культури, духовності (особливості менталітету, мови, релігії, історичної пам'яті) породжують одні із найжорстокіших і триваліших конфліктів у світі. Яскравими прикладами цього є тривалі релігійні війни, цивілізаційні конфлікти Сходу та Заходу, локальні війни (Ізраїльсько-Палестинський конфлікт, війни в Африці, сепаратистські тенденції на Сході України й українсько-російська «гібридна» війна). Навіть якщо причини криються у політичних, економічних проблемах або амбіціях, привід зазвичай зосереджений у гуманітарній політиці держав.

Одним із найбільш поширених джерел національних суперечок є історія, адже якнайкраще піддається ідеологізації з боку публічної влади або навіть сама формує ідеологію. Із поширенням таких явищ, як «публічна історія» й «історична політика», вона набуває дедалі більшого значення для формування державної та міжнародної політики.

Отже, важливо розуміти сутність цих явищ і визначати особливості їх реалізації в українських реаліях, особливо через здійснення своїх функцій публічною владою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам сутності понять «публічна історія» й «історична політика» присвячена значна кількість закордонних наукових робіт Д. де Грут [1], Дж. Ліддінгтон [2], П. Нора [3], Л. Репіна [4], І. Савельєва [5], Ф. Сайєр [6], М. Хальбвакса [7] та ін.

Із 1978 р. виходить науковий часопис «The Public Historian», а у 1979 р. була створена Національна рада з публічної історії (National Council on Public History), у 2010 р. – Міжнародна федерація публічної історії (International Federation for Public History). Невід'ємною складовою частиною розвитку цього напрямку в історичній науці є підготовка фахівців із публічної історії, її здійснюють освітні програми у багатьох університетах світу й України (таких як Український Католицький Університет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка тощо).

Таким чином, теоретико-методологічне вивчення «історичної пам'яті» й особливості практичного впровадження публічної історії реалізується і в Україні такими вченими, як В. Бондар [8], Г. Голубчик [9], Л. Зашкільняк [10], Г. Касьянов [11], А. Киридон [12], І. Колесник [13], О. Удод [14] та ін. Проводяться відповідні семінари та конференції, зокрема «istPUBLICA: Публічна історія в Україні та світі» (Київ, 25 жовтня 2019 р.), за результатами якої було опубліковано Матеріали зазначеної науково-практичної конференції [15].

Мета статті – визначити місце публічної історії у публічному управлінні в Україні, особливості її реалізації на сучасному етапі та визначити можливу перспективу розвитку.

Виклад основного матеріалу. Для реалізації вказаної мети важливо визначитися із сутністю таких понять, як «історична пам'ять», «публічна історія» й «історична політика».

Суспільна пам'ять є цінним ресурсом публічного управління та джерелом державотворення. Крім того, вона є об'єктом державного управління, орієнтованим на вирішення важливих політичних і соціальних проблем, наприклад, становлення політичної нації, формування національної ідентичності, забезпечення політичної стабільності [9, с. 52], але не сформованість єдиної суспільної, а тим більше національної пам'яті, різні ціннісні орієнтири та тривала відсутність єдиної національної історії українського народу призводять до соціальних і національно-культурних конфліктів. Тому вкрай необхідно використовувати іноземний досвід вирішення подібних конфліктів за допомогою «публічної історії».

На думку українського дослідника новітньої історії України та політичних процесів ХХ ст. Г. Касьянова, історична пам'ять – це форма «колективної» або «культурної» пам'яті, її різновид, який претендує на статус традиції; або це сконструйований засобами історичної політики стійкий набір взаємопов'язаних колективних уявлень про минуле, кодифікований і стандартизований у громадських, культурних, політичних дискурсах, міфах, символах, мнемонічних і комеморативних практиках [11, с. 134–135].

Отже, історична пам'ять як сама є результатом політичної та культурної діяльності, так і сама безпосередньо впливає на культурно-релігійну, політико-соціальну, національну ідентичність.

Тому закономірно постає питання, що є історична політика? Історична політика – це різновид політики, метою і змістом якої є цілеспрямоване конструювання та використання у політичних цілях історичної пам'яті, інших форм колективних уявлень про минуле і його репрезентацій [11, с. 135].

Тобто вона здійснюється в інтересах певних політичних, національних, етнічних або культурних груп із метою отримати чи утримати владу, забезпечити політико-соціальну стабільність, мати ідеологічний контроль над великими соціальними групами. Для цього є необхідним процес інструментизації історії та пам'яті. У такому контексті «політика пам'яті» виступає більш вузьким поняттям, що пов'язаний із практикою формування колективної (або суспільної) пам'яті та не передбачає втручання в академічну науку або викладання історії.

Важливо пам'ятати, що «публічна історія» й «історична політика» – це не тотожні поняття. Публічна історія – новий міждисциплінарний напрям соціально-гуманітарних наук, котрий передбачає поєднання різноманітних практик, за допомогою яких історичні знання є інтелектуально доступними широкому загалу та представляються у формах музейних експозицій і виставок, в історичній журналістиці, документалістиці, евристичних проектах зі збирання колекцій і написання науково-публіцистичних робіт, проведенні публічних лекцій тощо [11, с. 135].

В Україні поширені обидва явища – «публічна історія» й «історична політика», однак важливо, щоб вони отримували державну підтримку у своєму розвитку однаковою мірою, що сьогодні слабо простежується.

Регулювання політики історичної пам'яті є новим напрямом сучасної української публічної політики. Вона розвивається у двох напрямках: а) формування законодавчої бази та б) здійснення установчо-організаційних заходів. Обидва завдання вже протягом шести років намагається реалізувати Український інститут національної пам'яті [16].

Український інститут національної пам'яті становить новостворений центральний орган виконавчої влади, мета якого – реалізація державної політики у сфері збереження української національної пам'яті. Відповідно, він підпорядковується Кабінету Міністрів України та безпосередньо Міністерству культури й інформаційної політики [16].

Відповідно до Положення про Український інститут національної пам'яті від 12 листопада 2014 р. № 684 зі змінами та доповненнями основними функціями Інституту є [16]:

1) здійснення державної політики у сфері збереження національної пам'яті (вивчення державотворчих процесів на території України, особливостей ведення, його учасників, увічнення пам'яті осіб, що захищали, представляли інтереси України, жертв революційних подій, геноциду проти українського народу та політичних репресій; вивчення історичної та культурної спадщини України, її популяризація, розвінчання історичних міфів);

2) подання на розгляд Міністерству культури й інформаційної політики пропозиції формування державної політики у сфері збереження національної пам'яті (відновлення національної пам'яті, формування національної свідомості громадян України, у тому числі корінних народів і національних меншин, популяризація «українського» у світі, аналіз і критика дій тоталітарних режимів на території України);

3) участь у підготовці проектів міжнародних нормативних актів, укладає у рамках своїх повноважень міжвідомчі міжнародні договори;

4) організаційна діяльність: організація дослідження маловивчених подій на території України, або тих, що замовчувалися у Радянському Союзі, наприклад, політичні репресії, Голодомор 1932–1933 рр., інформування української та світової громадськості про результати такої роботи;

5) ведення пошуку, обліку та збереження місць поховань жертв радянського та нацистського тоталітарного режимів, антитерористичних;

6) соціальний захист і реабілітація учасників війн за незалежність і територіальну цілісність України протягом XX–XXI ст.;

7) спорудження та збереження місць пам'яті в Україні та за її межами, де проживають українці, виготовлення друкованої, кіно- та відеопродукції з питань збереження національної пам'яті, формування виставкової продукції;

8) створення та забезпечення діяльності галузевого державного архіву Інституту як архівної установи;

9) сприяння діяльності громадських об'єднань і сприяння проведенню наукових досліджень із відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу [16].

Структура Українського інституту національної пам'яті передбачає наявність: Голови (В. В'ятрович (2014–2019), А. Дробович (2019 – донині)), Апарату Інституту (перший заступник, заступник; Управління наукового забезпечення політики національної пам'яті; Відділ аналізу тоталітарних режимів; Відділ аналізу українського державотворення; Управління інституційного забезпечення політики національної пам'яті; Відділ обліку та збереження місць пам'яті; Відділ музейної справи; Сектор обліку та збереження усних джерел; Сектор забезпечення взаємодії з підвідомчими закладами й установами та ін.), Управління забезпечення реалізації політики національної пам'яті у регіонах [16].

Предметом дослідження Українського інституту національної пам'яті є проблеми Української революції 1917–1921 рр., репресії радянської влади проти

інакомислячих, Голодомор 1932–1933 рр., участь українців, зокрема Організації Українських націоналістів та Української Повстанської Армії, у роки Другої світової війни, та ін. [16].

За свою шестирічну історію Український інститут національної пам'яті досяг таких значних результатів:

1) Заклав правові основи політики «декомунізації», досягши ухвалення Законів України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 рр.», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»; «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX ст.»; «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 рр.» [16].

2) Створено Галузевий державний архів Українського інституту національної пам'яті, де зберігаються ще нещодавно закриті таємні матеріали щодо репресованих осіб та осіб, що здійснювали ці репресії.

3) Сформовано нормативну базу щодо пам'ятних дат і ювілеїв.

4) Видано надзвичайно велику кількість науково-популярної літератури, проведено різноманітних заходів, спрямованих на популяризацію історії України, її героїчне та трагічне минуле.

Отже, Український інститут національної пам'яті за шість років існування (2014–2021 рр.) продемонстрував свою ефективність, однак, на нашу думку, є певні недоліки у роботі цієї установи: по-перше, Інститут як орган центральної виконавчої влади працює у рамках доктрини «історичної політики» та досить часто демонструє категоричність певних висновків, що породжує нові конфлікти, наприклад, польсько-український конфлікт через трактування історичної ролі Організації Українських Націоналістів, по-друге, переважна більшість співробітників Апарату Українського інституту національної пам'яті не є професійними істориками-науковцями, а тому є вірогідність ідеологізації або присутність тенденційності у наукових і науково-популярних виданнях.

Крім того, Україна – молода демократична держава, що намагається подолати пострадянський спадок і, як у будь-якій демократичній державі, де панує свобода думки та слова, не може бути єдино правильною «офіційною історією», розробленою відповідним органом виконавчої влади. Тому необхідно поступово відмовлятися від «історичної політики» та поглибити вивчення «публічної історії» та її ролі у збереженні історичної пам'яті та національної самосвідомості.

Реалізація безпосередньо «публічної історії» в Україні зазвичай здійснюється на академічному рівні, причому не лише у зв'язку із підвищенням до неї уваги. Інститут історії України НАН України й Інститут української археографії та джерелознавства НАН України у співпраці з багатьма іншими «університетськими» дослідниками протягом 2000-х рр. систематично випускали у світ науково-популярні книги на вузькоспеціалізовану тематику «Як Росія Україною торгувала» (2007 р.), «Українська звитяга у Віденській битві народів 1683 р.» (2013 р.) та інші під грифом «Про Україну з гонором і гумором. Годі скиглити! Шануймося!», а із початком російської агресії проти України у 2014 р. було видано робота В. Брехуненка, В. Ковальчука, М. Ковальчук, В. Корнієнка «“Братня” навала. Війни Росії проти України ХІІ–ХХІ ст.» (2016 р.). Таким чином науковці звертають нашу увагу на найбільш значущі події в українській історії та традиції.

У 2017 р. в інтернет-просторі з'явився проект Інституту історії України НАН України «Історія з м'ясом» – історична науково-популярна програма інформаційної

мережі «Ukrainian Media Network», ідея створення якої належить українському громадському діячу, журналісту й історику Данилу Яневському [17].

Поширюються онлайн-курси для вивчення певних аспектів історії України. Наприклад, Студія онлайн-освіти EdEra разом із Центром досліджень визвольного руху розробили онлайн-курс про роботу з архівами КГБ «Розсекречені», під час проходження якого будь-хто бажаючий може дізнатися про особливості роботи органів КГБ, їх діловодство тощо [18].

Однак зазначені заходи та діяльність лише Інститутів НАН України й Українського інституту національної пам'яті, окремих науковців, що працюють в університетах, поодинокі спроби окремих осіб та організацій неспроможні замінити повноцінну систематичну політику органів публічної влади із забезпечення збереження національної пам'яті й ідентичності українського народу.

Перспективними напрямками державної політики щодо розвитку публічної історії збереженні історичної пам'яті є:

1) перегляд державних вимог до гуманітарної складової частини підготовки здобувачів вищої освіти;

2) на державному рівні переглянути комеморативні заходи, тобто ті, що допоможуть підкреслити значення історії для сучасного розвитку та безпеки суспільства;

3) обов'язкове залучення широкого кола представників академічної спільноти до розробки й апробації законодавства, проєктів, здійснення наукових досліджень органами виконавчої влади, зокрема до роботи в Українському інституті національної пам'яті;

4) розширення державного фінансування заходів і пам'ятних дат, місцевих урядових програм, які допомагають покращити імідж провінційних територій, їхню туристичну привабливість, а отже, стимулювати економічний розвиток регіонів;

5) відкриття або хоча б розширення доступу громадян до джерел інформації, що має національне історичне значення;

6) нормотворча, організаційна та матеріальна підтримка організацій зі збереження культурної спадщини, центрів туристичного, патріотичного виховання, негромадських організацій;

7) розширення мережі підготовки фахівців із публічної історії, сприяння їх міжнародним підвищенням кваліфікації.

Висновки. Історична пам'ять і публічна історія в Україні є важливим елементом державотворчих процесів, тому вкрай важливо продовжити функціонування Українського інституту національної пам'яті як єдиного сьогодні органу влади, котрий опікується регулюванням питань національної історії та пам'яті із розширенням залученості академічної наукової спільноти до цієї діяльності. Вкрай важливо збільшити матеріальне забезпечення гуманітарної, зокрема історико-патріотичної й освітньої сфер життєдіяльності суспільства, змінити залишковий принцип фінансування на першочерговий.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. De Groot J. Consuming History: Historians and Heritage in Contemporary Popular Culture. London. New-York : Routledge, 2009. 305 p.
2. Liddington J. What Is Public History? Publics and Their Pasts, Meanings and Practices. *Oral History*. 2002. № 1 (30). P. 83–93.
3. Nora P. Between memory and History. Idem. *Realms of Memory: Rethinking the French Past. Vol. 1: Conflicts and Division*. New York, 1996. P. 7–23.

4. Репина Л. Наука и общество: публичная история в контексте исторической культуры эпохи глобализации. *Ученые записки Казанского университета. Серия «Гуманитарная наука»*. 2015. № 3. (157). С. 55–67.
5. Савельева И. Профессиональные историки в «публичной истории». *Новая и новейшая история*. 2014. № 3. С. 141–155.
6. Sayer F. *Public History: A Practical Guide*. London. New-York : Bloomsbury Publishing Plc, 2015. 159 p.
7. Хальбвакс М. Коллективная и историческая память. *Неприкосновенный запас*. 2005. № 2. С. 8–27.
8. Бондар В. Державна політика історичної пам'яті в Україні 1990–2000-х рр.: основні тенденції. *Історіографічні дослідження в Україні*. 2013. Вип. 23. С. 377–400.
9. Голубчик Г. «Публічна історія» як сфера державно-управлінської діяльності: зарубіжний досвід. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 1 (20). С. 51–59.
1. Зашкільняк Л. Теоретичні проблеми сучасної історичної політики в Україні. *RES HISTORICA*. 2018. Вип. 46. С. 365–381.
2. Касьянов Г.В. Історична пам'ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять. *Український історичний журнал*. 2016. № 2. С. 118–137.
3. Киридон А.М. Студії пам'яті у сучасній гуманітаристиці: історія становлення. *Український історичний журнал*. 2017. № 4. С. 150–161.
4. Колесник І.І. «Місця пам'яті» в культурному просторі історіографії. *Національна та історична пам'ять*. 2013. Вип. 8. С. 84–93.
5. Удод О.А. Шкільна історична освіта як репрезентант політики пам'яті. *Національна та історична пам'ять. Політика пам'яті у культурному просторі*. 2013. Вип. 8. С. 8–14.
6. istPUBLICA: Публічна історія в Україні та світі: Матеріали науково-практичної конференції, м. Київ, 25 жовтня 2019 р. Київ : Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка, 2019. 64 с.
7. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/>.
8. «Історія з м'ясом». URL: <https://cutt.ly/bT4TtrK>.
9. «Розсекречені». URL: https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:Renaissance+KGB_4+2019_0512/about.

REFERENCES:

1. De Groot, J. (2009) *Consuming History: Historians and Heritage in Contemporary Popular Culture*. London. New-York: Routledge, 305 p.
2. Liddington, J. (2002) What Is Public History? Publics and Their Pasts, Meanings and Practices. *Oral History*. № 1 (30). P. 83–93.
3. Nora, P. (1996) *Between memory and History*. Idem. *Realms of Memory: Rethinking the French Past*. Vol. 1: Conflicts and Division. New York, P. 7-23.
4. Repyna, L. (2015) *Nauka y obshchestvo: pablychnaia ystoryia v kontekste ystorycheskoï kultury epokhy hlobalyzatsyy* [Science and Society: Public History in the Context of the Historical Culture of the Epoch of Globalization]. *Uchenye zapysky Kazanskoho unyversyteta. Seryia "Humanytarnaia nauky"*. № 3. (157). S. 55–67.
5. Saveleva, Y. (2014) *Professyonalnye ystoryky v "pablychnoi ystoryy"* [Professional historians in "public history"]. *Novaia y noveishaia ystoryia*. № 3. S. 141–155.
6. Sayer, F. (2015) *Public History: A Practical Guide*. London. New-York: Bloomsbury Publishing Plc, 159 p.
7. Khalbvaks, M. (2005) *Kollektyvnaia y ystorycheskaia pamiat* [Collective and historical memory]. *Neprykosnovennyi zapas*. № 2. S. 8–27.
8. Bondar, V. (2013) *Derzhavna polityka ystorychnoi pamiati v Ukraini 1990–2000-kh rr.: osnovni tendentsii* [State policy of historical memory in Ukraine in 1990–2000: main trends]. *Istoriiohrafichni doslidzhennia v Ukraini*. Vyp. 23. S. 377–400.

9. Holubchuk, H. (2014) "Publicna istoriia" yak sfera derzhavno-upravlinskoi diialnosti: zarubizhnyi dosvid ["Public history" as a sphere of public administration: foreign experience]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*. Vyp. 1 (20). S. 51–59.
 10. Zashkilniak, L. (2018) Teoretychni problemy suchasnoi istorychnoi polityky v Ukraini [Theoretical problems of modern historical policy in Ukraine]. *RES HISTORICA*. Vyp. 46. S. 365–381.
 11. Kasianov, H.V. (2016) Istorychna pamiat ta istorychna polityka: do pytannia pro terminolohiiu y henealohiiu poniat [Historical memory and historical politics: on the question of terminology and genealogy of concepts]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 2. S. 118–137.
 12. Kyrydon, A.M. (2017) Studii pamiaty u suchasni humanitarystytsi: istoriia stanovlennia [Memory Studies in the Modern Humanities: A History of Formation]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 4. S. 150–161.
 13. Kolesnyk, I.I. (2013) "Mistsia pamiaty" v kulturnomu prostori istoriografii ["Places of memory" in the cultural space of historiography]. *Natsionalna ta istorychna pamiat*. Vyp. 8. S. 84–93.
 14. Udod, O.A. (2013) Shkilna istorychna osvita yak reprezentant polityky pamiaty. Natsionalna ta istorychna pamiat [School history education as a representative of the politics of memory.]. *National and historical memory. Polityka pamiaty u kulturnomu prostori*. Vyp. 8. S. 8–14.
 15. istPUBLICA: Publicna istoriia v Ukraini ta sviti [Public history in Ukraine and the world]: Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Kyiv, 25 zhovtnia 2019 roku. Kyiv: Istorychnyi fakultet KNU imeni Tarasa Shevchenka, 2019. 64 s.
 16. Ukrainskyi instytut natsionalnoi pamiaty [Ukrainian Institute of National Memory]. URL: <https://uinp.gov.ua/>
 17. "Istoriia z miasom" ["Story with meat"]. URL: <https://cutt.ly/bT4TlrK>.
 18. "Rozsekrecheni". ["Declassified"]. URL: https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:Renaissance+KGB_4+2019_0512/about.
-

УДК 353.5:353.2

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.17>

ПРОБЛЕМИ НАЛАГОДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ РАЙОННИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ НОВОГО АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ

Ситницька О.А. – аспірантка

Західноукраїнського національного університету;

начальник управління економічного та агропромислового розвитку,

містобудування, архітектури

Рівненської районної державної адміністрації

ORCID: 0000-0001-6368-8736

У статті розглядаються основні проблеми налагодження ефективної взаємодії районних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування територіальних громад в умовах нового адміністративно-територіального устрою. Головні результати закінчення реформи децентралізації пов'язані із ліквідацією та реорганізацією районів в Україні. На їхній основі зроблені перші аналітичні висновки. Управлінці територіальними громадами та представники державної влади на місцях перейшли у новий формат відносин, не закріплений на законодавчому рівні.

У практичній площині охарактеризовані зміни адміністративно-територіального устрою, основні функції та повноваження як органів місцевого самоврядування, так і місцевих державних адміністрацій у нових умовах, можливості ефективного та результативного поєднання загальнодержавних і місцевих інтересів.

Подальше використання непропорційної й архаїстичної радянської моделі адміністративно-територіального устрою як фундаменту функціонування нераціональної організації влади спричиняє конфлікт компетенцій між органами місцевого самоврядування та місцевими адміністраціями, що призводить до неефективного управління суспільно-економічним розвитком у відповідних територіальних утвореннях. Наведено перелік факторів, які спричиняють труднощі у відносинах районних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування й основні проблеми, пов'язані з їхнім впливом.

Виокремлено та проаналізовано основні можливі моделі та механізми забалансування обох систем влади на законодавчому рівні.

Відповідно до проведеного аналізу та визначення основних проблемних моментів співпраці між різними представниками влади на місцях намічено шляхи їх подолання для найбільш ефективної результативності такої взаємодії.

Ключові слова: децентралізація, органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, адміністративно-територіальний устрій.

Sytynska O.A. Problems of establishing effective interaction of district state administrations and local governments of territorial communities in the conditions of the new administrative-territorial system

The article considers the main problems of establishing effective interaction of district state administrations and local governments of territorial communities in the conditions of the new administrative-territorial structure. The main results of the end of decentralization reform related to the liquidation and reorganization of districts in Ukraine are available, and the first analytical conclusions has been made. As a result, local community managers and local government officials have moved to a new format of relationships that is not enshrined in law.

In practical terms, changes in the administrative-territorial structure, the main functions and powers of local governments and local state administrations in the new conditions, the possibility of an effective and efficient combination of national and local interests are described.

It is noted that further use of the disproportionate and archaic Soviet model of administrative-territorial organization as the foundation of irrational organization of power causes a conflict of competences between local governments and local administrations, which in turn leads to inefficient management of socio-economic development in relevant territories. The list of factors

that cause difficulties in the relationship between district state administrations and local governments and the main problems associated with their impact.

The main possible models and mechanisms for balancing both systems of government at the legislative level have been identified and analyzed.

According to the analysis and identification of the main problematic aspects of cooperation between different representatives of the local authorities, ways to overcome them are outlined for the most effective performance of such interaction.

Key words: decentralization, local governments, local state administrations, administrative-territorial structure.

Постановка проблеми. Суть реформи децентралізації, яка розпочалася ще у 2014 р., полягає у процесі передачі повноважень і ресурсів на їх виконання від державної влади до тих, хто цю владу здійснює на місцях – органів місцевого самоврядування, адже незалежно від того, у якому населеному пункті мешкає людина – селі, селищі, містечку, місті, – вона має право на отримання якісних послуг (освітніх, медичних, адміністративних, комунальних) у сучасному і комплексному форматі.

Базисом для здійснення управління й опорою для виконання владних повноважень служить територіальна основа нашої держави. Якщо ця основа нестійка, створення ефективної системи управління є неможливим. Якщо охарактеризувати наявну фундаментальну основу нашої держави для системи регіональної влади, зокрема органів місцевого самоврядування, котра існувала до 2020 р., то це були зруйновані підвалини колишньої територіальної основи СРСР. Будувати на ній сучасну діджиталізовану прогресивну державу було досить непросто. Власне, це і стало причиною запровадження реформи децентралізації, яка після свого завершення призвела до переформатування адміністративно-територіального устрою України та відносин між органами державної влади й органами місцевого самоврядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Способи та методи налагодження ефективної взаємодії окремих органів державної влади й органів місцевого самоврядування вивчалися й аналізувалися протягом всього періоду становлення незалежної України. Наукова діяльність вітчизняних вчених, а саме: О. Батанова, В. Баркова, І. Голосніченко, Т. Гончарук, В. Кампа, В. Корнієнка, В. Кравченка, А. Мельник, В. Мельниченко, Я. Мялика, Г. Монастирського, Л. Прокопенко, Г. Шаталіна, Л. Фільштейна була спрямована саме на вирішення цієї проблеми.

Варто зазначити, що, на думку багатьох науковців, перешкодою якісному виконанню повноважень органами місцевого самоврядування було існування двовладдя на рівні обласних і державних адміністрацій, проте погляди на такий стан речей змінювалися під впливом часу, політичних умов і, зрештою, за результатами реформування різноманітних систем забезпечення життєдіяльності держави.

Так, на думку В. Сисоєвої: «Проблеми розмежування повноважень і питання взаємодії органів місцевого самоврядування і місцевих державних адміністрацій в українській системі місцевої влади існують із часу заснування цієї системи, тобто ще із 1992 р. Саме у цьому році відбулося роздержавлення місцевих Рад народних депутатів, внаслідок чого з'явилися дві системи органів місцевої влади: органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації» [1, с. 153]. Вже у 2021 р. під час підведення підсумків реформи децентралізації заступник Міністра розвитку громад і територій В. Негода зазначив: «Райдержадміністрації та громади мають навчитися співпрацювати в нових умовах, з новими повноваженнями та задачами. Звичайно, не зовсім правильно стверджувати, що нові районні адміністрації не будуть керівництвом для органів місцевого самоврядування.

У певних питаннях все-таки будуть, бо районні адміністрації представляють державну владу на місцях. Отже, районним державним адміністраціям і громадам потрібна якісна комунікація між собою, щоб якомога ефективніше ці програми реалізувати» [2].

Формулювання цілей статті. Місцеві державні адміністрації, зокрема районні, взаємодіють на спільній території з органами місцевого самоврядування у різноманітних площинах: фінансово-економічній, соціально-культурній, релігійній, економічній, житлово-комунальній та ін., проте законодавча неузгодженість відносин між цими управлінськими гілками особливо гостро проявилася у правовій теорії та на практиці адміністративного управління в умовах завершення реформи децентралізації та встановлення нового адміністративно-територіального устрою.

Саме тому **мета статті** полягає у визначенні основних проблем взаємодії районних державних адміністрацій, їх науково-теоретичному обґрунтуванні та напрацюванні пропозицій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої у статті мети насамперед спробуємо визначити хронологію подій, що призвели до появи нових викликів у відносинах між районними державними адміністраціями й органами місцевого самоврядування.

16 квітня 2020 р. Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад» № 562-IX, відповідно до якого процес формування спроможних територіальних громад і нового районного рівня адміністративно-територіального устрою України вийшов на фінішну пряму [6]. 12 червня 2020 р. Уряд затвердив новий адміністративно-територіальний устрій України базового рівня. Відповідно до 24 розпоряджень Кабінету Міністрів (стосовно кожної із областей) в Україні сформовано 1 469 територіальних громад, які покриватимуть усю територію країни. 17 липня 2020 р. Верховна Рада України прийняла Постанову № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів» [3]. В Україні сформувалося 136 районів, а старі 490 районів парламент ліквідував. Цією ж постановою визначено, що межі районів встановлюються за зовнішньою межею територій сільських, селищних, міських територіальних громад, котрі входять до складу відповідного району. Отже, зміна формату адміністративно-територіального устрою держави відбулася. Та чи змінилися відповідно до такого устрою взаємовідносини між гілками влади?

Україні, як державі зі значною кількістю населення, для ефективного надання послуг її мешканцям необхідна багаторівнева система управління. Якщо відповідно до всіх проведених реформ ми беремо за основу територіальну громаду як базовий рівень, то органи виконавчої влади – це наступний рівень управління. І якщо приймаємо як аксіому повсюдність самоврядування, то так само повсюдною має бути і виконавча влада, без якої ефективне управління неможливе, тому райони як адміністративно-територіальні одиниці просто необхідні, а отже, районні державні адміністрації як інструменти системи управління повинні функціонувати та забезпечувати виконання певних повноважень.

Можна виділити низку причин, відповідно до яких відбувається розмежування повноважень між районними державними адміністраціями (виконавчі та розпорядчі повноваження) й органами місцевого самоврядування (власні та делеговані самоврядні повноваження). До таких причин, зокрема, належать: «дисонанс регулювання та дублювання окремих повноважень; необхідність конкурентної відповідальності у політичній і юридичній площині здійснення визначеної їм

Конституцією та законами ділянки роботи; порушенням встановленого Конституцією і законами балансу інтересів між цими органами» [7].

Природа та функціонал цих систем різняться, і вони не можуть відповідно до Конституції бути взаємозамінними, проте на практиці межі повноважень і функцій районних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування є дуже розмитими, що породжує безліч спорів стосовно їх компетенції. Так, обидва закони: і Закон України «Про місцеві державні адміністрації», і Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» повністю дублюють шістнадцять повноважень цих систем управління та частково – дванадцять [5].

Основні характерні ознаки відносин між вищезгаданими рівнями влади, статус органів державної влади й органів місцевого самоврядування насамперед визначено Конституцією України та іншими законодавчими актами. Саме у Конституції закріплено дві місцеві рівневі системи: місцеві державні адміністрації – органи виконавчої влади та місцеве самоврядування – влада територіальних громад (рис. 1).

У сучасних умовах побудови нового формату адміністративно-територіального устрою районні державні адміністрації й органи місцевого самоврядування мають забезпечити якісний діалог щодо розмежування повноважень саме для встановлення нового, ефективного типу взаємовідносин.

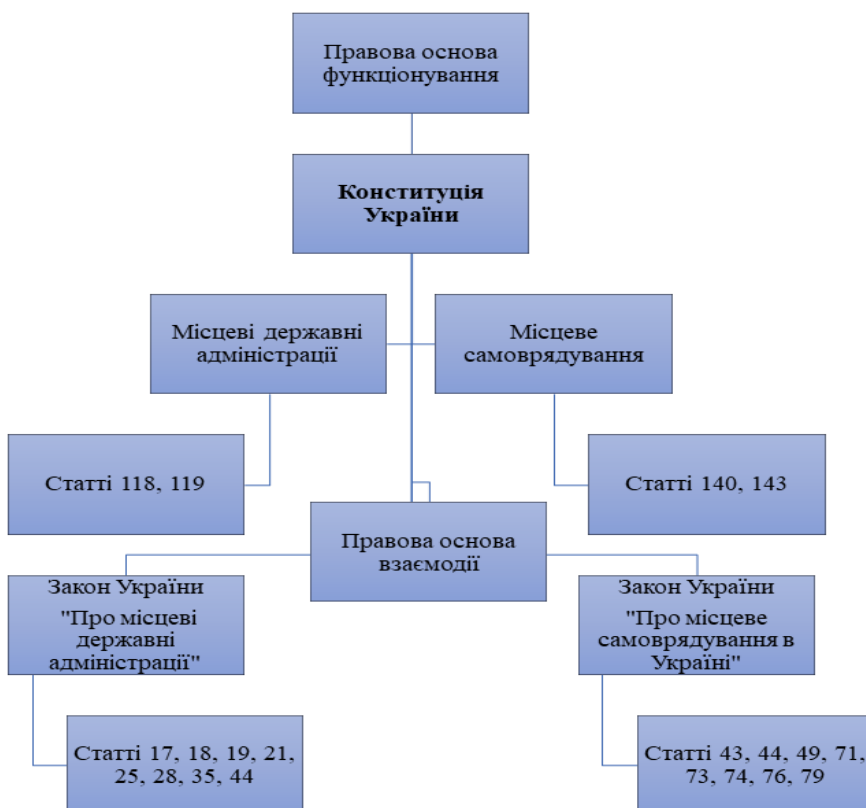

Рис. 1. Правові основи функціонування та взаємодії районних державних адміністрацій й органів місцевого самоврядування України

Співпраця між цими гілками публічного управління виходить на новий рівень: із новими повноваженнями, завданнями й інструментами. Не зовсім правильно стверджувати, що районні державні адміністрації не є суб'єктами управління для органів місцевого самоврядування. Районні державні адміністрації – представники державної влади на місцях, а отже, дуже важливо обом гілкам влади зрозуміти, що побудова міцної держави неможлива лише за рахунок місцевого самоврядування. Для цього необхідна також сильна й ефективна виконавча влада.

Рис. 2. Законодавчі ініціативи, що визначають основи взаємодії районних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування

Громади внаслідок реформи децентралізації отримали більшість повноважень, притаманних раніше місцевим державним адміністраціям. Зокрема, у їх комунальну власність і на їх утримання перейшли заклади освіти, охорони здоров'я, культури та ін., проте за чинним законодавством держава в особі місцевих державних адміністрацій має стежити за дотриманням стандартів надання вищезгаданих послуг без прямого управління чи підпорядкування.

Варто також зазначити, що відповідно до внесених змін до деяких законодавчих актів низка функцій із надання окремих видів послуг залишаються у віданні районних державних адміністрацій, оскільки згідно із Законами України саме структурні підрозділи районних державних адміністрацій займаються такими питаннями. Зокрема, це функції щодо формування та реалізації політики у сферах праці, трудових відносин, зайнятості населення, трудової міграції та соціального діалогу, з питань проходження альтернативно служби. До того ж у значній частині громад не сформовані відділи й управління у сфері землекористування, містобудування й архітектури, не виготовлені генеральні плани та плани територій, тому виникає необхідність у наданні такого виду послуг районними державними адміністраціями. Логічним продовженням такої співпраці є надання органами місцевого самоврядування районним державним адміністраціям субвенцій для забезпечення виконання таких функцій.

Для логічного завершення реформи децентралізації та заради усунення усіх вищезгаданих проблем у взаємовідносинах між районними державними адміністраціями й органами місцевого самоврядування необхідно втілити в життя деякі законодавчі ініціативи (рис. 2) [8].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, проаналізувавши основні проблеми у взаємовідносинах районних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, можна стверджувати, що у цих відносинах актуальним було і залишається питання балансу між владними повноваженнями цих суб'єктів публічного управління. Зміни у правовій площині їх взаємодії допоможуть встановити відповідну рівновагу і налагодити ефективну і результативну діяльність на користь кожного члена базового адміністративного утворення у новому адміністративно-територіальному устрої – територіальній громаді. Забезпечення ефективності нової моделі адміністративно-територіального устрою становитиме перспективне поле наукових пошуків у сфері забезпечення взаємодії органів державної влади й органів місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Сисоева В.Г. Актуальні питання взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2012. № 3. С. 151–158.
2. Децентралізація дає можливості. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13350/> (дата звернення 02.12.2021).
3. Про утворення та ліквідацію районів : Постанова Верховної ради України від 17 липня 2020 р. № 807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text> (дата звернення 03.12.2021).
4. Гончарук Н.Т. Взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування: правові та функціональні аспекти. *Теорія та практика державного управління*. 2011. № 1. С. 321–329.
5. Публічна адміністрація в Україні: становлення та розвиток / за заг. ред. А.В. Толстоухова, Н.Р. Нижник, Н.Т. Гончарук. Дніпропетровськ : Моноліт, 2010. 400 с.

6. Монастирський Г.Л. Координація управлінської діяльності органів представницької та виконавчої влади в процесі забезпечення сталого розвитку громади. *Перспективи розвитку освіти, науки і бізнесу в глобальному середовищі* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 23 жовтня 2020 р.). Тернопіль : ФОП Осадця Ю.В., 2020. С. 64–65.

7. Адміністративно-територіальний устрій України. Шляхи реформування : монографія / В. Яцуба, В. Яцюк, О. Матвійшин та ін. Київ : Геопринт, 2007. С. 366.

8. Шкуріна Л.Б. Аналітичний звіт за результатами оцінювання ефективності застосування окремих законодавчих актів щодо децентралізації влади в Україні. URL: <http://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/42258.pdf> (дата звернення 04.12.2021).

REFERENCES:

1. Sysojeva V.Gh. (2012). Aktualni pytannja vzajemodiji orghaniv miscevogho samovrjaduvannja ta miscevykh derzhavnykh administracij [Topical issues of interaction between local governments and local state administrations]. *Naukovi zapysky Nacionalnogho universytetu "Ostrozka akademija"* [Scientific notes of the National University "Ostroh Academy"], № 3. 151–158. [in Ukrainian].

2. Decentralizacija daje mozhlyvosti [Decentralization provides opportunities]. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/13350/> [in Ukrainian]. (2021, Dec, 02).

3. Postanova pro utvorennja ta likvidaciju rajoniv 2020 (Verkhovna rada Ukrainy). [Resolution On the formation and liquidation of districts 2020 (Verkhovna Rada of Ukraine)] Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text> [in Ukrainian]. (2021, Dec, 02).

4. Ghoncharuk N.T. (2011). Vzajemodija orghaniv derzhavnoji vlady ta orghaniv miscevogho samovrjaduvannja: pravovi ta funkcionalni aspekty [Interaction of public authorities and local governments: legal and functional aspects]. *Teorija ta praktyka derzhavnogho upravlinnja* [Theory and practice of public administration.] № 1. 321–329 [in Ukrainian].

5. Tolctoyhova A.B., Hyzhnyk H.P., Ghonchapyk H.T. (2010). Pyblichna administracija v Ukraini: ctanovlennja ta pozvytok [Public Administration in Ukraine: Establishment and Development]. *Dnipropetpovsk: Monolit*, [in Ukrainian].

6. Monastyrskij Gh.L. (2020) Koordynacija upravlinskoji dijalnosti orghaniv predstavnyckoji ta vykonavchoji vlady v procesi zabezpechennja stalogho rozvytku ghromady [Coordination of management activities of representative and executive bodies in the process of ensuring sustainable community development]. *Perspektyvy rozvytku osvity, nauky i biznesu v globalnomu seredovyshhi: materialy VIII Mizhnarodnoji nauково-praktychnoji konferenciji* (Ternopilj, 23 zhovtnja 2020 r.). [Prospects for the development of education, science and business in a global environment VIII International Scientific and Practical Conference (October 23, 2020, Ternopil)], 64–65. [in Ukrainian].

7. Jacuba V., Jacjuk V., Matvijishyn O. ta in. (2007). Administratyvno-terytorialnyj ustrij Ukrainy. Shljakhy reformuvannja [Administrative and territorial structure of Ukraine. Ways to reform]. Kyjiv: Gheoprynt. [in Ukrainian].

8. Shkurina L.B. (2020) Analitychnyj zvit za rezul'tatamy ocinjuvannja efektyvnosti zastosuvannja okremykh zakonodavchykh aktiv shhodo decentralizaciji vlady v Ukraini [Analytical report on the results of evaluating the effectiveness of the application of certain legislative acts on the decentralization of power in Ukraine]. Retrieved from <http://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/42258.pdf>. [in Ukrainian]. (2021, Dec, 04).

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.18>

ЦЕНТРИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ЯК ОДНА З ОЗНАК ПУБЛІЧНОСТІ ВЛАДИ

Стукан Т.М. – асистент кафедри публічного управління та права
Херсонського державного аграрно економічного університету
ORCID: 0000-0002-8682-1832

У статті проаналізовано стан розвитку мережі Центрів надання адміністративних послуг від прийняття Закону України «Про адміністративні послуги» у 2013 р. і дотепер. Визначено, що Центри в Україні функціонують за організаційно-правовими формами зі статусом постійно діючого робочого органу та як створений структурний підрозділ при виконавчому органі рад. Досліджено наявну кількість Центрів, що діють сьогодні на всій території країни й у розрізі окремих областей. Визначено, що мережа Центрів надання адміністративних послуг в Україні розвивається не тільки за рахунок внутрішнього ресурсу, а й із залученням до цього процесу ресурсу міжнародних програм та організацій. Встановлено основні переваги розвитку мережі ЦНАПів в Україні. У статті згруповано інформацію по кожній області щодо діяльності Центрів, які були відкриті у межах реалізації Програми ЄС «U-LEAD з Європою» у період із 2018–2021 рр. Охарактеризовано функціональні можливості звичайного, міськрайонного, мобільного та міжмуніципального Центрів надання адміністративних послуг, що здійснюють свою діяльність в Україні. Здійснено оцінку розвитку системи адміністративних послуг на регіональному рівні на прикладі Херсонської області. Досліджено Національну веб-платформу центрів надання адміністративних послуг, яка створена на початку 2021 р. Міністерством цифрової трансформації для зручності громадян та покращення якості надання послуг. Визначено переваги такого онлайн-майданчику, які полягають у тому, що громадяни можуть швидко та легко отримати послуги, які надають загальнодержавні та місцеві органи влади, а працівники ЦНАПів – покращити якість надання адмінпослуг. У ході проведеного дослідження та враховуючи протиепідеміологічні заходи, які діють у країні у зв'язку з поширенням COVID-19, з'ясовано, що слід поступово переходити до трансформації публічних інституцій і використання цифрових (електронних) послуг населенням, що дозволить сформувати безпечне середовище для клієнтів.

Ключові слова: децентралізація, територіальні громади, адміністративні послуги, мережа ЦНАПів, цифрові послуги.

Stukan T.M. Centers for provision of administrative services as one of the signs of government publicity

The article analyzes the state of development of the network of Centers for the provision of administrative services since the adoption of the Law of Ukraine “On Administrative Services” in 2013 and to the present. It is determined that the Centers in Ukraine function according to organizational and legal forms with the status of a permanent working body and as a structural subdivision within the executive body of the council. The existing number of Centers operating today throughout the country and in terms of individual regions has been studied. It is determined that the network of Centers for Administrative Services in Ukraine is developing not only at the expense of internal resources, but also with the involvement of international programs and organizations in this process. The main advantages of the development of the CNAP network in Ukraine are established. The article provides information on each region on the types of Centers that were opened within the framework of the EU Program “U-LEAD with Europe” in the period from 2018 to 2021 carry out their activities in Ukraine. An assessment of the development of the system of administrative services at the regional level on the example of Kherson region. The National Web Platform of Administrative Service Centers, created in early 2021 by the Ministry of Digital Transformation for the convenience of citizens and improving the quality of service delivery, has been studied. The advantages of such an online platform are identified, which is that citizens can quickly and easily receive services provided by national and local authorities, and employees of CNAPs – to improve the quality of administrative services. The study and taking into account

the anti-epidemiological measures in force in the country in connection with the spread of COVID-19 revealed that it is necessary to gradually move to the transformation of public institutions and the use of digital (electronic) services, which will create a safe environment for customers.

Key words: decentralization, territorial communities, administrative services, CNAP network, digital services.

Постановка проблеми. Україна, обравши курс на реалізацію реформи децентралізації, надала громадам широкі повноваження, ресурси та відповідальність. Це зумовило те, що кожен мешканець села, селища, міста отримав право на сучасну медицину, освіту, доступні та якісні адміністративні, комунальні, соціальні послуги, гарні дороги, чисті й освітлені вулиці, і до всіх цих процесів мешканці громади долучаються безпосередньо, їм надається можливість брати відповідальність і впливати на якість цих послуг. З огляду на це влада на місцях стала більш публічною, відкритою. Відбувається безпосередня взаємодія між громадою та місцевою владою, розвиток соціальної, житлово-комунальної інфраструктури, що здійснюється за рахунок узгодженості дій суспільства та посадових осіб, але сьогодні ще стоїть проблема з наданням адміністративних послуг за короткий проміжок часу, а враховуючи те, що процеси діджиталізації в усіх сферах швидко набирають обертів, то і публічна влада не повинна від цього відставати, адже саме це сприятиме її прогресивному розвитку. У цьому напрямі почала працювати центральна влада та місцеве самоврядування, відкриваючи систематично Центри надання якісних адміністративних послуг, використовуючи європейські стандарти та кращий світовий досвід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Система надання електронних послуг відображена у працях вітчизняних вчених Т. Пуліної, О. Риженко, І. Тищенко, Л. Шитікова. Дослідженням теоретико-практичних засад надання адміністративних послуг займалися Т. Буренко, О. Васильєва, В. Гордєєва, О. Карпенко, А. Лис, В. Маматова, О. Штефан. Питання адміністративних послуг були сферою наукових напрацювань В. Авер'янова, Т. Коломоець, В. Колпакова, О. Остапенка, Г. Писаренка, О. Рябченко, В. Тимошука, В. Шамрая та ін. З огляду на велику кількість досліджень і постійні зміни внутрішнього середовища функціонування, зростання ролі процесів діджиталізації в органах центральної влади та місцевого самоврядування актуальності не втрачає аналіз стану й умов надання адміністративних послуг у країні як одного із чинників, які характеризують позитивно публічну владу в Україні.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз формування та функціонування Центрів надання адміністративних послуг як однієї з ознак публічності української влади.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток процесів децентралізації в Україні зумовив необхідність створення якісних умов щодо отримання громадянами адміністративних послуг. Із 2013 р. на всій території почали активно відкривати Центри надання адміністративних послуг на виконання Закону України «Про адміністративні послуги» [1]. ЦНАПи – це місця (будівлі, приміщення, орган влади), де громадяни можуть отримати максимально необхідний набір адміністративних послуг у комфортних умовах. В Україні Центри створюють через одну із двох організаційно-правових форм: зі статусом постійно діючого робочого органу та як структурний підрозділ при виконавчому органі відповідної ради (табл. 1). Сьогодні право створювати ЦНАПи в Україні надано всім громадам без винятку, що вкотре підтверджує суть здійснення публічної влади, яка бере на себе відповідальність за створення якісних умов обслуговування громадян.

Головним завданням створених Центрів є підвищення доступності та якості надання адміністративних послуг у найкоротший строк, за спрощеною процедурою та за мінімальної кількості відвідувань суб'єктів звернень.

Таблиця 1

**Організаційно-правові форми діяльності
Центрів надання адміністративних послуг в Україні**

Центри надання адміністративних послуг <i>за організаційно-правовою формою</i>	
<i>зі статусом постійно діючого робочого органу</i>	<i>структурний підрозділ при виконавчому органі ради</i>
персонал Центру складається із працівників різних виконавчих органів ради, до посадових обов'язків яких включається виконання функцій адміністратора. Матеріально-технічне й організаційне забезпечення діяльності покладається на спеціально утворений або визначений для цього виконавчий орган відповідної ради. У такому разі окремо затверджується Положення про ЦНАП і Положення про відділ (структурний підрозділ) відповідної ради.	персонал Центру юридично перебуває у цьому підрозділі. У приміщенні ЦНАПу можуть облаштовуватися робочі місця для представників інших суб'єктів надання адміністративних послуг, суб'єктів господарювання, які займають монопольне становище на відповідному ринку послуг і мають соціальне значення для населення (водо-, тепло-, газо-, електропостачання) та залучаються до роботи у ЦНАП на основі «узгоджених рішень».

Джерело: сформовано автором за даними [4]

Сьогодні у національному реєстрі Центрів надання адміністративних послуг зареєстровано 2 739, серед них – 1 224 віддалені робочі місця, 984 ЦНАП і Дія Центрів, 105 територіальних підрозділів і 24 мобільні ЦНАП, вони покривають своїми послугами всю територію України, порівнюючи з 2014 р., то тільки громадяни 11 регіонів, що охоплювало 14 міст, могли отримати адміністративні послуги через такі Центри. У 2017 р. кількість Центрів зросла та налічувала 713 ЦНАПів. Сьогодні Центри створюються у кожному районному центрі, територіальній громаді, місті й у великих селах. У 2020 р. 1 286 точок доступу, що вдвічі більше ніж у 2019 р. Розширенню мережі Центрів по Україні сприяло активне впровадження реформ децентралізації, коли громади почали отримувати широкі повноваження, ресурси та відповідальність, що спонукало до того, що у громадах почали відкриватися ЦНАПи. Враховуючи розширення мережі Центрів і кількості адміністративних послуг, що ними надаються, можна говорити про те, що влада стає більш публічною та доступною для кожного громадянина. Лідерами серед областей в Україні зі створення точок доступу до надання адміністративних послуг є Івано-Франківська (233 точки доступу), Волинська (145) і Київська (149), тоді як Херсонська область має всього 22 Центри. Завдяки Центрам адміністративні послуги для громадян надаються у сучасному, цифровому та прозорому форматі.

Перевагами розвитку мережі ЦНАП в Україні є те, що для громадян адміністративні послуги стали ближчими; з'явилися нові робочі місця у громадах; зменшилася кількість черг завдяки новим точкам доступу до отримання адміністративних послуг; у найвіддаленіших населених пунктах з'явилася можливість отримувати державні послуги поруч із домом.

Таблиця 2

Центри надання адміністративних послуг, що відкриті в Україні у рамках реалізації Програми ЄС «U-LEAD з Європою» у період із 2018–2021 рр.

№	Область	Центри надання адміністративних послуг			
		Звичайні	Міський районні	Мобільні	Міжмуніципальне співробітництво
1.	Закарпатська	17			2
2.	Львівська	18	1		3
3.	Івано-Франківська	30	1		
4.	Чернівецька	25	1		1
5.	Тернопільська	17		1	1
6.	Рівненська	20	1		1
7.	Волинська	22	2	1	2
8.	Хмельницька	17	4	1	1
9.	Житомирська	16	3		2
10.	Вінницька	13	5	1	2
11.	Київська	17	2		2
12.	Черкаська	20	1		11
13.	Кіровоградська	10			1
14.	Миколаївська	14	2		
15.	Одеська	9	1		
16.	Дніпропетровська	24	6	1	2
17.	Харківська	9	1	1	
18.	Запорізька	16	9		1
19.	Сумська	17	3		
20.	Луганська	3		1	
21.	Донецька	9		1	
22.	Херсонська	17	5		1
23.	Полтавська	13	1		2
24.	Чернігівська	12	6		1
Всього		385	55	8	36

Джерело: сформовано автором за даними [2]

Розвитку мережі ЦНАПів в Україні сприяла Програма ЄС «U-LEAD з Європою», що направлена на посилення можливості місцевих органів влади надавати якісні послуги мешканцям громад. Проект фінансується Урядом Швеції через Шведське агентство міжнародного розвитку Sida. За період 2018–2021 рр. у рамках цього проєкту відкрито 484 Центри на всій території України, включаючи кожен регіон, де 11,9 млн мешканців громад отримали можливість доступу до високоякісних адміністративних послуг (табл. 2).

Звичайні ЦНАПи – це інтегровані офіси, у яких надаються усі необхідні для громадян адміністративні послуги у комфортних умовах. Міський районний ЦНАП обслуговує мешканців відповідного району щодо надання всього переліку адміністративних послуг. Реалізуючи Програму ЄС «U-LEAD з Європою» щодо посилення можливості місцевих органів влади в Україні надавати якісні послуги, було створено 55 міських районних Центрів майже у кожному регіоні країни. Міський районний Центр – офіс, який обслуговує і мешканців громади (основного населеного

пункту – адміністративного центру, котрий є одночасно центром району або містом обласного значення, довкола якого розташований однойменний район), і мешканців району. Мобільний ЦНАП – спеціально обладнаний транспортний засіб, де облаштовані два робочі місця для надання адміністративних послуг. Такі Центри направлені на роботу у віддалених районах областей, для людей похилого віку, з інвалідністю, котрі не можуть дістатися самостійно до стаціонарних Центрів. Через мобільний ЦНАП можна отримати такі послуги: оформити субсидію та допомогу від держави; зареєструвати власний бізнес, нерухоме майно; отримати свідоцтво про народження дитини, посвідчення батьків багатодітної сім'ї та дитини з багатодітної сім'ї; оформити й отримати пенсійне посвідчення; скористатися паспортними послугами тощо. Мобільні ЦНАПи в Україні функціонують у Тернопільській, Волинській, Хмельницькій, Вінницькій, Дніпропетровській, Харківській, Донецькій і Луганських областях. Ефективність такого Центру є виправданою лише тоді, коли громада має «звичайний» ЦНАП, адже для роботи у мобільному центрі потрібен кваліфікований персонал і бек-офіс, який зможе опрацьовувати заяви на різні послуги.

Оцінку розвитку системи адміністративних послуг на регіональному рівні проведено на прикладі Херсонської області. На початку 2021 р. в області створено та функціонують 30 ЦНАПів (9 у районах при райдержадміністраціях; 6 у містах при виконкомках рад (м. Херсон, м. Каховка, м. Нова Каховка, м. Гола Пристань, м. Скадовськ, м. Берислав; 11 у територіальних громадах Білозерській, Великокопанівській, Високопільській, Горностаївській, Зеленопідській, Іванівській, Кочубеївській, Музиківській, Станіславській, Хрестівській, Чаплинській; 4 у селищах/селах Новоолексівка, Нижні Сірогози (Генічеського району), Новотроїцьке, Чорнобаївка (Білозерського району). Сприяли розвитку регіональної мережі ЦНАПів і міжнародні партнери: програма «U-LEAD з Європою» й Агентство США з міжнародного розвитку USAID. Саме завдяки їх підтримці протягом 2019–2020 рр. відбулося відкриття 14 Центрів у м. Берислав, с. Новоолексівка, смт Новотроїцьке, с. Чорнобаївка, с. Нижні Сірогози, а також у Чаплинській, Горностаївській, Білозерській, Іванівській, Станіславській, Хрестівській, Зеленопідській, Великокопанівській і Музиківській територіальних громадах у форматі «Прозорий офіс». Мешканцям Херсонської області завдяки якісній роботі таких Центрів за 2020 р. було надано більше 227 975 адміністративних послуг. У 2020 р. також були відкриті відділення ЦНАПів Новотроїцької та Чаплинської селищних рад у сервісних зонах на КПВВ «Чонгар» і «Каланчак» для громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території АР Крим, де послугою, що найбільше користується попитом, є оформлення та видача біометричних документів. За 2020 р. працівниками ЦНАПів на КПВВ було надано 1 235 адміністративних послуг, видано 97 паспортів громадянина України у формі ID-картки, 525 паспортів громадянина України для виїзду за кордон.

Для покращення якості надання адміністративних послуг у Центрах регіону встановлено електронні системи керування чергою в ЦНАПах Новотроїцької селищної ради, м. Каховка, м. Нова Каховка, а також на КПВВ «Чонгар» і «Каланчак», інші підключені до мінічерги, яка санкціонує запис на затребувані послуги в області, через офіційний веб-сайт Центрів. У точках надання адміністративних послуг у м. Херсон створена автоматизована система керування чергою, що ефективно функціонує із 2017 р.

Для зручності громадян і покращення якості надання адміністративних послуг на початку 2021 р. Міністерством цифрової трансформації створено та введено

у дію Національну веб-платформу центрів надання адміністративних послуг (Платформу Центрів Дія). Скориставшись цією платформою, можна отримати інформацію про роботу ЦНАПів і доступні через них адміністративні послуги; знайти на мапі найближчий Центр і записатися на прийом; оцінити якість послуг, надати відгуки, скарги, ідеї або пропозиції; залишити заявку на працевлаштування у ЦНАПі. Онлайн-майданчик є також корисним і для самих працівників Центрів, які можуть через нього проходити онлайн-курси від фахівців; отримувати роз'яснення та рекомендації щодо роботи; користуватися бібліотекою корисних матеріалів; вивчати найкращі практики; одержувати актуальні шаблони та зразки документів. Ця веб-платформа Мінцифрою реалізується завдяки підтримці ПРООН в Україні, у межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру (UN RPP) та проєкту SURGe, The Support to Ukraine's Reforms for Governance Project, що фінансується урядом Канади. Через онлайн майданчик Центрів Дія відвідувачі можуть також отримати перелік основних сервісів, що надаються ЦНАПом, який громадянин бажає відвідати, а це широкий перелік адміністративних послуг, консультації щодо отримання онлайн-послуг, про наявність місця для самообслуговування, консультації щодо бізнесу (Дія. Бізнес), а також супутні послуги: безоплатна правова допомога, оплата комунальних послуг, дні та години прийому громадян головою територіальної громади, коворкінг-зони тощо. Також платформа Центрів Дія інформує про розвиток мережі Центрів, які послуги відвідувачі найчастіше замовляють і як облаштовані приміщення у Дія Центрах, все це громадянин може подивитися в онлайн-режимі обравши для себе той суб'єкт надання адміністративних послуг, який йому підходить найбільше.

Висновки. З адміністративно-територіальними перетвореннями, передачею повноважень і бюджетів від державних органів на місця, реформуванням системи адміністративних послуг шляхом створення й удосконалення роботи центрів надання адміністративних послуг – це все зумовило обрання нового вектору розвитку, направлено на децентралізацію влади з максимальною передачею функцій на місцевий рівень. Наближення адміністративних послуг до громадян, їх доступність, висока якість, швидкість обслуговування стали однією із ключових функцій публічної влади.

Сьогодні публічна влада в Україні обрала вектор на надання якісних адміністративних послуг громадянам через сучасні ЦНАПи й активно розвиває цей напрям. Розвиток мережі Центрів надання адміністративних послуг – це крок до запровадження цивілізованої, європейської системи взаємодії громадян і влади на шляху розбудови соціально-економічного потенціалу країни. Саме систематичний розвиток мережі ЦНАПів в Україні створює передумови до всеохоплюючої цифровізації державних послуг, завдяки цьому підвищується рівень обізнаності громадян про нові можливості, а також отримання вмінь щодо користування сучасними сервісами. Тому сьогодні саме ЦНАПи є тим майданчиком, через який відбувається просування електронних послуг, підвищення цифрової грамотності населення та забезпечення фізичного доступу до послуг, що у підсумку створює цифрову державу та всеохоплюючу цифровізацію адміністративних послуг. У ході проведеного дослідження та враховуючи протиепідеміологічні заходи, які сьогодні діють у країні у зв'язку із поширенням коронавірусної хвороби, з'ясовано, що слід поступово переходити до трансформаційних перетворень публічних інституцій і використання цифрових (електронних) послуг населенням, що дозволить тим самим сформуванню безпечне середовище для клієнтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про адміністративні послуги». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17> (дата звернення: 02.11.2021 р.).
2. Кирилов Ю.Є., Стукан Т.М. Концептуальні засади державного регулювання та підтримки процесів конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору в умовах глобалізації. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2021. Вип. 25. С. 37–45. DOI <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2021.25.6>.
3. Міністерство цифрової трансформації України URL: <https://thedigital.gov.ua/news/mintsifra-zapustit-natsionalnu-vebplatformu-tsentriv-nadannya-administrativnih-poslug> (дата звернення: 17.11.2021).
4. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250287124> (дата звернення: 02.11.2021 р.).
5. Пуліна Т.В., Шитікова Л.В., Риженко О.М. Удосконалення системи надання електронних послуг – ключова задача місцевого самоврядування. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 11. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1844> (дата звернення: 17.11.2021).
6. Стукан Т.М. Аналіз європейської системи інституційного забезпечення молодіжної політики. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Т. 32 (71) № 4, 2021. С. 79–86. DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.4/13>.
7. Стукан Т.М. Термінологічний інструментарій дослідження дефініцій «державне управління» та «публічне управління». *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2017. Вип. 2 (7). С. 462–468.

REFERENCES:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012) Zakon Ukrainy “Pro administrativni posluhy”. [The Law of Ukraine “On Administrative Services”], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17> (Accessed 2 November 2021).
2. Kyrylov Yu. Ye., Stukan T.M. (2021) Kontseptualni zasady derzhavnoho rehulivannia ta pidtrymky protsesiv konkurentospromozhnogo rozvytku aharnoho sektoru v umovakh hlobalizatsii [Conceptual principles of state regulation and support of processes of competitive development of the agricultural sector in the context of globalization] *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*. Vyp. 25. pp. 37–45. DOI <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2021.25.6>.
3. Ministerstvo tsyfrovoyi transformatsii Ukrainy available at: <https://thedigital.gov.ua/news/mintsifra-zapustit-natsionalnu-vebplatformu-tsentriv-nadannya-administrativnih-poslug> (Accessed 17 November 2021).
4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017) Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku elektronnoho uriaduvannia v Ukraini. [About approval of the Concept of development of electronic uriaduvannia in Ukraine]. № 649-p, available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250287124>. (Accessed 2 November 2021).
5. Pulina, T.V., Shytikova, L.V. and Ryzhenko, O.M. (2020) Udoshkonalennia systemy nadannia elektronnykh poslug – kluchova zadacha mistsevoho samovriaduvannia. [Improving the system of providing electronic services is a key task of local self-government], *Derzhavne upravlinnya: udoshkonalennia ta rozvytok*, [Online], vol. 11, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1844> (Accessed 17 November 2021).
6. Stukan T.M. (2021) Analiz yevropejskoyi sistemi institucijnogo zabezpechennia molodizhnoyi politiki. [Analysis of the European system of institutional support for youth policy] *Vcheni zapiski Tavrijskogo nacionalnogo universitetu imeni V.I. Vernadskogo. Seriya: Derzhavne upravlinnya*, Tom 32 (71) № 4. pp. 79–86. DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.4/13>.
7. Stukan T.M. (2017) Terminologichnij instrumentarij doslidzhennia definicij “derzhavne upravlinnya” ta “publichne upravlinnya”. [Terminological tools of concept research “governance” and “public management”] *Visnik Nacionalnogo universitetu civilnogo zahistu Ukrayini. Seriya: Derzhavne upravlinnya*. Vip. 2 (7). pp. 462–468.

УДК 351:354:658.3:35:007

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.19>

ОСНОВНІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНОГО ЦИВІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ У ДЕРЖАВНІЙ ПРИКОРДОННІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

Тушко К.Ю. — доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін
факультету забезпечення оперативно-службової діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби України
ORCID: 0000-0003-4981-9925

Мірошніченко А.А. — кандидат педагогічних наук,
начальник (декан) факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби України
ORCID: 0000-0001-9397-8857

Олешко Д.О. — кандидат психологічних наук,
викладач кафедри прикордонної служби
факультету безпеки державного кордону
Національної академії Державної прикордонної служби України
ORCID: 0000-0001-7515-1629

Стаття присвячена проблемі реалізації демократичного цивільного контролю у Державній прикордонній службі України. Проаналізовано наукові праці різного спрямування (монографії, дисертації, наукові публікації) з метою отримання цілісного уявлення про стан демократичного цивільного контролю у секторі безпеки та оборони, зокрема у прикордонному відомстві.

Розкрито поняття «демократичний цивільний контроль» як результат виокремлення тільки суттєвих його ознак, тобто це сукупність законних заходів або процедур правового, організаційного, кадрового або іншого змісту (характеру) з метою забезпечення пріоритету права, легітимності, законності, публічності та підзвітності сектора безпеки й оборони та сприяння його результативній діяльності з виконання функцій національної безпеки держави.

Виокремлено ключові принципи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки та оборони: домінування цивільної сфери соціуму над військовою, що є основним регулятивним чинником визначення змісту демократичного цивільного контролю над сектором безпеки та оборони; комунікація між цивільними та військовими в інтересах суспільства; професіоналізація військової служби, що породжує довіру та зростання авторитету служби в соціумі.

Проаналізовано такі механізми демократичного цивільного контролю у прикордонній службі: правовий механізм, що є основою забезпечення його демократизації та фундаментом реалізації всіх форм і видів як державного, так і громадського контролю (ухвалення відповідних нормативно-правових документів, призначення яких полягає у чіткому визначенні термінології, функцій, прав та обов'язків сторін; задоволення вимог щодо відкритості та публічності відомства); організаційний механізм, що відповідає за чіткість структури та організаційно-штатних особливостей у різних формах та видах державного і громадського контролю (забезпечує чіткість та конкретизацію контролю; відображає специфіку його організаційної штатної структури); громадські ради та консультації; державно-приватне партнерство в українському суспільстві, а особливо у секторі безпеки та оборони, що є маловивченим видом контролю, який не отримав необхідного розвитку та функціонування.

Ключові слова: публічний контроль, цивільний контроль, прикордонне відомство, права та принципи, законність.

Tushko K.Yu., Miroshnichenko A.A., Oleshko D.O. Main mechanisms of implementation of democratic civil control in the State Border Guard Service of Ukraine

The article is devoted to the problem of implementation of democratic civil control in the State Border Guard Service of Ukraine. An analysis of scientific works in various fields (monographs, dissertations, scientific publications) in order to obtain a holistic view of the state of democratic civilian control in the security and defense sector; in particular in the border department.

The procedure for defining the concept of democratic civilian control as a result of highlighting only its essential features: a set of legal measures or procedures of legal, organizational, personnel or other content (nature), to ensure the priority of law, legitimacy, legality, publicity and accountability of the security sector and defense, and promoting their effective activities in the performance of functions, national security of the state.

The key principles of democratic civilian control over the security and defense sector are highlighted: the dominance of the civilian sphere of society over the military, which is the main regulatory factor in determining the content of democratic civilian control over the security and defense sector; communication between civilians and the military in the interests of society; professionalization of military service, which creates trust and increases the authority of service in society.

The following mechanisms of democratic civil control in the border service are analyzed: the legal mechanism is the basis for its democratization and the foundation of all forms and types of both state and public control (adoption of relevant legal documents, the purpose of which is to clearly define terminology, functions, rights and responsibilities of the parties; meeting the requirements for openness and publicity of the agency); organizational mechanism is the clarity of the structure and organizational and staffing features in various forms and types of state and public control (provides clarity and specification of control; reflects the specifics of its organizational staffing structure); public councils and consultations; public-private partnership in Ukrainian society, and especially in the security and defense sector, is an unknown type of control that has not received the necessary development and functioning.

Key words: public control, civil control, border agency, rules and principles, legality.

Постановка проблеми. Ступінь змін, які відбуваються наразі в сучасному суспільстві, свідчить про те, що людська спільнота перебуває у стані активного розвитку. Такий розвиток подій зумовлює реформи, трансформації та інновації в різних суспільно-політичних і культурно-освітніх закладах. Значний вплив на функціонування держави та її інститутів мають темпи наукового прогресу, поява нових інформаційно-комунікаційних технологій і насамперед статус сучасних технологій. З огляду на це у сучасному співтоваристві існує багато протиріч між індивідами, між соціальними групами та індивідами, між групами й організаціями суспільства тощо. Першочерговим завданням сучасного державного управління є формулювання відповідей на актуальні суспільно-політичні питання, вирішення суперечностей. В Україні ці питання є особливо актуальними, оскільки це відбувається в умовах переходу від тоталітарної системи до демократичної, військової агресії Російської Федерації, нездатності політичних еліт виконувати свою роль у суспільстві, відсутності належної політичної культури. Українська держава намагається узагальнити світовий досвід реформ у соціально-економічній і політичній сферах для ефективного здійснення власної модернізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання теоретичних розробок на практиці можливе лише за оптимального стану досліджень актуальних питань. Розглянуто конкретну інформаційну базу з проблем визначення категоріального апарата демократичного цивільного контролю сектора безпеки та оборони. За результатами цього аналізу ми дійшли таких висновків: 1) в Україні активно впроваджується демократичний цивільний контроль у публічному просторі; 2) наукові досягнення місцевих вчених становлять достатню для аналізу кількість; 3) правоохоронні органи починають здійснювати демократичний громадянський контроль. З огляду на це ми проаналізували дослідження вчених, які активно займаються демократичним цивільним контролем в управлінні, а саме:

П. Богущького [4], С. Грищенка [2], О. Довганя [4], І. Дороніна [4], І. Кушніра [9], О. Петришина [4], В. Пилипчука [4], Ф. Флурі [3], В. Ященко [4] та інших.

Мета статті – на основі аналізу теоретико-методологічних засад механізму державного управління розвитком електронної демократії та електронного урядування у сфері охорони здоров'я розробити науково обґрунтовані напрями їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Легітимність – це основний принцип функціонування громадянського суспільства, що є стандартом сучасної спільноти. Легітимність, діалог між державою та суспільством, укладення нового суспільного договору в українській громаді, переоцінка системи національної безпеки – це ті нагальні питання, які Україна має вирішувати. У країні колишнього пострадянського простору проблема національної безпеки сприймалася в контексті існування лише зовнішніх і внутрішніх ворогів. Наслідком такої ситуації стала неретформованість державного управління, зокрема військового управління, а також відсутність системи демократичного цивільного контролю (далі – державні документи). Слід зазначити, що навіть українське суспільство не було готове до такої громадської активності та позиції.

Сектор безпеки та оборони України заслуговує на особливу увагу, оскільки країна геополітично була найближчою до Європи в складі СРСР і тому мала велику кількість військових частин і вищих військових навчальних закладів. Після проголошення незалежності в Україні військові та правоохоронні підрозділи були віднесені до новостворених галузевих міністерств. Для розуміння суті проблеми, запропонованої в науковій роботі, необхідно звернутися до історичного аналізу процесів формування державних документів у секторі безпеки та оборони України. Основне визначення державних облігацій в Україні наведене в Законі України «Про національну безпеку України» та підкреслює лише їх істотні характеристики: низку правових заходів чи процедур правового, організаційного, персонального чи іншого змісту (характеру), забезпечення першості, легітимності, законності, гласності і підзвітності секторів безпеки та оборони, а також сприяння їхній ефективній діяльності з виконання функцій національної безпеки держави.

Запропоноване визначення державних облігацій відображає їх основні складники. У демократичних суспільствах можливі державні облігації в соціальному та владному варіантах. Слід також підкреслити, що в системі державного управління існують окремі підсистеми державних цінних паперів: зовнішня та внутрішня.

Підсистему внутрішнього контролю здійснюють уповноважені структурні підрозділи, між якими існує адміністративне підпорядкування.

Підсистема зовнішнього контролю є більш цінною, оскільки це громадський контроль за оцінкою вартості державних органів, державних підприємств, організацій, установ (зокрема, тих, що надають адміністративні, соціальні та інші послуги), місцевого самоврядування, соціальних програм та виконання державних функцій у сфері безпеки. Суть державних документів у сфері безпеки та оборони полягає в поєднанні зовнішніх і внутрішніх елементів, а основними критеріями такого контролю є нормативно-правові документи та морально-етичні цінності і норми, система загальнолюдських цінностей тощо. Таким чином, зміст державних документів як наглядного дзеркала, а також структурно-дизайнерського інструменту відображає функціональні характеристики сектора безпеки та оборони.

Державні облігації поєднують такі важливі аспекти, як загальне і приватне, публічне та персональне, що є взаємозалежними. Це означає, що в секторі

безпеки та оборони громадський й особистий контроль (нагляд) мають збігатися. Відповідно до цієї інтерпретації державні облігації є водночас соціальним та особистим феноменом, глибина якого залежить від аудиторії, унікальності й різноманітності особистого. Проаналізований діалектичний характер державних паперів підтверджує спрямованість контролю на загальне, а також прагнення гарантувати безпеку особистості, її прав і свобод, тобто активно враховувати потреби окремих осіб [5].

Слід виокремити термін «демократичний» у визначенні державних документів, який означає залучення широкої громадськості до сфери державного управління через здійснення контрольних функцій. Саме існування громадянського контролю є ознакою демократичного суспільства та одним із напрямів формування громадянського суспільства, що сприяє розвитку демократичних і політичних інститутів.

Сучасне українське законодавство закладає правову основу для державних документів у сфері безпеки та оборони. Наприклад, у ст. 5, 38 Основного Закону (Конституції) України зазначено, що народ як носій суверенітету та єдине джерело влади, що здійснюється органами державної влади та місцевого самоврядування, і громадяни можуть брати участь у державному управлінні [1].

Інший нормативно-правовий документ, зокрема ст. 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», вказує, що однією з форм громадського контролю є громадські слухання, на яких орган місцевого самоврядування зустрічається з посадовими особами та формулює пропозиції на відповідні теми [10].

У ст. 10 Закону України «Про інформацію» визначено, що обов'язком органів державної влади та місцевого самоврядування є надання інформації про стан своєї діяльності та рішень [8]. У ч. 3 ст. 13 цього ж Закону зазначено, що держава має бути суб'єктом інформаційних відносин про гарантований вільний доступ до статистичної інформації на основі запиту; у ст. 43 наголошено, що до прав учасників інформаційних відносин належить право на доступ до інформації про діяльність народних депутатів, органів місцевого самоврядування, місцевих адміністрацій, а також передбачено відповідальність за порушення інформаційного законодавства [6].

Варто звернутися до змісту Закону України «Про звернення громадян», згідно з ч. 1 ст. 1 якого кожен громадянин України має право звертатися зі скаргами та пропозиціями до органу державної влади, місцевого самоврядування, організації, установ, об'єднань незалежно від форм власності [7].

В Україні сформовано ініціативи щодо розширення меж функцій громадського контролю, що свідчить про об'єктивність змісту державних документів. Існує так звана «класифікація» суб'єктів громадського контролю, їх поділяють на організовані та неорганізовані види.

З огляду на проаналізовані вище правові документи можна дійти висновку, що суб'єктами громадського контролю не можуть бути лише громадські організації. Кожен громадянин має право здійснювати контроль, незалежно від його участі в тій чи іншій організації. Таким чином, суб'єктом громадського контролю є кожен учасник суспільних відносин, не наділений владою та державною владою. Така позиція підвищує ефективність заходів контролю, оскільки до їх реалізації може бути залучено широку громаду. Державні облігації через сектор безпеки та оборони передбачають реалізацію деяких ключових принципів:

- домінування громадянського суспільства над військовим, що є основним регулювальним фактором під час визначення змісту державних документів щодо сектора безпеки та оборони;

- спілкування між цивільними та військовими в інтересах суспільства;

– професіоналізація військової служби, що створює довіру та зростання службового авторитету в суспільстві.

З моменту проголошення незалежності Україна створила систему державних цінних паперів у сфері безпеки та оборони і позиціонувала її як пріоритетну в процесі демократизації суспільства. Однак цей процес є дещо складним, оскільки в Україні бракує повноцінного громадянського суспільства. На цьому тлі завданням влади є розробка алгоритму налагодження цивільно-військового співробітництва. Це вже призводить до систематизації й адекватного контролю над сектором безпеки та оборони.

Механізми державних цінних паперів є частиною загальної системи державного контролю та мають свої специфічні режими роботи, що враховують сучасний зміст контрольної діяльності у сфері безпеки та оборони. З огляду на це необхідно посилити і вдосконалити механізми розміщення державних облігацій у Державній прикордонній службі України (далі – ДПСУ).

Правовий механізм державних паперів у сфері безпеки та оборони, особливо у ДПСУ, є основою її демократизації та здійснення всіх форм і видів державного та громадського контролю. Всі способи і форми державних паперів вимагають прийняття відповідних правових документів, метою яких є чітке визначення термінології, функцій, прав та обов'язків сторін. У ДПСУ частково розроблений правовий механізм щодо державних облігацій, який відповідає вимогам департаменту щодо відкритості та публічності.

Організаційний механізм державних цінних паперів – це чітка структура, а також організаційно-особистісні характеристики в різних формах і видах державного та громадського контролю. Такий механізм забезпечує чіткість та конкретизацію державних цінних паперів у ДПСУ. В прикордонному відомстві урядові документи відображають специфіку організаційної структури персоналу, тому є унікальними і дають змогу громадськості їх контролювати. Громадські ради та консультації є популярними формами державних документів у секторі безпеки та оборони. Процеси цих форм державних облігацій та результати їх функціонування детально представлені в ДПСУ. Державно-приватне партнерство в українському суспільстві, зокрема в секторі безпеки та оборони, є досі маловивченим типом державних облігацій, який не має необхідного розвитку та функцій. Для розвитку такого партнерства Україні потрібно вивчити досвід провідних країн світу і створити власну адаптивну модель партнерства у сфері безпеки та оборони, особливо в сучасний історичний період.

Наведені у статті механізми реалізації державних цінних паперів у ДПСУ цим переліком не обмежуються. Проте врахування досвіду функціонування державних цінних паперів у розвинених країнах світу дозволило сформулювати відповідні механізми для державних цінних паперів у секторі безпеки та оборони України. Можна сказати, що такі механізми є унікальними, оскільки вони адаптовані до українських реалій.

Висновки і пропозиції. Слід зазначити, що проаналізовані вище механізми реалізації державних облігацій у ДПСУ необхідно вдосконалювати та розширювати. Проте наразі прикордонне відомство зробило значні кроки для забезпечення державної безпеки, що сприяло його демократизації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Грищенко С. Підготовка та реалізація проєктів публічно-приватного партнерства : практичний посібник для органів місцевої влади та бізнесу. Київ : ФОП Москаленко О.М., 2011. 140 с.
3. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки: актуальні джерела / під ред. Ф. Флурі, В. Бадріа. Вид. 2-ге, доопрац. і доп. Київ, 2016. 272 с.
4. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки та оборони: теорія і практика : навчальний посібник / В. Ященко та ін.; за заг. ред. В. Пилипчука. Київ ; Одеса : Фенікс, 2020. 224 с.
5. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави : Закон України від 19 червня 2003 р. № 975-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 46. Ст. 366.
6. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI.
7. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
8. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48.
9. Кушнір І. Суспільні інформаційні відносини в діяльності органів охорони державного кордону. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України* : тези VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Хмельницький, 10 грудня 2015 р. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2015. С. 141.
10. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

REFERENCES:

1. Konstytucija Ukrainy [Constitution of Ukraine]: adopted at the fifth session. Verkhov. Council of Ukraine June 28 1996. *Vidomsti Verkhovni Radi Ukrainy*. 1996. № 30. P. 141.
2. Grishchenko, S. (2011) Pidghotovka ta realizacija proektiv publichno-pryvatnoho partnerstva : prakt. posib. [Preparation and implementation of public-private partnership projects: practice way for local authorities]. *Government and business*. Kyiv: FOP Moskalenko O.M., 140 p.
3. Demokratychnyj cyvilnyj kontrolj nad sektorom bezpeky: aktualjni dzherela [Democratic civilian control over the security sector: current sources] / ed. F. Fleury and W. Badrak. 2 edition, revised and supplemented. Kyiv. 272 p.
4. Demokratychnyj cyvilnyj kontrolj nad sektorom bezpeky i oborony: teorija i praktyka : navchalnyj posibnyk. (2020) [Democratic civil control over the security and defense sector: theory and practice: a textbook] / V. Yashchenko ta in.; for the head ed. V. Pilipchuk. Kyiv ; Odessa : Phoenix, 224 p.
5. Zakon Ukrainy "Pro demokratychnyj cyvilnyj kontrolj nad Vojennoju orghanizacijeu i pravookhoronnymy orghanamy derzhavy" [Law of Ukraine "On Democratic Civil Control over the Military Organization and Law Enforcement Bodies of the State"] of 19.06.2003 № 975-IV. *Vidomosti Verkhovnoi Radi Ukrainy*. 2003. № 46, p. 366.
6. Zakon Ukrainy "Pro dostup do publichnoji informaciji" [Law of Ukraine "On Access to Public Information"] of January 13, 2011. № 2939-VI.
7. Zakon Ukrainy "Pro zvernennja ghromadjan" [Law of Ukraine "On Citizens' Appeals"]. *Vidomosti Verkhovnoi Radi Ukrainy*. 1996. № 47. P. 256.
8. Zakon Ukrainy "Pro informaciju" [Law of Ukraine "On Information"]. *Vidomosti Verkhovnoi Radi Ukrainy*. 1992. № 48.

9. Kushnir, I. Suspiljni informacijni vidnosyny v dijalnosti orghaniv okhorony derzhavnogho kordonu [Public information relations in the activities of state border guards]. *Educational and scientific support of law enforcement agencies and military formations of Ukraine* : theses of the VIII All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, m. Khmelnytsky, December 10, 2015. Khmelnytsky : NADPSU Publishing House, 2015. P. 141.

10. Pro misceve samovrjaduvannja v Ukraini [On local self-government in Ukraine]: Law of Ukraine. *Vidomosti Verkhovnoi Radi Ukrainy*. 1997. № 24. Art. 170.

УДК 355/359.071-08

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.20>

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИХ КАДРІВ ВІЙСЬКОВОЇ МЕДИЦИНИ У КРАЇНАХ СПІВДРУЖНОСТІ НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ

Фурдик В.Д. – аспірант

Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0001-8811-0711

У статті проаналізовано досвід організації військової медицини та підготовки управлінських кадрів у Республіці Білорусь, Республіці Казахстан, Республіці Узбекистан, Республіці Молдова. Проведено науково-теоретичне дослідження формування та реалізації стандартів НАТО у підготовці керівних кадрів для збройних сил країн СНД, визначено шляхи створення та розвитку системи підготовки військово-медичних кадрів у цих державах.

Протягом останніх десятиліть країни СНД ведуть ґрунтовну дискусію щодо того, як надати людині належні знання та вміння для забезпечення гармонійної взаємодії із глобальним суспільством, яке швидко розвивається. Відбувається напруження процесів переоснащення медичної служби медичним майном, підвищення ролі медичного забезпечення військових і гуманітарних операцій у різних регіонах ближнього та далекого зарубіжжя, що впливає на рівень вимог до медичних кадрів, до якості їхньої підготовки.

Встановлено, що кожна з перерахованих вище держав прагне створити свою систему підготовки високопрофесійних військових лікарів для потреб власних збройних сил, переосмислити той багаж знань, вмінь та оснащення, яке перейшло у спадок від колишнього СРСР. Кінцевою метою таких перетворень є формування добре підготовлених і оснащених армій, здатних ефективно та вчасно надавати медичну допомогу пораненим, вміло організовувати та надійно керувати медичним забезпеченням, захищаючи національні інтереси країни.

Проблема підготовки керівних кадрів відомчої медицини нині знаходяться на етапі масштабних перетворень, викликаних порушенням чинної системи стратегічної стабільності у світі, зміною воєнних загроз для України, новими засобами та способами збройної боротьби.

У статті наголошено на тому, що питання підготовки військово-медичних фахівців для власних збройних сил кожної держави особливо стає актуальним у період її реформування. Аналогічні структурні перетворення відбуваються й у медичній службі. Накопичений світовий досвід організації медичного забезпечення будь-якого збройного конфлікту показує, що результат лікування поранених насамперед залежить від підготовленості кадрів, часу надання своєчасної та повноцінної медичної допомоги, результатів наукових досліджень, а це вимагає якнайшвидшого впровадження у практику отриманих результатів.

Ключові слова: публічне управління кадрами, військова медицина, підготовка, реформування військової медицини.

Furdyk V. D. Experience of training of leadership of military medicine in the countries of the Commonwealth of Independent States (CIS)

The article analyzes the experience of the organization of military medicine and management training in the Republic of Belarus, the Republic of Kazakhstan, the Republic of Uzbekistan, the Republic of Moldova. A scientific and theoretical study of the formation and implementation of NATO standards in the training of leadership for the armed forces of the CIS countries, identified ways to create and develop a system of training of military medical personnel in these countries.

It is emphasized that in recent decades, the CIS countries have been conducting a thorough discussion on how to provide people with the appropriate knowledge and skills to ensure harmonious interaction with a rapidly developing global society. There is an increase in the process of re-equipping the medical service with medical equipment, increasing the role of medical support of military and humanitarian operations in various regions of near and far abroad, which in turn affects the level of requirements for medical personnel, the quality of their training.

It is established that each of the above states seeks to create its own system of training highly professional military doctors for the needs of its own armed forces, to rethink the baggage of knowledge, skills and equipment inherited from the former Soviet Union. The ultimate goal of such transformations is to form well-trained and equipped armies capable of effectively and timely providing medical care to the wounded, skillfully organizing and reliably managing medical care while protecting the national interests of the country.

The problem of training managers of departmental medicine is currently at the stage of large-scale transformations caused by the violation of the existing system of strategic stability in the world, changing military threats to Ukraine, new means and methods of armed struggle.

The article emphasizes that the issue of training military medical specialists for each state's own armed forces becomes especially relevant during its reform. Similar structural changes are taking place in the medical service. The accumulated world experience in the organization of medical care in any armed conflict shows that the end result of treatment of the wounded depends primarily on training, time of timely and comprehensive medical care, the results of scientific research, which requires the implementation of the results.

Key words: public personnel management, military medicine, trainings, military medicine reform.

Постановка проблеми. Питання організації медичного забезпечення військ у сучасних умовах набуло особливого значення, що зумовлено вдосконаленням воєнно-медичної доктрини у країнах СНД, потребами реформування організаційно-кадрового потенціалу медичної служби, її матеріально-технічного переозброєння, досвідом організації медичного забезпечення військ у сучасних війнах і локальних конфліктах. Існує суперечність між зростанням вимог військової практики до офіцера медичної служби і недостатнім рівнем його підготовки до виконання завдань воєнно-професійної діяльності, зокрема в умовах реальних бойових дій, що зумовлюється недостатнім рівнем базової професійної підготовки майбутніх військових лікарів у військово-медичних вишах і в питаннях медичного забезпечення бойових дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки професійних і кваліфікованих офіцерів медичної служби збройних сил у країнах СНД науковцями майже не досліджувалася, за рідкісними винятками. Зокрема, російський науковець І.В. Лобачов, котрий походить із сім'ї медиків-педагогів, що приділяли увагу підготовці офіцерів-медиків ще у Радянському Союзі, присвятив свою кандидатську дисертацію та низку статей питанню оптимізації підготовки майбутніх військових лікарів. Білоруський науковець, полковник медичної служби, доктор медичних наук, професор, Заслужений лікар Республіки Білорусь С.М. Шнітко аналізує особливості розвитку військової медицини у РБ протягом ХХІ ст.

Формулювання цілей статті. Дослідити досвід формування системи підготовки кадрових офіцерів медичної служби у країнах СНД, зумовленої організаційною перебудовою медичної служби збройних сил і потребами її матеріально-технічного забезпечення, а також досвідом збройних конфліктів ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. Поряд із розглядом досвіду підготовки керівних кадрів для військової медицини у країнах НАТО, для яких властивим є національні особливості її організації з єдиними стандартами вимог надання медичної допомоги, цікавим є відповідний досвід у країнах СНД.

Підготовка висококваліфікованих військових фахівців, які відповідають умовам *Збройних Сил Білорусії* та суспільства, володіють високим рівнем знань, навичок і вмінь, а також особистою та корпоративною культурою, проводилася на військових кафедрах Мінського, Гродненського, Вітебського та Гомельського державних медичних інститутів, а також у межах післядипломної спеціалізації та підвищення кваліфікації усіх військових медиків. Підготовка відповідних кадрів за кордоном, зокрема у Російській Федерації, вимагала значних коштів. Саме тому 6 червня

1995 р. на базі військової кафедри Мінського державного медичного інституту та 71-ї Інтернатури медичного складу ЗС Республіки Білорусь (РБ) був організований військово-медичний факультет при Білоруському державному медичному університеті. Аналогів подібної організації немає у жодній країні СНД [1, с. 3–8].

За два десятиліття підготовка військових лікарів зазнала низки перетворень. Із 7 червня 2021 р. постановою Міністерства оборони РБ та Міністерства охорони здоров'я РБ від 3 травня 2021 р. № 8/45 військово-медичний факультет у закладі освіти «Білоруський державний медичний університет» реорганізовано у військово-медичний інститут у закладі освіти «Білоруський державний медичний університет».

Військово-медичний інститут є складовою частиною єдиної навчальної структури Білоруського державного медичного університету. Водночас це автономна адміністративна одиниця зі своїм керівництвом, яке підпорядковується Міністру оборони Республіки Білорусь.

За вказівками Міністерства оборони Білоруська військово-медична школа повинна відповідати таким вимогам:

- професійна військово-медична освіта має бути фундаментальною та безперервною;
- всі проміжні службові щаблі професійної кар'єри мають супроводжуватися відповідною курсовою підготовкою, яка дає можливість адекватно реагувати на нові геополітичні, військово-технологічні та військово-медичні зміни;
- самоосвіта – невід'ємна частина професійної військово-медичної освіти [1, с. 3].

Військово-медичний інститут є структурним підрозділом закладу освіти «Білоруський державний медичний університет», що реалізує освітні програми вищої освіти, післядипломної освіти медичних працівників для збройних сил, інших військ і військових формувань, освітні програми додаткової освіти дорослих, які здійснюють підготовку військових медичних кадрів із військово-обліковим спеціальностям та у резидентурі, забезпечення проходження інтернатури.

Основними завданнями інституту є:

- навчання курсантів (слухачів) за освітніми програмами вищої освіти I ступеня за профілем освіти «Охорона здоров'я» для Збройних Сил, інших військових формувань;
- підготовка спеціалістів на II ступені вищої освіти (магістратура) для Збройних Сил, інших військових формувань;
- підготовка спеціалістів із освітніх програм I ступеня післявишівської освіти (ад'юнктура) для Збройних Сил, інших військових формувань;
- підвищення кваліфікації та перепідготовка керівних працівників і спеціалістів, котрі мають вищу освіту за профілем освіти «Охорона здоров'я»;
- проведення освітніх курсів (лекторіїв, тематичних семінарів, практикумів, тренінгів, офіцерських курсів та інших видів навчальних курсів);
- організація та проведення навчання слухачів із військово-медичної підготовки для Збройних Сил, інших військових формувань;
- організація та проведення інтернатури лікарів-інтернів для Збройних Сил, інших військових формувань;
- підготовка у резидентурі військових медичних кадрів для Збройних Сил, інших військових формувань;
- навчання студентів університету за програмою підготовки офіцерів медичної служби запасу;

– перепідготовка військових медичних кадрів, які мають середню спеціальну медичну освіту, з військово-облікових спеціальностей для Збройних Сил, інших військових формувань;

– навчання та підготовка військовослужбовців іноземних держав за освітніми програмами вищої освіти I ступеня за профілем освіти «Охорона здоров'я», II ступеня вищої освіти (магістратура), I ступеня післявишівської освіти, у резидентурі;

– підвищення кваліфікації та перепідготовка військовослужбовців іноземних держав, котрі мають вищу освіту за профілем освіти «Охорона здоров'я»;

– проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень і розробок;

– участь у наданні медичної допомоги на базах клінічних організацій охорони здоров'я;

– виховання у курсантів, громадян РБ, патріотизму, високого почуття відповідальності за виконання службового обов'язку, виконання вимог, викладених у Військовій присязі та загальновійськових статутах Збройних Сил РБ, сумлінного ставлення до навчання.

До складу інституту входять командування, навчально-методична частина, відділ кадрів, група матеріально-технічного забезпечення, військово-медичний факультет, кафедра організації медичного забезпечення військ і медицини катастроф, підрозділи курсантів (слухачів).

Факультет є організаційно-адміністративним структурним підрозділом інституту, який забезпечує здійснення освітньої та наукової діяльності, навчально-методичної роботи у рамках певних профілів освіти, напрямів освіти, спеціальностей підготовки спеціалістів.

Підготовка кадрових офіцерів медичної служби за освітньою програмою вищої освіти «Охорона здоров'я» спеціальності 1-70 0101 «Лікувальна справа», 1-71 0101 «Військово-медична справа» з поглибленим вивченням воєнних і воєнно-медичних дисциплін. Термін навчання 6 років. Курсанти навчаються на денній формі за бюджетний кошт і на повному державному утриманні. Після успішного закінчення 5 курсу курсанту присвоюється військове звання «лейтенант», а після складання державних іспитів – «старший лейтенант медичної служби» з отриманням кваліфікації «лікар».

На факультеті готують:

– лікарів-інтернів для ЗС РБ;

– офіцерів медичної служби запасу за трьома спеціальностями: «Лікарська справа у наземних військах», «Загальна епідеміологія» та «Фармація»;

– здійснюється перепідготовка медичних кадрів із вищою освітою за спеціальностями: 1-81 02 55 «Терапія», 1-81 02 65 «Хірургія» і 1-81 02 73 «Організація охорони здоров'я»;

– підготовка клінічних ординаторів за спеціальностями «Хірургія» та «Терапія»;

– підвищення кваліфікації воєнно-медичних кадрів із вищою освітою [2].

У складі факультету діють 4 кафедри:

– організація медичного забезпечення військ та екстремальної медицини;

– воєнна епідеміологія та воєнна гігієна;

– воєнно-польова терапія;

– воєнно-польова хірургія.

На кафедрі організації медичного забезпечення військ та екстремальної медицини курсанти отримують знання за такими напрямками: організація та проведення заходів медичного забезпечення військових частин і підрозділів в умовах бойових ситуацій та у повсякденній діяльності; розгортання та функціонування воєнних

медичних частин і підрозділів у бойових обставинах і за умов надзвичайних ситуацій; організація постачання військових частин і підрозділів медичним майном і технікою. Курсанти отримують знання і практичні навички щодо прийняття рішень стосовно організації медичного забезпечення військових частин у різних умовах, планування й управління підрозділами медичної служби військових частин.

На кафедрі воєнної епідеміології та воєнної гігієни увага приділяється профілактичним заходам. На ній навчаються попереджати захворювання й організовувати повсякдення життя так, щоб уникнути травматизму та вибуху інфекційних захворювань у збройних формуваннях.

На кафедрі воєнно-польової терапії та воєнно-польової хірургії навчання здійснюється безпосередньо в операційних, перев'язочних, лікувальних і діагностичних відділеннях. На кафедрі воєнно-польової терапії вивчають питання бойової терапевтичної патології, найбільш поширені захворювання, властиві для військовослужбовців у мирний час, а також питання воєнної токсикології. На кафедрі воєнно-польової хірургії практичні заняття проводяться у хірургічних відділеннях і передбачають клінічне дослідження пацієнтів (огляд, аналіз результатів досліджень, визначення діагнозу, призначення адекватного лікування тощо).

Білоруський науковець С.Н. Шнітко відзначає, що система підготовки воєнно-медичних кадрів у Білорусі складається з довишівської, переддипломної та післядипломної підготовки. Вона не має принципової відмінності від воєнно-медичної освіти у РФ, однак менш громіздка й адаптована до національної системи освіти [1, с. 4–5].

Головними завданнями довишівської підготовки є підготовка молодшого та середнього воєнно-медичного персоналу та залучення до навчання у вищі найбільш підготовленої молоді.

Переддипломна підготовка воєнно-медичних кадрів визначається потребою ЗС у спеціалістах цього профілю. Міністерство оборони РБ визначає через механізм державного замовлення, кількість та освітній стандарт – якість підготовки випускників факультету. Ця підготовка офіцерів медичної служби триває 6 років і дає базову медичну освіту, тобто готує лікарів, здатних надавати якісну медичну допомогу у системі як воєнної, так і цивільної системи охорони здоров'я. Підготовка офіцерів медичної служби здійснюється на основі цього освітнього стандарту за спеціальністю «Лікувальна справа» та «Воєнно-медична справа». Перші два курси навчання здійснюються у сфері соціально-гуманітарних, природничих, медико-біологічних і загальновійськових дисциплін. На 3–4 курсах навчання здійснюється на клінічних кафедрах, а на 5–6 курсах його здійснюють випускові воєнно-медичні кафедри факультету (організація медичного забезпечення військ та екстремальної медицини, воєнної епідеміології та воєнної гігієни, воєнно-польової хірургії та воєнно-польової терапії), які забезпечують систематизацію раніш отриманих знань і навиків, готуючи випускників до організаційної, профілактичної та клінічної діяльності військового лікаря. Отже, підготовку таких фахівців здійснюють 72 кафедри Білоруського державного медичного факультету та 4 кафедри Воєнно-медичного факультету.

Для курсантів навчальним планом передбачається практика та стажування у військах відповідно до рівня їхньої підготовки. Після вступу на факультет для курсантів проводиться одномісячна професійна підготовка; після 1 курсу – одномісячна загальновійськова практика як стрільця-санітара; після 2 курсу – загальновійськова практика санінструктора; після 3 курсу – одномісячна медсестринська практика; після 4 курсу – одномісячна лікарняно-поліклінічна практика як лікаря

військової частини; після 5 курсу проводяться практичні заняття щодо розгортання окремого медичного загону та лікувальна клінічна практика у воєнно-медичних центрах; курсанти випускного 6 курсу проходять стажування у військах, виконуючи обов'язки начальника медичної служби (медичного пункту, лікаря) окремої військової частини.

Підготовка офіцерів медичної служби запасу здійснюється на воєнних кафедрах медичних університетів.

У багатьох країнах існує жорстка система безперервної післядипломної підготовки з регулярним складанням іспитів щодо підтвердження кваліфікації, без чого лікар не допускається до практичної діяльності. Це є стимулом для лікарів підвищувати рівень своїх знань, а освітні заклади за рахунок значної чисельності осіб, які навчаються та складають іспити, покращувати власну навчально-методичну, клінічну і матеріально-технічну базу. Саме тому відповідно до положень декларації з медичної освіти 39-ї Всесвітньої медичної асамблеї (Мадрид, жовтень 1987 р.) медична освіта є «процесом безперервного навчання, котрий починається з моменту вступу на медичний факультет і завершується після припинення медичної практики» [1, с. 7]. Це зумовлюється тим, що науково-технічний прогрес напрочуд стрімкий, особливо у медицині, й отримані у виші знання щорічно знецінюються на 20–30%.

Планування й організація післядипломної (додаткової) підготовки лікарів і середнього медичного персоналу ЗС РБ здійснюється на воєнно-медичному факультеті. Частина медичного персоналу Міністерства оборони РБ проходить перепідготовку та підвищення кваліфікації у Білоруській медичній академії післядипломної освіти та в установах освіти, які спроможні забезпечити підвищення кваліфікації та перепідготовку керівних працівників і фахівців із середньою медичною та фармацевтичною освітою (філіали цієї академії у містах Бресті та Полоцьку).

У системі додаткової освіти із 2009 р. відбулися значні перетворення. Відповідно до Постанови Міністерства охорони здоров'я РБ від 6 січня 2009 р. № 1 «Про встановлення термінів проходження інтернатури і затвердження Інструкції про порядок організації та проходження інтернатури» [2] для випускників воєнно-медичного факультету організована однорічна інтернатура за спеціальностями «Хірургія», «Терапія», «Загальна лікувальна практика» на базі 432 Головного воєнного клінічного медичного центру ЗС РБ з подальшим складанням комплексного кваліфікаційного іспиту державній комісії Міністерства охорони здоров'я РБ. Це дозволило:

- покращити практичну підготовку випускників медичних вишів;
- підвищити професійний рівень відповідно до кваліфікаційних вимог до спеціаліста і рівня його готовності до самостійної діяльності лікаря;
- набути досвід роботи у воєнно-медичному колективі;
- провести атестацію за спеціальністю інтернатури [1, с. 7].

Вищою формою післядипломної освіти є клінічна ординатура, яка реалізується на воєнно-медичному факультеті. Вона здійснюється за дворічним планом. Підвищення кваліфікації воєнних лікарів ЗС РБ здійснюється на командно-штабних тренуваннях та іграх, а також на навчаннях на території РБ та за кордоном.

Випускники воєнно-медичного факультету у званні «старший лейтенант медичної служби» призначаються на посаду лікаря-інтерна факультету. Після цього проходиться інтернатура, і випускники отримують право самостійно займатися медичною практикою. Потім офіцери медичної служби проходять перепідготовку

за хірургічним, терапевтичним, організаційним чи профілактичним профілем на воєнно-медичному факультеті та можуть бути призначені на посаду лікарів-спеціалістів медичних рот. Після трьох років лікарняної діяльності офіцери медичної служби, котрі позитивно себе зарекомендували, мають право поступити у дворічну клінічну ординатуру на факультеті, після її закінчення лікарі-спеціалісти високої кваліфікації можуть бути призначені на посади начальників медичних рот з'єднань і старших ординаторів воєнно-медичних центрів.

Підготовка спеціалістів керівного складу медичної служби ЗС РБ раніше проводилася на факультеті керівного медичного складу Воєнно-медичної академії ім. С.М. Кірова в РФ. Після закінчення цього факультету офіцери медичної служби призначалися на посади начальників воєнно-медичних установ, а також окремих воєнно-медичних центрів, старших ординаторів 432 Головного воєнного клінічного медичного центру. У зв'язку із закриттям цього факультету та з урахуванням специфіки підготовки офіцерів медичної служби оперативного-тактичного рівня у РБ було організовано навчання у магістратурі воєнно-медичного факультету із залученням професорсько-викладацького складу факультету Генерального штабу Воєнної академії РБ [1, с. 8].

Щодо підготовки військових медиків у *Республіці Казахстан* (РК), то Наказом Міністра оборони республіки Казахстан від 22 грудня 2020 р. № 723 «Про затвердження правил воєнно-медичного (медичного) забезпечення Збройних Сил Республіки Казахстан» (ЗС РК) [4] визначена структура воєнно-медичної служби, яка складається із підрозділів, що здійснюють організацію і координацію служби, а також воєнно-медичних установ, підрозділів, які безпосередньо здійснюють воєнно-медичне забезпечення (визначені їхні завдання та функції та порядок їх виконання, а також порядок здійснення санітарно-епідеміологічного контролю у військах і постачання лікарськими засобами та виробами). До структурних підрозділів, які здійснюють організацію і координацію служби, належать:

- Головне воєнно-медичне управління ЗС РК;
- медичні управління (відділи, служби) видів, родів військ, регіональних командувань;
- медичні служби військових частин та установ, органи управління воєнно-медичних установ і підрозділів.

До воєнно-медичних установ і підрозділів, котрі безпосередньо здійснюють воєнно-медичне забезпечення, належать:

- воєнні шпиталі, лазарети, поліклініки, лабораторія авіаційної медицини;
- санітарно-епідеміологічні установи (центр і його філіали);
- установи медичного забезпечення (медичні склади та бази зберігання медичного майна та техніки);
- спеціальні воєнно-медичні установи (штатна воєнно-лікарняна комісія, центр воєнної медицини);
- медичні роти (взвод, відділення) і медичні пункти військових частин.

У 2016 р. на базі Воєнного інституту Сил повітряної оборони був сформований воєнно-медичний факультет із клінічною базою в Актюбінській державній медичній академії для підготовки воєнно-медичних фахівців [5]. Міністерство оборони Казахстану у 2020 р. переглянуло плани підготовки фахівців воєнно-медичного профілю. Відтепер, крім казахських навчальних закладів, майбутні воєнні медики можуть отримувати освіту і в інших країнах, зокрема у воєнних вишах Росії, Вірменії, Туреччини та Китаю.

Курсанти військового інституту Сухопутних військ навчаються за спеціальностями «логістика у військовій справі» та кваліфікації «організація медичного забезпечення», а Воєнного інституту Сил повітряної оборони – за спеціальністю «воєнна медицина», кваліфікації «воєнний лікар», проходять фахове медичне навчання у Казахському національному медичному університеті ім. С.Д. Асфендіярова та Західно-Казахському медичному університеті ім. М. Оспанова.

В іноземних воєнних вищах сьогодні навчається 28 осіб. У Воєнно-медичній академії ім. С.М. Кірова МО РФ навчаються 9 казахських курсантів і 7 офіцерів за спеціальністю «лікарська справа у наземних військах», «лікарська справа в авіації», «управління медичним забезпеченням військ» і «клінічна медицина».

У Єреванському державному медичному університеті на воєнно-медичному факультеті навчаються 3 казахські курсанти за спеціальністю «воєнно-польова хірургія». У Туреччині у Воєнно-медичній академії Гюльхане – 7 курсантів за спеціальністю «лікар загальної практики», а у Воєнно-медичному університеті Китаю – 2 курсанти за спеціальністю «клінічна медицина» [6].

У *Постанові Президента Узбекистану* від 22 жовтня 2020 р. № ПП-4870 «Про заходи щодо організації якісно нової системи підготовки кадрів у галузі воєнної медицини» окреслюються недоліки підготовки фахівців у системі воєнної медицини:

- не впроваджена у практику система забезпечення безперервної професійної підготовки, підвищення кваліфікації й адаптації навичок спеціалістів воєнної медицини до сучасних вимог;

- завдяки низькому рівню використання у навчальному процесі інноваційних розробок і технологій відсутня можливість впровадження сучасних методів і підходів у систему підготовки воєнно-медичних кадрів та організації надання ефективної медичної допомоги військовослужбовцям;

- існує потреба приділяти особливу увагу підготовці висококваліфікованих фахівців воєнної медицини, які беруть участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

У постанові визначалося, що з метою підняття на якісно новий рівень системи підготовки висококваліфікованих офіцерських кадрів і перетворення її у безперервну, поетапну та цільову систему, а також забезпечення тісного зв'язку освіти, науки та практики у воєнній медицині необхідно впровадити у життя низку заходів [7]:

1. Утворити Воєнно-медичну академію ЗС Республіки Узбекистан (РУ) на базі Воєнно-медичного факультету при Ташкентській медичній академії.

2. Основними завданнями Академії має бути:

- підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації у галузі воєнної медицини;

- підготовка у сфері медицини вузьких спеціалістів, науково-педагогічних кадрів, офіцерів резерву та запасу медичної служби;

- широке впровадження в освітній процес передових педагогічних і медичних технологій, які ґрунтуються на міжнародних освітніх стандартах;

- проведення фундаментальних, прикладних та інноваційних науково-дослідних робіт для розв'язання наявних проблем у практиці воєнної медицини у співробітництві з національними та закордонними освітніми та науковими організаціями.

3. Починаючи із 2021/2022 навчального року кандидати на навчання в Академії відбираються Міністерством оборони РУ зі студентів, котрі закінчили 5 курс факультету «лікарська справа» і 4 курс факультету «медико-профілактична справа»

медичних вишів. Курсанти мають навчатися 2 роки: перший рік у бакалавраті, а другий рік – воєнна інтернатура за спеціальностями, необхідними для ЗС РУ.

4. Курсантам, які закінчили бакалаврат Академії, присвоюється військове звання «лейтенант медичної служби» з отриманням спеціальності «воєнний лікар». Після закінчення воєнної інтернатури присвоюється військове звання «старший лейтенант медичної служби». Навчання на факультетах «лікарська справа» і «медико-профілактична справа» у медичних вишах РУ на основі воєнно-медичної навчальної програми Академії прирівнюється до навчання в Академії.

5. Центральний воєнний клінічний госпіталь МО РУ є навчальною та клінічною базою Академії.

6. Передбачається розпочати у 2021/2022 навчальному році перепідготовку і підвищення кваліфікації медичних працівників, які закінчили медичні виші РУ на платно-контрактній основі, а також медичних кадрів для закордонних країн.

7. Створити у структурі Академії Навчально-дослідний інститут воєнної медицини.

8. Затвердити організаційно-штатну структуру Академії.

9. Затвердити перелік спеціальностей (напрямів) навчання в Академії.

Військово-медична служба Національної армії Республіки Молдова (РМ) створена на основі медичних підрозділів колишнього СРСР, які дислокувалися на території РМ, а тому будівлі, обладнання, інфраструктура та персонал перейшли до її складу. Протягом останніх років значний внесок у розвиток медичного забезпечення Національної армії РМ здійснюється за рахунок надання допомоги від країн партнерів, США, Китаю, Німеччини та Румунії на гуманітарній основі [9, с. 32].

Основою системи медичного забезпечення Національної армії РМ є тісна співпраця із закладами Міністерства охорони здоров'я РМ. Спільно здійснюються заходи за державними програмами охорони здоров'я, проводяться тендери для забезпечення потреб медичних структур Національної армії РМ. Усі військово-медичні заклади акредитуються МОЗ РМ [9, с. 32].

Протягом останніх років у системі медичного забезпечення Національної армії РМ було проведено реформування, головною метою якого було здійснення децентралізації чинної структури [9, с. 33].

Організаційно медична служба Національної армії РМ складається із двох структур (як донедавна і в Україні): адміністративної (органи управління та центральні медичні заклади, підпорядковані міністерству оборони РМ) та військової (медичні підрозділи підрозділів військових частин Національної армії РМ, підпорядковані Головному штабу Національної армії РМ) [9, с. 34].

Загалом військово-медична служба Національної армії РМ нараховує 560 цивільних службовців, 100 офіцерів і 140 осіб середнього медичного персоналу. Всього лікарів і провізорів – 162 чоловіка, із них 100 офіцерів і 62 цивільні. Контроль за якістю надання медичної допомоги військовослужбовцям частково здійснюється Національною страховою компанією та ґрунтується на стандартах Міністерства охорони здоров'я РМ [9, с. 33]. Щодо підготовки медичних кадрів для Національної армії РМ, то власні військово-медичні заклади відсутні. Нині підготовка кадрів здійснюється медичним університетом РМ (який має кафедру військової й екстремальної медицини), також підготовку здійснюють у Румунії (військово-медичний інститут та університет медицини та фармакології «Carol Davila», м. Бухарест по два чоловіка щороку).

У лютому 2018 р. у м. Санкт-Петербурзі відбулася координаційна нарада керівників медичних служб ЗС країн-учасниць СНД, співробітників Секретаріату Ради міністрів оборони країн-учасниць СНД і навчально-педагогічних працівників Воєнно-медичної Академії ім. С.М. Кірова. На нараді обговорювалися питання розвитку й удосконалення медичного забезпечення військовослужбовців під час бойових дій і в особливих кліматичних умовах. Запрошені були ознайомлені з навчально-матеріальною та клінічною базою Воєнно-медичної Академії та сучасними розробками у галузі медицини. Начальник Головного воєнно-медичного управління МО Росії Д. Трішкін наголосив на тому, що міжнародне співробітництво у галузі медицини є невід'ємною частиною розвитку партнерських відносин держав-учасниць СНД, що сприяє укріпленню здоров'я та профілактиці захворювань військовослужбовців [8]. Фактично ця нарада була свідченням трьох тенденцій у розвитку воєнної медицини у колишніх країнах Радянського Союзу: перша – держави, які створюють свої власні системи підготовки кадрів, зокрема керівних, для розвитку медичної служби власних ЗС (Україна, Білорусія, Казахстан, Узбекистан); друга – формування воєнно-медичної служби у системі та за стандартами НАТО (Естонія, Латвія, Литва); третя – підготовка кадрового потенціалу на базі власних медичних вишів і у співпраці з країнами СНД, особливо з Росією, як координатором і головним центром підготовки суто воєнних медиків і особливо їх керівної ланки.

Висновки. Таким чином, на початку 20-х рр. XXI ст. формування системи воєнно-медичного забезпечення ЗС колишніх країн-членів СРСР знає суттєвого реформування. Цереформування здійснюється за декількома напрямками, такими як:

- модернізація воєнно-медичної служби, із погляду як матеріально-технічного забезпечення, так і кадрового потенціалу, із сучасним фаховим рівнем підготовки;

- структурна перебудова, яка передбачає організаційне формування системи воєнно-медичною служби як відносно самостійної функціональної системи, котру об'єднує із системою ЗС єдина мета – формування боєздатного штатно-кадрового потенціалу військовослужбовців у всіх видах і родах ЗС;

- у зв'язку зі структурною перебудовою з'явилися інші вимоги до керівництва військово-медичної служби, що зумовлюють потребу спеціальної підготовки відповідних кадрів, як і спеціальної підготовки всіх військових лікарів і середнього медичного персоналу.

Розуміючи актуальність реформи медичної служби у ЗС, керівництва держав – колишніх членів СРСР обрали свої шляхи її реформування: за допомогою НАТО, опираючись на власний кадровий і матеріально-технічний потенціал, а також за допомогою Російської Федерації, зокрема у підготовці спеціалізованих фахових кадрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Шнитко С.Н. Система подготовки военно-медицинских кадров в Республике Беларусь. *Белорусский государственный медицинский университет. Военная медицина*. 2020. № 2. С. 3–11.
2. Об установлении сроков прохождения интернатуры и утверждение Инструкции о порядке организации и прохождения интернатуры. Постановление Министерства здравоохранения Республики Беларусь от 6 января 2009 г. № 1. URL: <http://pravo.levonevsky.org>.
3. Военно-медицинский факультет. URL: <https://www.mil.by/ru/education/bsmu/about/>.

4. Об утверждении правил военно-медицинского (медицинского) обеспечения в Вооруженных Силах Республики Казахстан. Приказ Министра обороны Республики Казахстан от 22 декабря 2020 г. № 723. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000021873>.

5. Сансербаев С. Военная медицина в Казахстане. URL: <https://www.sarbaz.kz/analytics/voennaya-meditsina-v-kazakhstane-203362059/>.

6. Министерство обороны Казахстана ведет переговоры с зарубежными ведомствами о выделении квот на обучение военных врачей. URL: <https://ru.sputnik.kz/health/20201111/15443885/Kazakhstanskikh-voennykh-medikov-obuchayut-zarubezhom-gde-oni-poluchayut-obrazovanie.html>

7. О мерах по организации качественно новой системы подготовки кадров в области военной медицины. Постановление Президента Республики Узбекистан от 22 октября 2020 г. № ПП-4870. URL: <https://lex.uz/docs/5065190?query=%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86>

8. В Санкт-Петербурге прошло координационное совещание главных военных врачей стран СНГ. URL: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12203377@egNews

9. Бадюк М.І., Рудинський О.В., Солярик В.В. та ін. Організація медичного забезпечення збройних сил європейських держав : навчальний посібник. Київ : СПД Чалчинська Н.В., 2014. 104 с.

REFERENCES:

1. Shnitko S.N. (2020) Sistema podgotovki voenno-meditsinskih kadrov v Respublike Belarus' [The system of training military medical personnel in the Republic of Belarus]. Belarusian State Medical University. *Military Medicine Journal*, № 2, pp. 3–11.

2. Resolution of the Ministry of Health of the Republic of Belarus dated January 6, 2009 № 1, Ob ustanovlenii srokov prokhozhdeniya internatury i utverzhdenie Instruktssii o poryadke organizatsii i prokhozhdeniya internatury. Belarus': Resolution of the Ministry of Health of the Republic of Belarus dated January. URL: <http://pravo.levo-nevsky.org>.

3. Voенno-meditsinskiy fakul'tet. [Military Medical Faculty]. URL: <https://www.mil.by/ru/education/bsmu/about/>

4. Prikaz Ministra oborony Respubliki Kazakhstan ot 22 dekabrya 2020 g. № 723. Ob ustanovlenii srokov prokhozhdeniya internatury i utverzhdenie Instruktssii o poryadke organizatsii i prokhozhdeniya internatury. [On approval of the rules of military medical (medical) support in the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan].

5. Sanserbaev S. Voennaya meditsina v Kazakhstane. [Military medicine in Kazakhstan]. URL: <https://www.sarbaz.kz/analytics/voennaya-meditsina-v-kazakhstane-203362059/>.

6. URL:<https://ru.sputnik.kz/health/20201111/15443885/Kazakhstanskikh-voennykh-medikov-obuchayut-zarubezhom-gde-oni-poluchayut-obrazovanie.html>

7. Postanovlenie Prezidenta Respubliki Uzbekistan ot 22 oktyabrya 2020 g. № PP-4870. O merakh po organizatsii kachestvenno novoy sistemy podgotovki kadrov v oblasti voennoy meditsiny [On measures to organize a qualitatively new system of training personnel in the field of military medicine].

8. V Sankt-Peterburge proshlo koordinatsionnoe soveshchanie glavnykh voennykh vrachey stran SNG. URL: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12203377@egNews

9. Badjuk M.I., Rudynskyj O.V., Soljaryk V.V. (2014). Orghanizacija medychno-gho zabezpechennja zbrojnykh syl jevropejsjkykh derzhav.[Organization of medical care for the detrimental forces of the European powers]. Kyiv: SPD Chalchinskaya NV. Pp. 104. (in Ukrainian).

UDC 336.225.2(477)

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.21>

THE SEPARATION OF POWERS IN THE WORKS OF JOHN ADAMS AND THE CONSTITUTION OF FRANCE: COMPARATIVE ANALYSIS

Khomyk Kh.R. – Postgraduate Student at the Department of European Integration and National Security Management

Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service

of Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0000-0003-4833-5806

John Adams is one of the main contributors to the structure of the US government. He focuses on a model of a republic and, on the contrary to other philosophers, provides specificities according to his vision. The Constitution of France has the same reasoning at its core. As far as it aims to establish democracy in a country with monarchic tradition, more attention is devoted to the establishment of institutions and mechanisms of checks and balances, in comparison to states with democratic tradition. Both works are similar in what they planned to achieve; therefore, Adams can become a great source of knowledge for the system of public administration in France. The article discusses main ideas of John Adams related to the separation of powers and the system of checks and balances and looks for corresponding articles in the Constitution of France to identify similarities and differences in both models. The first part of the article describes Adams' reasoning why a republic is an ideal form of government and necessity for the separation of powers. Later, it moves to the detailed analysis of each branch of authority separately and its connections to others. After the elucidation of Adams' ideas, there is a comparison section with the Constitution of France for better visualization of both models. In the end, the author provides the reasoning for differences and explication how potential issues are avoided. The article demonstrates that there are differences between the models; nevertheless, one cannot regard them as a shortcoming because they provide alternative ways of how to keep the equilibrium between branches of authority. From the analysis follows that the Constitution of France is more elaborated than the works of John Adams. Consequently, even though all aspects of Adams' vision of the mechanism of checks and balances are implemented in France, the author tries to focus on how they build a unified system and what are the potential gaps in it.

Key words: separation of powers, checks and balances, state, government, rule of law.

Хомик Х.Р. Поділ влад у працях Джона Адамса та Конституції Франції: порівняльний аналіз

Джон Адамс є одним із головних авторів структури уряду США. Він зосереджується на моделі республіки і, на відміну від інших філософів, акцентує увагу на деталях, відповідно до свого бачення. В основі Конституції Франції – те саме міркування. Оскільки вона спрямована на встановлення демократії в країні з монархічною традицією, то тут більше уваги приділяється створенню інститутів та механізмів стримувань і противаг, ніж у державах із демократичною традицією. Обидві роботи схожі в тому, чого вони планували досягти; тож Адамс може стати чудовим джерелом знань для системи державного управління Франції. У статті розглядаються основні ідеї Джона Адамса, пов'язані з поділом влади та системою стримувань і противаг, які автор дослідження порівнює з відповідними статтями в Конституції Франції для виявлення подібностей та відмінностей між моделями. У першій частині статті описано міркування Адамса, чому республіка є ідеальною формою правління та погляди щодо необхідності поділу влади. Згодом автор переходить до детального аналізу кожної гілки влади окремо та її зв'язків із іншими. Після огляду ідей Адамса щодо певного аспекту автор описує, як це питання відображене в Конституції Франції, та робить порівняння для кращої візуалізації обох моделей. Наприкінці автор визначає відмінності та пояснює, як можна уникнути потенційних проблем у системі публічної адміністрації. У статті розкрито, що між моделями є відмінності; проте не можна вважати це недоліком, оскільки вони розкривають альтернативні способи збереження рівноваги між гілками влади. З аналізу виходить,

що Конституція Франції є більш детальною, ніж праці Джона Адамса. Отже, незважаючи на те, що всі аспекти бачення Адамсом механізму стримувань і противаг реалізовані у Франції, автор намагається зосередитися на тому, як вони будують єдину систему та які потенційні прогалини в ній наявні.

Ключові слова: поділ влад, система стримувань і противаг, держава, уряд, верховенство права.

The separation of powers has a direct influence on the quality of public administration due to providing a specific structure. However, currently, liberal democracies encounter countless issues with the system that may be connected to the separation of powers or mechanisms of checks and balances. As far as John Adams focuses on the relationship between the government and society, his theory is useful for the identification of existing gaps. France is one of the leading EU countries that has a similar structure of public administration to the one proposed by Adams; therefore, there is a high level of commensurability between these systems. Consequently, this comparison will offer an understanding of how to increase the effectiveness of public administration.

Available research. There is no available research on the topic. The works of John Adams were studied by H. Williamson, B. Allen, A. Trees, B. Miroff, and R. McGlone. G. Dwivedi, R. Saleilles, R. Faux took their interest in the Constitution of France and its history.

Novelty. The works of John Adams and the Constitution of France have attracted attention of the researchers; however, this article is the first try of their comparison.

Present-day relevance. Currently, the tendency that citizens lose faith in their governments becomes global. As far as, support of society is directly linked to the quality of public administration, one should focus on its inside changes. Reforms in modern society can have various motivations; therefore, corruption could play a great role in shaping the separation of powers in favor of personal interests. Consequently, there is a need to look at the core of public administration and compare it with a theoretical perspective to identify and resolve the existing problem.

Objective. The objective of the article is to describe a model of the separation of powers and mechanisms of checks and balances as proposed by John Adams and compare it to the model of public administration in the Constitution of France to identify potential gaps and opportunities for the improvement of the later.

Adams continues the tradition to consider public administration from the legal perspective. Inspired by Blackstone's ideas, he envisions the implementation of the system of checks and balances in a democracy and advocates it in the U.S. Adams develops not only the spread of responsibilities between the branches but also devotes attention to the creation of separate bodies within them to prevent the concentration of power [1, p. 149]. Consequently, he presents the idea of how the democratic government built on the principle of the separation of powers should look to ensure its stability and effective functioning.

To begin a philosophic discussion of underlying principles, Adams emphasizes the relationship between the structure of the government and the happiness of society. He evaluates the quality of a government by the quality of administration it provided; therefore, one that "communicates ease, comfort, security, or in one word happiness to the greatest number of persons, and in the greatest degree, is the best" [2, p. 3]. From this relationship, it is not evident what form of government Adams talks about because, in both a republic and a constitutional monarchy, public administration can be organized efficiently. However, the important factor for him is to establish the dependence of the government on society, to clarify that the main task of government is to serve people and satisfy their needs [3, p. 47].

The government based on virtue is the most suitable to promote the happiness of society, according to Adams [4, p. 396]. He sees the republic as the best form of government but emphasizes different possibilities of its variation. Therefore, even though the philosopher does not describe one ideal form of government, he considers specific features necessary for its quality. Adams shares similar reasoning to Montesquieu that people led by virtue are more likely to act according to the law and principles of morality rather than individuals pursuing their personal interests and seeking power.

Republic is the most suitable form of government because individuals get a possibility to contribute with their virtue to the process of political decision-making. When the monarchic regime collapsed in France during the French Revolution, two priorities of new authority were constitutionality and popular sovereignty that are explicitly stated in Article 1 of the Constitution of France: "France shall be an indivisible, secular, democratic and social Republic. It shall ensure the equality of all citizens before the law, without distinction of origin, race or religion. It shall respect all beliefs. It shall be organized on a decentralized basis. Statutes shall promote equal access by women and men to elective offices and posts as well as to the position of professional and social responsibility" [5, p. 4]. Therefore, both Adams and the authors of the Constitution of France saw access of all citizens to decision-making and equality of individuals before the law as a fundament of a state.

After establishing a necessity for popular sovereignty, Adams focuses on the delegation of power as a critical element of the representation of the interests of the majority. He calls the body of elected representatives the Representative Assembly and emphasizes that prevention of "unfair, partial, and corrupt elections" [2, p. 4] is essential for its functioning. Adams believes that people should themselves call for the implementation of this regulation based on their experience because they understand that favoritization of someone's friends would have a negative impact on their lives [6, p. 412]. Thus, Adams considers the importance of the link between people and their representatives in his government theory.

The philosopher sees the Representative Assembly as the primary institution in a state; nevertheless, he argues that it should not combine all powers in itself due to a list of reasons. These concerns are also addressed by the Constitution of France. First, a single Assembly cannot be rational due to individuals who make decisions; therefore, it requires the supervision of a controlling power that should correct errors and defects [2, p. 4]. In France, the corresponding institution to the Representative Assembly is called the National Assembly that has 577 members elected by direct suffrage. The National Assembly is the lower chamber of the Parliament and has the Senate, the higher chamber of the Parliament, as the primary controlling power [5, p. 11–12]. Any bill has to be voted with the majority in both houses to be passed.

Secondly, over time, the Assembly might delegate its responsibilities to its constituents without their consent [2, p. 4]. This problem does not exist in France due to the division of responsibilities between levels of government. It is primarily a highly centralized state that started a decentralization reform in 1982 [7, p. 39]; however, currently, the level of decentralization is not yet high enough to call it decentralized. On the contrary, regions call for the expansion of their competencies and their delegation from the central government. Consequently, France faces the issue that the federal government has too much control over regions while further delegation is highly welcomed.

Thirdly, the Representative Assembly tends to become overambitious and willing to vote itself perpetual. As a result, citizens would lose their control over the institution because the Assembly would function in its self-interest [2, p. 4]. This concern is

addressed in France through an established term of service and number of elected representatives. The elections to the National Assembly take place every five years while the chances that 577 deputies get reelected are extremely slim. Even though some parties encourage their elected representatives to run multiple times, there is always a share of individuals who won the elections for the first time. In addition, there is no legal mechanism to postpone the elections for another term. Thus, a renewal of the list of representatives is guaranteed every term.

Fourthly, the Assembly is not fit to exercise the executive powers due to the lack of secrecy and dispatch [2, p. 4]. The National Assembly does not possess any executive powers as the list of its functions includes passing statutes, assessment of the public policies, and monitoring the government [5, p. 12]. Nevertheless, it exercises control over the executive for the implementation of its programs. The Prime Minister can call for a vote of confidence concerning the governmental program or policy after the deliberation with the Council of Ministers. In this case, a resolution of no-confidence should be signed by one-tenth of the members of the National Assembly to be put to vote. In addition to the decision of the National Assembly, the Prime Minister may ask for the approval of a policy from the Senate. If the National Assembly passes the resolution of no-confidence to the governmental program or a policy, the Prime Minister shall present the resignation of the government to the President of the Republic [5, p. 21]. As a result, the National Assembly provides political direction in the various sectors while the executive works on actual proposals on how to reach these directions. The Parliament does not have to officially approve governmental programs, but this approval takes place informally.

Similarly, the Assembly cannot act as the judiciary because it is “too numerous, too slow, and too little skilled in the laws” [2, p. 4]. This issue is also well addressed by the Constitution of France because the National Assembly is separated from the judiciary. Besides, members of the Parliament cannot be persecuted based on their opinions or votes. However, they enjoy some privileges. In case, they have committed a crime, the Bureau of the House should give its permission to take measures. In case such permission is not granted, members of the Parliament cannot be brought to responsibility until the end of their term [5, p. 12]. Therefore, the National Assembly is strictly limited to being a part of the legislative and does not have a possibility to interfere in the functioning of other branches except cases that are foreseen by the mechanisms of checks and balances.

At last, “a single Assembly, possessed of all the powers of government, would make arbitrary laws for their own interest, execute all laws arbitrarily for their own interest, and adjudge all controversies in their own favor” [2, p. 4]. Consequently, Adams explains that even a body of representatives could turn away from people if it would possess all the authority in a state without any other institution to check it. Therefore, according to him, the separation of powers is necessary to preserve the link between the elected and their electorate.

For this reason, the lawmaking process in France involves three decision-making bodies: the National Assembly, the Senate, and the President of the Republic. A bill can be registered in any of the chambers; however, as a rule, the majority of legislative pieces are reviewed by the National Assembly in the beginning. If it passes three readings and gets voted, it is transferred to another chamber to follow the same procedure. When both chambers pass a bill, the President of the Republic has to ratify it with his signature; therefore, proposals of the members of the National Assembly get reviewed by two additional institutions [8, p. 410]. Consequently, such a procedure limits the possibility of making laws in favor of representatives.

After the description of the legislative and its necessary limitations, Adams continues his discussion with the explanation of how he sees the effective separation of powers. The philosopher claims that both the legislative and the executive should not be represented through one institution because they would enter the competition for power and constantly oppose each other. The judicial cannot serve as a mediator because of the law-making prerogative of the legislative. Adam's solution is to create another assembly to serve as a mediator between the legislative and the executive called the Council [9, p. 19]. The Council would be elected by the Representative Assembly either from themselves or their constituencies. Thus, Adams supports the two-chamber parliament to prevent competition between branches of authority.

The Council should serve as an integral part of the legislative and together with the Representative Assembly annually elect the Governor. Moreover, all great offices in a state should be assumed the same way to teach the candidates political virtue. The Governor should lose all prerogatives and become a part of the executive to oppose the legislative when it would make laws against the common good [2, p. 5]. Consequently, politicians would have to focus on their achievements all the time because they would require to prove their virtue to be re-elected.

Besides, the legislative and the executive had to cooperate due to the spread of responsibilities. Seven or nine members of the Council united into the Privy Council whose main purpose was to advise the Governor [10, p. 360]. The Governor controlled the army and militia and shared the prerogative to pardon with the Council. In addition, the Governor should nominate and appoint individuals for the offices and representatives of the judiciary with the consent of the Council [2, p. 5]. Therefore, both the legislative and the executive incorporated checks and balances to avoid competition between these two branches.

Adams' idea of the Council does not have a directly corresponding institution in France; however, its role is partially covered by several political bodies. The first of them is the Senate with 348 members appointed to represent territorial communities and protect their interests from potential harm from proposals of the National Assembly. Even though from the institutional perspective, it is a part of the legislative, the Senate also has to vote for the non-confidence for the government to resign [5, p. 13–16]. That is why, on the one hand, it can improve proposals of the National Assembly while, on the other hand, the Senate can provide a second opinion on governmental programs and stop the National Assembly from forcing the executive to shape its policies following personal interests of its members.

However, Adams speaks about the importance of virtue that leads to the discussion of what type of appointment of individuals for political offices is the most likely to bring better results. The Senate is elected by the Senate Electoral College that consists of deputies and senators, regional councilors elected in the department, appointed councilors from the Corsican Assembly, councilors to the assembly of Guyana, councilors to the assembly of Martinique, departmental advisers, and delegates from municipal councils. Delegates from municipal councils represent 95 percent of the whole college while their number is based on the number of inhabitants in local communities [5, p. 13–16]. Such a system differs from universal suffrage through the professional experience of delegates in public administration; therefore, before voting, they are aware of the responsibilities of a senator and can evaluate whether a person will be able to fulfill them. Taking into account the size of the Senate Electoral College of approximately 160 thousand people, the possibility for political manipulations is limited. That is why the electoral system for the Senate is directed at choosing individuals suitable for a position rather than having the support of different social clusters.

As far as, the Senate is only partially aligned with Adams' vision of the Council, the Privy Council, and the Governor also do not have corresponding institutions in the system of public administration in France. The President of the Republic covers the responsibilities of the Governor mentioned above. They are the head of the executive and the most influential person in the country who is responsible for the proper functioning of the government and the continuity of the state. They are "the guarantor of national independence, territorial integrity and due respect for Treaties" [5, p. 5].

The President of the Republic appoints and terminates the Prime Minister and other members of the government on the recommendation of the Prime Minister. They serve as the head of the Council of Ministers. After the consultation with the Prime Minister and the Presidents of the Houses of the Parliament, the President of the Republic can dissolve the National Assembly. The clauses where the consultation is required in the Constitution also require the countersignature of the Prime Minister and in some cases responsible ministers to treat into power. The President of the Republic appoints individuals for civil and military posts of the State, accredits foreign ambassadors, and sends envoys abroad. They are the head of the armed forces and national defense councils and meetings by extension. The President of the Republic has the power to grant individual pardons. They are a responsible person for negotiating and ratifying treaties [5, p. 6–10]. Consequently, there are some similarities between these two positions; nevertheless, the President of the Republic does not have the mediating role between the legislative and the executive.

Adams identifies the judiciary to be a central pillar to ensure the dignity and stability of the government. The judiciary, in the contrast to the legislative and the executive, should not share responsibilities with any other branch. The philosopher defines its role as follows: "the judicial power ought to be distinct from both the legislative and executive, and independent upon both, that so it may be a check upon both, as both should be checks upon that". Such placement in the structure of the government is essential to avoid the conflict of interests in judges. According to Adams, judges should be appointed for life with the possibility of their impeachment before the Governor and the Council. Their salaries should be established by the law to prevent their politicization. Thus, the judiciary should not intervene in any political processes in a state but secure the rule of law in it.

In France, the independence of the judiciary is guaranteed by the President of the Republic with the assistance of the High Council of the Judiciary while the judge cannot be removed from office. The President of the Republic also presides over the High Council of the Judiciary while the Minister of Justice is its unofficial Vice-president. The High Council of the Judiciary is comprised of two sections. A section with jurisdiction over judges consists of "the President of the Republic and the Minister of Justice, five judges and one public prosecutor, one State Counselor appointed by the State Council, and three prominent citizens who are not members either of Parliament or the Judiciary, appointed respectively by the President of the Republic, the President of the National Assembly and the President of the Senate" [5, p. 26–28]. The second section with jurisdiction over public prosecutors includes the President of the Republic and the Minister of Justice, five public prosecutors and one judge, and the State Counselor together with the three prominent citizens appointed in the same way as for the previous section. The functions of the section of the High Council of the Judiciary with jurisdiction over judges include recommendations for the appointments to the cassation court, the Chief Presidents of Courts of Appeal, and the Presidents of the High Tribunal, consultation regarding other appointments, acting as a disciplinary tribunal. The section of the High

Council of the Judiciary with jurisdiction over public prosecutors gives its opinion on the appointment of public prosecutors (except for the posts under the jurisdiction of the Council of Ministers) and disciplinary measures regarding public prosecutors [5, p. 26–28]. Consequently, a presence of an institution a role of which is to secure the independence of the judiciary and monitor how individuals trusted with the protection of the rule of law fulfill their function follows Adams' vision.

Adams believes that the constitution built according to the outline mentioned above should stimulate people to take interest in internal developments in a state and engage in politics. Individuals working in the government should serve as an example to promote conscious dignity among the masses. Colonies that desire independence should have full freedom to choose their norms. If they apply the same principles, they would be able to protect themselves from the attacks of European colonists. That is why Adams sees the main strength of such a government in appealing to citizens and increasing their will to be part of the state steering apparatus.

Conclusion. From the analysis of the works of John Adams and the Constitution of France, one can see that the majority of elements related to the separation of powers and mechanisms of checks and balances are shared. The system of public administration in France is well-developed structurally because it focuses rather on checks and balances than a general structure. In comparison with the ideas of Adams, one can see that the only major difference is terms in the office. Adams advocates for frequent change of individuals to increase their feeling of responsibility and motive them to demonstrate constant achievements. If the same people hold authority for a long time, they get accustomed to it and are prone to corruption and manipulations to preserve it. In France, this issue was addressed through the difference in election times so that, at least, some part of new people would join an institution. Terms should not be too short because this would negatively affect the quality of decision-making and program implementation. As a result, in addition to the system of checks and balances in the country, a government should also evaluate its results and whether the structure of public administration satisfies the needs of citizens. Therefore, the comparison of the works of John Adams and the Constitution of France demonstrates that relationships between the institutions play the most important role in the separation of powers; nevertheless, there are alternative ways of addressing these issues to strengthen the system of public administration.

REFERENCES:

1. Williamson, H.P. (1968) John Adams, Counsellor of Courage. *American Bar Association Journal*. No. 54 (2), pp. 148–151.
 2. Adams, J., Wythe, G. (1776) Thoughts on government: Applicable to the present state of the American colonies. In a letter from a gentleman to his friend. Philadelphia : Printed by John Dunlap.
 3. Allen, B. (2002) John Adams: Realist of the Revolution. *The Hudson Review*. No. 55 (1), pp. 45–54. DOI: 10.2307/3852843.
 4. Trees, A. (2001) John Adams and the Problem of Virtue. *Journal of the Early Republic*. No. 21 (3), pp. 393–412. DOI: 10.2307/3125267.
 5. France (1958) The French Constitution, adopted by the referendum of September 28, 1958 and promulgated on October 4, 1958. French text and English translation. New York : French Embassy, Press and Information Division.
 6. McGlone, R.E. (1998) Deciphering Memory: John Adams and the Authorship of the Declaration of Independence. *The Journal of American History*. No. 85 (2), pp. 411–438. DOI: 10.2307/2567746.
 7. Saleilles, R. (1895) The Development of the Present Constitution of France. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. No. 6, pp. 1–78.
-

8. Faux, R.A. (1906) France. *Journal of the Society of Comparative Legislation*. No. 7 (2), pp. 407–414.
9. Mayville, L. (2015) Fear of the Few: John Adams and the Power Elite. *Polity*. No. 47 (1), pp. 5–32.
10. Miroff, B. (1987) John Adams' Classical Conception of the Executive. *Presidential Studies Quarterly*. No. 17 (2), pp. 365–382.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Williamson, H.P. (1968) John Adams, Counsellor of Courage. *American Bar Association Journal*. No. 54 (2), pp. 148–151.
2. Adams, J., Wythe, G. (1776) Thoughts on government: Applicable to the present state of the American colonies. In a letter from a gentleman to his friend. Philadelphia : Printed by John Dunlap.
3. Allen, B. (2002) John Adams: Realist of the Revolution. *The Hudson Review*. № 55 (1), pp. 45–54. DOI: 10.2307/3852843.
4. Trees, A. (2001) John Adams and the Problem of Virtue. *Journal of the Early Republic*. No. 21 (3), pp. 393–412. DOI: 10.2307/3125267.
5. France (1958) The French Constitution, adopted by the referendum of September 28, 1958 and promulgated on October 4, 1958. French text and English translation. New York : French Embassy, Press and Information Division.
6. McGlone, R.E. (1998) Deciphering Memory: John Adams and the Authorship of the Declaration of Independence. *The Journal of American History*. No. 85 (2), pp. 411–438. DOI: 10.2307/2567746.
7. Saleilles, R. (1895) The Development of the Present Constitution of France. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. No. 6, pp. 1–78.
8. Faux, R.A. (1906) France. *Journal of the Society of Comparative Legislation*. No. 7 (2), pp. 407–414.
9. Mayville, L. (2015) Fear of the Few: John Adams and the Power Elite. *Polity*. No. 47 (1), pp. 5–32.
10. Miroff, B. (1987) John Adams' Classical Conception of the Executive. *Presidential Studies Quarterly*. No. 17 (2), pp. 365–382.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Білик Я.О.	3	Олешко Д.О.	138
Бронат Ю.В.	8	Островий О.В.	85
Васильковський О.Т.	15	Правоторова О.М.	92
Величко Л.Ю.	15	Радченко О.В.	100
Каденко Д.О.	23	Риженко І.М.	109
Кіфоренко О.В.	30	Сачко Д.В.	116
Козак О.М.	37	Ситницька О.А.	124
Корнієвський С. В.	47	Стукан Т.М.	131
Лєнь Т.В.	58	Тушко К.Ю.	138
Любчук О.К.	64	Фурдик В.Д.	145
Мірошніченко А.А.	138	Хомик Х.Р.	156
Морозова О.Г.	71	Чмир Я.І.	100
Неймарк О.А.	77	Ярченко Ю.В.	64

ЗМІСТ

Білик Я.О. Публічне управління в умовах демократичних змін в Україні	3
Бронат Ю.В. Державне регулювання відносин дропшипінгу в Україні	8
Величко Л.Ю., Васильковський О.Т. Досвід розвитку системи електронних державних послуг у країнах Європейського Союзу	15
Каденко Д.О. Система заходів оптимізації процесу взаємодії держави з громадянським суспільством в Україні	23
Kiforenko O.V. Public administration notion: historical genesis	30
Козак О.М. Еволюція управління знаннями у публічному секторі	37
Корнієвський С.В. Методологія дослідження процесів міжрегіональної інтеграції	47
Лень Т.В. Права рівності: боротьба триває.....	58
Любчук О.К., Ярченко Ю.В. До проблеми удосконалення управління підготовкою туристських кадрів в умовах цифровізації економіки.....	64
Морозова О.Г. Основні напрямки адаптації підприємства до економічного простору в умовах економіки інверсійного типу	71
Неймарк О.А. Формування українського гуманітарного простору в контексті забезпечення національної безпеки держави	77
Островий О.В. Формування державної політики цифрового розвитку: сучасні тенденції та перспективи	85
Pravotorova O.M. State policy in the field of human capital development.....	92
Радченко О.В., Чмир Я.І. Гібридна війна як ключова загроза національному суверенітету України.....	100
Ryzhenko I.M. Public administration of administrative services in Ukraine: legal analysis.....	109
Сачко Д.В. Історична пам'ять як предмет державного регулювання у сучасному суспільно-політичному вимірі України.....	116
Ситницька О.А. Проблеми налагодження ефективної взаємодії районних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування територіальних громад в умовах нового адміністративно-територіального устрою.....	124
Стукан Т.М. Центри надання адміністративних послуг як одна з ознак публічності влади	131
Тушко К.Ю., Мірошніченко А.А., Олешко Д.О. Основні механізми реалізації демократичного цивільного контролю у Державній прикордонній службі України	138
Фурдик В.Д. Досвід підготовки керівних кадрів військової медицини у країнах Співдружності Незалежних Держав.....	145
Khomyk Kh.R. The separation of powers in the works of John Adams and the Constitution of France: comparative analysis	156

CONTENTS

Bilyk Ya.O. Public administration in the conditions of change democracies Ukraine.....	3
Bronat Y.V. State regulation of dropshipping relations in Ukraine	8
Velychko L.Yu., Vasylovskiy O.T. Experience in the development of the electronic public services system in the European Union countries.....	15
Kadenko D.O. System of measures to optimize the process of interaction between the state and civil society in Ukraine	23
Kiforenko O.V. Public administration notion: historical genesis	30
Kozak O.M. Evolution of knowledge management in the public sector	37
Korniiievskiy S.V. Metodology of research of interregional integration processes	47
Lien T.V. Rights of equality: continuation of the struggle	58
Liubchuk O.K., Yarchenko Yu.V. To the problem of improving the management of tourist staff training in the conditions of digitalization of the economy.....	64
Morozova O.G. Primary areas the enterprise's adaptation to economic environment amidst an inverted economy	71
Neymark O.A. Ensuring the integrity and completeness of the Ukrainian humanitarian space as a task of national security	77
Ostrovij O.V. Formation of state policy for digital development: modern trends and prospects.....	85
Pravotorova O.M. State policy in the field of human capital development.....	92
Radchenko O.V., Chmyr Ya.I. Hybrid war as a key threat to the national sovereignty of Ukraine.....	100
Ryzhenko I.M. Public administration of administrative services in Ukraine: legal analysis.....	109
Sachko D.V. Historical memory as a subject of state regulation in the modern socio-political dimension of Ukraine.....	116
Sytnytska O.A. Problems of establishing effective interaction of district state administrations and local governments of territorial communities in the conditions of the new administrative-territorial system.....	124
Stukan T.M. Centers for provision of administrative services as one of the signs of government publicity	131
Tushko K.Yu., Miroshnichenko A.A., Oleshko D.O. Main mechanisms of implementation of democratic civil control in the State Border Guard Service of Ukraine	138
Furdyk V. D. Experience of training of leadership of military medicine in the countries of the Commonwealth of Independent States (CIS).....	145
Khomyk Kh.R. The separation of powers in the works John Adams and the Constitution of France: comparative analysis	156

НОТАТКИ

Таврійський науковий вісник

Випуск 3

Публічне управління та адміністрування

Підписано до друку 07.12.2021 р.

Формат 70×100/16. Папір офсетний.
Замовлення № 0222/048. Умовн. друк. арк. 13,65.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73021, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
Телефони: +38 (0552) 39-95-80, +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.